

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**TÜRKLERDE DEVLETİN BEKASI KAVRAMI VE 2019
MAHALLİ İDARELER SEÇİMLERİNDE SÖYLEM OLARAK
KULLANIMI**

Sıdık AKKILIÇ

Doktora Tezi

Ankara, 2025

TÜRKLERDE DEVLETİN BEKASI KAVRAMI VE 2019 MAHALLİ İDARELER
SEÇİMLERİNDE SÖYLEM OLARAK KULLANIMI

Sıdık AKKILIÇ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Sıdık AKKILIÇ tarafından hazırlanan “Türklerde Devletin Bekası Kavramı ve 2019 Mahalli İdareler Seçimlerinde Söylem Olarak Kullanımı” başlıklı bu çalışma, 08/07/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR (Başkan)

Prof. Dr. Bican ŞAHİN (Danışman)

Prof. Dr. Aylin ÖZMAN ERKMAN (Üye)

Prof. Dr. Armağan ÖZTÜRK (Üye)

Doç. Dr. Kadir DEDE (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

11/08/2025

[İmza]

Sıdık AKKILIÇ

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, grsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Bican şAHİN'in** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

[İmza]

Sıdık AKKILIÇ

TEŞEKKÜR

Doktora her aşamasıyla zorlu bir süreçtir. Bu süreci başarıyla tamamlayarak ortaya çıkan tezin inşasında asıl olarak mutfağın arkasında olanların payı çok büyük olup güçlü bir teşekkürü hak etmektedir. Öncelikle danışmanım Prof. Dr. Bican ŞAHİN’e tez yazım sürecindeki katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım. Ümitsizliğe kapıldığım anlarda verdiği manevi destek benim bu tezi tamamlamamı sağladı. Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. Armağan ÖZTÜRK ve Doç. Dr. Kadir DEDE tezin kat ettiği aşamalarda verdikleri geri dönüşler ve kaynak önerileriyle tezin nihai hale gelmesine yardımcı oldular. Onlara da sonsuz teşekkürler. Daha önce ders aldığım veya doktora yeterlilik jürime katılan Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR ve Prof. Dr. Aylin ÖZMAN ERKMAN’a tez savunma jürisinde yaptıkları öneriler ve katılımları için teşekkür ederim.

Sınıf arkadaşlarımdan Dr. Osman ERK’e manevi desteği ve tez başlıklarına ilişkin önerilerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca Ahmet BAYAR’a özellikle tez sürecinde verdiği moral için minnettarım. Makale yayım sürecinde lisan döneminden sınıf arkadaşım Prof. Dr. Burak Hamza ERYİĞİT’in verdiği destek için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Annem Fatma AKKILIÇ, babam Mehmet Sezai AKKILIÇ ve kardeşlerim Zekai AKKILIÇ ile Yusuf AKKILIÇ’a doktora sürecindeki dert yanmalarına rağmen bıkmadan usanmadan beni dinledikleri ve destekledikleri için şükranlarımı sunuyorum.

Teşekkürlerin en büyüğü canım eşim Seher’e gelsin. Onun güçlü desteği olmasa bu tezi tamamlayamazdım. Vazgeçmeyi düşündüğüm her an beni motive etmesi, yapacaklarımızı ertelemek zorunda kaldığımızda dahi bunu sorun etmemesi çok değerliydi. Fedakârca gösterdiği çabanın sonucunda çıkan bu eserde en büyük pay onun. Sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. İyi ki varsın. Ve canım kızım Mina. Ders çalıştığım her an “Sen yine okuma mı yapacaksın” diyerek onu çoğu kez yalnız bırakmak zorunda kaldığım için özür dilerim. Artık beraber okuyabiliriz. Seni çok seviyorum.

ÖZET

AKKILIÇ, Sıdık. *Türklerde Devletin Bekası Kavramı ve 2019 Mahalli İdareler Seçimlerinde Söylem Olarak Kullanımı*. Doktora Tezi, Ankara, 2025.

Antik Yunan'dan beri devlet dünyada siyaset kuramlarının en mühim aktörü olagelmıştır. Düşünürler modern çağa kadar devlete ilişkin teorilerini oluşturlarken yaşadıkları ülke ve dönemin tesiri altında kalmış ve mensubu oldukları devletin varlığının muhafazası ve bekası için ideal devlet tipleri çizmişlerdir. Türkler ise devleti her daim güçlü ve âli olarak görmüşler ve dahi bekasını her şeyin üstünde tutmuşlar, hatta öyle ki kendi mevcudiyetlerini devletle kaim görmüşlerdir. Nitekim Osmanlılarda fetihlerde uygulanan hoşgörü politikası ve taht kavgasını önlemek için uygulanan kardeş katli hep beka için yapılmıştır. Ancak Osmanlılar'ın yıkılışa geçtiği 19'uncu yüzyılla birlikte beka bir kaygı halini almıştır. Bu noktada modernleşme beka için bir araç olarak görülmüş ve devletin bir an önce kurtarılması için aciliyetçi bir ruh haliyle uygulanmıştır. Geç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e beka bir kaygı olarak intikal ederek süreklilik arz etmiş olsa da artık amaçtan araç konumuna geçmiştir. Hususiyetle Türk milliyetçiliğinde iç ve dış tehditlere karşı sürekli yeniden üretilmiş, araçsal akıl temel alınarak pragmatik gayelerle milliyetçi söylemin bir parçası haline gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde komünizm, 1980'lerden itibaren Kürt sorunu/PKK ve son olarak da 15 Temmuz darbe girişimi bu söylemin mihenk taşlarını oluşturmuştur. Çalışmamızda beka kaygısının 2019 mahalli idareler seçimlerinde seçmen davranışını etkilemek için pragmatik anlamda kullanımı siyasilerin söylemleri çerçevesinde irdelenmiştir. Bu kapsamda seçime katılan Cumhur İttifakı bileşenlerinden özellikle MHP yetkililerinin açıklamaları “beka kaygısı”, “dış güçler”, “bölücülük-terör (HDP-PKK-FETÖ)” ve “beka söyleminin pragmatik kullanımı” başlıkları altında literatürden kaynaklarla beraber değerlendirilerek devletin bekasının bir söylem olarak kullanılıp kullanılmadığı doğrulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Devlet, Beka, Mahalli idareler seçimleri, Cumhur İttifakı, MHP.

ABSTRACT

AKKILIÇ, Sıdık. *The Concept of State's Survival in Turks and Its Use as a Discourse in 2019 Local Administration Elections*. PhD Dissertation, Ankara, 2025.

Since Ancient Greece, the state has been the most important actor of political theories in the world. Until the modern era, thinkers have been influenced by the country and period they lived in while formulating their theories on the state, and they have drawn ideal state types for the preservation and survival of the existence of the state they belong to. Turks, on the other hand, have always seen the state as powerful and noble, and even prioritized its survival above all else, so much so that they considered their very existence to be dependent on the state. As a matter of fact, the Ottoman policy of tolerance during the conquests and the fratricide practiced to prevent the fight for the throne were always for the sake of survival. However, in the 19th century, when the Ottomans began to collapse, survival became a concern. At this point, modernization was seen as a tool for survival and was implemented with a sense of urgency to save the state as soon as possible. From the late Ottoman Empire to the Republic, survival has been a concern, but it has now shifted from a goal to a means. Especially in Turkish nationalism, it has been constantly reproduced against internal and external threats and has become a part of nationalist discourse for pragmatic purposes based on instrumental reason. Communism during the Cold War, the Kurdish problem/PKK since the 80s and the July 15 coup attempt have been the cornerstones of this discourse. In our study, the pragmatic use of the concern for survival to influence voter behavior in the 2019 local government elections was examined within the framework of the discourses of politicians. In this context, the statements of especially MHP officials, one of the components of the People's Alliance participating in the elections, were evaluated under the headings of "concern for survival", "foreign powers", "separatism-terrorism (HDP-PKK-FETÖ)" and "pragmatic use of the survival discourse" together with sources from the literature, and it was tried to verify whether the survival of the state was used as a discourse.

Key Words:

State, Survival, Local Administration Elections, People's Alliance, MHP.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: DEVLET VE DEVLET KAVRAMI HAKKINDA TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	13
1.1. DEVLETİN TANIMI	13
1.2. DEVLETİN KÖKENİ VE TARİHSEL GELİŞİMİNE İLİŞKİN TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	16
1.2.1. Modern Çağa Kadar Batı’da Devlet Düşüncesine İlişkin Teoriler	17
1.2.2. Modern Dönemde Devlet Düşüncesine İlişkin Yaklaşımlar.....	24
1.2.2.1. Egemenlik Eksenli Devlet Düşüncesi	24
1.2.2.2. Toplumsal Sözleşme Teorileri Bağlamında Devlet Düşüncesi.....	26
1.2.2.3. Kurumsallaşan Devlete İlişkin Yaklaşımlar	30
1.3. TÜRK VE İSLAM DEVLETLERİ’NDE DEVLET DÜŞÜNCESİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR.....	35
2. BÖLÜM: TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI	41
2.1. TÜRKLERİN KÖKENİ VE TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI.....	41
2.2. DEVLETİN UNSURLARI.....	47
2.2.1. Egemenlik (Bağımsızlık)	47
2.2.2. Millet (Nüfus-Halk)	51
2.2.3. Ülke (Toprak)	53
2.2.4. Töre (Kanun)	55
2.2.5. Politik Örgütlenme (Devlet Teşkilatı).....	57
2.3. SELÇUKLULAR.....	60
2.4. OSMANLILAR.....	64
2.5. TÜRKİYE CUMHURİYETİ	72
3. BÖLÜM: GEÇ OSMANLI’DAN CUMHURİYET’E: KAYGIDAN SÖYLEME DÖNÜŞEN “DEVLETİN BEKASI”	75
3.1. GÜÇLÜ DEVLET GELENEĞİ ÇERÇEVESİNDE DEVLETİN BEKASI VE OSMANLILAR’DAKİ KARDEŞ KATLİ UYGULAMASI	76
3.2. GEÇ OSMANLIDA ORTAYA ÇIKAN BEKA KAYGISI	83
3.3. BEKA KAYGISIYLA ORTAYA ÇIKAN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ	89

	viii
3.4. ANTİ-KOMÜNİZM	93
3.5. KÜRT SORUNU	99
3.6. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ	108
4. BÖLÜM: DEVLETİN BEKASI SÖYLEMİNİN 2019 MAHALLİ İDARELER SEÇİMİNDE KULLANIMI	113
4.1. BEKA SÖYLEMİNİN KORKU ÖĞESİ OLARAK SEÇMEN DAVRANIŞLARINDAKİ YERİ	113
4.2. SÖYLEM DÜZEYİNDE ‘BEKA’	118
4.3. 2019 MAHALLİ İDARELER SEÇİMİNDE DEVLETİN BEKASI SÖYLEMİNİN KULLANIMI	122
4.3.1. Beka Kaygısı.....	125
4.3.2. Dış Güçler.....	130
4.3.3. Bölücülük-Terör (HDP-PKK-FETÖ).....	136
4.3.4. Beka Söyleminin Pragmatik Kullanımı.....	141
SONUÇ	151
KAYNAKÇA	160
EK 1 ORJİNALLİK FORMU	182
EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	184

KISALTMALAR DİZİNİ

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
ANAR	Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi
AP	Adalet Partisi
BBP	Büyük Birlik Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DDKD	Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEAŞ	Irak Şam İslam Devleti
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DEM Parti	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
DEP	Demokrasi Partisi
DHKP-C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
DP	Demokrat Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
FETÖ	Fetullahçı Terör Örgütü
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
İP	İyi Parti
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi

KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KMD	Komünizmle Mücadele Dernekleri
KTC	Kıbrıs Türktür Cemiyeti
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
MTTB	Milli Türk Talebe Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
OHAL	Olağanüstü Hal
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
ÖP	Özgür Parti
ÖZDEP	Özgürlük ve Demokrasi Partisi
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	Suriye Demokratik Birlik Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	Saadet Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YPG	Halk Koruma Birlikleri
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Antik Yunan'dan beri devlet siyaset biliminin en önemli kavramlarından biri olmuştur. Yüzyıllar boyunca birçok düşünür devlete dair teorilerini inşa ederlerken bulundukları dönemin ve ülkenin tesiri altında kalmışlardır. Devletlerinin var olması ve bekalarının temini için hep ideal devlet tipi belirlemişlerdir. Hem Batı dünyası hem de Türk-İslam dünyasında bunun birçok örneği bulunmaktadır. Ancak devlet kelimesinin çeşitli dillerdeki anlamlarına bakıldığında ise birbirinden farklılık arz ettiği görülmektedir. Örneğin Latince *status* kökünden türeyerek *state* haline gelen devlet, ikamet etmeyi ve yerleşmeyi işaret eden bir durum veya var olma hali olarak ifade edilmiştir. Ancak Arapçada *devl* kökünden gelen devlet ise hareket ve döndürmek anlamlarını karşılamaktadır. Bu durum esasında Batı dünyasında durağan olan devletin Doğu dünyasında daha dinamik olduğunu göstermektedir. Özellikle Türk dünyasına bakıldığında tarihsel süreçte yıkılan devletlerin yerine yenisinin kurulması ve Türk devletleri döngüsünün devam etmesi bu dinamikliğe delalet etmektedir. Öte yandan devlete ilişkin yaklaşımlara bakıldığında ise bir taraftan olgusal manada somut devlet, yani bir kara parçası, millete ve egemene sahip tarihsel akışın içinde olan bir varlık olarak tarif edilmektedir. Diğer taraftan metafizik manada soyut devlet, yani tarihsel akışın dışında yer alan, varlığını ezelden beri sürdüren ve insanlık var olduğu sürece varlığını sürdürecektir bir oluşum olarak gösterilmektedir. İşte çalışmada dikkate aldığımız devlet tanımı soyut manada devlete karşılık gelmektedir.¹

¹ Çalışmada esas olarak alınan devlet olgusu ilkçi, primordial manada devlete karşılık gelmektedir. Bu yaklaşım milliyetçilik kuramları bağlamında genel olarak kabul edilen üç yaklaşımdan biridir. Diğerleri ise etno-sembolist ve modern yaklaşımlardır.

Primordialism ezelden beri var olan veya ilk yaratılan anlamlarına gelmektedir. Bu yaklaşımda doğalcı, biyolojik ve kültürel bakış açıları söz konusudur. Doğalcılar, kişilerin aynı bir aileye doğdukları gibi bir etnik topluluğa doğduklarını, insanlığın farklı etnik gruplara ayrılmasının doğal düzenin bir gereği olduğunu savunurlar. Bu akım içinde yer alan eskicilere göre bugünün milletleri asırlardır var olan birlikteliğin günümüzdeki uzantılarıdır. Değişen tek şey milletlerin büründükleri biçimdir.

Biyolojik yaklaşımı savunanlar ise etnik bağlılıkların kökenlerini genetik özellikler ve içgüdülerde arayarak kan bağı ve akrabalığın önemini vurgulamış ve milletlerin böylesi güçlü duyguları temel aldıklarını ileri sürmüşlerdir.

Kültürel yaklaşımda ise ilkçi yaklaşımdaki birincil bağlılıkların önemli olduğu, ancak bu bağlılık ve duyguların kelimelerle ifade edilemeyeceği, bağlılığın özünde bir duygu ve heyecan işi olduğu kişisel çıkarlarla ilgisi olmadığı ifade edilir (Özkırmı, 2010: 75-89).

İşte çalışmamızda devlet, Türklerde ezelden beri var olan, kan bağıyla bağlanan, kutsiyet atfedilen aşkın bakış açısı merkeze alınarak aktarılmıştır.

Çalışmanın 3.1. bölümünde ilkçi olarak ele aldığımız devletin özellikleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Türklerde eski çağlardan bu yana devlet soyut manada hep aşkın, âli ve güçlü olarak kabul edilmiştir. ‘Devlet baba’ denilerek devletin temelini oluşturan ailenin reisi babaya gönderme yapılmış ve koruyucu bir figür olarak konumlanmıştır. “*Ya devlet başa ya kuzgun leşe.*” deyiimiyle hayat-memat misaliyle önemi zihinlere işlenmeye çalışılmıştır. İnsanın ilksel duygularından ‘korku’dan emin olmasını sağlayan devlet, mistik bir bakış açısıyla kutsiyet atfedilmek suretiyle yüce ve dokunulmaz olarak görülmüştür. Eski Türk devletlerinden bu yana Türk milletinin varlığını ve dahi kaderini her daim devlet ile bir, devlet ile kaim gördüğünü söylemek mümkündür. Milletın devlete bağılılığının ne denli güçlü olduğunu dışarıdan bakanlar da fark etmiş, Fransa’nın 3. Cumhuriyet döneminin ilk Cumhurbaşkanı Adolphe Thiers’e atfedilen “*Eğer devlet olmasaydı bir Türk’ün onu mutlaka yaratması gerekirdi.*” sözüyle tescillenmiştir (Şenol, 2014: 478). Türkler için bu denli vazgeçilmez görülen devletin varlığının muhafazasına ehemmiyet gösterilmiş ve ‘beka’sı, yani ölümsüzlüğü, kalıcılığı ve ilelebet var kalması temel gaye olarak kabul edilmiştir.

Eski Türk devletleri döneminde bozkır kültürüyle göçebe yaşam süren toplulukların ancak devlet sayesinde bir arada tutulabileceği ve devamlılıklarının sağlanabileceği göz önünde tutulduğunda devletin bekasının daha ilk çağlarda dahi merkezi bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim çağlar öncesinden bugüne gelen “*Allah devletimize zeval vermesin.*” sözü bu durumun dile dökülmesini sağlamıştır. Türk devletlerinde beka için devlet teşkilatının güçlü olması öncelenmiştir. Ayrıca töre denilen kurallara riayet edilmesiyle düzenin sağlanarak devletin yıkılmayacağına inanılmıştır. Adaletle olan bağılılık Selçuklular döneminde de aynen muhafaza edilmiştir. Nitekim dönemin veziri Nizamü’l-Mülk dönemin hükümdarına yazdığı *Siyasetname* eserinde adaletin tesisinin devletin meşruiyetini ve bekasını sağlayacağını salık vermiştir. Osmanlılarda ise devlet anlayışı beka üzerine kurulmuş ve devlet-i ebed müddet şeklinde tarif edilmiştir. Devlet düşüncesi daire-i adliye kavramıyla temellendirilmiş olup Kınalızade Ali’nin *Ahlak-ı Ala’i* adlı eserinde tanımlanmıştır.² Bu meyanda devlet teşkilatının adeta zincirin

² Adidir mucib-i salah-ı cihan
Cihan bir bagdır divan devlet
Devletin nazımı şeri’attir
Şeri’ate olamaz hiç haris illa melik
Melik zabt eylemez illa leşker
Leşkeri cem’edemez illa mal
Malı kesb eyleyen ra’iyyettir

halkalarıyla birbirine bağılı olduğı ve bunu da ancak adaletin sağlayacağı ileri sürülmüştür:

Adalet bütün dünyanın düzenini temin eder. Cihan (dünyada) bir bağıdır, duvarı devlettir. Devletin nizamı (nizamını kuran) Allah kanunudur. Allah kanununu ancak Melik (devlet başkanı) korur. Mülk ancak ordu ile zapt edilir. Orduyu ancak mal ayakta tutar. Malı bir araya getiren ancak halktır. Halkı idare altına alan cihan padişahın adaleti alır (Kınalızade Ali Efendi, 2010: 225).

Öte yandan Osmanlılarda ise Fatih Sultan Mehmed tarafından çıkarılan *Kanunname-i Ali Osman* ile birlikte resmileşen kardeş katli uygulaması da devletin bekası için kullanılan enstrümanlardan biridir. Taht kavgasının önüne geçerek devletin sürekliliğini temin etmek adına başvurulmuş bu uygulama I. Ahmed zamanına kadar devam etmiştir. Bu dönemde ekber erşed sistemine geçilerek hanedanın en yaşlı üyesinin padişah olması kabul edilmiştir. Son olarak Osmanlılarda devletin bekası için yürütülen politikalardan biri de istimalet, yani hoşgörü politikasıdır. Bu kapsamda fethedilen topraklardaki gayrimüslim halkın can ve mallarının muhafazası ve dinlerini özgürce yaşamaları için müsamaha gösterilmiştir. Böylelikle devletin uzun süreli olması hedeflenmiş, nitekim duraklama dönemine değin Osmanlı topraklarında *Pax Ottomans*, yani Osmanlı barışı hâkim olmuştur. Bu dönem 1774 yılında akdedilen Kaynarca Antlaşması'na kadar devam etmiştir.

Özellikle 19. yüzyılın başından itibaren başlayan toprak kayıplarıyla beraber Osmanlılarda temel gaye olarak kabul edilen beka bir mesele/sorun/kaygı hüviyetine bürünmüştür. Ebed müddet olarak kabul edilen devletin elden gideceğı kaygısı toprak kayıpları arttıkça adeta bir travmaya dönüşmüştür. İçine düşülen durumdan kurtulabilmek için modernleşme bir araç olarak kullanılmış ve devletin güçlenebilmesi için yapılan reformlarda orduya ağırlık verilmiştir. Özellikle 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı aydınında 'devleti kurtarma' fikri gündemin ilk sırasına yerleşmiştir. Bu çerçevede girişilen modernleşme/Batılılaşma hareketleri salt devletin bekası için kerhen yaşanan bir süreç olarak görülmüştür. Öyle ki Osmanlılarda meşrutî yönetime geçilirken Jön Türkler (Genç Türkler) tarafından savunulan demokrasi ve ulusal egemenlik fikirleri devleti kurtarmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Böylece Machiavelli'nin düşüncelerinden filizlenen ve amaca ulaşmak için her yolu mübah sayan

Ra'yyeti kul eder padişah-ı aleme adl (Kınalızade Ali Çelebi, 2015: 532).

raison d'Etat/devlet akı/hikmet-i hükümet düşüncesi³ dönemin siyasal kültürünün merkezine yerleşmiştir.

1912 ile 1913 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşları sonucunda Osmanlılar için her daim daha kıymetli görülen Rumeli topraklarının kaybıyla beraber beka kaygısı adeta bir paranoya halini almıştır. Bu savaşlardan sonra Osmanlı aydını için devleti kurtarma bir var olma mücadelesi olarak ele alınmaya başlanmış olup bu düşüncelerin teorik çerçevesini ise pozitivizm⁴ ve Sosyal Darwinizm⁵ oluşturmuştur. İçinde bulunulan ölüm kalım savaşı ve beka kaygısı Türk milliyetçiliğinin adeta kurucu unsurlarını meydana getirmiştir. Nitekim I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan Sevr Antlaşması ile ortaya çıkan Sevr sendromu beka kaygısının son aşaması olmuştur. Bu sendromla ülkenin artık bölünerek tamamen yıkılacağı düşüncesi Türk milliyetçiliği tarafından tarihsel süreçte sıklıkla yeniden üretilmektedir. Bu noktada denilebilir ki, Türk devletleri için bir mefkure olarak kabul edilen devletin bekası Geç Osmanlılarda kaygı haline dönüşmüş ve Erken Cumhuriyet dönemine intikal ederek süreklilik kazanmıştır.

Beka kaygısıyla oluşan Türk milliyetçiliği hayatına devam edebilmek için tarihsel süreç içinde mütemadiyen türlü muarızları stratejilerinde kullanmıştır. Bu çerçevede devletin bekasını sağlamak adına devlet akı öncelenmiş ve araçsal akıl⁶ kullanılarak beka bir söylem olarak seslendirilmiştir. Kaldı ki milliyetçi hareketlerin başlı başına bir ideoloji haline gelmesini sağlayan temel fenomen de milliyetçi söylemdir. Burada söylem olarak kullanılan beka kaygısının/tehdidinin reel olup olmamasının herhangi bir ehemmiyeti yoktur. Mühim olan kullanılan tehdit unsurunun araçsallaştırılabilmesidir. Türk milliyetçiliğinin elinde söylem olarak kullanılan beka, kaygının zihinlerde yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Böylece olayları algılayıp değerlendirme noktasında kullanılan söylemlerle milliyetçi kimlik yeniden hayat bulabilmektedir. Bu söyleme maruz kalan kitle 'biz' ve 'onlar' olarak ayrılmaktadır. 'Biz'den olmayan ve muhalif

³ Daha fazla bilgi için bkz. Machiavelli (2018).

⁴ Auguste Comte tarafından sistematik hale getirilen ve olguculuk anlamına gelen pozitivizm, doğru olan bilginin salt bilime dayandığı ve bunun da deneylerle ispatlanacağını savunmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Comte (2015).

⁵ Tezimizin 3.2. GEÇ OSMANLIDA ORTAYA ÇIKAN BEKA KAYGISI bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

⁶ Araçsal akıl/öznel akıl, amaçlara odaklanan nesnel akla karşı araçların egemen olmasını ifade eder. Burada akıl ikinci plana itilerek araçlara mahkûm edilir. Düşünsel faaliyet yerini kabullenişlere bırakır. Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Horkheimer (2018).

addedilen tüm unsurlar aynı potada eritilerek düşmanlaştırılmakta ve hayat hakkı tanınmamaktadır. Bekaya tehdit olarak milliyetçi söyleme yerleşen tüm unsurlara yaşam hakkı verilmeyerek, “Konu beka ise gerisi teferruattır.” anlayışıyla hareket edilmektedir. Bu uğurda demokrasi, bireysel hak ve özgürlükler rafa kalkabilmekte, beka adeta bir kırmızı çizgi olarak kullanılmakta ve 1982 Anayasası’nda sıklıkla zikredilen “devletin bölünmez bütünlüğü”ne hanel getirecek, devletin bekasına tehdit olacak unsurlar düşmanlaştırılmaktadır. Sonuç olarak beka milliyetçi söylemde sanki her kapıyı açan bir maymuncuk gibi kullanışlı bir araç olarak kitleleri mobilize etmek için kullanılmaktadır.

Bu noktada Geç Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet’e intikal eden beka kaygısının Türk siyasal hayatında araç olarak kullanıldığı kilometre taşlarına yer vermekte fayda mülhaza edilmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki II. Dünya Savaşı neticesinde iki kutuplu dünya, yani Soğuk Savaş dönemine girilmiştir. Türkiye’nin Kuzey Atlantik Paketi’na (NATO) üye olmasıyla beraber kutbun karşı tarafındaki komünizm düşüncesi milliyetçi cenah tarafından dış mihraklar deseniyle bezenmiş ve milliyetçi söylemde bekaya tehdit olarak sunulmuştur. İlk olarak Kıbrıs sorunu⁷ sırasında Selanik’te Atatürk’ün evinin bombalandığı iddiasıyla 1955’te İstanbul’da yaşanan 6-7 Eylül olayları önem arz etmektedir. Gayrimüslim azınlığın can ve mallarına zarar veren bu saldırılar komünist tezgâhı ve dış güçlerin oyunu olarak gösterilerek meşrulaştırılmıştır. Milliyetçi söylemde devletin bekası araçsallaştırılarak kitleler tahkim edilmeye çalışılmıştır. Özellikle 1960’tan 1980’e kadar anti komünizm milliyetçi çevrelerce sıklıkla kullanılmıştır. Bekaya tehdit olduğu ileri sürülen anti komünist anlayış milletin korkularıyla beslenerek milliyetçi söyleme kolaylıkla eklemlenmiştir. Öyle ki dönemin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı İsmet İnönü’nün partisinin yeni çizgisinin ortanın solu olarak açıklaması dahi komünizmle imlenerek “*Ortanın Solu Moskova’nın Yolu*” sloganı haline getirilmiştir. Bu sloganı alanlara taşıyan ve dönemin milliyetçi fikirlerinin bayraktarlığını yapan Adalet Partisi (AP), 1970’lerle birlikte görevini MHP’ye (Milliyetçi Hareket Partisi) devretmiştir. 1960’ların sonunda Cumhuriyetçi

⁷ Her ne kadar Kıbrıs Sorunu uluslararası ilişkilerdeki konumu nedeniyle ilk olarak değerlendirilse de esasında Tan Baskını da bu dönemde önemli bir dönüm noktasıdır. Tan Gazetesindeki Sovyet-Türk ilişkilerinin yeniden kurulmasına ilişkin yazılar nedeniyle gazete milliyetçi çevrelerin hedefi haline gelmiştir. 4 Aralık 1945’te bin kişilik grup gazetenin yayın politikasını protesto ederek gazete binasına saldırmışlardır. Olayların ardından gazete yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır (Meşe, 2017: 100-101).

Köylü Millet Partisi'nden (CKMP) doğan partinin aksiyona meyyal kolu ülkücü hareket 1970'ler boyunca Türkiye'de anti-komünist akımların membaini oluşturmıştır. Böylelikle milliyetçi hareket MHP ve ülkücü hareket şemsiyesi altında kitlesel hale gelmiş, anti-komünizmle birlikte hayat sahasını genişletmiştir.

1980'li yıllarda başlayan Kürt meselesi/terör sorunu/PKK tehdidi ise bayrağı komünizmden devralmıştır. Bilindiği üzere Osmanlı'da din temelli millet sisteminin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte yıkılması ve akabinde Lozan Antlaşması ile Kürt nüfus Türk vatandaşı sayılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde Kürtlerin isyanları sonucunda bu nüfusa karşı uygulanan iskân politikası ve "Vatandaş Türkçe Konuş" gibi kampanyalarla Kürt kimliği inkâr edilmiştir. Ancak 1970'li yıllarda yeniden canlanan Kürt hareketi 1980'li yıllarda PKK terör örgütünün eylemleriyle ülkenin kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Etki tepkiyi doğurmuş ve canlanan Kürt hareketiyle beraber Türk milliyetçiliği de yükselmiştir. Kürt nüfusun ayrılıkçı hareketlerle Türkiye'den hak talepleri olacağı düşüncesiyle milliyetçi çevrelerce beka kaygısı yeniden ve daha güçlü bir biçimde dolaşıma sokulmuştur. Nitekim Avrupa Birliğine (AB) tam üyelik sürecinde Türkiye'den istenilen kriterler Kürtlere özerklik tanınacağı algısıyla milliyetçi söylemde çoğu kez kendine yer bulmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde gerek Kürt hareketinin partileşmesi gerekse de artan PKK terörüyle beraber Kürt sorunu Türk milliyetçiliğinin temsilcisi olarak kabul edilen MHP tarafından tam manasıyla bir can simidi olarak kullanılmıştır. MHP 1999 yılında PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla beraber yapılan genel seçimlerde 2. olarak zaferle ayrılmıştır. Bu tecrübeden sonra MHP, politikalarının temeline Kürt sorununu almış ve kitleleri mobilize etmeye çalışmıştır. Terör sorunu her ne kadar devletin bekası için tehdit olarak kabul edilse de esasında milliyetçi cenahın bekasını tesis etmede amil etken olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Nitekim liderinin yakalanmasıyla güç kaybeden PKK ülke gündeminde alt sıralara düşünce MHP 2002 genel seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) dışında kalmış iken 2007 yılında artan terör olaylarıyla yeniden TBMM'ye girebilmiştir. Bu da esasında milliyetçi söylemin beka kaygısıyla doğru orantılı olarak başarılı olduğunu, kriz anlarında oy oranlarında artış yaşanırken olağan dönemlerde ise oylarda gerileme olduğunu söylemek mümkündür.

Anti komünizm ve Kürt sorunundan sonra beka kaygısının milliyetçi söyleme tahvil edildiği son kilometre taşı ise 15 Temmuz 2016 yılında Türkiye’de Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensuplarınca gerçekleştirilen darbe girişimidir. Darbe girişiminin hemen akabinde 21 Temmuz 2016’da Bakanlar Kurulu Kararı ile Olağanüstü Hal (OHAL) ilanına karar verilmiştir. Bunun üzerine o ana kadar muhalefette bulunan MHP, iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) aldığı OHAL tedbirini desteklemiştir. Ardından darbe girişimine karşı 7 Ağustos 2016’da düzenlenen Yenikapı Mitingi’ne katılan MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, beka söylemini 15 Temmuz darbe girişimi vesilesiyle yeniden üretmiş ve bu yolda yapılan tüm icraatları desteklemiştir. Bu dönemde yapılan terör örgütüne yönelik sınır ötesi operasyonlar ve devletin FETÖ’den temizlenmesi için alınan ihraç kararlarını bu cümleden değerlendirmek mümkündür. Nihayetinde parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş için yapılan referandumu onaylayan MHP, yapılan ilk genel seçimlere de beka söylemiyle girerek AK Parti ile Cumhur İttifakı’nı oluşturmuştur.

İşte tam da bu noktada belirtmek gerekir ki, tez konusunun belirlenmesinde başrolü oynayan 2019 mahalli idareler seçimi gerçekleştirilmiştir. Bu seçimde AK Parti, MHP ve Büyük Birlik Partisi’nin (BBP) oluşturduğu Cumhur İttifakı ile CHP, İyi Parti (İP), Saadet Partisi (SP) ve Demokrat Parti’nin (DP) oluşturduğu Millet İttifakı yarışmıştır. Kürt hareketinin temsilcisi olarak kabul edilen Halkların Demokratik Partisi (HDP) ise Millet İttifakına pasif olarak destek vermiş ve 11 ilde aday çıkarmamıştır. Tarihsel süreçte mütemadiyen terör örgütüyle eşleştirilen Kürt siyasal partiler arasında olan HDP’nin muhalefete desteği Cumhur İttifakı tarafından beka kaygısının yeniden üretilmesine vesile olmuştur. Hatta öyle ki MHP’nin seçim sloganı *“Beka için milli karar, Cumhur için istikrar”* olarak belirlenmiştir. Ancak devlet teşkilatının belirlendiği genel seçimler ve Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle mukayese edildiğinde yalnızca yerel ihtiyaçları karşılamak üzere faaliyet gösteren ve merkezi idarenin idari vesayeti altında olan mahalli idarelerin seçimlerinde bu söylemin kullanılması dikkat çekici bulunmuştur. Nitekim bir önceki 2014 mahalli idareler seçimlerinde milliyetçi hareketin lider partisi MHP’nin seçim kampanyasında beka söyleminin ağırlığının bulunmadığı, ekseriyetle iktidar partisinin icraatlarının eleştirildiği görülmüştür. İşte tam da bu nedenlerle 2019 mahalli idareler seçimi orijinal olarak görülmüş ve tezin vaka çalışması (case study) kısmında kullanılmasına karar verilmiştir.

Tarihsel izleğine yukarıda yer verdiğimiz ‘devletin bekası’ kavramının asırlar öncesinden bugüne kadar gelerek Türk siyasal hayatının merkezine oturması ve özellikle seçim süreçlerinde söylem olarak kullanılması oldukça değerli bulunmuştur. Bu noktada belirtmek gerekir ki Ulusal Tez Merkezi üzerinden yapılan aramada tez önerisi sunulana kadar devletin bekası anlamında herhangi bir tezin yazılmadığı görülmüştür. Ancak tezin yazım sürecinde “*Türk siyasi hayatında devletin beka kaygısı (1821-2020)*” (Özkul, 2023) ve “*Devlete İlişkin Tartışmalar Bağlamında Beka Kavramının Sabah ve Sözcü Gazetelerindeki Köşe Yazılarında Yeniden Üretimi: 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Örneği*” (Altınır, 2022) sisteme eklenmiştir. İlk çalışma salt bekanın kaygı olarak tarihsel izleğini sunmuş, ikinci çalışma ise tez çalışmamızla aynı seçimlere odaklansa da dönemin köşe yazıları eleştirel analize tabi tutulmuştur.

Çalışmanın amacı; Türklerde asırlar boyunca güçlü ve âli olarak görülen devletin bekası düşüncesinin tarihte geçirdiği dönüşümü irdelemek suretiyle kavramda yaşanan bazı süreklilik ve kopuşları ortaya koymaktır. Batı dünyasında civitas eterne, Türk devletleri ve bilhassa Osmanlı İmparatorluğu’nda devlet-i ebed müddet olarak tarif edilen devletin bekası, ölümsüzlüğü, ilelebet devam etmesi çalışmanın merkezini oluşturmuştur. Türklerde ve Osmanlılar’da temel mefkûre olarak kabul edilen ve bu uğurda her türlü çabaya girişilen beka, Geç Osmanlı döneminde toprak kayıplarıyla beraber bir kaygı halini almıştır. Bu kaygı hali Erken Cumhuriyet’e intikal ederek süreklilik kazanırken özellikle Türk milliyetçi ideolojide iç ve dış tehditlerle karşılaşıldığında kitleleri tahkim etmek için söylem olarak kullanılmasıyla kavramda kopuş yaşandığı düşünülmektedir. Bu süreklilik ve kopuş hali bir vaka üzerinden ortaya koyulmak istenilmiştir. Geçmişte birçok seçimde kullanılan beka söylemi için 2019 mahalli idareler seçimleri tercih edilmiştir. Seçim sürecinde Cumhur İttifakı bileşenlerinin ve özellikle de MHP lideri ve milletvekillerinin açıklamaları dikkate alınarak seçmen davranışlarına tesir etmek amacıyla bekanın bir söylem olarak kullanılıp kullanılmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Söylemin altlığını oluşturan beka kaygısı, dış güçler ve terör kavramlarının geçmişten günümüze halen geçerliliğini koruduğu görülmüş olup bu temalar çerçevesinde siyasilerin açıklamaları irdelenmiştir. Böylece bekanın tarihsel izlekteki duraklarının günümüzde de milliyetçi söylem için geçer akçe olduğu ve seçimleri kazanabilmek için araç olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak beka kavramının tarihsel süreçte

yaşadığı kopuş ve süreklilik bir vaka seçilmek suretiyle cisimleştirilmiş ve doğrulanmaya çalışılmıştır. Böylelikle literatüre az da olsa özgün bir katkıda bulunmak istenilmiştir.

Bu araştırma nitel bir araştırma olup ikincil verilere dayandırılmıştır. Özellikle 2019 mahalli idareler seçimi sürecinde Cumhur İttifakı temsilcilerinin basına verdikleri demeçler, meclis grup toplantıları, aday tanıtım toplantıları ve gazete haberleri kullanılmıştır. Bu veriler ise ulusal gazete ve internet kaynaklarından yararlanılarak edinilmiştir. Seçim döneminde ulusal gazetelerin manşetlerinde yer alan ifadelere www.gastearsivi.com adresi üzerinden ‘beka’ kelimesi taranmak suretiyle ulaşılmıştır. Salt ilgililerin açıklamalarına odaklanılıp haberin yorumuna yer verilmese de farklı düşünce yapısında olan Yeni Şafak ve Sözcü gibi ulusal gazeteler örneklem olarak alınmıştır. Öte yandan siyasilerin açıklamaları internet kaynakları üzerinden taranmış ve yine yorumdan ari olarak salt verilen demeçlere odaklanılmıştır. Bu kapsamda farklı yelpazedeki haber siteleri ve siyasi partilerin internet siteleri kullanılmıştır. Araştırma alanı olarak internet kaynaklarının seçiminde çeşitli faktörler etkili olmuştur. Yıldırım ve Şimşek’in (2018, 221-223) de belirttiği üzere; internet bilhassa araştırma alanını genişletmek ve coğrafi alanın dışına çıkmak için önemli bir fırsattır. Ayrıca araştırmacıya mekân ve zaman esnekliği anlamında getirdiği avantaj da göz ardı edilemez boyuttadır. En mühim avantajlarından biri de internet kaynaklı iletişimin daha sürekli ve kalıcı olması, araştırmanın bırakıldığı yerden devam edilip gözden geçirilmesidir. Son olarak sözel verilerin yazıya aktarılması noktasında analizin hazır metin üzerinden yapılmasına imkân sağlamasıdır. Mezkûr sebeplerle araştırmamızda internet kaynakları tercih edilmiştir.

Bu noktada içerik analizine başvurulmak suretiyle beka söylemi literatürdeki kaynaklarla bütüncül manada ortaya konulmuştur. Zira içerik analizinin temel amacı yazılan ve söylenenlerin anlamlı hale getirilmesi olup bu tekniğin altında yatan temel hedef söylenen ve yazılanların kategorize edilerek ortaya konulmasıdır (Simon and Burstein, 1985). Nitekim bu süreçte amaçlı örneklem alınmak suretiyle bir kategorizasyon yapılmıştır. Öncelikle internet kaynaklarından elde edilen veriler konu başlıkları itibariyle sıklıkla kullanılan temalar etrafında tasnif edilmiştir. Bu kapsamda örneklem olarak seçilen temalar ise ‘beka kaygısı’, ‘dış güçler’, ‘bölücülük-terör’ ve ‘beka kavramının pragmatik olarak kullanımı’ olmuştur. Konu bütünlüğünü sağlamak adına siyasilerin açıklamaları

tema başlıkları altında literatürdeki kaynaklarla beraber sunulmak suretiyle analiz edilmiş ve böylelikle bütüncül bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yine elde edilmiş olan veriler, belge ve söylem analizi teknikleri de kullanılarak analiz edilmişlerdir. Özellikle elde edilen belgelerdeki mesajlar, mesajların içerikleri, hedef kitlesi ve mesajlara yüklenmiş olan anlamlar, söylem biçimi ayrı ayrı tartışılarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sınırlılıklarına bakıldığında ise öncelikle ikinci bölümde yer verilen Türkiye’de devlet anlayışı bölümünde Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti’nin salt devletin unsurları bakımından ortaya konulmasıdır. Bu devletlerin tarihsel gelişiminden ziyade onları devlet haline getiren unsurlara odaklanmak suretiyle bekalarına verilen önem üzerinde durulmuştur. Öte yandan üçüncü bölümde ise beka kavramındaki süreklilik ve kopuşlar üzerinde durulmuş olup tarihsel izlek takip edilmiştir. Bu meyanda tarihsel olaylar ve kavramlar (Türk milliyetçiliği) hakkında ayrıntılı bilgiler vermekten ziyade kavramın dönüşümüne odaklanılmıştır.

Son olarak tezin bölümlerine bakıldığında, giriş ve sonuç dışında toplam dört bölümden oluşmuştur. Tezin ilk bölümünde öncelikle devlet kavramının sözlükler ve literatürdeki ikincil kaynaklar üzerinden tanımına girilmiştir. Böylece tez konusuna temel teşkil eden kavramın açıklığa kavuşturulması amaçlanmıştır. Akabinde ise devletin kökeni ve tarihsel gelişimine dair teorik yaklaşımlara yer verilmiştir. İlk olarak modern çağa kadar Batı’da devlet düşüncesine ilişkin teorilere yer verilmiş olup genel bakışa yer verildiği için sınırlı sayıda düşünür seçilmiştir. Bu seçimde yaşadıkları ülke ve dönemin tesiri altında kalarak mensubu oldukları devletin varlığının muhafazası ve bekası için ideal devlet tipi çizenler dikkate alınmıştır. Böylelikle kavramın sadece Türklere has olmayıp Batı’da da esasında bekanın kökenlerine rastlanıldığı ortaya konulmuştur. Ardından Batı’da modern dönemde devlet düşüncesine ilişkin yaklaşımlar egemenlik, toplumsal sözleşme ve kurumsal yaklaşımlarla verilerek günümüz devlet düşüncesi ortaya konulmuştur. Son olarak da Türk ve İslam devletlerindeki devlet düşüncesi dönemin düşünürlerinin eserleri bağlamında işlenerek devletin bekasına atfedilen önem gözler önüne serilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Türklerde devlet kavramı irdelenmiş olup ilk olarak Türklerin kökeni ve Türklerde devlet anlayışına yer verilmiştir. Bu kısım eski Türkleri, onların devlete bakışını ve devleti ne denli vazgeçilmez olarak gördüklerinin tarihsel arka planını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Akabinde devletin unsurları (egemenlik, millet, toprak, töre ve teşkilat) izah edilerek esasında bunların bir zincirin halkası gibi birbirleriyle sıkı sıkı bağlı oldukları ve devletin devamı ve bekası için üstlendikleri rollerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca bu bölümlerde salt Türkçü düşünürlerin eserlerinden faydalanılarak Türk milliyetçiliği düşüncesindeki beka kavramıyla kompakt bir ilişki kurulmak istenilmiştir. Bu da kullanılan kaynaklar anlamında bir sınırlılık oluşturmuştur. Son olarak bugünü anlamamız, devlet ve devletin bekası kavramındaki süreklilik ve kopuşları daha rahat gözlemleyebilmemiz için Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti hususiyetle devletin unsurları bağlamında irdelenmiştir. Bu devletlerin seçilmesinin temel sebebini ise birbirlerinin kültür ve geleneklerini takip etmeleri oluşturmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde öncelikle devletin bekası kavramı Türklerde güçlü devlet geleneği temelinde kısaca tanımlanmış ve bekanın Osmanlı'daki en güçlü enstrümanı olan kardeş katline yer verilmiştir. Bir yandan fethedilen yerlerde gayrimüslimlere karşı hoşgörüyle davranılırken öte yandan beka için tahta aday olan kardeşlerin katli “Beka varsa gerisi teferruattır.” anlayışının en somurt örneği olması bakımından kıymetlidir. Ardından Geç Osmanlı döneminde yaşanan toprak kayıplarıyla beraber devletin bekasının bir kaygı haline dönüşümü izah edilmiştir. Devletin elden gideceği düşüncesiyle girişilen modernleşme çabaları, bunun acilci bir ruh haliyle yapılması ve sosyal Darwinist bakış açısına dayandırılması ve bu uğurda hikmet-i hükümet/devlet aklı gerekçesiyle yapılanların meşrulaştırılması ortaya konulmuştur. Böylece beka kaygısının Türk milliyetçiliğinin kurucu unsuru ve ilerleyen süreçte manivelası haline geliş süreci anlatılmıştır. Akabinde tarihsel süreçte Kıbrıs sorunu, anti-komünizm, Kürt sorunu ve 15 Temmuz darbe girişimi başlıklarıyla devletin bekasının milliyetçi akımlarca nasıl araçsallaştırılarak kitleleri mobilize etmek için kullanıldığı izah edilmiştir. Bu meselelerin seçilmesinin temel sebebi vaka olarak dikkate aldığımız “2019 Mahalli İdareler Seçimleri”nde kullanılan beka söylemiyle beraber zikredilen kavram setinde yer almalarıdır. Bekaya zemin teşkil eden bu kilometre taşları meselenin açıklığa kavuşması

anlamında önem arz etmekte olup özellikle merkezine ‘beka’yı alarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Tezin son bölümünde ise tezin vaka çalışması olan bekanın 2019 mahalli idareler seçimlerinde söylem olarak kullanımı tartışılmış ve değerlendirilmiştir. Bu bölümde bekanın bir kaygı/korku ögesi olarak siyaset psikolojisindeki yeri seçmen davranışları teorisi bağlamında izah edilmiştir. Ardından bekanın pragmatik amaçlarla her kapıyı açan maymuncuk gibi kullanıldığı durumlar gündelik hayattan örneklerle gösterilmiştir. Tabii ki çalışma anlamında önem arz eden ve milliyetçiliğin içini doldurarak onu yeniden üreten milliyetçi söylem hakkında kısa bir giriş yapılarak Türkiye uygulamasına dair yorumlamalar da yapılmıştır. Son olarak, öncelikle 2019 mahalli idareler seçimlerine gidilen süreç hakkında bilgi verilmiştir. Bu kapsamda, yaşanan hükümet sistemi değişikliği ve kurulan seçim ittifakları üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Bekanın söylem olarak kullanımına ilişkin olarak yapılan sınıflandırmaya uygun şekilde beka kaygısı, dış güçler, bölücülük-terör (HDP-PKK-FETÖ) ve beka söyleminin pragmatik kullanımı başlıkları altında bekanın milliyetçi söylem olarak kullanımı siyasilerin açıklamaları ve literatürdeki kaynaklar bir arada sunulmak suretiyle izah edilmiştir. Ayrıca milliyetçi beka söylemine temel oluşturan araçsal akıl ve pragmatizm gibi teorik çerçeveler tezde kopukluğa meydan vermemek ve dahi bütüncül bir değerlendirme yapmayı teminen burada aktarılmıştır.

1. BÖLÜM

DEVLET VE DEVLET KAVRAMI HAKKINDA TEORİK YAKLAŞIMLAR

1.1. DEVLETİN TANIMI

Devlet kavramını anlayabilmek için evvela etimolojik kökenlerini irdelemek yerinde olacaktır. Devlet kelimesinin Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğü'nde beş ayrı anlamı bulunmaktadır (Tdk, 2022a):

1. isim, hukuk, toplum bilimi. Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık.
2. isim. Bu tüzel varlığın yönetim organları: *“Devlet hizmetinde epeyce ileride sayılanlardan olsa gerek.”* -Mahmut Şevket Esendal.
3. isim, mecaz. Büyüklük, mevki.
4. isim, mecaz. Mutluluk: *“Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi/Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi”* -Muhibbi.
5. isim, mecaz. Talih.

Devletin sözlük anlamlarını derinlemesine irdelediğimizde çoğunlukla olumlu çağrışımlarının bulunduğu görülmektedir. Büyüklük, mevki, mutluluk ve talih gibi anlamlar kelimenin pozitif yönünü ortaya koymaktadır. Ancak bu anlamlar arasındaki en kritik ifade büyüklüktür ki, Türk tarihinde devlete atfedilen değeri gösterme adına önem arz etmektedir.

Devlet kelimesinin etimolojik kökenlerini irdelersek dilbilimcilerin kahır ekseriyetinin kelimenin kökeninde ‘durum’ veya ‘var olma biçimi’ni ifade eden nötr bir kelimenin, yani Latince ‘*status*’ olduğunu kabul ederler. Bu ‘durum’ veya ‘var olma hali’ devletin ontolojik manada ismiyle müsemma olması sonucunu da doğurmaktadır. Bu da bizi devletin var olmak ve varlığını sürdürülebilmek için zor kullanma haline götürmektedir. Platon’un ‘*polis*’i ifade eden ‘devlet’i ile Machiavelli’nin modern anlamdaki ‘devlet’i her ne kadar aynı manaya gelmese de bizi hep aynı temel prensibe götürdüğü muhakkaktır ki, bu da sosyal manada emir-itaat ilişkisi, yani bir iradenin diğerine dayatılmasıdır (D’entreves, 2000: 195-199). Nitekim literatürde belki en çok atıfta bulunulan Max Weber’in tanımına göre devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde meşru şiddet kullanma tekeli elinde başarıyla bulunduran insan topluluğudur (Weber, 2006: 132).

Cevizci'nin *Felsefe Sözlüğü* (1999)'nde ise devlet; toplumu yöneten kurallar ve yasalar yaratma otoritesine sahip bir ayrı kurumlar kümesi olarak tanımlanır. Demokrasilerde hükümetlerin geçici oldukları göz önünde tutulursa, yalnızca hükümetle aynı anlamda olmadığı gibi, sivil toplumun da zıddı olan bütünsel siyasi bir sistemdir. Devletin varlığı için zaruri olan unsurlar ise toprak bütünlüğü (ülke) ve egemenliktir. Bilindiği üzere ülke, üzerinde insanların yaşadığı, sınırlarla komşulardan ayrılan toprak parçasıdır. Egemenlik ise devletin hukuki düzenini belirleyen en üstün irade ve en yüksek otoritedir (Cevizci, 1999: 224-225).

Blackwell Sözlüğe göre ise devlet, klasik dönemde soyut kavramlar olan güç ve otoriteyle karşılık bulmuş ve insan ile otorite arasındaki ilişki olarak tarif edilmiştir. Modern çağda ise haklara sahip bireyler ve devlet arasında siyasi yükümlülük problemi etrafında 'egemenlik' kavramıyla birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda sosyal sözleşme teorileri çerçevesinde doğa durumu ile devletin doğuşunun zorunluluğu ortaya konulmuştur. Sanayi Devrimi ile doğan liberal düşünce kapsamında ise devletin fonksiyonları küçülerek salt serbest piyasayı koruyarak düzeni sağlayan bir gece bekçisine dönüştürülmüştür. Akabinde devletin alanı tam olarak şekillendirilmeye başlanarak sivil toplumun dışında tasarlanmaya başlanmıştır. Modern teoride ise devlet tanımları düşünürlere göre çeşitlenmiştir. Marx devleti kapitalist sınıfın aracı olarak görürken, Gramsci ve Habermas ise baskın bir ideolojik aygıt olarak kabul etmişlerdir (Bealey, 1999: 308-310).

Literatüre bakıldığında ise devlet kavramının tanımlanmasında zorlanıldığı görülmektedir. Özellikle zaman ve mekân açısından devleti sınırlandırma kaygısı, bu çalışmaların temel handikapları arasında yer almaktadır (Akal, 2000a: 9). Soyut bir kavram olan devletin tanımlanmasında yaşanan güçlük, Kapani'nin bazı realist sosyal bilimcilere atıfla aktardığı şu sözlerde ete kemiğe bürünmüştür: "*Devleti şimdiye kadar gören olmamıştır.*" (Kapani, 2007: 35). Her ne kadar güç olsa da birçok düşünür devleti kendi perspektifinden tanımlamaya girişmiştir. Örneğin Kışlalı'ya göre "*Devlet, dışa ve içe karşı toplum adına hareket edebilen, bu amaçla güç kullanabilen, toprağı ve insanıyla birlikte tüm bir ülkeyi temsil eden, onun simgesi olan bir kurumdur.*" Bu tanıma paralel şekilde devleti meydana getiren temel unsurların; ulus, ülke, egemenlik ve iktidarın olduğunu söylemek mümkündür (2016: 105-106). Başgil ise "*Devlet Nedir? -Realist bir*

tarif denemesi” adlı çalışmasında devleti bir birlik olarak görerek bu birliği 5 farklı özelliğe ayırmak suretiyle detaylı olarak irdelemiştir. Birinci özellik devletin insan birliklerinin en geniş olmasıdır. Devlet; aile, köy, mahalle, ilçe ve il gibi birimleri birleştirip bunları birbirlerine politik olarak perçinleyen, tek bir bayrak, buyruk ve sevk-idare merkezine bağlayarak kaynaştıran ve onları siyasi bir ülkü etrafında birleştiren birlikler manzumesidir. İkinci özelliği, devletin merkezi bir sevk ve idare teşkilatına bağlı olarak yaşayan insanlardan oluşan siyasi bir birlik olmasıdır. Bu özellikte insanlar birbirlerine ve topluma siyasi bir şekilde yani tabiiyetle bağlanır ve bir emir ve kumanda teşkilatına tabi kılınır. Üçüncüsü, devletin memlekete sahip ve sınırı belirlenmiş bir ülke üzerinde yaşayan insanların birliği olmasıdır. Ülke politik varlığın fiziksel mekânı ve devlet mefhumunun en önemli veçhesidir. Dördüncüsü, maddi zor temelli ülke hudutlarıyla mahdud olan umumi nizamdır. Sonuncusu ise, devletin hükümet aracılığıyla temsil olunup egemenlikle ifade edilen üstün ve merkezi bir otoritenin hükmü altında olmasıdır (Başgil, 1946: 985-989).

Öte yandan Heywood’a göre devlet, 5 özelliğiyle tanımlanabilir. Bunlardan birincisi; devletin egemen olmasıdır. Zira devlet, toplum içindeki tüm diğer grupların üzerinde, tahdit edilmemiş ve mutlak bir iktidara sahiptir. İkinci özelliği ise sivil toplumun özel birimlerine nazaran devlet kuruluşlarının kamusal olarak kabul edilmesidir. Sivil toplumu oluşturan aile, işletme ve sendikalar gibi birimler, şahsi menfaatleri tatmin ederken kamu kurum ve kuruluşları kolektif kararlar alarak tatbik etmekle yükümlüdür. Devletin üçüncü vasfı ise meşrulaştırıcı olmasında yatmaktadır. Bu çerçevede devletin aldığı kararlar toplumu oluşturan bireyler nezdinde bağlayıcı olarak kabul edilir. Zira bu kararların kamunun menfaati veya müşterek iyi namına alındığı ileri sürülür ve devletin de toplumun sürekli menfaatini yansıttığı varsayılır. Devletin dördüncü özelliği bir tahakküm aracı olmasıdır. Devletin toplum üzerinde otorite kurabilmesi için zor ile desteklenmesi elzemdir ki bu kapsamda yasalara itaati sağlama ve bunları uymayanlara müeyyide uygulama kapasitesi bulunmaktadır. Devletin son özelliği ise ülkesel bir birliği ifade etmesidir. Devletin ülkesi üzerindeki yetkileri mekânsal olarak tarif edilmiştir ve bu salahiyet vatandaş olup olmamasına bakılmaksızın ülkenin sınırları dahilinde yaşayan nüfusu ihtiva eder (Heywood, 2014: 126-127).

Schmitt ise günümüzdeki anlamıyla devleti, belirli bir toprak parçası üstünde örgütlenmiş olan halkın politik statüsü olarak tarif eder. Devlet gerek tarihsel varlığı gerekse de kelime anlamı itibariyle bir halkın gerçekten özel nitelik ifade eden halidir. Siyaseti dost ile düşman arasındaki ayrım olarak tarif eden Schmitt, siyasal kavramını genellikle devlete ait olanla eşdeğer kabul eder ya da devletle ilişkili hale getirir. Zira soyut bir kavram olduğunu belirttiğimiz devlet, ancak '*siyasal olan*' hususunda bir ayrıcalığa sahip olduğu müddetçe anlaşılabilir hale gelir (Schmitt, 2014: 49-52).

Poggi ise devletin artık Yunan '*politea*'sında olduğu gibi toplumla özdeşliğinin bulunmadığını, devletin harcamalarının vatandaşların elde ettikleri gelirler ile yaptıkları harcamalardan aldığı vergilerle finanse edilen bir devlet bütçesinden karşılandığını, kompleks bir örgütlenmeye sahip olduğunu, birbirine bağımlı ve tamamıyla otonom olmayan birimlerden oluştuğunu, merkez tarafından idare edilen bir makine şeklinde faaliyet göstermek üzere tasarlandığını ifade etmiştir (Poggi, 2019: 118-119).

Esasında devleti literatürde çok genel kabul görmüş bir tarifle, kurumsallaşmış siyasi iktidar tipi olarak tanımlamak mümkündür. Modern çağda ortaya çıkan bu tanımda siyasi iktidar kavramı merkezi öneme sahiptir. Zaten devleti sıhhatli bir şekilde tanımlayabilmek için siyasi iktidar kavramından yola çıkmak zaruridir. Siyasi iktidarın ilişkisel anlamda karşılığı yöneten-yönetilen ilişkisinden doğmakta olup amil unsurları baskı ve onaydır. Bu ilişkide yönetenin meşruiyeti yönetilenin onayına dayanmakta, onay ise yönetenin Yasa'ya sadık kalmasıyla sağlanabilmektedir (Akal, 2000b: 14).

1.2. DEVLETİN KÖKENİ VE TARİHSEL GELİŞİMİNE İLİŞKİN TEORİK YAKLAŞIMLAR

(...) Her kavram için her zaman bir *tarihi* vardır diyoruz, bu tarih zizaglar çizse de, gerektiğinde başka sorunların içinden ya da çeşitli düzlemlerin üzerinden geçse de... Bir kavramın içinde, çoğu zaman, başka sorunlara yanıt veren ve başka düzlemleri varsayan başka kavramlardan gelme parçalar ya da birleştiriciler bulunur. Bu zorunludur, çünkü her kavram yeni bir şekillendirme gerçekleştirir, yeni çevremler alır, yeniden canlandırılmayı veya yeniden yontulmayı gerektirir (Deleuze and Guattari, 2001: 25).

Deleuze ve Gattari'nin de ifade ettiği üzere her kavramın daima bir tarihi vardır ki bu tarihte o kavram dinamik bir şekilde daimî surette şekillenir. Bu süreçte kavram bir çömleğin ustanın elinde şekillenmesi gibi türlü siyasi, kültürel ve toplumsal gelişmelerle olgunlaşarak günümüze ulaşır. Bu çerçevede devlet mefhumu hakkında da ileri sürülen

teorik yaklaşımlar tarih boyunca farklı şekillerde tezahür etmiş olup bu yaklaşımların çalışmamız kapsamında olduğu düşünülen kısımları aşağıda ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Ancak önemli bir noktaya da değinmeden geçilmemelidir. Şöyle ki gerek Batı gerekse de Türk-İslam düşünürlerinin kahr ekseriyeti devlet teorilerini geliştirirlerken yaşadığı ülke ve dönemin koşullarının tesiri altında kalmış, hususiyetle mensubu bulundukları devleti içerisine düştüğü müşkül durumdan kurtarmak için devletin nasıl olması gerektiğine ilişkin fikirlerini beyan etmişlerdir. Teorilerinin ana gayesi ise devletin varlığının muhafazası ve bekası için en ideal halini ete kemiğe büründürmektir. Örneğin Platon Antik Yunan'da yaşanan kargaşa ve kaosu aşabilmek, Farabi ise yıkılmak üzere olan İslam İmparatorluğunu diriltmek için teorilerini geliştirmişlerdir. Örnekleri çoğaltmak mümkün olup buna ilişkin ayrıntılara ilerleyen bölümlerde verilmiştir.

1.2.1. Modern Çağa Kadar Batı'da Devlet Düşüncesine İlişkin Teoriler

Antik Yunan siyasal düşüncesi *polis* etrafında neşvünema bulmuştur (gelişmiştir). Şehir devleti veyahut site olarak tanımlanan *polis*, sınırları belli bir toprak üzerinde kurulmuş olan siyasal, dini, ekonomik ve askeri bir birim olarak tarih sahnesine çıkmış olup günümüz devlet anlayışının en temel başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Kişi yalnızca *poliste* yurttaş olursa değerlidir ki bu manada kişiyi kendine bağlayarak hükmü altına alır (Göze, 1989: 1-2). Bu çerçevede kimileri için *polis*, yurttaşların, toplumun menfaatlerini her daim bireysel menfaatlerinin önünde tutarak kamu dayanışmasının hayat bulduğu birimler iken bazı görüşlere göre ise eşitsizliğin demokrasi kılıfıyla yeniden üretildiği mekânlardır (Yalçınkaya, 2019a: 21). Ancak tüm bu farklı görüşlere rağmen belirtmek gerekir ki, *polis* o dönemde barbarlık ile uygarlığı birbirinden ayıran organizmalardır ve uygarlığın simgesi olarak görülmektedir (Ağaoğulları, 1989: 5). *Polis*, yalnızca antik Yunan'a özgü bir birim olmayıp tarihsel gelişiminde Yeni Taş çağı köyünden medeni şehir toplumuna geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır (Şenel, 1995: 113). *Polis* devletleri siyaset sahnesinden silinene kadar değişik siyasal yönetimleri deneyimleyip gelişmişlerdir. Krallık, aristokrasi ve demokrasi ile yönetilen *polis*in yaşadığı siyasal gelişmelerin doktrinde Batı uygarlığının yaşadığı siyasal gelişmelerle paralel olarak okunduğu görülmektedir (Göze, 1989: 2). Bu izleği takip edebilmek ve dahi 'devlet' kavramının epistemolojik temellerine ulaşmak maksadıyla Antik Yunan'da Platon ve Aristoteles'in düşüncelerini irdelemekte fayda mülahaza edilmektedir.

Platon ‘devlet’i, *Devlet (Politeia)*, *Devlet Adamı* ve *Yasalar* eserlerinde ayrıntılı olarak irdelemiştir. Ancak Platon’un devlet anlayışını kavrayabilmek için *Kriton Diyaloğu*’na bakmak yeterli olacaktır. Bu eserde Sokrates, devlet ve yasalara mutlak sadakatin elzem olduğunu, aksi takdirde devletin varlığını sürdürmesinin mümkün olamayacağını ifade etmiştir (Platon, 2017: 52-53). O’na göre insanlar kendi kendilerine yeterli olmadıklarından devlet doğal bir varlık olarak ortaya çıkmıştır. Zira insanların bu yetersizlikleri onları bir arada hayat sürmeye yönlendirmektedir. Sonuç itibariyle toplum ve bunu olanaklı kılan devletin insan gereksinimlerinin doğal bir neticesi olarak tarih sahnesinde belirmediğini söylemek mümkündür (Yalçınkaya, 2019b: 98). Toplum ile devlet arasındaki rabıta bizi Platon’un organik devlet kuramına götürmektedir. Devleti canlı bir organizmaya benzeten Platon, *Devlet* eserinde bunu net olarak ifade etmektedir: “*Bu duygu birliğinin bir devlet için en büyük iyilik olduğunu, devleti sağlam bir bedene benzetmekle anlamıştık. Böyle bir beden de en küçük parçanın rahatını, rahatsızlığını bütünüyle duyar dememiş miydik?*” (Platon, 2019: 164). Platon, organik devlet kavramını savunarak devletin bir bütün olduğunu ve dahi var olmasının bunu devam ettirmesine bağlı olduğu sonucuna varır. O’na göre ideal devlette toplum; üreticiler, koruyucular ve yöneticilerden teşekkül etmekte olup aralarındaki iş bölümüyle devletin organları olarak görev yaparlar ve hepsi devletin, yani başın idaresi altındadır. Organların başa itaat etmeleri, toplumsal bir sözleşmeye veya zora dayanmaz. Bu durum organizma olmanın doğal sonucudur. Bu ifadeleriyle esasında toplumdaki sınıfsal bölünmelere ve daha da önemlisi yöneten-yönetilen ilişkisine meşruiyet kazandıran Platon, organların görevlerini gereği gibi yerine getirmemesi durumunda devletin bozularak ortadan kalkacağını ifade etmiştir (Ağaoğulları, 1989: 160).

Platon’un akabinde devlet fikrini temellendiren Aristoteles’e değinmekte yarar vardır. İnsan için en iyi, yani erdemli olanın ‘mutluluk’ olduğunu söyleyen Aristoteles’e göre devlet, insan için en iyiyi hedefleyen yegâne düşünsel ve ahlaki yaşam olanağıdır. Bunu kanıtlamak için devleti parçalara bölen Aristoteles, erkek, kadın ve köleden müteşekkil olan aileyi başlangıç noktasına koyar. O’na göre aile günlük ihtiyaçların karşılanması için yeterli olsa da bazı müşterek hedeflerin (örneğin ülke savunması) gerçekleştirilmesi için yeterli olmayacaktır ki bunun için birçok ailenin birleşmesiyle köy oluşmaktadır. Erdemi geliştirme bağlamında yetersiz olan köylerin bir araya gelmesiyle ise polis, yani kent devleti doğmuş olur. Böylece insan topluluğu devletle beraber kendine yeten bir varlık

haline gelmekte olup devlet yapay değil bilakis doğal bir varlıktır. Aynı zamanda devletin birey ve aileye göre önceliği vardır. Zira bütün, parçadan daha önce gelmelidir. Devleti, birey, aile ve köyden çok daha üstün bir varlık olarak göstermeye çalışan Aristoteles’e göre bir yurttaşın iyi bir yaşama ulaşması ve olgunlaşmasının yegâne yolu devlet içinde hayatını idame ettirmesidir. Sonuç itibariyle zoon politikon olan insanın doğası gereği devlet içinde siyasallaştığını ve bu yönüyle hayvandan ayrıldığını ifade eder (Aristoteles, 1975: 2-10; Zabcı, 2019a: 140; Şenel, 1995; 168-170).

İnsanın politik bir hayvan olarak devlet içinde hayatını idame ettirmesi ise eşitsiz bir düzen içinde gerçekleşir. Bu düşüncesini aileyi ‘efendi ile köle’, ‘koca ile karı’ ve ‘baba ile çocuklar’ şeklinde parçalara bölerek ete kemiğe büründürür. Efendi ile köle arasındaki ilişkiyi izah ederken köleyi hayatın idamesi ve ev idaresinin devamı için bir araç olarak görmeyi tercih eder. Bu noktada kölelik ilişkisine meşruiyet kazandırmak için denkleme yöneten-yönetilen ilişkisini ilave eder: *“Sürekli ya da kesintili öğelerden oluşan ve sonuçta ortak bir birliği olan her şeyde, yöneten-yönetilen ilişkisi ortaya çıkar. Bu bütün doğaları gereğince özellikle canlı yaratıklarda görülür.”* (Aristoteles, 1975). Nitekim zihnin bedeni yönetmesi nasıl doğalsa, efendinin köleyi yönetmesi pek tabii doğal ve mutlak olarak kabul edilmelidir. Kaldı ki kölenin efendi için bir üretim aracı ve mülk olarak konumlandığını söylemek mümkündür. Aristoteles işte bu noktada efendinin mülkü olan kölenin durumunun doğal olduğunu savunmaktadır. Zira ona göre efendi ve kölenin bir araya gelmelerindeki amaç, ortak güvenliklerinin korunmasıdır. Bu çerçevede gereken hususları zekâsı ile önceden görebilen bir kimse doğası itibariyle efendi, yani yöneticiyken beden kuvvetiyle bunları icra eden kimse ise doğası itibariyle köle, yani yönetilendir (Aristoteles, 1975: 7-14).

Aristoteles *Politika* adlı eserinde devleti tanımlamaya girişirken ise öncelikle ‘yurttaş’tan başlar. Ona göre bir kimsenin yurttaş olabilmesi için yönetici topluluğunun bir azası olması elzemdir. Bunun için de yurttaşın daha çok beden gücü -ki Aristoteles bunun ruhu köleleştirdiğine inanır- değil zihin gücüyle iştigal etmesi gerekmektedir. Zira köleler, kadınlar, emeği ile geçinenler, ücretliler gibi bedeniyle çalışanların boş zaman bulup yasama ve yargı faaliyetlerine katılmaları mümkün olmadığından yurttaş olmaları olanaksızdır. Bu sınıftakiler *polis*in devamı için sadece bir araç olarak görülür. Halbuki yurttaş, *polis* için bir araç olmayıp bizatihi onun bir parçasıdır. İyi bir yurttaş iyilik

peşinde koşup, yapabileceği işi ve yerine getirmesi gereken bir işlevi iyi yapmaya gayret eder. Nitekim yurttaşın bu çabası devletin iyiliğine de katkı sağlayacaktır (Aristoteles, 1975: 69-78; Zabcı, 2019a; 142-143). Böylelikle efendi-köle ilişkisinden ayrı olarak yurttaş-devleti bir araya getiren ve devletin birliğini sağlayan husus ortak amaç/fayda olacaktır. Aristoteles yönetim biçimlerini işte bu ortak amaca göre belirlemiş olup herkesin iyiliğini hedefleyen yönetimlerin iyi ve adil olacağını ileri sürmüştür (Göze, 1989: 42).

Öte yandan Batı Roma'ya bakıldığında ise 1200 yıl gibi hayli uzun bir dönemi içerdiğini görürüz. Bu dönem genel kabul gördüğü üzere üç döneme ayrılmaktadır: Cumhuriyet, Cumhuriyetten imparatorluğa geçiş ve imparatorluk dönemleridir (Yılmaz, 2019: 165). Hususiyetle Roma Cumhuriyeti'nin dağıldığı dönemde eserler veren Cicero ile Seneca devlet anlayışına katkıda bulunmuşlardır.

Cicero'nun temel problematiği esasında Roma'da politik bir toplum olan *res publica*'nın (devlet/cumhuriyet) nasıl istikrara kavuşacağıdır. Günümüzde cumhuriyet kavramıyla karşılanan *res publica*, Cicero düşüncesinde kamusal şey, kamusal çıkar, kamusal işler ve *civitas* tarafından oluşturulan topluluk olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada Cicero özel şey ve mülklerden ayrı olarak bir kamusal alanı tanımlamaya girişmiştir ki, bu ayrımın temel taşı esasında 'mülkiyet'tir. O'na göre devletin en mühim fonksiyonu; her insanın kendi mülkünün denetimini özgürce ve rahatsız edilmeden yapmasını garanti altına almaktır (Yılmaz, 2019: 179-182). Bu şekilde mülkiyet bağlamında kamu ve özel alanı birbirinden ayırarak devletin gayri şahsiliğine yönelik adım atmış gibi gözükse Cicero, devleti tanımlarken ise halk ile devletin iç içe geçişine vurgu yapar. O'na göre devlet, halktan başka bir şey olmayıp halk denilince, rastgele toplanmış bir insan kalabalığından ziyade müşterek bir yarar amacıyla mutabakat sağlamış olan ve hukuki bağlarla bir araya gelmiş insan topluluğu akla gelir. Bir araya gelmelerinin asli nedeni toplumsallık içgüdüsüdür ki, insan cinsinin kaderi, tek başına değil topluluk halinde yaşamaktır (Cicero, 1959: 95). İşte topluluk halinde yaşayan bu halkın, yani devletin varlığını devam ettirebilmesi için onu gözetim altında tutacak bir yönetime sahip olması elzemdir. Bu anlamda Cicero'nun antik Yunan düşüncesine getirdiği en mühim yenilik, devleti yalnızca müşterek fayda ve amaçla izah etmeyip yasalar (hukuki bağlar) üzerinden tarif etmektir. Böylelikle Cicero, devlet kavramının içine hukuku katarak, yani devletin

ancak hukukla bezenerek bir hukuk devleti olacağını ileri sürmüştür (Aktaran; Ağaoğulları ve Köker, 1991: 45-46).

Diğer taraftan İmparatorluk Roması'nın düşünürü olan Seneca ise Roma Stoacılığı'nın en önemli temsilcisi olup evrensel devlet düşüncesini benimsemiştir (Şenel, 1995: 202). O'na göre devlet öncesi toplumda mutlu, özgür ve eşit bir hayat varken bütün kötülüklerin kaynağının bu doğal hayatı terk etmekle oluştuğunu savunmuştur. Mülke sahip olma hırsının özel mülkiyet ve köleliği doğurduğunu ve bunları dizginleyebilmek için güç ve yasa ile donatılmış devlet kurumunun ortaya çıktığını vurgulamıştır. Doğal duruma da dönülemeyeceğinden yapılacak tek şey bu kurumlar içinde kalıp doğruluğun sağlanmasına gayret etmektir (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 66). Bu kabullenişin temel sebebi muhtemelen imparatorluk dönemi Roma'sında siyasetin artık *res publica* kavramı üzerinde biçimlenmemesidir. Temel problematik artık Roma'nın evrenselliği ve yazgısıyla beraber bunun dünyanın yazgısıyla birlikteliğidir (Yılmaz, 2019: 190).

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Hristiyanlığın kurumlaşma evresinde hususiyetle Roma uygarlığı belirgin bir öneme haiz olmuştur. Zira Roma Kilisesi'nin üstünlüğüne dayanan hiyerarşik örgütlenme gerçekleştirilecek ve böylelikle Papalık kurumsal olarak ortaya çıkacaktır. Bu noktada ilk karşımıza çıkan figür Aziz Pavlus'tur. Pavlus'un devlet düşüncesine bakıldığında, öncelikle mevcut dünyevi iktidarın onaylanmasıyla yola çıktığını söylemek mümkündür. Hz. İsa dünyadan uzak durarak edilgen tavır içinde siyasal iradenin temelinde tanrısal irade bulunduğunu belirtirken, Pavlus ise buna ilave olarak siyasal düzenin Tanrı tarafından kurulduğunu ifade eder. Böylelikle Pavlus Tanrı ile bağdaştırdığı siyasal iktidarlara boyun eğmeyi meşrulaştırmış, kılıç zoru olmadan kendi vicdanlarıyla insanları devlete itaat etmeye davet etmiştir (Yalçınkaya, 2019c: 210-215).

Aziz Augustinus ise kilise ile devlet, yani Hristiyanlık ve Roma arasındaki ilişkiyi sağlam bir zeminde kurmaya yönelmiştir. Bu bağlamda devlet düşüncesini *Tanrı Devleti* eserinde dile getirirken şu soruyla başlamıştır: “*Dünyevi egemenliğin kaderi yok olmak ise, kalıcı olan bir devlet yok mudur?*” (Augustinus, 2021: 85). O'na göre böyle bir devlet vardır ve bu devlet Tanrı Devleti'dir. Onun tam karşısında ise Yeryüzü Devletini koyarak devlet anlayışında ikili bir ayrım yapar (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 132). O'na göre insanoğlu başlangıçta özgür olarak yaratılmışken ilk (asli) günahla birlikte kendi iradesini kötülüğe

meyletmış olup iradesi aracılığıyla çıkış yolu bulamayacağından Tanrı'nın yardımına ihtiyaç duyar ki bu da devlet aracılığıyla gerçekleşir. Bu anlamda devlet her ne kadar iyi olsa da kökeninden dolayı kötü olarak addedilir (Yalçınkaya, 2019c: 218-229). İyi olarak kabul edilen Tanrı Devleti'ne karşılık kötü kabul edilen Yeryüzü Devleti ise mülkiyet, eşitsizlik ve kötülüğü içinde barındırır. Bunları ortadan kaldırmak için ona göre yeryüzü devletinin ideal bir devlet olan Tanrı Devleti'ne benzemeye çalışması yerinde olacaktır (Şenel, 1995: 243).

Öte yandan Batı Roma'nın yıkılışından sonra kilise ile devletin imparatora birleşmesi fikrine karşı Gelasius, kilisenin devlet karşısında tamamen özerk olarak konumlanması noktasında düşüncelerini ifade etmiştir. Bu bağlamda Roma'da yönetim sisteminde kullanılan iki kavram üzerinden hareket etmiştir: Auctoritas (İktidarın ilkesi) ve Potestas (İktidarın kullanılış biçimi). İktidarın ilkesi bölünemez ve tek iken, iktidarın kullanılış biçimi ise bölünebilir niteliktedir. Auctoritas Kilise'ye, potestas ise imparatora, yani dünyevi alana tekabül etmektedir ki Gelasius'a göre Kilise'nin imparatorluğa üstünlüğü ve dahi özerkliğini ifade etmektedir (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 142-143).

Feodal döneme bakıldığında ise akla gelen ilk düşünür Salisburyli John'dur. John, papa taraftarlarının ilk sözcüsü ve dahi tirana direnişi ilk defa seslendiren düşünür olarak kabul edilmektedir (Ebenstein, 2011: 101, 103). Temel çıkış noktası ruhani ve dünyevi iktidarın kaynağının Tanrı oluşu ve Tanrı'nın her iki kılıcı⁸ da Kilise'ye verdiği düşüncesidir. Kilise dünyevi kılıcı prenslere devretmiştir. Zira kendisi kan dökücü değildir. Ancak prens Tanrı yasalarından ayrılırsa bir tirana dönüşecektir. O'na göre "*Kitabı Mukaddes'in verdiği yetki ile, tiranları öldürmek, yasaya uygun ve şanlı bir harekettir.*" (Şenel, 1995: 253-254). Toplumu bir organizma şeklinde düşünen John, devletin ruh, baş ve organlardan meydana geldiğini, prensin baş olarak tiranlaşması halinde bunun yalnızca başın değil ruhun ve tüm organların problemi haline geleceğini ileri sürer. Dolayısıyla

⁸ Feodal dönemin hem antik Yunan ve Roma geçmişi hem Cermen kabilelerin ananevi ilişkileri hem de Hristiyan dünya görüşünün sentezi olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde hususiyetle dünyevi iktidarla kilise ilişkisi yeniden belirlenerek Gelasius öğretisi terkedilmiş ve Kilise'nin dünyevi iktidar üstündeki tahakkümünün kurumsallaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla öne sürülen iki kılıç kuramı, iki ayrı iktidarın iki kılıcından bahsetmekte olup bu kılıçların kiliseye ait olduğunu savunmaktadır. Böylece Kilise hem dünyevi işleri idare ederek düzen ve adaleti tesis edecek hem de ilahi alan hakkında söz sahibi olacaktır (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 154, 174; Yalçınkaya, 2019d: 249).

ruhun bedenden hipotetik üstünlüğünden bahisle, Kilise'yi prensten daha üstün tutar: Ruh yoksa, baş hiçtir! (Yalçınkaya, 2019d: 252).

Feodal dönem devlet düşüncesinin izlerini arayabileceğimiz bir diğer düşünür ise Aquinumlu Thomas'tır. Aristoteles ile Hristiyanlığı, yani akıl ve vahyi birbirine sentezleyen Thomas, dünyevi devletlerin özerk olmasına fırsat veren Hristiyan politik bir düşünüş tarzı ortaya koymuştur. Bu çerçevede devlet ile Kilise'nin otoritelerinin ayrıştırılarak devletin sınırlı bir hatta kalması noktasında tezler üretmeye gayret etmiştir (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 125). Aristoteles'e benzer şekilde insanın toplumsal bir hayvan olduğunu ve birlikte yaşamalarının doğal zorunluluk olduğunu belirterek onlara yol gösterici bir yöneticinin, yani devletin olması gerektiğini savunur. Kiliseden ayrı bir kişiliğe sahip olan devleti var eden ise topluluğun ortak yararadır (Yalçınkaya, 2019d: 259). Bu ortak yarara ulaşabilmek için kullandığı enstrüman ise 'yasa'dır. O'na göre yasanın erdeme yönlendiren tüm eylemleri değil, sadece ortak iyiye meylettiren fiilleri emretmesi elzemdir. Dolayısıyla hukuk, ortak iyi ekseninde hareket etmektedir ki buradaki ortak iyiden kasıt maddi refah ve savunmadır. Devletin fonksiyonlarını bu şekilde ortaya koyan Thomas'a göre yukarıda belirttiğimiz gibi devlet Kiliseden ayrılrsa da Kilise'nin devletten üstün olduğunu savunur (Şahin, 2022a).

Son olarak bu dönemde devlet hakkında düşüncelerini ifade eden iki düşünür daha yer verilecektir: Dante ve Padova'lı Marsilius. Öncelikle Dante, Aristoteles'ten esinlenerek toplumun doğal olduğu fikrinden yola çıkmak suretiyle bir düzene ihtiyacı olduğundan bahisle siyasal toplumun, yani devletin zorunluluğunun doğal olduğu sonucuna ulaşmıştır. Doğal bir zorunluluk olarak karşımıza çıkan devlet, bir sözleşme neticesinde ya da hür kişilerin beraber olarak kurduğu bir organizasyon değildir. Ayrıca Dante, devletin Kilise'ye göre öncelikli bir konumda olduğunu ve dahi devletin vücut bulmasında Kilise'nin bir katkısının bulunmadığını ileri sürmüştür (Şahin, 2022b; Ağaoğulları, 2019a: 272-273). O'na göre devlet evrensel niteliğe haiz olup muhtelif memleket ve krallıklar üzerinde yükselen en mükemmel organizasyon şeklidir. Bu devleti meydana getiren unsurlar ise şöyledir: 1. Dünyadan ibaret bir ülke, 2. Beşeriyetten müteşekkil bir nüfus, 3. İmparator'dan ibaret bir hükümdar.

Padovalı Marsilius da Dante gibi devleti Kilise'ye göre öncelikli görmüş ve Kilise'yi devletin egemenliği altına alarak modern manada devletin düşünülmesini sağlayan ilk mütefekkir olmuştur (Şahin, 2022b). Devleti *civitas* olarak tanımlayan Marsilius, onun yönetim, yargı, askeri, dinsel bölümler ile meslek gruplarından (köylüler, zanaatkarlar ve maliyeciler) oluştuğunu belirterek yönetim bölümünün dünyevileştirilmesi gerektiğini savunur. Zira devleti idare eden yönetici kesim meşruiyetini dini veya aşkın bir güçten değil bizatihi toplumdan almaktadır. Onu var kılan esasında toplumda tezahür eden çatışmaları adilane bir şekilde çözen ve müşterek menfaati sağlayacak olan bir iktidar odağı zorunluluğudur. Dahası din adamları da toplumun içinde olduğu, yani prensin yetki alanında yer aldığından Kilise'nin devlet üzerinde hak iddia etme imkânı bulunmamaktadır (Ağaoğulları, 2019a: 281). Bu noktada düzeni sağlayacak olan figür ise 'yasa' olacaktır ki, bunun da kaynağı ilahi değil insani olacaktır. Merkezinde zor kullanma bulunan yasanın temel gayesi ise yasa koyucunun amacını yerine getirmektir (Tannenbaum ve Schultz, 2013:180).

1.2.2. Modern Dönemde Devlet Düşüncesine İlişkin Yaklaşımlar

1.2.2.1. Egemenlik Eksenli Devlet Düşüncesi

Bilindiği üzere günümüzde modern anlamda devlet mefhumunu literatürde ilk olarak ortaya koyan düşünür Niccolo Machiavelli'dir: *“Örgütlenmiş bir güç olarak, kendi bölgesinde üstün ve diğer devletlerle ilişkilerinde bilinçli bir yükselme politikası izleyen siyasal kurum.”* Diğer düşünürler gibi yaşadığı dönemdeki hadiselerin tesirinde kalıp yaşadığı İtalya'daki şehir devletlerinin aralarındaki çatışma ortamından etkilenen Machiavelli, Aristoteles'in felsefeyi gökyüzünden yeryüzüne indirdiği gibi devlet düşüncesini metafizik alemden gerçek hayata getirerek ete kemiğe büründürmeye gayret etmiştir (Machiavelli, 2008: 117). Devletin kaynağının dine ve aşkın güce değil toplumun bizatihi kendisine dayandığını savunup siyaseti din ve ahlakın boyunduruğundan çıkararak laik devleti ortaya koymuştur (Ebenstein, 2011: 167). Kendisinden önceki düşünürler gibi en iyi devlet biçimini aramamıştır. Ona göre tüm zaman ve mekânlar için geçerli olan ideal devlet şeklinden söz etmek mümkün değildir (Ağaoğulları, 2019b: 325).

Devlet düşüncesine ulaşırken öncelikle insan doğasını ortaya koymaya çalışan Machiavelli'ye göre elde etme arzusuna sahip olan insan bencildir ve doğası gereği kötüdür. Bu nedenle devlet adamı da bencil ve kötü olmalıdır ki, iktidarı kazansın ve devam ettirsin (Machiavelli, 2018: 109-111). Bu durumu meşrulaştırmayı teminen Machiavelli, iyi ve kötü kavramlarını kendi tanımlarından uzaklaştırmak suretiyle onları göreceli kavramlar olarak konumlandırmıştır. İşte böylece amaca giden her yolun mübah olduğu ve literatüre Makyevalizm olarak geçen düşünceye ulaşmamız mümkündür. Pragmatizm temelli bu düşünceyi yöneticilere uyarlayan Machiavelli: *“Amaç aracı meşru kılar. Bu yüzden, bırakın bir hükümdar devleti zaptetmeyi ve elinde tutmayı amaçlasın, o takdirde araçları herkes tarafından şerefli olarak değerlendirilecek övülecektir.”* demektedir. Bunun temel sebeplerini ise şöyle tanımlar: *“Çünkü ülkenin biziatihi güvenliğinin (kurtuluşunun) alınacak kararlara bağlı olduğu yerde ne adalet veya haksızlık ne insaniyet veya acımasızlık ne ihtişam veya utanç telakkilerinin hâkim olmasına izin verilebilir. Bütün bu telakkiler bir yana bırakılarak, hangi istikamet ülke hayat ve hürriyetini kurtarır sorusu tek soru olmalıdır.”* (Machiavelli, 2018; Ebenstein, 2011: 168-169). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere devlet adamı için verilen reçete açıktır: *“Amaca giden her yol mübahtır.”* Bu da bizi Machiavelli'nin çalışmamız bağlamında en kritik yönünü ortaya çıkaracaktır: Hikmet-i hükümet, yani raison d'Etat. 1589'da İtalyan düşünür Giovanni Botero tarafından geliştirilmiş olup bu kavram esasında ilk olarak Machiavelli tarafından inşa edilmiştir. Çünkü O'na göre devletin iyiliği, bekası amacıyla gerçekleştirilen hiçbir eylemin ahlaki açıdan sorgulanması veya hukuk kaideleriyle bağlanması mümkün değildir (Ağaoğulları, 2019b: 339-343).

Öte yandan literatüre 'egemenlik' kavramını 'devletin mutlak ve sürekli iktidarı yani en büyük emretme gücü' şeklinde katan Bodin ise, devleti *‘Devlet Hakkında 6 Kitap’* eserinde şu şekilde tanımlamıştır: *“Devlet, birçok ailenin ve onlarla beraber sahip oldukları şeylerin egemen güç tarafından adaletli bir şekilde idare edilmesidir.”* (Bodin'den akt. Ebenstein, 2011: 192). Devletin tanımını bu şekilde yaptıktan sonra onu diğer iktidar odaklarından farklı kılan üç unsura işaret etmiştir: Doğruluk, aileler ve ortak şeyler (Cevizci, 2009: 428).

Devleti herhangi bir organizasyondan örneğin korsan veya hırsızlardan ayıran en mühim özelliği adalete, doğruluğa dayanması, hakça olmasıdır ki en temel amacı erdem

olmalıdır. Böylelikle ortak iyiye ulaşılabilir. Devletin diğer bir unsuru ailelerin yönetimidir. Aristoteles'e benzer şekilde devletin en temel ögesinin aile olduğunu savunan Bodin, babanın ailedeki konumuyla kralın devletteki konumunu benzeştirerek aile yönetiminde babaya itaat etmeye çalışan bireyin devlete de iyi bir yurttaş olarak yasalarla saygı göstereceğini ileri sürer. Son olarak devletin en önemli fonksiyonunun ortak şeylerin yönetimi olduğunu ifade eder. O'na göre kamusal veya ortak bazı şeylerin toplumda bulunmaması durumunda devlet var olamayacaktır (Ağaoğulları. 2019c: 407).

1.2.2.2. Toplumsal Sözleşme Teorileri Bağlamında Devlet Düşüncesi

Toplumsal sözleşme teorisyenleri Hobbes, Locke ve Rousseau bu başlıkta irdelenecektir. Thomas Hobbes'un siyasal düşüncesine damgasına vuran hadise İngiliz İç Savaşı olmuştur. İç savaşın neden olduğu korku ve dehşetten etkilenerek "Korku ve ben ikiz kardeşleriz" diyecek kadar karamsarlık ve kaygıyla yaşayan Hobbes, siyaset felsefesini hayatta kalma ve ölüm korkusu üzerinden şekillendirmiştir (Şenel, 1995: 318; Şahin, 2022c). Düşüncelerini toplumsal sözleşme anlayışıyla temellendiren Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde siyasal gücün kaynağının kralın sahip olduğu tanrısal haklar değil kişilerin aralarında rızaen yaptıkları sözleşme olduğunu savunur (Hobbes, 2015). Hobbes sözleşmeyi doğuran koşulları ise doğa durumu olarak tanımlar. Doğa durumu varsayımıyla devletin bulunmadığı bir ortamda insanların davranışlarını ve sonuçlarını göstererek devletin varlığının elzem olduğunu kanıtlamaya girişir. '*Homo homini lupus*', yani insan insanın kurdudur diyerek doğa durumundaki savaş halini özetleyen Hobbes, bunu yaratan nedenleri üç varsayımla temellendirmeye çalışır. İlk olarak; doğa durumunda insanların eşit olduğunu belirterek bunu doğal eşitlik olarak tarif eder. İnsanlar gerek fiziksel gerekse de zihinsel anlamda aşağı yukarı birbirine eşittirler. Güçleri birbirlerinden farklı olsa dahi güçlü birini iki zayıf birleşerek uykusunda yok edebilir. Ayrıca doğa durumunda herkesin her şey üzerinde bir hakkı olduğundan kimin gücü kime yeterse onu yenme veya o şeyi kazanması olasıdır. İkinci olarak; doğal olarak eşit kişilerin aynı şeyleri istemeleri halinde aralarında bir çatışmanın yaşanması kaçınılmaz olacaktır ki bu da doğa durumunun esasında savaş hali olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak bu ortamda insanlar birbirlerine karşı güvensiz olacaklardır ve böylece üçüncü varsayım ortaya çıkar. O da güvensizliğin sonucunda insanların kendi

güvenlikleri ve hazları için karşılıklı olarak güç kullanmaları, yani savaşmalarıdır (Hobbes, 2015; Şenel, 1995: 323; Zabcı, 2019b: 434-435; Şahin, 2022c).

Hem özgürlüğü hem de diğerleri üzerinde hakimiyet sahibi olmayı seven insanoğlunun, devletlerde gördüğümüz üzere, kendilerine kısıtlama getirmesinin nihai sebebi, amacı yahut tasarısı yine kendilerini koruma ve böylece daha iyi bir yaşam sürme yönündeki sağduyularıdır, yani onları korku dolu bir saygıyla bir arada tutacak, emirlere uyma performanslarına ve doğa kanunlarını gözlemelerine bağlı olarak cezalandırma korkusuyla birbirlerine bağlayacak görünür bir güç yokken insanların doğal tutkularının sonucu olan (...) sefil savaş şartlarından kendini kurtarmaktır (Hobbes, 2015: 832-833).

Bu sözlerle Hobbes, esasında doğa durumundan devlete geçişin sebebinin insanın geleceğini güvence altına alma isteği olduğunu ima etmektedir. Bu durumda yapılması gereken ise toplumsal sözleşmeyle devletin kurulmasıdır. Böylelikle devlet doğal değil yapay bir uzlaşmayla ihdas ettirilecektir. Hobbes’a göre insanlar kendilerini yönetme yetkilerini bir kişide birleşmiş çokluğa, yani devlete, yani Leviathan adını verdiği ölümlü tanrıya devredecektir. Yapılan sözleşmeye göre; insanların bir uzlaşmayla devleti kurarak barış ve güvenliğin tesisi için sahip oldukları doğal haklarını bir egemene devretmeleri, böylece çokluk tek bir kişilik halinde birleşerek egemen ve uyrukların bir bütün haline gelmeleri, sözleşmeye katılmayan egemenin lehine haklarından vazgeçen uyrukların sözleşmenin tarafı olmaları, uyrukların doğal haklarından vazgeçerek egemene kendileri hakkında karar verme yetkilerini devretmeleri, egemen sayesinde toplumsal sözleşmenin geçerli ve sürekli olabilmesi söz konusudur (Hobbes, 2015; Zabcı, 2019b: 440-442).

Öte yandan Hobbes’un devleti, bütün otorite ve iktidarın egemene devredildiği bu toplumsal sözleşmeyle başlar. Devletin varlığını sürdürebilmesi ve aynı zamanda sulh ve selameti için iktidarın mutlak nitelikte olması gerekmekte olup aksi durumda devletin çöküşü işten bile olmayacaktır. Ayrıca devletin devamı için egemen gücü kullanan kişi ya da grubun doğal yasalara uysa da o yasalarla bağlı olmaması gerekir. Zira bu durum egemen gücün üzerinde bir gücün varlığı anlamına gelir ki, bu da devletin yıkımına neden olacaktır. Öte yandan kişilere sağlanan mülkiyet hakkının mutlak nitelikte olması da devleti yıkacaktır. Zira bu durum devletin kuruluş amacı olan ‘güvenlik’ ilkesine aykırıdır. Son olarak egemen gücün bölünebilir olması da devletin yıkımına neden olur. Çünkü bölünen egemen güçler birbirlerini yok ederler (Hobbes, 2015; Göze, 1989: 141-142).

Toplumsal sözleşme teorisyenlerden Locke ise siyaset felsefesinin temelini oluşturan düşüncelerine *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* eserinde yer vermiştir. Hobbes'ta olduğu gibi onun felsefesinde de başlangıçta doğa durumu olsa da onu salt tarihsel bir olgu olarak ele alır. Ayrıca doğa durumunda savaş hali değil barış söz konusudur. Ona göre “*Doğa durumu insanların kimseden izin almadan ve başka birinin iradesine bağlı olmadan, doğa yasasının sınırları içinde eylemlerini düzenlemek, mallarını ve kişiliklerini uygun buldukları gibi kullanmak konusunda yetkin bir özgürlük durumudur. Bu aynı zamanda eşitlik durumudur.*” (Locke, 2004: 5). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere doğa durumunda düzeni sağlayacak temel etken ‘doğal yasa’dır. Bu yasa doğa durumundaki eşitlik, özgürlük ve barışın yegâne güvencesidir. Ancak doğal yasanın tatbik edilmesi ve gözetilmesini teminen bir yönetimin teşkil edilmesi şarttır. Locke’a göre düzenli bir yasayı ve düzeni ihdas etmek ve böylece doğa durumundaki belirsizlikleri ortadan kaldırarak uygar bir yönetimin kurulması için toplum sözleşmesinin yapılması gerekmektedir. Kaldı ki yaşam özgürlüğü ve daha da önemlisi insanların sahip oldukları malların korunması, yani mülkiyet hakkının muhafaza edilmesi için uygar yönetime geçilmesi olmazsa olmazdır (Şenel, 1995: 339; Zabcı, 2019c: 484; Cevizci, 2009: 570-599; Ebenstein, 2011: 223). İşte tam da bu noktada Locke’un teorisi için merkezi öneme sahip mülkiyet hakkını görmek mümkündür. Zira mülkiyet hakkının korunması liberal düşüncede kritik bir önemi haizdir. Locke’a göre mülkiyet hakkı kişinin hem kendi yaşamı ve özgürlüğü hem de malları üzerindeki haklarıdır. Tanrının insanlara ortak mülkiyet olarak bahşettiği yeryüzünde özel mülkiyete geçilmesi insan yaşamının devamı için zaruridir. Bunun için de insanın herhangi bir nesneye kendi emeğini katarak mülkiyet hakkına sahip olması gerekmektedir. Bu mülkün de herkese yetecek miktarda, kullanabileceği kadar ve emeğiyle sınırlı olması gerekse de paranın çıkışıyla bu sınırlamalar ortadan kalkmıştır (Zabcı, 2019c: 488-492).

İnsanların doğa durumunda savaş halinden toplum haline geçmeye iten temel neden taraflar arasında meydana gelen uyuşmazlıkları çözecek bir egemen gücün bulunmaması ve insanların haklarına tecavüz edildiğinde müracaat edecekleri bir makamın bulunmamasıdır. Sonuç itibarıyla bireyler sosyal sözleşme yaparak sivil toplumu ve akabinde devleti tesis ederler. Sözleşmenin merkezinde bireylerin rıza göstermeleri yatmaktadır. Zira iktidarın meşruiyeti Tanrı değil halktan gelmektedir. Ancak halkın yönetime gösterdiği rıza bila kayd u şart olmayıp sözleşmenin ihlali (bireyin haklarının

korunamaması veya bu haklara devletin tecavüzü) halinde bireyler açısından yapılan sözleşme hükümsüz sayılarak devlete direnme hakkı doğacaktır. Esasında Locke'un tasvir ettiği rejim anayasal monarşidir. Kralın yetkileri kuvvetler ayrılığı prensibiyle sınırlandırılmıştır. Bu prensiple beraber yozlaşmaya eğilim gösteren iktidarlar kontrol altında tutulabilecektir. Bu nedenle devlet organları yasama, yürütme ve federatif güç olmak üzere üç kısma ayrılmalıdır. Yasama ve yürütme güçlerinin müşterek menfaatten sapıp özel çıkara meyletmelerinin önüne geçmek için bu erklerin ayrı ayrı kişi ve kurumlara verilmeleri gerekmektedir (Şahin, 2022d; Zabcı, 2019c: 493-500; Şenel, 1995: 343-345).

Hobbes ve Locke gibi Rousseau da devlet düşüncesini inşa ederken öncelikle doğa durumundan hareket eder. Kurgusal olduğunu ifade ettiği doğa durumunda ona göre insan fiziki açıdan hayvanlardan farksız olsa da hepsinden daha maharetlidir. Temel kaygısı birincil ihtiyaçları olan yeme-içme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. İnsanın özünü oluşturan iki temel ilke bulunmaktadır: Kendini sevme ve kendini koruma içgüdüsüdür. Bu denli bencil bir anlayış yine de insanların savaştığı bir ortamın oluşmasına yol açmaz. Zira insanda bulunan bir diğer içgüdü olan acıma, yani merhamet duygusu buna engel olur. Dolayısıyla da doğa durumunda iyilik, kötülük, adaletli olma veya adaletsizlik söz konusu değildir ki insanların birbirlerine karşı herhangi bir vazife veya yükümlülüğü bulunmamaktadır. Barışın ve tembelliğin hüküm sürdüğü bu doğa durumunda insanların küçük ve önemsiz farklılıklara (yaş, zekâ vb.) sahip olmalarına rağmen birbirleriyle doğal olarak eşitlik içinde bulunduklarını söylemek mümkündür. Bu eşitlik onları aynı zamanda özgür de kılacaktır (Şenel, 1995: 359; Ağaoğulları, 2019d: 575-576).

Doğa durumundaki insanın uygar sivil topluma geçişini Rousseau şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bir toprak parçasını çevirip o toprağın kendine ait olduğu düşüncesiyle bu benimdir diyen ve kendine inanacak saf insanları bulmuş olan ilk insan, medeni toplumun gerçek kurucusudur.”* (Rousseau, 2003: 64). Toprak metaforuna başvuran Rousseau esasında toplum haline geçişin anahtarı olarak özel mülkiyeti göstermektedir. İnsanların özel mülkiyete ulaşmasını sağlayan ise özgür iradesi ve gelişimdir. Rousseau'ya göre bu iki vasfının neticesinde kendini geliştirmek suretiyle medenileştirip toplumsal hale getiren insan doğa durumundaki mutlu halini bırakmak zorunda kalır (Rousseau, 2003:

60-62). Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* eserinin girişinde “*İnsan hür doğar, ama şimdi her yerde zincirler altındadır.*” demek suretiyle insanların özgürlüklerini korumak ve doğa durumunda ortaya çıkan savaşa son vermek amacıyla bir egemen gücün idaresi altına girmesi gerektiğini ifade eder. O’na göre bunun gerçekleşmesi için insanların tüm haklarını topluma devretmeleri gerekmektedir. Böylelikle haklarını kimseye devretmemiş olurlar ve kimsenin idaresi altına girmeyip kendilerine itaat etmiş olacaklardır (Rousseau, 2006: 4; Şenel, 1995: 361). Rousseau’ya göre toplum sözleşmesi kapsamında insanların tüm varlıklarını genel iradenin emrine vererek bu bölünmez bütünün parçası olmaları gerekir. Böylelikle topluluktan topluma geçiş sağlanarak doğa durumunda kaybedilen özgürlük yeniden kazanılabilecektir (Rousseau, 2006: 12-15).

Devletin bu sözleşme bağlamında esas yükümlülüğü, bireylerin ortak iradesine münasip bir biçimde onları idare etmek ve bu iradeyi ortak iyiliğe yönlendirmektir. Kaldı ki zaten devlet, bu iradeyi ortaya koyanların toplamından oluşmaktadır. Bu nedenle devletin kendini ihdas eden bu ortak iradenin menfaatine hanel getirecek şekilde davranması mümkün değildir. Bu minvalde görevlerini bihakkın icra edebilmesi için egemenlikle donanması ve bu egemenliğin de devredilmez, temsil edilemez, bölünmez, mutlak ve doğru olması şarttır. Aksi durumda devletin ortadan kalkacağı muhakkaktır (Ağaoğulları, 2019d: 585-586; Rousseau, 2006: 17).

1.2.2.3. Kurumsallaşan Devlete İlişkin Yaklaşımlar

Hegel’e göre devlet, tarihsel gidişatın sadece bir parçası veya *sui jeneris* bir mecrası olmayıp onun özü ve temel taşıdır. Devlet hem başlangıç hem de sondur. O’na göre “...*Tarih nesrine yalnız uyarlanmakla kalmayan aynı zamanda kendi varlığının gelişmesi içinde, böyle bir tarihin üretimini de gerektiren konuyu ilk kez sunan Devlettir.*” (Hegel, 2006a: 54-65). Devlet, dünya tininin sadece bir temsilcisi değil, ayrıca onun kati olarak ete kemiğe bürünmüş bir şeklidir ve en yüksek ve en yetkin gerçekliktir. Bu gerçeklik ahlaksal tözün ve düzenin de dile getirildiği yerdir ki ahlaklılık sadece bireyler için mevzu bahis olup devlet için tek etik yükümlülük kendi kendini muhafaza etmektir. Devlet bireysel istenç kümesi olmayıp bütünün parçaya öncelikli olduğu çelişkilerle dolu organik birliktir. Bu organik birliğin ahlaksal değil güçte bulunan doğruluğu vardır (Hegel’den aktaran Cassirer, 1984: 266-278).

Sosyal sözleşme teorilerini eleştirerek doğal durum tezini hafife alan Hegel, varlığı somut ve tarihsel olarak özel bir toplumsal bağlamın olduğunu ileri sürmüştür ki bu bağlam Etik Yaşam'dır. Antik dünyanın şehir devletlerinden ilham alan Hegel'e göre bu yaşamın üç kilometre taşı vardır: İlki aile olup modern hayatta bireylerin kendilerini yeni birine bağlamak için yaptıkları hür seçimlerin sonucudur. İkincisi ise kendine yeten insanların oluşturduğu sivil toplumdur. Ancak sivil toplumun çatışmaları ihtiva etmesi nedeniyle uyumlu hale getirilmesi elzemdir. İşte bunu yapacak olan da Etik Yaşam'ın üçüncü aşaması olan devlettir. Ona göre toplumsal aklın en âli biçimi devlette kendini bulur ki, o yeryüzünde ortaya çıkan İdea'dır. Buradaki düşünce, sivil toplumda menfaatleri peşinde koşan insanları, toplumsal kuruluşlar vasıtasıyla özgürlüklerini gerçekleştirmeleri için politik bir organizasyonda bir araya getirmektir (Callinicos, 2020: 83).

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Hegelci paradigmanda devlet, objective mind, yani nesnel tin mecrasına aittir. Ancak bu mecra, Düşün'ün kendisini var etmesinde sadece bir adımdır. Bilindiği üzere Düşün, üç adımda kendini gerçekleştirir: Felsefe, din ve sanat. Devlet dışında ayrı bir kimlikleri bulunmayan bu kültür biçimlerinin yine de bağımsız bir anlamı olup devletin buyruğu altında değildir. Bu noktada devletin en yüksek ereğinin bu kültür biçimlerinin geliştirilerek halk nezdinde ulu bir mertebeye erişmesini sağlamak olmalıdır. Netice olarak onun devleti yücelterek bir nevi tanrılaştırdığını söylemek mümkündür (Cassirer, 1984: 266-278). Kaldı ki bu yaklaşımının temel sebebi onun felsefi yaklaşımının merkezine Tanrı kavramını yerleştirmesidir. Bundan dolayıdır ki, devlet mefhumu Tanrı kavramı ya da diğer ifadesiyle Geist kavramına bağlıdır (Copleston, 2000: 67). Devletin tanrısal yanı, yeryüzünde var olduğu biçimiyle ide'dir (Hegel, 2003:115). Bu anlamda devlet dinle iç içe geçmiş olup O'na göre "*Dini, felsefesi, düşünceleri, kültürü, dış güçleri (coğrafi koşulları, iklim, komşular) ile bir Devletin kuruluşu, bütün bunlar, bir tek tözü, bir tek zihni, yani Tin'i meydana getirmektedir...*" (Hegel, 1986: 113). Tinsel birey olarak halk, kendi içinde üyelere ayrılarak organik bir bütün oluşturduğu ölçüde devlet olur (Hegel, 2003: 117). Böylece devlet ete kemiğe bürünmüş bir somut özgürlük olarak kişilerin tikel menfaatlerinin evrensel menfaatlere tahvil edilmesine imkân tanıyacaktır (Hegel, 2006b: 287).

Sonuç olarak devletin en yüksek mertebe olduğunu dile getiren Hegel bu düşüncesini şu sözlerle sarıh bir biçimde özetlemektedir:

İnsan yalnızca devlette ussal varlığa kavuşur. Eğitimin tüm amacı, bireyi öznellikten kurtarıp ona devlet içinde nesnellik kazandırmaktır. Elbette bir birey, devleti şu ya da bu isteğine erişmek için araç olarak kullanabilir. Ancak aslolan, herkesin kendisinin bir şeyi istemesi ve o şeyle, iş ve durumla ilgisiz olanı bir yana atmasıdır. İnsan bütün insanlığını devlete borçludur: özü yalnızca oradadır. İnsan sahip olduğu bütün değere, tüm tinsel gerçekliğe devlet sayesinde sahiptir. Çünkü onun tinsel gerçekliği, bilen kişi olarak kendi özünün, us yanının onun için nesneleşmesi, nesnellik ve dolaysız bir varoluş kazanmasıdır: ancak böyle bilinçlenir, ancak böyle törel olur, devletin tüzel yaşamında yerini alır. Çünkü doğru olan genel ve öznel istencin birliğidir: genel olan da devlette, yasalarla, genel ve usa uygun belirlenimlerle ortaya çıkar (Hegel, 2003: 114).

Öte yandan Marx'ın tezinde hareket noktası ise Hegel'in Geist kavramına karşı insanların fiilleri ve bunların sonucunda oluşan maddi hayat şartlarıdır. Bu şekilde Marx, Hegel'in idealizmi yerine materyalizmi yerleştirmiştir (Marx ve Engels, 1992: 36-43). Bu materyalist anlayış çerçevesinde Marx'ın kuramında üretim araçlarına sahip sınıflar altyapı; kurumlar ve ideolojiler ise üstyapı olarak tanımlanarak bunlar arasında diyalektik ilişki kurulmuştur (Marx ve Engels, 2014: 40). Marx'a göre altyapıyı oluşturan bu ekonomik sistem üstyapının (devlet, hukuk, din, ahlak, güzel sanatlar vb.) aynasıdır. Altyapı değiştiğinde üst yapı da bundan etkilenmektedir. Nitekim sınıflara ayrılmış bir toplumda devlet, hâkim olan sınıfın politik gücü haline gelir ve hukuk yönetici sınıf tarafından bunun için kullanılır (Marx'tan aktaran Göze, 1989: 291-292). Marx'a göre *"Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadelelerinin tarihidir."* Komünist Manifesto yapıtında da belirttiği üzere *"Modern devlet iktidarı, bütün burjuva sınıfının ortak işlerini yöneten bir kuruldur başka bir şey değildir."* demek suretiyle bu düşüncesini ifade etmiştir (Marx ve Engels, 2014: 37, 40). Marx'ın Kapital eserinde de ifade ettiği üzere artı değer ilişkisinde yani sınıflar arasındaki egemenlik ve bağımlılık ilişkisinde *sui generis* bir politik yapılanma olarak devletin özel biçimi ortaya çıkmıştır (Callinicos, 2020: 141). Dolayısıyla O'na göre esasında devlet, toplumun menfaatlerini müdafaa ettiğini savunan küçük bir azınlığın sömürü vasıtasıdır (Eroğul, 1974: 113).

Marx materyalist tarih anlayışı çerçevesinde bir nevi siyasi kurtuluş olarak gördüğü modern liberal devleti sınıf egemenliği için bir vasıta olarak kabul eder ki zaten ona göre siyasi iktidar, ötekini baskı altına alan sınıfın örgütlü gücüdür (Callinicos, 2020: 141). Ancak Marx'a göre bu sistem devrimci sınıfın mücadelesi sonucu yıkılmaya mahkûm olup devrim neticesinde komünist topluma geçilecektir. Bu düzende ise üretim ve değerlerin dağılımı bir baskı ve zorlama aracı olmadan düzenleneceğinden devletin varlık nedeni ortadan kalkacaktır (Göze, 1989: 293). *"Proleterler kendilerini, toplumu oluşturan bireylerin bugüne kadar kolektif bir anlam yüklemiş oldukları devletin tam*

karşısında bulurlar. Dolayısıyla kendi benliklerini gerçekleştirmek için devleti yıkmaları gerekir.” (Marx, 2011: 77) diyen Marx’a göre devlet proletarya diktatörlüğünün zaferi için elzemdir. Zira işçi sınıfı kapitalist sistemi devirdiğinde kendi devletlerini kurmak zorundadır. Marx’a göre bu devlet ile halk arasındaki uçurum aşılacak ve halkın devlet yönetimine katılımı sağlanacaktır. Böylelikle hürriyet, devleti topluma baskı uygulayan bir organizasyon pozisyonundan halka ram olan bir konuma yerleştirmeyi de ihtiva edecektir (Callinicos, 2020: 155-157).

Marx’a göre devletin üç ana fonksiyonu bulunmakta olup birincisi, toplumun müşterek menfaatlerini müdafaa etmek, ikincisi, devleti egemenliği altına alan zümrenin menfaatlerini savunmak, sonuncusu ise devleti boyunduruğu altına alan baskın zümrenin menfaatlerini müdafaa etmektir. Marksist kurama göre sınıflı toplumlarda, devletin hâkim sınıflara hizmet fonksiyonu öncelik arz eder. Bu hâkim sınıfın vasfına göre devletin niteliği de pek tabii değişecektir. Örneğin hakimiyet feodal sınıfta ise, egemenliğini tehdit etmeyecek dağınık ve merkezi yetkileri tahdit edilmiş bir politik yapıyı tercih eder. Burjuva sınıfı hâkim ise, belirgin kuralları olan ve sınırları mütemadiyen gelişen pazarı kendisine sağlayacak merkezi iktidarı tercih eder. İşçi sınıfı egemenliğe sahip, ancak toplumda halâ azınlık ise iktidarını muhafaza etmek için devlete ihtiyaç duyar. Çoğunlukta ise kendi menfaatiyle devletinki çatışacağından sınıfsız bir topluma yönelerek devletin sona ermesi beklenecektir. Böylece toplumun müşterek menfaatlerini savunma vazifesi toplumun tamamına ait olacaktır (Eroğul, 1974: 114- 117).

Son olarak belirtmek gerekir ki Marx, toplumsal sözleşme teorisyenleri tarafından benzer şekilde dile getirilmiş olan toplumun tümünü temsil eden bireysel menfaatlerden uzak devlet fikrini sınıfsal ayrılıklar bağlamında reddetmiştir. Bu çerçevede, devletin ortak iyiyi temsil etmesi çelişen sınıfsal menfaatler nedeniyle mümkün olmasa da bu durumun hâkim sınıfın menfaatlerini gözeten organizasyonun üretim ilişkileri çerçevesinde rıza üretmesiyle gerçekleşmesi olasıdır (Miliband, 1983: 61).

Devlet topluma dışardan zorla kabul ettirilen bir güç değildir. Hegel’in ileri sürdüğü gibi, “ahlak fikrinin gerçeği”, “aklın imgesi ve gerçeği” de değildir. Devlet, daha çok toplumun genişlemesinin belirli aşamasındaki bir üründür; bu toplumun -önlenmekte yetersiz bulunduğu uzlaşmaz karşıtlıklar biçiminde bölündüğünden- kendi kendisiyle bölünmez bir çelişki içine girdiğinin itirafıdır. Ama karşıtlıkların, karşıt iktisadi çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu kısır bir savaşım içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun

üstünde yer alan, çatışmayı hafifletmesi, “düzen” sınırları içinde tutması gereken, bir güç gereksinmesi kendini kabul ettirir; işte toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan bu güç devlettir (Engels, 1977: 226).

Son olarak Max Weber ise devlet düşüncesini egemenlik, güç ve otorite kavramları üzerinde inşa etmiştir. Weber, toplumsal yaşamda gücün üstünlüğü inancısını Nietzsche’den almıştır. O’na göre en genel manasıyla egemenlik, toplumsal eylemin en mühim unsurlarından biridir. Nitekim egemenlik ve egemenliğin tezahürü toplumsal eylemin şeklinde ve bir gayeye yönelmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (Callinicos, 2020: 239). Devleti egemenlik kavramı bağlamında izah eden Max Weber, bunu ideal tipler aracılığıyla inşa etmiştir. Bu ideal tipler ise yasal-ussal otorite, geleneksel otorite ve karizmatik otoritedir. Yasal-ussal otorite, rasyonel temeller üzerine kurulu, normatif kuralların meşruluğu ve bunlara istinaden egemen olanların emir verme yetkisine sahip olduğu inancına dayanan otoritedir. Geleneksel otorite, kadim zamanlardan bu yana süregelen geleneklerin kutsiyetine ve bunlara göre gücü elde edenlerin meşruiyetine olan yerleşik inanca dayanan otoritedir. Karizmatik otorite ise bir kişinin kutsiyetine, kahramanlığına ve örnek özelliklerine dayalı otoritedir (Weber, 2005: 40).

Hususiyetle yasal-ussal otorite üzerinde duran Weber’e göre bu otorite, normatif kaidelerin meşruiyetiyle bu kaidelere dayanarak egemen olanların yönetme ve emir verme hakkı olduğu düşüncesine dayanır. Bu çerçevede otoritenin meşruluğu gelenek ve karizmaya değil, her şeyin üzerinde tutulan yasalara dayanacak olup idare eden ve edilenler de bunlarla bağlı olacaktır. Yasal-ussal otorite, kendini bir örgüt modeli olarak bürokrasiyle tezahür eder (Weber, 2012, 54-59). İşte Weber, bu yasal-ussal otorite ve onun mütemmim cüzü olan bürokrasiyi modern devletin ete kemiğe bürünmüş şekli olarak ortaya koymuştur. Yasal ussal otoriteyi modern devlet olarak kabul eden Weber’e göre bu yönetim biçimini meşru hale getiren etik gerekçe, güç kullanımının şahsiliikten ayrılarak gücün ehlileşmesidir. Yani politik münasebetlerde bireyler birbirlerine değil kanunlara itaat etmektedirler. Bu nedenle modern devletle hukuk arasında güçlü bir ilişki bulunmakta olup esasında devletin, kanunların ihdası, tatbik edilmesi ve yaptırımın sağlanması noktasında kanuni olarak düzenlenmiş bir dizi organ olarak değerlendirilmesi mümkündür (Poggi, 2019: 123-124).

Egemenlik amacıyla organize olmuş bir teşkilat, hudutları belirli bir toprak parçası içerisinde bu teşkilatın görevlilerince fiziki zor altında mütemadi olarak garanti altına

alınmışsa, ‘siyasi’ olarak tanımlanır. Öte yandan kuralların tatbik edilmesinde, görevlilerinin meşru anlamda fiziksel güç kullanma tekeli haiz oldukları siyasi birliği ise ‘devlet’ olarak tanımlamak mümkündür. Modern manada devletin en mühim şekilsel özelliği kanunları değiştirebilecek hukuki ve idari düzene sahip olmasıdır. Böylece kendileri de kanuni kurallara bağlı olan idari görevlilerin örgütlü kurumsal yapısı ortaya çıkar (Weber, 2005: 30, 32). Weber’e göre; bir yönetici örgüt varlığı ya da düzeni, belirli bir bölge içerisinde idari bir kadro tarafından fiziksel güç tehdidi ve uygulamasıyla sürekli olarak korunduğu kadarıyla siyasidir. Sürekli eylemlere sahip zorlayıcı bir siyasi örgüt, idari kadrosu düzenini icra etmede fiziksel gücün meşru kullanımının tekeli üzerindeki hak iddiasını başarılı şekilde sürdürdüğü kadarıyla ‘devlet’ olarak isimlendirilecektir. (Weber, 2012: 164-165).

Belirtmek gerekir ki; devlet ile şiddet arasında rabıta kuran Weber’in devlet tanımının temelinde toplum içinde sulhun yalnızca şiddetle tesis edileceği fikri yatmaktadır (Anter, 2014, 25-29).

(...) ‘Devlet’ nedir? Sosyolojik olarak devlet, erekler açısından tanımlanamaz. Neredeyse hiçbir işlev yoktur ki bir siyasi topluluk tarafından ele alınmış olmasın; yine hiçbir işlev yoktur ki yalnızca ve özel olarak siyasal topluluk olarak adlandırılan birlikler tarafından yürütülmüş olsun (yani bugün devlet ya da tarihsel olarak bugünkü devletin öncülleri olan birlikler tarafından). Son kertede, modern devlet, bütün siyasal birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir. Bu da fiziksel güç ve şiddet kullanımıdır (Weber, 2006: 132).

Platon’dan Weber’e kadar Batı dünyasında devlete ilişkin teorileri aktardıktan sonra çalışma çerçevesinde Türklerde devlete bakışı ortaya koyabilmek adına Türk-İslam devletlerinde devlet düşüncesine ilişkin yaklaşımları aktarmakta fayda vardır.

1.3. TÜRK VE İSLAM DEVLETLERİ’NDE DEVLET DÜŞÜNCESİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Çalışmanın bir önceki bölümünde özellikle modern çağa kadar, yaşadığı ülke ve dönemin etkisi altında kalarak mensubu oldukları devletin varlığının muhafazası ve bekasını önceleyip ideal devlet tipleri çizen düşünürlere yer verilmiştir. Böylelikle bekanın salt Türklere özgü olmayıp Batı’da da kökenlerinin olduğu ortaya konulmuştur. Bu bölümde ise Türk ve İslam devletlerindeki devlet düşüncesi dönemin düşünürlerinin eserleri bağlamında işlenerek devletin bekasına atfedilen önem gözler önüne serilmiştir. Nitekim

yazdıkları eserlerle bu düşünceye şekil veren Yusuf Has Hacib, Nizamülmülk, Farabi ve İbn Haldun bu başlık altında irdelenecektir.

Devlet adamlarına öğütleri içeren siyasetnameler arasında yer alan Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib tarafından 11. yüzyılda Karahan hükümdarı Tamgaç Uluğ Buğra Han'a takdim edilmiştir. Bu eseri önemli hale getiren özelliği, din değiştiren bir topluma yeni etik ve politik değerlerini göstermesi ve alt üst olan değerleri yeniden düzenlemesidir. İdeal devleti tarif etmeye çalışan ve devlet adamına öğütleri içeren bu eserde Türklerde devlete bakışa ilişkin fikir edinmek mümkündür. Sokrates, Platon ve Farabi'nin görüşlerinden etkilenen Yusuf Has Hacib'e göre devletin temelini oluşturan en mühim husus bilgi ve bilgeliktir. En az bilgi kadar önemli olan diğer husus ise adalettir. Zira devlet hayatındaki düzensizlikler ile halk arasındaki kargaşanın temel nedeni adaletsizlik olup adaletin olmadığı yerde de devlet dayanaktan yoksun kalıp yıkılacaktır. Bu nedenle devletin yegâne gayesi adaleti tesis etmek, halkı adaletle yönetmek olup hükümdarın da halkın uyması gereken örf ve adetlere, yani töreye riayet etmesi gerekir (Hacib, 2018; Arslan, 1987: 106-111). Bu da esasında bizi Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturan adalet dairesi kavramına götürmektedir. Eski Türk devlet anlayışında olduğu gibi içten yıkılma ve dıştan ele geçirilme tehditlerine karşı devletin bekasını daim kılmak için Kutadgu Bilig'de de devletin temel işlevleri asker, hazine ve adalet olarak belirlenmiştir. Ülkeyi ele geçirmek ve muhafaza etmek için orduya, bu ordunun iaşesi için hazineye, hazineyi finanse etmek için ise halkın zengin olmasına ihtiyaç vardır ki, bu da ancak kanunların adil olarak uygulanmasıyla mümkündür (Akıncı, 2014: 80, 82).

Öyle ki Hacib'in eserindeki en önemli karakter Kün-Togdi (Gündoğdu-Hükümdar) hükümdar olup, adaleti temsil etmektedir. Dolayısıyla Kutadgu Bilig'de daha 11. yüzyılda hukukun üstünlüğünün vurgulandığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda eserde laik devlet vurgusu da söz konusudur. Hacib eserde *"Bu din dalı dünya dalına karşıdır. Uyuşmaz iki gün, yolları kesişir. Zor bu dinin dünyayla birleşmesi. Kavuşmaz ikisi bunu bilmeli."* demek suretiyle bu düşüncesini tescillemiştir. Hacib'e göre din, devletin boyunduruğu altında olmamalıdır. Koruyuculuğuna ihtiyaç duysa da dinin devleti garanti altına alması söz konusu olmamalıdır. Din ile devlet birbirlerine yardımcı olarak yol gösterebilse de birbirleri üzerinde hakimiyet kurmamalıdır (Hacib, 2018: 393; Doğan, 2016: 122).

Öte yandan Kutadgu Bilig’de iktidarın dayanağı Tanrı olarak gösterilmiş olup hükümdarlar egemenliklerini Tanrı’nın bahsettiği kut ile elde etmektedirler. Ancak iktidara ve saadete giden yolun merkezinde ilahi iktidara sahip hükümdarı dahi bağlayan töre yer almaktadır. Törenin ise hükümdar tarafından doğru ve tarafsız olarak uygulanması gerekmektedir. Aksi durumda zulme meyledilecek olup iktidarın meşruiyeti ortadan kalkacak ve devlet de yıkılacaktır (Akıncı, 2014: 16).

Öte yandan bir diğer önemli düşünür Nizamülmülk’tür. Siyasetname adlı eserinin sunuş yazısının ilk paragrafında yer alan “*Küfr ile belki amma zulm ile paydar kalmaz memleket*” cümlesi eserin lafzını ve ruhunu ortaya koymakta olup Kutadgu Bilig’de olduğu gibi zulmün devletin yıkılışına vesile olacağı vurgulanmaktadır (Nizamülmülk, 2021: 15). Ayrıca memleketin (devletin) payidar kalması gerektiğine ilişkin isteğin çalışmamız açısından mühim olduğu aşikârdır. Zira TDK Güncel Türkçe Sözlüğe göre payidar’ın kelime anlamı; kalıcı, sonsuza kadar yaşayacak olan’dır (Tdk, 2022b). Farsça’dan dilimize intikal eden bu kelimenin iyice yerleşmiş, devamlı, kadim, sağlam ve muhkem anlamları da bulunmaktadır. Dolayısıyla devletin bekası fikrinin eserin omurgasını oluşturan temel bir enstrüman olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır ki eserde geçen aşağıdaki paragraf bu anlamda merkezi bir öneme sahiptir:

Allahü Teala her çağda halk arasından birini seçerek onu hükümdarlara yaraşır birtakım özelliklerle donatır. Dünya işleri ve cihan ahalisinin kamu düzeninden onu sorumlu kılarak fitne ve kargaşa kapısını onun eliyle kapatır. Adaleti sayesinde hoşça zaman geçirip kendilerini güvende hissetmeleri ve idaresine duacı olmaları için insanların gönlünde ve gözünde ona dair derin bir saygı uyandırır (...) Muhakkak Allahü Teala, onun liyakat ve itikadı ölçüsünce kendisine devlet ve memleket verdi. Cihanı ona bağlı kılarak onun iktidar ve saygınlığını dünya aleme erdirdi (...) Allahü Teala bu devleti kıyamete dek payidar kılsın ve halk bu hükümdarın siyaset ve adaleti sayesinde hoşça zaman geçirsün, hayır dualar etsinler diye kem gözleri bu devlet-i şahaneden uzak tutsun (Nizamülmülk, 2021: 11, 13).

Selçuklu veziri Nizamülmülk tarafından dönemin hükümdarı Melikşah’a yazılan ve ona nasihatleri içeren bu eserde, yukarıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere Kutadgu Bilig’de olduğu gibi hükümdarın hükümet etme yetkisinin Tanrı’dan alındığı belirtilmiştir. Eserdeki ana tema ise adaletin tesis edilmesidir ki, ancak bu sayede devletin meşruiyeti sağlanabilecektir. Cümleleri biraz daha açıklamak gerekirse; esasında ilahi olarak tevdi edilen ve hükümdarca kullanılan yetkiye matuf olan devletin toplumsal olarak gerekli olduğunu söylemek mümkündür. Zira fitne ve kargaşanın önlenmesi, fitnenin ortadan kaldırılması, hülasa kamu düzeninin sağlanması için devlet olmazsa olmazdır.

Nizamülmülk, din ile devlet arasındaki rabıta hakkında eserinde naklettiği hadisin akabinde

Padişahlarda olmazsa olmaz şey pir ü pak dindir. Zira din ve hükümdar birbirlerinin kardeşi gibidir. Hükümdarın vatanında bir kargaşa baş gösterince din de bundan zarar görerek bozgunculara ve dini eğrilere gün doğar. Keza dinde bir fesat vücuda gelirse memlekette nizam kalmaz ve dahi mayası bozuklar palazlanarak padişahın itibarını sarsarlar; kalpler kararır sapkınlık ayyuka çıkar ve asiler galebe çalar (Nizamülmülk, 2021: 78).

diyerek dinin devlet için öneminden bahsetmiş, bu meyanda hükümdarın din ve dünya işlerinde din ve ilim adamlarıyla meşveret yapmasının gerekliliğine değinmiştir (Canatan, 2009: 214). Son olarak Nizamülmülk ayrılıkçı hareketler için eserinde münferit bölümler ayırarak onların devlete tehdit oluşturduklarını, mutlak suretle bastırılması gerektiğini, din ve devlete düşman olarak bu hareketlere karşı hükümdarın gafil kalmaması ve haklarında bilgi toplayarak onları ortadan kaldırmak için gayret göstermesi gerektiğini ifade etmiştir (Canatan, 2009: 218).

Farabi ise *El-Medinetü'l Fazıla* adlı eserinde devlete ilişkin düşüncelerini temellendirirken topluluk olmanın zorunluluğundan bahisle ideal devleti fazıl şehir olarak tanımlar ki, bu şehirde bir araya gelmenin amacı mutluluğa erişmektir.⁹ O'na göre nasıl ki vücudun uzuvları arasında hiyerarşik bir bağ varsa, aynı şekilde sıhhatli bir vücuda benzeyen fazıl şehir için de aynı durum söz konusudur (Farabi, 2001: 79-80). Fazıl şehrin temel belirleyicisi ise mutluluktur. Zira ancak gayesi mutluluk olup siyasi ve sosyal birlikteliğin bulunduğu şehir fazıl bir şehirdir. Aksi takdirde bu şehir erdemsiz bir şehir olacaktır (Mücahid, 2012: 83-84).

Öte yandan Farabi'nin devletinin, sınıfa, ırka, hülasa akıldan yoksun bir beraberliğe değil, akla, rızaya, seçime, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşmaya dayalı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira ona göre temel olarak devlete egemen olan en mühim enstrüman 'akıl'dır ki ondan yüzyıllar sonra Hegel de ussallıkla devleti eşleştirecektir. Ayrıca Farabi, insandan erdem temelli bir siyaseti ve bu siyaset düşüncesinin neşvünema bulması

⁹ Farabi'nin düşüncelerine benzer şekilde İbn Teymiyye de sosyolojik temelli bir devlet anlayışını ortaya koymuştur. Hem ahiret hem de dünyada mutlu olabilmek için bir arada olmak, yardımlaşmak gerekir. Toplu olarak yaşarken düzenin sağlanması için bir otoritenin bulunması şarttır. Belli kurallar koyulmalı ve topluluk da buna riayet etmelidir. Allah'ın emirlerini tatbik ve yasaklarından sakınmak için bir lider bulunmalıdır. Benzer yaklaşımları Maverdi ve Gazzali de savunmuştur (İbn Teymiyye, 1983: 139; Maverdi, 1989: 24; Gazzali, 1993: 2853-2854),

gayretinde olunmasını salık vermiştir. O'na göre bu gayretle siyaset, topluma amaç değerlerin gerçekleşmesinin olanağını sağlayacaktır (Kars, 2006: 34).

Asr-ı Saadet'in atmosferine geri dönmeyi hedefleyen Farabi, sanıldığı gibi ütöpik bir devlet hayali kurmamıştır. Amacı yıllar içinde tahrip olan o anlayışın tekrar zuhur etmesinin yollarını açmaktır. Bunun için ortaya koyduğu felsefe Antik Yunan döneminde Platon ve Aristoteles'in öne sürdüğü tezler üzerinde yükselmiştir ki bunlar siyasetin merkezine erdemin konulması, insanların birlikte mutluluğa erişeceklerinden bahisle fazıl bir devlete ihtiyaç duydukları ve bunun da kâmil olan fazıl şehirde zuhur edeceği düşünceleridir. Bu yolda temel amacı klasik siyaset felsefesiyle İslam dini, akılla vahiy arasındaki rabıtayı ortaya koyabilmektir. Bu yolda Farabi devleti izah ederken Aristo'dan esinlenerek organizmacı teori üzerinden hareket etmiştir. Bu meyanda yöneten-yönetilen ilişkisini ve devleti meşrulaştırmaya çalışan Farabi, ülke yönetimindeki kademelendirmeyi de silsile-i meratible ortaya koymuştur (Farabi, 2001: 80-81).

İbn Haldun ise devlet kelimesini Mukaddime'de bugünkü manasına benzer şekilde ve Arapça'daki 'devle' olarak kullanmış olup kurumsal siyasal iktidar olarak ifade etmiştir. Zira Mukaddime'nin yazıldığı dönemde Batı'daki Orta Çağ feodalizminin aksine İslam ülkelerinde bireyin her an devletle teması göz önünde tutulduğunda devlet düşüncesinin erken dönemde oluşması şaşırtıcı olmayacaktır. Ona göre devletin doğal bir ömrü olup refah ve gelişme başlangıç aşamasında devlete ek bir kuvvet temin ederken, süreç içerisinde politik ve içtimai dejenerasyonla çöküşe giden süreç başlayacaktır. Soyut manada devleti kullanan İbn-i Haldun egemen devlet ve toplulukları, hanedanların uzun süreli iktidarlarını böyle tanımlamıştır (Ergül, 2021: 70-73).

İbn-i Haldun, Mukaddime adlı eserinde Allah'ın baki olduğunu, hükümdarın onun temsilcisi olduğunu vurgulayarak devleti 'adalet dairesi' düşüncesiyle izah etmiştir. Ona göre devlet direğini tutan yegâne şey adalettir ve adaletten ayrılınması halinde devlet de yıkılacaktır. Aristoteles'e atıfla dünyayı bostan olarak tarif eden İbn-i Haldun'a göre, bostanın biçilmesi için sosyal yaşam olmazsa olmazdır. Bunun yaşanacağı yer de medeni şehir, yani 'umran'dır. Burada müreffeh olan insanın düşmanlık yönü ortaya çıkacağından mutlak suretle düzeni sağlayan bir idareye ihtiyaç vardır ki, bu da pek tabii ki devlettir. Devletin sevk ve idaresi ise ancak asabiyet, yani birbirine kenetlenmiş toplumla mümkün olabilecektir. Bu asabiyyetin seçimi ise İbn-i Haldun'a göre güce

dayanmaktadır. İktidar uzlaşmayla değil güçle kurularak fiili bir durum oluşturulur. Yöneticilik verasetle birkaç kez el değiştirdiğinde iktidarın kuruluşu flu hale gelir ve zora dayandığı unutulur. Böylece yönetilenlere itaat etmek bir inanç olarak yerleşerek toplumda yaygınlaşır ve meşruiyet kazanır (İbn-i Haldun, 2004: 79-81, 189; Uygun, 2008: 94).

İbn-i Haldun devlete kamu menfaatini gözetmesi ve halkın çıkarı doğrultusunda bir siyaset izlemesi gerektiğini salık verir. Zira halkı tatmin edemeyen devlet düzeni tesis etmede ve bunu devam ettirmede başarılı olamayacaktır. Ayrıca devletin devamı için mutlak surette dini hükümlere uygun hareket etmesi gerekmektedir. Son olarak İbn-i Haldun'un devletin vadesi hakkındaki düşüncelerine yer vermekte fayda vardır. Zira ona göre nasıl bir insan doğar, büyür ve sonunda ölür ise, devlet de benzer şekilde muhtelif aşamalardan geçerek nihayete erer. Yani devletin bir ömrü olup baki değildir. Baki kalmak yalnızca Allah'a mahsustur (İbn-i Haldun, 2004: 194-393; Uygun, 2008: 115-116).

İşte Türklerin devlete bakışı ve devamı için sarf edilen çaba her şeyden yüce ve üstün tutulmuştur. Her ne kadar devletlerin ömrü olsa da yıkılan devletin yerini yenisi kurulduğundan tarihte Türk devletleri birbirlerini yerini alarak hayatlarına devam etmiştir. Takip eden bölümde Türklerin devlete bakışı ve devlet anlayışına yer verilerek bekası istenilen devletin tarihsel arka planı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. BÖLÜM TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI

Tezin “*I. Devlet ve Devlet Kavramı Hakkında Teorik Yaklaşımlar*” bölümünde devletin kökeni ve teorik çerçevesine yer verildikten sonra bu bölümde Türklerin devlete bakışı üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türklerde devlet olgusu esasında salt organik anlamda bir teşkilattan ziyade daha soyut, hatta metafizik manada varlığa işaret etmektedir. Kelimenin tam anlamıyla bu ‘varlık’ Türk milleti için bir var olma ve var kalmayla eş değer kabul edilmektedir. Nitekim Niyazi’nin de sarıh bir biçimde ifade ettiği üzere “*Türk milleti kadar kaderini devletiyle bir görmüş başka bir millet yoktur.*” (Niyazi, 2017: 11) Dolayısıyla bu bölümde merkeze beka alınmak suretiyle öncelikle Türklerin kökeni ve Türklerde devlet anlayışına yer verilmiş, akabinde Türk devletinin unsurları ortaya konulmuş, daha sonra ise Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti’nde devlet yapısı irdelenmiştir.

2.1. TÜRKLERİN KÖKENİ VE TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI

TDK Güncel Türkçe Sözlüğe göre Türk, “*1. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçenin değişik lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse, 2. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse*” anlamına gelmektedir (Tdk, 2023). Tanımdan da görüleceği üzere bir soy olarak Türk’ü ayırt edici kılan temel özellik dil, yani Türkçedir.

Göktürkler döneminde ise Türk, Türk kavmini adlandırmaktan ziyade Türk devletine tekabül eden geniş bir kavram olarak kullanılmıştır. Öte yandan Göktürk (Orhun) Yazıtlarında ise Türk sözcüğü daha çok Türk budunu¹⁰ olarak ifade edilmiştir. Kaşgarlı Mahmud ise Türklere bu adı yüce Tanrı’nın verdiğini ileri sürmüştür. Son olarak Türkiye sözcüğü ise Türklerin ikamet ettiği memleket ya da Türk yurdu olarak anlaşılmış olup bu söze Latin ve Bizans kaynaklarında çokça rastlanılmaktadır (Taneri, 1993: 66). Gezin Marko Polo Anadolu’yu Küçük Türkiye (Turcia Minor), Orta Asya’yı ise Büyük Türkiye (Turcia Major) olarak isimlendirmiştir. Araplar Türkler için Arzû’t-Türk, Mısır’da

¹⁰ Budun, ailelerden oluşan boyların bir araya gelmesinden meydana gelir.

varlıklarını sürdürmüş olan Kölemen veya Memluk Devletlerine ise Devlet-i Türkiye denilmiştir (Taneri, 2015: 33).

Türk sözcüğünün 420 yılında bir Pers kaynağında Altaylı kavimleri, kuvvetli Hun (Türk-Hun) olarak zikredildiği bildirilmektedir. Ancak bu sözcüğü devletin resmi adı olarak ilk kez kullananlar Göktürk Devletidir. Tüm bu açıklamalar esasında Türk sözcüğünün etnik bir isimden ziyade politik bir tanımlama olduğunu ortaya koymaktadır. Göktürk Devleti'nin kuruluşuyla birlikte önce bu devlet tarafından kullanılmış ve daha sonra kurulan hususi adlarıyla anılan diğer Türk devletlerinin de ortak adı haline gelmiş ve yüzyıllar içinde Türk ırkına dahil bütün kavimleri ifade etmek üzere milli bir isim mertebesine çıkmıştır (Kafesoğlu, 1997: 45).

Coğrafi bir yer olarak ise Türkiye sözcüğüne ilk kez Bizans arşivlerinde rastlanılmaktadır. Türkiye ismi 6. yüzyılda Orta Asya için kullanılırken 9 ile 10. yüzyıllarda ise Volga'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanan bölgeye verilmiştir. 12. yüzyıldan itibaren ise Anadolu, Turcia (Türkiye) olarak tanınmaya başlamıştır (Kafesoğlu, 1997: 45). Türklerin hayatlarını sürdürdükleri Orta Asya bölgesine bakıldığında; Altay-Sayan Dağları ile Yenisey, Ob, İrtiş nehirlerini ve Kazak steplerini içine alarak Hazar Denizi ve Ural Dağları'na kadar ulaşmaktadır. Doğuda Kingan Dağları, güneyde ise Karanlık Dağları, Taklamakan Çölü ve Pamir Platosunu içine alan coğrafya Hindikuş Dağları ve Himalayalar'a kadar uzanmaktadır (Ardel, 1992: 9).

Türk'ün anlamı ve Türklerin yaşadıkları coğrafyayı belirttikten sonra Türklerin kökeninden bahsetmekte fayda görülmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki yaklaşık olarak M.Ö. 2000'lere uzanan arkeolojik çalışmalarda Minusink-Tuva-Abakan bölgesinde Türklere ait yaşam emarelerinin bulunduğu görülmüştür (Öztürk, 2018: 39). Türklerin yaklaşık 2.200 yıllık geçmişi olduğunu, başlangıcının ise M.Ö. 209 tarihinde Mete'nin Orta Asya'da Hun Devleti'ne hükümdar olmasına dayandığını söylemek mümkündür. Bazı araştırmacılar daha önce kurulmuş olan Zhou Hanedanlığının da Türk kökenli olduğunu ileri sürmüşlerdir (Eberhard, 1987: 33). Türk medeniyetinin temelleri önce Büyük Hunlar, akabinde onun devamı olan Göktürk ve Uygur Devletlerinde, yani yaklaşık 9. yüzyıla kadar uzanan hatta atılmıştır. Ardından Hazar, Bulgar, Avar, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Türk-Moğol Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu, son olarak da Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur (Taneri, 1993: 41-42).

Eski dünya devletlerinde olduğu gibi eski Türk devletlerinin doğuşu da bir efsaneye dayanmaktadır ki, bu da Oğuz Kağan Efsanesidir. Efsanede evren tasavvuru ve devlet düşüncesi arasında rabıta kurulmaya çalışılmıştır. Çoğunlukla ‘boy’ anlamına gelen oğuz, boylar birliği olarak devlete içkin olarak kabul edilmiştir. Ayrıca kağan terimi de kan ve kam sözcükleriyle bağlantılandırılarak ezoterik bir temele dayandırılmaktadır. (Bıçak, 2013: 65-66). Destana göre kağanın gökten inen ilk karısından Gün, Ay ve Yıldız hanlar dünyaya gelmiş, yerin sonsuzlukları, yani ağaç kovuğundan gelen ikinci karısından Gök, Dağ ve Deniz hanlar dünyaya gelmiş, bu altı evlattan da 24 oğuz boyu ortaya çıkmıştır. Yani Oğuzlar, ırklarını ve güçlerini göklerin ve yerin büyük varlıklarından ödünç almışlardır (Ögel, 1982: 1).

Toğan, Oğuz Destanı’na atıfla Türklerin kökeni hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Onun aktardığına göre Mes’udi Hunlarının esasen Karluklardan geldiği, zaten hükümdarların iki topluluktan geldiğini, bunlardan birinin Yağma, Çiğil ve Karluklara da dayanan Afrasiyab oğullarına, diğerinin ise Oğuz ve Uygurlara dayandığı, Oğuz Destanı’nda Uluğ Türk kavramının yer aldığı, muhtemelen bir kabile adı olarak Türk’ün devlet adamının ismi olarak kullanıldığı iddia edilmiştir (Toğan, 1982: 134, 141).

Destanlar dışında Türk tarihini anlayabilmek için kitabeler de eşsiz bir değere sahiptir. Türk devletlerinden kalan en eski eserlerden Orhun Kitabeleri 19. yüzyılda Rus Yadrintseev tarafından bulunmuştur. En eski Türk harfleriyle yazılan bu kitabelerden biri hakanın 731 yılında ölen kardeşi Kül Tigin adına 732 yılında, diğeryse 734 yılında ölen kağan Bilge Hakan adına 735 yılında dikilmiştir (Köprülü, 2005: 26). Türk devlet geleneklerine ilişkin en temel kaynaklar eski Türklerden kalan ve onlar tarafından bengü, yani ölümsüz olarak nitelendirilen bu kitabelerdir. Özellikle Göktürk ve Uygur kitabeleri Türk devletinin anlamına, milletin nezdinde ne manaya geldiğine, yalnızca töreyle kaim olacağına, iktidarın kaynağına, devlet ve millet için hakanın önemine, idarecilerin hangi yeterliklere sahip olmaları ve ne şekilde hareket edeceklerine dair malumatlar içermektedir (Niyazi, 2017: 23).

Devleti devlet kılan insan ve toprak unsurlarıdır. Bu nedenle Dünya Türk Devleti idealine, Orhun Kitabelerinin ilk kısmında yer verilmiştir. Yağız yer, yani yer yüzü ise bu Türk Devleti’nin üzerinde konuşlandığı toprak olarak ifade edilmiştir. Yukarıda gökyüzü, aşağıda da yer yüzü yaratıldığına; ikisinin arasına da insanoğlu getirilmiştir. Onların

üzerineyse İstemi ve Bumin Kağanlar kağan olarak oturmuşlardır. Bu anlayış aynı zamanda dini temele sahip olup bu din anlayışının bağrından da devlet mefhumu ortaya çıkmıştır (Ögel, 1982: 13). Bu ortaya çıkış esasında birdenbire olmamış, çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bu aşamalar ise devletin nüvesini oluşturan aile, boy ve budun olup bozkır kültürü olarak ifade edilmektedir ki tam da bu noktada Türklerde devlet anlayışı hakkında bilgi verilecektir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Çin İmparatorluğuyla mütemadiyen bir harp içinde bulunan Türkler, ekseriyetle doğu bölgelerinden batıya yönelen göç hareketleri esnasında üç mühim aşamayı görmüşlerdir: Bunlardan ilki, at sürme ve çobanlıktan rençberliğe, yani yerleşik hayata geçiş; ikincisi, Budizm, Hristiyanlık ve İslamiyet ile tanışma; sonuncusu ise muhtelif devletlerle karşılaşarak devlet tecrübesini devam ettirme olarak gösterilebilir (Güvenç, 2017: 56). Esasında bu süreci anlamlandırabilmek için devlet oluşumundan önceki yapıya, yani bozkır iklimine göz atmak gerekir. Bozkır ikliminin çeşitli yönlerden eski Türk devletlerinde hayatı, düşünce yapısı, inanışı, örf ve adetleri, hülasa dünya görüşünü ve kültürünü etkilediği düşünülmektedir. Göçebe veya atlı kültür de denilen bozkır kültürü sosyal yapıyı da tam anlamıyla şekillendirmiştir. Göktürk Yazıtlarına göre Türk bozkır topluluğunun unsurları sırayla şöyledir: Aile (Oguş), Aileler birliği (Urug), Kabile (Bod, boy, ok), Boylar birliği (Bodun), İl (Müstakil topluluk, devlet, imparatorluk) (Kafesoğlu, 1997: 227). Ziya Gökalp ise eski Türk toplumlarının geçtiği aşamaları altı kısma ayırmıştır: 1. Aile (Patriarkal formda), 2. Soy (Oymak), 3. Sop (Klan, şemiyye), 4. Boy (pratri, kabile), 5. Uz (oğuz, tribu, aşiret), 6. İl (devlet, site) (Gökalp, 1974: 147). Esasında hiyerarşik gibi gözükse de iç içe geçmiş olan mezkûr aşamaların ilk üç kısmındaki zümreler ailevi karakterde olup kurucu unsurları kan bağıdır. Son üç aşamayı oluşturan topluluklarda ise kan bağı zayıflamış, yöneten- yönetilenler ayrılarak ülke birliği ön plana çıkmıştır (Niyazi, 2017: 32).

İçtimai hayatın nüvesi durumunda olan aile, eski Türklerde ilk sosyal birlik olarak kabul edilir. Kan bağı esasına dayanan aile aslında tam olarak devletin bir prototipini oluşturmaktadır. Zira Türk aile yapısı içtimai ve politik hemen hemen tüm kuruluşların bünyelerine sirayet etmiştir. Hususiyetle özel mülkiyet, bireysel hukukta, bağımsızlık ve hürriyet isteğinde, fertleri korumaya dönük içtimai davranışlarda, adli ve dini hoşgörü anlayışlarında ve tüm bunları yerine getirmek ve himaye etmekle yükümlü olan devlet

aygıtının adeta bir ‘baba’ olarak telakki edilmesinde, ana, baba ve evlat ilişkilerinde temellenen Türk ailesinin prensiplerini gözlemlemek mümkündür (Kafesoğlu, 1997: 229).

Devletin zuhur etmesinde ailenin yanı sıra, tehlikelere karşı bir araya gelmek ve geçimi daha kolay şekilde sağlamak da önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Tüm bu etkenlerle bir araya gelen topluluğa eski Türklerde bod, yani boy denilmiş olup bunların bir araya gelmesinin hususiyetle savunma ve savaş kaynaklı olduğu ileri sürülmüştür (Ögel, 1971:137). Boy veya bod ise ailelerin veya aile birliği olarak kabul edilen urugların bir araya gelmesiyle meydana gelen, başında boydaki düzeni korumak, hakkı ve adaleti temin etmek, boyun menfaatlerini korumakla görevli beyin bulunduğu siyasi birliklerdir. Belirli bir toprağı ve savaş gücü bulunan bu birliğin mülkleri ve hayvan sürüleri de diğer boylardan ayırt edilmektedir. Boyların iş birliği içinde bir araya gelmesiyle oluşan boy birliğine ise bodun adı verilmekte olup başında halkının çokluğu ve toprağının büyüklüğüne göre ilteber, şad veya yabgu gibi unvanlar taşıyan idarecilerin bulunduğu topluluklardır (Kafesoğlu, 1997: 229-231). Toparlayacak olursak başlangıçta askeri birlikler halinde oluşan Türk topluluklarında aileleri bir boy olarak beraberliğe iten neden savunma ve savaşma mecburiyetidir. Devletin nüvesi bu şekilde boy, klan veya kabileden teşekkül etmiştir. Her boy ise bir damga tercih ederek bu şekilde bağımsızlığını duyurmuştur (Ögel, 1982: 62).

Türklerdeki devlet tutkusunun hep diri kalmasının da en önemli sebebi eski Türklerin günün şartlarına uyum sağlama azmidir. Şöyle ki; göçebelik döneminde devletin varlığını, bekasını devam ettirmesi ve halkının ihtiyaçlarını gidermesi ancak katı bir disiplin temelli düzenle mümkün olabilmıştır. Göçebe yaşayan toplulukların her an saldırıya uğrayacakları düşüncesi, tüm bireylerin devlet şemsiyesi altında vazife almalarına neden olmuştur. Zira herhangi bir baskın anında kimin ne yapacağını tam olarak bilmesi elzemdir. İşte tam da bu mecburi hal, Türklerin devletiyle bütünleşmesine ve düzen fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuş, yerleşik düzene geçildiğinde ise farklı coğrafyalarda farklı milletlerden müteşekkil devletler kurmalarını sağlamıştır (Niyazi, 2017: 14).

Türklerin tarih boyunca birçok devleti kurulup yıkılmış, ancak isim değiştirmek suretiyle her zaman varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır. Ülken bunun sebeplerini ortaya

koymaya çalışmıştır. Ona göre Türkler gerçekçi ve ilerlemecidir. Bu meyanda doğal düzeni sürdürebilmek için kanaatkâr, cesaretli ve bilgili olunmalıdır. Bilgili olmaktan kastedilen doğadaki düzeni bilmek ve bu düzeni bozacak şeylere karşı tetikte olmaktır. Doğadaki bu düzen sosyal yaşamda da devam etmelidir. Bu noktada kağanın en temel amacı devletin birliğini sağlamak, Türk milletini yüceltmek ve dünyada sulhu tesis etmektir. Tam da bu konuda Türk kağanı Kitabelerde şöyle demektedir:

Çıplak budunu elbiseli, fakir budunu zengin ettim. Az halkı çok ettim, dört taraftaki milletleri hep barışsever ettim, düşmansız kağanın...Ben hiçbir zaman zengin bir halka hakan olmadım. Ben, karnı aç, üstü çıplak, düşkün ve sefil bir halka hakan oldum...Halkınızı su ve ateş gibi birbirine düşman kılmadım...İline ve kağanına sadık olanlara iyi davrandım. Dört bir bucakta yaşayan halkı barışa mecbur ettim ve onları düşman kılmadım. (Bu yüzden) onların hepsi bana itaat ettiler (Ülken, 2006: 181-187).

Öte yandan Göktürkler ise her daim varlığını sürdürerek asla yıkılmayacak devletler için bengü il deyimini kullanmıştır (Ögel 1971, 47). İl'in gerçek anlamı teşkilatlanmış politik topluluk, yani devlettir. Genellikle vatan ve ülke anlamında kullanılan il'in sükûnet, barış ve barışseverlik manaları da bulunmaktadır. Hemen hemen tüm Türk lehçelerine bakıldığında bağ, müsbet münasebet, rabıta ve ilgi anlamlarının da bulunduğunu söylemek olasıdır. Teşkilatlanmış halk olan il'in gerek Uygur vesikalarında gerekse de Divan-ı Lügat-it-Türk'te devlet anlamını karşıladığını görürüz. Yusuf Has Hacib ise Kutadgu Bilig eserinde il'i ülke ve devlet anlamlarında kullanmıştır (Balci, 2018: 89, Hacib, 2018).

Türklerde il veya el deyimi devletin karşılığı olarak Göktürk Devletinden beri kullanılmış olup il'in zaman içinde ülke anlamında da kullanıldığı bilinmektedir. Ancak burada kastedilen husus ülkenin hükümdarının ve hudutlarının belirli olmasıdır (Genç, 1987: 75). Eski Türklerde sıklıkla kullanılmış olan il sözcüğünün yerini günümüzde İslamiyet ile lügatimize dahil olan 'devlet' kelimesi almıştır. Latince ikamet etmek, yerleşmek, durmak anlamındaki *state* fiilinden türetilmiş *status*'tan gelen '*etat*', '*state*' ve '*staat*' sözcüklerinin karşılığıdır. Ancak Arapça'da devlet 'devle' kökünden alınmış bir isim olup manası ise döndürmek, hareket ettirmek, dolaştırmak ve işleri çekip çevirmektir. Dolayısıyla Batı'da devlet statik, yani durağan olarak görülürken Müslümanlarda dinamik bir varlık olarak kabul edilmiştir (Niyazi, 2017: 27).

Nihayetinde dünya medeniyetleri arasında önemli bir role sahip olan Türkler, özellikle iki konuda başat bir konumda bulunmuştur. Bunlardan ilki Orta Asya'daki olumsuz çevre

ve iklim koşullarının getirdiği göçebe hayat tarzıyla hayatta kalmaları, diğeri ise törelere uygun bir biçimde işleyen devletler kurabilmeleridir. Belirtmek gerekir ki Türklerde gerek devlet gerekse de millet fikri en erken çağlardan itibaren varlığını sürdürmektedir. Türkler salt Orta Asya'da değil aynı zamanda bu bölgenin dışında da fethettikleri topraklarda politik teşekküller ihdas etmişlerdir. Devleti her daim yazılı olmayan kaideler, yani töreyle eşleştiren Türklerde töresiz bir devlet kurulmamıştır (Koca, 2002: 823-844).

2.2. DEVLETİN UNSURLARI

Kamu hukukçuları tarafından devlet için gerekli unsurlar hazırlayıcı ve meydana getirici olarak ikiye ayrılmıştır. Hazırlayıcı unsurlar ülke ve nüfus, meydana getirici unsur ise hakimiyettir (Niyazi, 2017: 35). Bu meyanda Ögel'e göre Türk devlet anlayışında devlet dört unsurdan meydana gelmektedir: 1. Budun (Millet), 2. İl (Devlet), 3. Yer-Su (Toprak), 4. Kağan. Bu anlayışa göre Tanrı, Türk'ün suyuyla yerinin sahipsiz kalmaması için milletin başına bir kağan getirmiş olup böylelikle Türk kağanı, Türkün suyu ve yerini tutmuş olacaktır (Ögel, 1982: 164). Taneri'ye göre ise devleti oluşturan 4 temel unsur bulunmaktadır: 1. Millet (Topluluk), 2. Ülke, 3. Egemenlik (Devlet kudreti), 4. Siyasi örgütlenme (Taneri. 2015: 71). Dolayısıyla bu sınıflandırma temel alınarak devlet daha kapsamlı bir biçimde tartışılmıştır.

2.2.1. Egemenlik (Bağımsızlık)

Bağımsızlık veya eski Türkçe'de 'oksızlık' mefhumunun devletten ziyade halkın kolektif şuuru olduğunu söylemek mümkündür. Bu şuurun oluşmasında en önemli etken ise eski Türklerin bozkır kültürünü yaşamasıdır. Zira her dönem bağımsız ve hür siyasi teşekküller oluşturmaya çalışan Türk kavimleri göçebe olup toprağını terk edememe zarureti içinde olmamış, hayvanlarını sürerek istediği iklimlere giderek geçimlerini sağlamıştır. Bozkır ikliminin oldukça zor yaşam koşullarında hayatta kalmak için mücadele gerektiğinden Bozkırlı Türkler savaşlarda rahatlıkla seferber olacak kabiliyete sahip olmuşlardır (Kafesoğlu, 1997: 233-234). Böylelikle savaşarak bağımsızlıklarını her daim muhafaza eden Türkler oksızlık alışkanlığı kazanmışlardır. Dolayısıyla bu ayrıcalıklarının elinden alınmaları onlar için ölüm olarak görülmüştür. Örneğin Göktürk

Devleti'nin yıkılmasıyla beraber yaşanan fetret dönemi böyle tanımlanmış olup yazılan kitabelerde bağımsızlığından mahrum topluluklar ölü olarak kabul edilmişlerdir. “*Bey olmağa layık oğlun kul, hatun olmağa layık kızın cariye*” demek suretiyle bağımsızlığını kaybetmiş devletin hali melalini ortaya koyan Bilge Kağan, “*Ey Türk milleti, üstte gök yıkılmaz, altta yer delinmezse ilini, töreni kim bozabilir.*” demek suretiyle Türk devleti ve bağımsızlığının bekasına inancını açıkça ifade etmiştir (Kafesoğlu, 1997: 234-235).

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Türk devletlerinde egemenliğin temelinde kut anlayışı yatmaktadır. Türk devletlerinin dayandıkları ana prensip ve düşüncelerinden en önemlisi kut ve kutluluk olarak söylenebilir. Abdülkadir İnan Türk Şamanizm'ine göre kutun insanın ruhu olduğunu, çocuğa daha ana rahmindeyken verildiğini, insana irade ve enerji sağladığını ifade etmiştir (İnan, 1986: 177, Ögel, 1982: 174). Ancak kutluluk devlet idaresinde tek başına bir anlam ifade etmez. Göktürk Yazıtları'nda da bu durum teyit edilmektedir: “*Tanrı emir verdiği, kutum olduğu, bahtım ve talihim var olduğu, erlik erdemim için, Tanrı güç verdiği ve kazandığı için devlet idare edilmektedir*” (Ögel, 1982: 182). Kelime anlamına bakıldığında ise Kaşgarlı Mahmud'a göre kut sahibi, kutlu, yani kutluğ, sahib'üd-devlet, yani ululuk, ikbal ve dahi devlet sahibi olmak anlamlarına gelmektedir. Türklerde kut daha sık kullanılmışken İslamiyet'e geçildiğinde bunun yerine devlet ifadesi kullanılmaya başlanılmıştır (Ögel, 1982: 183; Uygur, 2024). Kut sözcüğü Gökalp'e göre Şamanizm inancının bir mirası ve ruhudur. Klan şeklinde hayatını sürdüren primitif toplumların 'mana' adı verilen gizemli ruhunun benzeridir (Gökalp, 1990: 47). Kaşgarlı Mahmud ise kutun sözlük karşılığı olarak 'devlet'i kullanmıştır (Mahmud, 2013: 320).

Türklerin İslamiyet'e geçiş aşamasında Karahanlılar ve Gazneliler devrindeki kutluluk ve hakimiyet bilincini Kutadgu Bilig'de görmek mümkündür. İslamiyet'e geçen Türklerin İslami kültürle kaynaşmasıyla oluşan anlayış esere şöyle yansımıştır: “*İsteyip almadın sen bu beylik gücünü/Tanrı verdi fazlıyla, bu belli.*” (Hacib, 2018: 404). Kutadgu Bilig'de kut kelimesi ise iki manada kullanılmış olup ilki mutluluk, diğeri ise hakimiyettir. Bu bir rastlantıdan öte Türklerin mutluluk ve hakimiyeti bir arada gördüklerinin ispatıdır (Niyazi, 2017: 51). Türklerdeki kadim devlet geleneği esasında Tanrı'nın kut bağışlaması suretiyle cihanı yönetme hakkına dayanan cihanşümül egemenlik anlayışıdır. Eski Türklerde cihan hakimiyetiyle murat edilen ise dünyada huzur ve sükunu temin etmek

olup devlet anlamındaki il sözcüğünün aynı zamanda barış manasına gelmesi bunu kanıtlamaktadır. Her ne kadar Tanrı kağana hükümrانlık için kut hakkı vermiş olsa da kağanın asayiş, adaleti ve refahı sağlamaması halinde kutu Tanrı tarafından geri alınabilir. Buradan da anlaşılmaktadır ki Türklerin politik egemenliğin kökenini Tanrı'ya bağlamış olmaları kağanı Tanrı katında yükümlü tutarak bir nevi yüksek otorite karşısında insanları hükümdarın insafından kurtarmıştır (Kafesoğlu, 1997: 248-258).

İslamiyetle devlette yaşanan yenilikler ise iktidarın meşruiyet koşulu olarak hükümdarlığın Halife tarafından onaylanması, yine onun namına hutbe okutulması ve para üzerinde Halife'nin isminin yazılmasıdır. Hakanların kullandığı isimler İslamiyet ile değişmiş olup sultan unvanı ise ancak 13. asra yaklaşırken kullanılmıştır. Karahanlılar zamanında hükümrانlık hala kut ve töre anlayışlarına dayanırken yerel bir İslami devlet olan Gaznelilerde ise hükümdarlık hilafet makamınca onaylanan ve Sultan namının ilk kez kullanıldığı Türk-İslam devleti olmuştur. Selçuklularda ise yine başlangıçta eski Türk devlet anlayışı izlenirken Dandanakan Savaşı akabinde İslami idareci, edebiyat ve ilim adamlarını yetiştiren zengin kültür başkenti Horasan'a yerleşmeleriyle birlikte İslami yönleri ağır basmaya başlamıştır. Ancak Selçuklularda dünya ve ahiret işlerini idareyle görevli Halifeye bağlı bir devlet anlayışından çıkılarak dünyayı sevk ve idare etme yetkisi hükümdarca Halifeye devredilmemiş ve kendi uhdelerinde muhafaza edilmiştir. Halifeler ise sadece şeriatla meşgul olarak merkezi idare tarafından kendilerine tevdi edilen araziden geçimlerini sağlamışlardır. Sonuç itibarıyla İslam dünyasına Türklerin getirdiği bu anlayış, kamu çıkarlarını muhafaza etmekle meşgul olan devlet egemenliğinin her şeyden üstün olduğu fikri tüm Türk-İslam devletlerinde geçerli olmuştur (Kafesoğlu, 1997: 357-362).

Öte yandan Türkler Müslüman olduktan sonra kut anlayışına İslami bir anlam atfederek onu Allah'ın takdiri ve nasibi olarak görmüş olup tarihte bunun pek çok örneği bulunmaktadır. Örneğin Bilecik'i fetheden Osman Gazi, hutbe okutulması için sultandan izin alınması gerektiği söylendiğinde, *“Ona sultanlık veren Allah, bana da hanlık verdi.”* demek suretiyle hakimiyeti nasibiyle aldığını ifade etmiştir (Aşıkî, 2017, 18). Yine Fatih Sultan Mehmed, Türkistan hükümdarı Uzun Hasan'a karşı zaferini duyurmak için *“Allah Teala'nın inayeti ile Sultan Muhammed Han sözüm”* diyerek Allah'ın takdirini şükür ifadesi olarak kullanmıştır (Kurat, 1940: 64). Yani Müslüman Türk devletlerinde mutlak

kudret sahibinin Allah olduğu, hakimiyetin ancak nasip ve Allah'ın inayetiyle hükümdar tarafından kullanılacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak hakimiyeti kullanırken yöneticilerin çeşitli sınırları bulunmuş olup bunlar genellikle danışma organları, meclis vb. kuruluşlardır. Örneğin Oğuzlarda Kengeş, Mete Han döneminde kurultay vardır (Ögel, 1982: 74). İstişare etmenin önemli yere sahip olduğu Türklerde öyle ki istişare etmeden yahut varılan karara itibar etmeyerek hakimiyetini kullanan yöneticilere müdahale edilmiştir. Örneğin Seyahatname eserinde İbni Batuta, Türkler'in senede bir defa toplanıp hakanın töreye riayet edip etmediğini denetlediği ve gerekirse hakanın azledilebildiği ifade edilmektedir (Turan, 1969: 40). İslam hükümlerine bakıldığında ise hakimiyeti kullananların yetkilerini Allah'ın rızasına uygun şekilde kullanmamaları durumunda dünya ve ahirette müeyyidelerle karşılaşacaklarına inanılmaktadır (Niyazi, 2017: 61).

Tam da bu noktada bir parantez açarak her ne kadar devletin teşkilat kısmında yer alsa da egemenliği kullanan bir figür olması nedeniyle hakana değinmek gerekmektedir. Türklerde temel anlayış devletin tek sahibi ve dahi temsilcisinin hakanın olmasıdır. Ancak insanoğlunun Türk hakanının malı olduğuna ilişkin herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Bu noktada Tanrı'nın varlığı ve emirleriyle Türk hakanının sadece insanoğlunu idare için vazifelendirildiğini söylemek mümkündür (Ögel, 1982: 110). Türk devletlerinde devletin başı olan kağan Tanrı namına iş yapan bir figür olmayıp onun elçisi veya temsilcisi olarak görev ifa etmektedir. Hunlarda ise Mete Han'ın kağanlığını meşru kılarak onu taht sahibi yapan Yüce/Ulu/Gök Tanrı'dır. Kut almış olan kağanın gerek semavi gerekse de karizmatik yanı olduğundan Tanrı iradesiyle yönetime geldiği düşünülmektedir (Günay ve Güngör, 2007: 60-65). Orhun Yazıtlarına bakıldığında ise egemenliği Tanrı'dan almış olan kağanın bağımsızlık ve egemenliği temel olarak türe koymak (yasa yapmak) suretiyle cisimleşir. Yasa koyan kağanla devletin var olması sağlanır. Orta Asya'da varlığını sürdürmüş tüm Türk kavimlerinde kağanlar cihanın imparatoru olarak ilan edildiğinde törelerini, yasalarını da ilan etmişlerdir (İnalcık, Arı ve Aslantaş, 2012: 77-78).

Öte yandan Orhun Kitabeleri'nden devletin yapısına ilişkin birçok malumatın verildiği müşahade edilmektedir. Bu kapsamda devleti idare etmenin hanedan üyeliği ve dolayısıyla bahta bağlı olduğu anlatılmaya çalışılmış, bunlardan ziyade daha çok halkın

tutumu, kadroların müsbet olması ve en önemlisi kağanların liyakatine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Ancak devletin düzeninin bozulması halinde kaos yaşanacak ve nihayetinde esaret yaşanacaktır. Buna mâni olmak için kağanların bilgili, cesaretli ve savaşçı olmaları elzemdir. Tüm bu düzen kaygısının temelinde aslında devletin ve toplumun istikbali ve bekasını sağlama gayesi bulunmaktadır (Bıçak, 2013: 73).

2.2.2. Millet (Nüfus-Halk)

Devleti oluşturan unsurlardan bir diğeri ise halk, eski Türklerde ‘kün’dür. Halk Türk kavimlerinde ferdi haklarla donatılmış olup ekonomik açıdan özgür bir yaşam düzenine sahiptir ki bu kapsamda özel mülkiyet söz konusudur. Ancak boylarda yaylak ve otlaklar ortak mülkiyette olup bu neviden araziler devletin hüküm ve tasarrufu altındadır (Kafesoğlu, 1997: 237-238). Öte yandan yeniden halka geri dönersek hususiyetle Oğuzlarda sınıfsız bir toplum teşekkül edip mevki ve servet farkının halk arasında herhangi bir ayrıcalık oluşturmadığı, soy kaynaklı asilliğin bulunmadığı vakidir. Kaldı ki böyle imtiyazlı bir sınıfın oluşmasını sağlayacak bir toplum yapısı da bulunmamaktadır. Zira bir topluluk içinde ayrıcalıklı kitlenin ortaya çıkabilmesi için üç etken gerekmektedir: 1. İktisadi Etken: Geniş bir araziye malik olmak, 2. İdari-Siyasi Etken: Askerliği meslek olarak yapmak, 3. Dini Etken: Ruhani zümreye mensup olmaktır. Her üç etken de Eski Türklerde gelişme sahası bulamamıştır. Zira bozkır sahasında tarımsal faaliyetler çok düşük bir yer tuttuğundan toprak köleliği söz konusu değildir. Ayrıca Türklerde savaş başlı başına bir meslek olmayıp erkek, kadın ve çocuk her daim mücadele ve savaşa hazırlıklıdır. Son olarak eski Türklerde siyasi vasfı olan bozkır topluluklarında din mensupları ayrıcalıklı bir sınıf olmamışlardır. Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, eski Türk devletleri bir aileden cebren bir araya getirilen yığınlar birliği olmayıp yöneticileriyle dayanışma içindeki geniş halk kitlelerinin katkısı ve gayretleriyle vücuda gelen politik örgütlenmelerdir (Kafesoğlu, 1997: 237-245).

Gelişigüzel şekilde bir araya gelmiş olan topluluklar devletin millet unsurunu meydana getirmez. Ancak muhtelif faktörler ve nedenlerin tesiriyle bir araya gelmiş ve birbirine bağlı insan unsurunun bir devleti kurabilecek ve ömrünü devam ettirecek olgunluğa erişmesi olasıdır. Bu meyanda Hunlar, Göktürkler ve diğer Türk devletlerinin ana amaçlarından biri de dağılmış olan Türkleri bir araya getirmek olmuştur. Zira devletlerin

uzun ömürlü olmasının temel etkenlerinden birinin de homojen nüfusun çokluğu olduğu bilinmektedir. Oğuz Destanı'nda geçen "Halkımız çok olsun" cümlesinden nüfusa atfedilen önemin daha ilk çağlarda dahi varlığını gösterdiği görülmektedir. Öte yandan İslamiyet'te de gerek nüfusun büyüklüğü gerekse de kalitesine önem verilmiş olup evlenip çoğalmaya ilişkin birçok hadis bulunduğu bilinmektedir (Niyazi, 2017: 41-43).

Bu noktada Türklerde millet olmanın kriterlerine eğilmekte yarar vardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türklerde millet anlayışı 'budun' kavramıyla karşılanmaktadır. Zira budunun kökünü oluşturan ve milletin nüvesini teşkil eden inançlı ve güçlü içtimai oluşumlara bod (boy) denilmektedir. Bir kavmin budun olarak değerlendirilmesi için çeşitli hususiyetlere sahip olması elzemdir. Öncelikle milletin illi budun olması, yani devletin olması gerekmektedir. İkinci mühim hususiyet ise il gider, töre kalır anlayışının yansımaları olarak Türk töresini bilmek ve dahi onu muhafaza etmektir. Tam da bu noktada millet olmanın üçüncü veçhesi ortaya çıkmaktadır ki, o da yöneten ile yönetilenler arasında bir anlaşma ve uygunluk bulunmasıdır. Bu anlaşmayla meydana gelen düzen eski Türkler tarafından tüz (düz olma) olarak isimlendirilmiştir. Aksi durumda asayiş bozularak karışıklık, bulanıklık ortaya çıkacak ve devlet yıkılışa doğru gidecektir (Taneri, 2015: 78-85).

Bu noktada tarihsel sürece bakıldığında Selçukluların yıkılması sonrası Anadolu'da beylikler dönemi başlamıştır. Müslüman Doğu'nun telkinlerinin etkisi azaldığından Türk toplumu ve özellikle Türk aydınlar da Türk milletine mensubiyet bilinci güçlenmiştir. Ancak sonraki dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda millet olma bilinci zayıflamaya başlamıştır. Zira devlet görevlerine Türklerden ziyade saraya bağlı Enderun-has gulam okulundan yetişenlerin, yani devşirmelerin getirilmesiyle Türklüğe dayalı siyaset devlet idaresinde etkinliğini kaybetmiştir. Özellikle Fatih Sultan Mehmed'in tahta geçmesiyle birlikte Türk ailelerinin iç illerinden uç illerine cihat bölgelerine sürülmesi bu meselede dönüm noktası olmuştur. Sonuç itibariyle İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı İmparatorluğu bir nevi milletler birliği olarak teşekkül etmiş ve hükümet idaresinde söz sahibi olan devşirmeler hakimiyeti ele almışlardır (Taneri, 2015: 85-87).

2.2.3. Ülke (Toprak)

Eski Türkler arasında ‘ulus’ olarak tabir edilen ülke, Orhun Kitabelerinde ‘iduk yiri subı’ (kutsal yer, su) olarak kabul edilmektedir. Buradaki ‘iduk’ sözcüğünün Kaşgarlı Mahmud’un eseri Divan-ı Lügati’t Türk’te Tanrı’ya adanmış ve mübarek anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır (Mahmud, 2013: 65). Devletin maddi ögesini oluşturan ülke, devletin egemenliğini kullandığı sahayı, toprağı ifade eder. Eski Türklerde toprak önemli bir yere sahip olup toprak halkı halk da toprağı tamamlamak suretiyle devleti oluşturmaktadırlar. Bu noktada ülkenin, toprağın Türkler için ne derece kıymetli olduğunu gösteren bir hadiseyi aktarmak faydalı olacaktır. Büyük Hun İmparatoru Mete Han’dan komşuları Tunguzlar en hızlı koşan atlarıyla güzel karısını istemişlerdir. Mete Han biraz zaman kazanarak hazırlık yapabilmek amacıyla istenilenleri Tunguzlar’a teslim etmiştir. Ancak onun gittikçe güçlendiğini gören Tunguzlar, sınırlarındaki çorak bir toprağı isteyerek düşmanlığı bitirmek istemişlerdir. Bunun üzerine devletin ileri gelenleri atı ve hatunu verdikten sonra işe yaramayan çorak toprağın da verilebileceğini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine bunu söyleyenlerin başlarını kestiren Mete Han, *“At ile hatun, kendi kişisel malımdı. Bu sebeple onları verdim. Toprak ise devletin malıdır. Devletin malını kim başkasına verebilir?”* demek suretiyle toprağı verdiği önemi sarıh bir biçimde ifade etmiştir (Taneri, 2015: 9; De Groot, 1921: 51-52).

Devletin şartları arasında sayılan ülke, bağımsız bir devletin mutlak bir şekilde hak ve yetkilerini icra edebildiği sınırları belirlenmiş coğrafi alanı ifade eder. Eski Türklerde bu alan/arazi kağanın ailesine ait bir mülk olmayıp tüm milletin müşterek toprağıydı. Yani Türk devletlerinde ülke manasında *dominium* değil, *imperium* devlet düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Böylelikle ülkenin, vatanın korunmasında devlet ve halk iş birliği içinde olup bağımsızlık fikriyle yaşanan toprak vatan olarak adlandırılmıştır (Kafesoğlu, 1997: 235-236). Eski Türklerde bazı bölgeler fevkalade öneme haiz olup stratejik manada kıymetli, otağı bol olup yolların kavşağında yer alan Ötüken bunların arasında yer almaktadır. Nitekim Hun Devleti, Göktürk Devleti, Avar Devleti, Uygurlar ve Cengiz İmparatorluğu’nun başkenti hep Ötüken olmuştur. Ötüken’e değer verilmesinin temel sebebi atalarının yaşadıkları ve gömüldükleri topraklara mistik anlamda bağlı olmaları, dua edilen yer olarak nitelendirilmesiyle dini mahiyetidir (Niyazi, 2017: 37-38).

Tüm bu hususlar muvacehesinde denilebilir ki yaşadığımız çağda ülke, devletin gücünün ve hakimiyetinin kullanıldığı bir mekân olarak tasavvur edilmekte ise de Türkler için ülke kavramı salt hayatın idame ettirildiği ve geçimin sağlandığı bir kara parçasının olmasının yanında atalarının ruhlarının bulunduğu mistik bir bölgedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkler yalnızca hür bir şekilde yaşayarak hakimiyet haklarını kayıtsız şartsız kullanabildikleri toprakları ülke, yani yurt olarak kabul etmişlerdir (Koca, 2022: 824-825). Nitekim ilk Türk akıncıları ve evliyalari Anadolu'yu ziyaret ettiklerinde dini ve milli menkıbe ve hatıralarıyla yüzyıllarca milletin vicdanı ve hafızasında kutsiyet içinde yer edinmiş ve fethedilen bu yeni yurt kutsal manada bir vatan olarak kabul edilmiştir (Turan, 2004: 110).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte vatanın muhafaza edilmesi dini vazifeler arasında sayılmıştır. Bunun en net ifadesini Kur'an-ı Kerim'de Sa'd Suresi'nin 6. ayetinde görmemiz mümkündür: *“Çünkü biz onları katıksız (şaibesiz) bir hasletle ki (bu daima) yurtlarını hatırlamaları ve onun için çalışmalarıdır. Halis (insan)lar yaptık.”* (Yazır, YY: 4102) Türkler İslamiyet'e geçişlerinden sonra devletleri ile ülkeleri arasındaki ilişkiyi İslam hukukuna göre düzenlemişlerdir. Ülkenin vasıflandırılmasında en önemli etken egemenliktir. Kara sahası içindeki nehir, göl, koy, körfez ve kara suları da ülkeye dahildir. Deniz ve hava sahaları da devletin ülkesi olarak kabul edilir (Niyazi, 2017: 39).

Ülkeler İslam hukuku çerçevesinde Müslüman veya gayri müslim nüfusun hakimiyetleri bakımından Darü'l-İslam ve Darü'l-harb olarak iki kısma ayrılmaktadır. Dar'ül-İslam, Müslümanların eli altında, hakimiyeti içinde bulunan mekânlar olup Müslümanlar o bölgelerde güvenli bir biçimde hayatlarını sürdürürler. Dar'ül-harb ise Müslümanlarla aralarında bir anlaşma ve müsamaha bulunmayan gayri Müslimlerin yaşadıkları mekânlardır. İslam hükümlerinin tatbik edilmesiyle bir ülke Dar'ül-İslam'a dönüşebileceği gibi benzer şekilde Dar'ül-İslam da küfür hükümleriyle Dar'ül-Harb'e dönüşebilir. Bunun için Bilmen'in aktardığına göre İmam-ı Azam şu görüşü öne sürmüştür:

1- Dar-ı harbe muttasıl olmalıdır. 2- İçinde şirk ahkâmı icra edilmelidir. 3- İçinde evvelki eman ve emin bir müslim veya zimmi kalmamış olmalıdır. Evvelki emandan maksad, müslim için İslamiyet cihetiyle, zimmi için de ahdi zimmeti sebebiyle İslam hükümetinin kuvvetine

müstenit olarak sabit bulunan emniyet ve selamettir Bu üç şart tahakkuk etmedikçe bir belde ve bir ülke Dar-ı harb sayılamaz (Bilmen, 1968: 234).

2.2.4. Töre (Kanun)

Türk devlet anlayışında merkezi öneme sahip olan unsurlarından bir diğeri ise ‘töre’dir. Orhun Yazıtlarında Bilge Kağan töre hakkında şöyle demektedir:

...(Türk Milletinin) üzerine kağan olarak oturdum. Kağan olarak tahta çıktığımda, ölecek miyiz diye düşünüp, üzülen Türk Begleri ile Türk Milleti, dönüp sevindiler! Bulanmış gözleri canlandı, beni gördü! Bu çağda ben özüm tahta oturdum: Ağır töreleri düzenledim ve yürürlüğe koydum. Dünyanın dört bucağındaki milletleri de düzene koydum.

Ögel’e göre ağır törelerden kastedilen anayasa yerine geçebilecek atalardan kalan ve devleti düzene sokan saygı değer törelerdir. Öyle ki bu törenin, yani Türk töresinin kaybedilmesi, devletin yıkılarak Türk milletinin yok olmasına sebep olabilecektir. Dolayısıyla törenin bu noktada devletin üzerine oturduğu temel düzen olarak görüldüğünü söylemek olasıdır. Öte yandan devletin temel kuruluşu olarak kabul edilen törenin varlığı ve kalıcı olması devletin de var olmasını sağlayacaktır. Göktürk Yazıtlarında da belirtildiği üzere kıyamet kopmadığı takdirde hiçbir güç Türk töresi ve devletini yok edemeyecektir. Nitekim arka arkaya kurulmuş olan Türk devletlerinin hemen hemen benzer töre ve devlet felsefesine bağlılıkları, bu anlamda yazıtlardaki düşünceyi haklı çıkarmaktadır (Ögel, 1982: 301-303).

Öte yandan Hassan ise törenin kelime kökenine odaklanarak töz, yani asıl, esas ve menşee kökünden geldiğini ve devlet yaşamının temelinde törelerin olduğunu ileri sürmüştür. Kan bağıyla birbirine bağlı olan Türk topluluklarının hayatlarını sürdürmeleri ve devletin devamı için törelere riayet edilmesinin büyük bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir (Hassan, 1985: 143-145)

Törelerin kaynağı geleneklerde yatmakta olup başlıca meselesi aile ve topluluk düzeniyle beraber devlet disiplindir. Bundan murat edilen ise esasında iskân ve hiyerarşinin ihdas ettirilmesidir. Bu cümleden olmak üzere herkesin kim olduğu, nerede duracağı, oturacağı ve koşulacağı sarih bir biçimde bilinmesi törenin ana amacını oluşturmaktadır. Bunların dışındaki gelenekler ise bu düzenlerden kaynaklanıp bunları destekleyen örf ve adetlerdir (Ögel, 1982: 311, 333). Türk devletlerinde içtimai hayatı düzenleyen zorunlu kurallar bütünü olarak kabul edilen töre devletin varlığının dayanağı

sayılmaktadır. Durağan değişmez kalıplar içinde olmayan töre, hukuki ve sosyal kurallar bütünü olarak kabul edildiğinde konjonktürün gerektirdiği yeniliklere açık olmuş ve böylece etkinliğini her daim muhafaza etmiştir (Kafesoğlu, 1997: 246-247).

Töre, eski Türk devletlerini düzene koyan örf ve adetleri ihtiva etmekte olup esas olarak devletin kuruluşu ve işleyişine dair düzeni ifade etmek için kullanılır. Töre; gelenek olarak zaman içinde ortaya çıkanlar, halk tarafından kabul gören devlet başkanının buyrukları ve kurultaylarda, yani halk toplantılarında alınan kararlardır. Durağan değişmez kurallar olmayıp zamanla dönemin koşulları içinde kurultayın onayı alınmak suretiyle değiştirilmiştir. Törenin önemi “Devlet gider, töre kalır” atasözüyle ifade edilmiş, ayrıca kitabelerde sıklıkla devletle beraber kullanılarak ikisi arasındaki sıkı ilişki vurgulanmaya çalışılmıştır. Kutadgu Bilig’de ise törenin amaçlarının adalet, iyilik, faydalılık ve eşitlik olduğu ileri sürülmüştür. İslamiyet’e geçildiğinde Türkler eski törelerinin dini hükümlerle çelişmeyenlerini devlet hayatını düzenlerken kullanmışlardır (Niyazi, 2017: 213-215; Hacib, 2018).

Eski Türklerde töre ve il kelimelerinin çoğunlukla beraber zikredildiği görülmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, töre sözcüğü kanun gibi sınırlı olmayıp yazıya geçirilmiş kanunların haricinde yazılmamış teamüller de törenin kapsamı içinde yer almaktadır. Ayrıca töre salt hukuki değil ahlaki ve dini töreleri de kapsamaktadır. Bu nedenle Türk töresi, eski Türklerle atalarından intikal eden tüm kuralların bütünü olarak ifade edilebilir (Gökalp, 1976a: 13-14). Türk devletleri, törelerine göre milletçe kurulmuş, geçmişten gelerek geleceğe yön vermiştir. Töre ile devlet çoğu kez eş anlamlı olarak kullanılmış, bu durum dikilen kitabelere de yansımış olup Orhun Abidelerinin Doğu yüzünün 22’nci satırında; “*Devleti ellerine alıp töreyi tesis ettiler...Ey Türk bodunu devletini, töreni kim bozabilir?..*” denilmiştir (Niyazi, 2017: 54). Yine Orhun Abidelerinde töre birçok sözde geçmiş olup çoğu kez de devletle birlikte zikredilmiş şu örnekleri bulunmaktadır: “*...Türk milleti, ilini töreni kim bozabilecekti?*”, “*Öyle kazanılmış, düzene sokulmuş ilimiz, töremiz vardı.*”, “*...Türk töresini bırakmış milleti, ecdadımın töresince yaratmış, yetiştirmiş.*”, “*Babam kağan öylece ili, töreyi kazanıp, uçup gitmiş.*”, “*O töre üzerine amcam kağan oturdu.*” (Ergin, 1980: 22). Eski Türk devletlerinde hakimiyetin kullanımına bakıldığında ise, hakanların töre vasıtasıyla hakimiyetlerini kullandıkları görülmektedir. Şayet töreye uyulmadığı vakit kutun Tanrı tarafından alınacağı ve o halkın

helak olacağına inanılmıştır. Devlet bir kere töreye göre kurulduğunda yetkiler de yine töreye göre belirlenmiştir. Ancak töre statik olmayıp zamanın şartlarına göre değişikliğe uğramıştır. Örneğin Göktürkler döneminde Mete Han zamanında kağanın önerisi ve meclisin kararıyla törenin hükümlerinde değişikliğe gidildiği bilinmektedir (Niyazi, 2017: 54).

Töre devlet teşkilatlanması üzerinde ağırlığa sahip olup devletle hep bir arada zikredilmiştir. “Devlet gider, töre kalır.” sözü bunun önemli örneğini oluşturmaktadır. İslamiyet’in kabulünden sonra da İslamiyet’e aykırı olmayan töreler tatbik edilmeye devam etmiştir. İslamiyet devletin şekli ve yapısıyla alakalı herhangi bir kaide getirmese de kanuna dayalı olması, adalet, liyakat, istişare ve içtimai birliktelik gibi esaslara uyulmasına salık vermiştir (Niyazi, 1990: 187). İslam devletinde iktidarda bulunanların temel vazifesi yasa yapmaktan daha çok onları tatbik etmek olmuştur. Temel kaynaklar olan Kur’an ve sünnetin cevap veremediği meseleler hakkında ise hukuk ehlinin içtihatları uygulanmıştır. Ancak bu içtihatlar da mutlak olmayıp zamana göre değişime uğradığından hayatın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde sürekli değişim göstermiştir ki bu nedenle İslam hukukuna hukukçuların hukuku adı verilmiştir (Niyazi, 2017: 55).

2.2.5. Politik Örgütlenme (Devlet Teşkilatı)

Çin’e karşı bağımsızlıklarını muhafaza etmek için yerleşik hayattan vazgeçerek sürekli göçebe bir hayat sürdüren eski Türk devletleri ayakta kalmak ve bekalarını temin etmek için devlet teşkilatını oldukça önemsemişlerdir. Sürekli yaşanan çatışmalar insanların mensup oldukları oymaklara aidiyet bilinçlerini arttırarak Türklerde teşkilatçılığı geliştirmiş ve bunu milli özellik haline getirmiştir (Ögel, 1971: 39).

Bu öge esasında diğer ögelere sahip olan topluluğu, hukuk kurallarıyla idare etmeyi ifade etmektedir. Türklerde devlet idare etme sanatının en mühim örneklerine Göktürk Yazıtlarında yer verilmiştir. Buna göre boy beyleriyle Kağan arasında münasebetler yüksek memurlar vasıtasıyla sağlanmakta, kağanın kardeşi ise Yabgu unvanını alarak devletin mühim bir bölgesinde vazife ifa etmekte ve boy beylerini denetlemektedirler. Ayrıca ülkenin muhtelif bölgelerinde pek çok unvanda memur görev yapmaktadır. Devlet idaresinde hakandan başlayarak en düşük memura değin bütün görevlilerin yetki ve görevleri bellidir. Bu durum, idarede disiplini tesis ederek milletin savaşçı ve örgütçü

yeteneklerini yüceltmektedir. Göktürklerin devamı niteliğindeki Uygur Devleti de aynı gelenekleri muhafaza etmiş, oymakları soyluluk seviyelerine göre kategorize etmişlerdir. Ayrıca devleti on bir yurtluk (tımara) şeklinde oluşturan Uygurlardaki bu sistem Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde de devam ettirilmiştir. Selçuklular dönemine gelindiğinde ise Abbasîlerin hükümet teşkilatı modelini alarak kendilerine uyarladıklarını görürüz. Osmanlı İmparatorluğu da eski Türk devletlerinin örgütlenmesini benimseyerek bir vezir-i azam/başvekil (Selçuklularda vezir) başkanlığında bir hükümet teşekkül ettirmişlerdir. Görevler ve yetkiler de titiz bir biçimde ortaya koyulmuştur (Taneri, 2015: 100-101).

Türklerde devlet başkanlığı teşkilatlanmanın merkezi ögesini oluşturmaktadır. Hakansız bir devlet düşünölemeyeceğı, hatta onun adeta varlık sebebi olduğı her daim seslendirilmiştir. Bu meyanda Göktürk Yazıtlarında dünyanın dört kat olduğı, bunların da gök, hakan, insanlar ve yerden oluştuğı, önce göğün, akabinde yerin ve son olarak insanoğlunun yaratıldığı, kağanın ise bu insanları yönetmek üzere Tanrının inayetiyle sonradan insanoğlu üzerine getirildiğı ifade edilmiştir. Başarılı bir hakan olunabilmesi için ise Tanrı'nın kendisine yarlık vermesi, onu kut, yani talihle donatması, son olarak kısmetli, yani ülügli olması gerekir (Üçok ve Mumcu, 1982: 13).

Öte yandan Türk devletlerinde merkez teşkilatı içinde Oğuzlar tarafından dernek, yığınak ve derim olarak adlandırılan kurultay önemli bir yere sahiptir. Cengiz İmparatorluğundan intikal eden kurultay, kurul ve tay ekinin birleşmesinden oluşup Mete Han zamanından itibaren Türk devletlerinde temel müessese olmuştur (Mori, 1978: 9). Başlangıçta toy, yani bayram olarak yılın belirli zamanlarında düzenlenen kurultay devlet hayatında önemli bir yere sahip olmuş, yeni devletin kurulması, yeni seçilen hükümdarın tasdiki, şayet hükümdarlık makamı boşsa yenisinin seçimi, idareye icrai yetkiler verilmesi, törenin tespiti, ülkedeki sorunlara ilişkin müzakere yapılarak karar alınması, isyan edilmesi ve barış kararı alınması hep kurultayda gerçekleştirilmiştir (Niyazi, 2017: 88).

Türk devletlerinde teşkilatı oluşturan bir diğerkurum ise adliyedir. Zira adalet, her daim devletin temel taşı olarak kabul edilmiş, özellikle iç barışı sağlamak için sağlıklı adalet anlayışı sürdürölmüştür. İslamiyet'in adalete bakış açısı dikkate alındığında, Türklerin Müslüman olmasıyla adalete verdikleri önem de artmıştır. Karahan ve Gaznelilerde yer alan adliye teşkilatı, Büyük Selçuklularda tekamüle ermiş, şer'i ve örf'i yargı olarak ikiye ayrılmıştır. Osmanlılar'a gelindiğinde ise ilk başta yargı salahiyeti padişaha aitken 15.

yüzyıldan başlayarak padişah yetkisini vezir-i azama devretmiş, ancak bu vazifeyi bizzat kazaskerler yürütmüştür (Niyazi, 2017: 103-106).

Son olarak devlet teşkilatının askeri bölümü, yani ordu bulunmaktadır. İlk Türk devletlerinde göçebe hayat yaşandığından, düşmanın nereden ve ne vakit geleceği bilinmediğinden, apansız bir saldırıyla çok kısa sürede ele geçirilenlerin katledilmesi ve mülklerinin yağmalanması olasılığından dolayı bu devletler askeri bir karaktere sahip ve halkı her daim savaşa hazır durumda olmuştur. Eli silah tutan kadın erkek herkesin asker olduğu eski Türklerde ilk düzenli ordu teşkilatı Mete Han zamanında oluşturulmuştur (Kafesoğlu, 1997: 240; Niyazi, 2017: 107). Müslümanlığa geçilmesiyle beraber önce Karahanlılar, akabinde Selçuklularda profesyonel ordular kurulmaya başlanılmıştır. Merkezde Sultanın önderliğinde küçük yaşta esir edilen veya satın alınan gayrimüslim çocukların eğitilmesiyle oluşan bir ordu varken, esasında sayısı yüzbinleri aşan muntazam maaşlı ve toprak sahibi sipahiler tüm ülkeye dağılmıştır. Ancak bulundukları bölgenin öşür ve resmini (vergiler) toplayan bu sipahilerin zamanla derebeye dönüşmemeleri için iki yılda bir yer değiştirmeleri, zenginleşmemeleri ve halka iyi muamele etmelerine ihtimam gösterilmiştir. Zira ordu teşkilatının adeta devletin direği olduğu inancına sahip olunmuş, bu meyanda ordunun güçlü olması halinde devletin de ilelebet ayakta kalabileceği savunulmuştur (Nizamülmülk, 1981: 230).

Osmanlılarda ise ordu, cihad ruhuyla teşkilatlandırılmıştır. Başlangıçta Osmanlı ordusu üç kısma ayrılıyordu. Birinci kısım fethedilen topraklardaki tımarlarda yer alan sipahiler, ikinci kısım Osman ve Orhan Gazi dönemlerinde ücret karşılığında askerlik yapanlar (nöker/azap), son kısım ise bir takım vergi muafiyetleri veya ulufe karşılığında askere alınan kimselerdir. Osmanlıların cihad ruhuyla sürekli büyümesiyle orduya da ihtiyaç artmış, bunun sonucunda da savaşta tutsak olan Hristiyanların beşte birlik bölümünün Müslüman yapılarak orduya alınmasına karar verilmiştir (Niyazi, 2017: 108-109). Öte yandan fetret dönemine girilmesine neden olan Ankara Savaşı'ndan sonra fetihlerin durmasıyla birlikte kapıkulu ordusunu tamamlamak için ilk başlarda Rumeli'de yaşayan Hristiyanlar arasından belirli bir kanun üzerine devşirme olarak çocuklar alınmaya başlanılmıştır. Devşirilenlerden zeki ve yetenekli olanları Enderun'a bürokrasi için gönderilirken kalanları ise İslami gelenekleri öğrenmek için çiftçilere dağıtılmıştır (Uzunçarşılı, 1995: 253-254).

Devletin unsurlarını sıraladıktan sonra bu noktada çalışmanın tarihsel arka planını anlamlandırmak ve bugünü anlayabilmek adına birbirlerinin geleneklerini takip eden ve süreklilik arz eden özellikleriyle Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti'ne kısa bir bakış atılacaktır.

2.3. SELÇUKLULAR

Tarihte Büyük Selçuklular'dan Anadolu Selçuklular'ına kadar birçok Selçuklu devleti kurulmuş, ancak bu devletlerin yapısı Büyük Selçuklular'ı örnek aldığından bu başlık altında devlet modeli olarak Büyük Selçuklular ele alınmıştır. Hakimiyet bilinci ve devlet kuruculuk anlayışına sahip Selçuklular yeni şartlara uyum sağlamak suretiyle bağımsız bir devlet kurma amacını bir mefkure haline getirmişlerdir. Selçukluların tarihteki önemi, geleneksel olarak devlet kuruculuk yetenekleri sayesinde uyumlu bir şekilde Türk ve İslam anlayışını uzlaştıran devleti sağlam temeller üzerinde bina etmeleri, hususiyetle İslam dünyası içinde kurulmasından mütevellit adil bir yönetimle halkın devlete bağlanması ve bu devlet düşüncesini kendisinden sonra gelen devletlere (özellikle Osmanlı İmparatorluğu) aktarmalarıdır (Kafesoğlu, 1972: 112-114).

Türk devletleriyle süreklilik arz eden Selçukluların en mühim özelliği devletin hanedan mensuplarının ortak malı olmasıdır. Selçuklu Devleti'nin kuruluşunun akabinde İslam birliğiyle şeriatın manevi başı, yani Emir ül-Mü'minin olan halife ile beraber sultan da sahneye çıkmış ve egemenlik her iki makam arasında bölüştürülmüştür. Böylelikle dünya işleri sultanda iken din işleri ise halifeye intikal etmiş, halife sultana bağılyken sultan da halifeye bağılı olmuştur. Selçuklu sultanı için kullanılan 'Kasim emir ül-Mü'minin' yani halifenin ortağı ifadesi işte bu paylaşımdan zuhur etmiştir (Turan, 2008: 305-307).

Büyük Selçuklularda sultan devletin tek temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Konu hakkında Siyasetname'de Nizamülmülk şöyle demiştir: *“Tanrı, her yüzyılda ve halk arasında padişahlık vasıfları ve övülmeye değer hareketleriyle bezediği birini seçer, dünya işlerini ve halkının barış ve sükûn içinde yaşamalarını onu tevcih eder.”* Yani hükümdar yetkisini ve gücünü Tanrı adına alarak hükümrancılık sürer, Tanrı bağıışı kut yoluyla ülkesindeki insanları yönetir (Nizamülmülk, 2021: 11; Sevim ve Merçil: 1995: 497). Ayrıca Selçuklu döneminde Eski Türk devletleriyle benzer şekilde hanedan mensupları devlet idaresinde

beraber sorumlu olduklarından dolayı kararlar kolektif şekilde istişareler ve danışma yoluyla yasama organı olan kurultayda alınmıştır (Kafesoğlu, 1972: 133).

Kullanılan sultan unvanıyla beraber Selçuklularda otorite Halifelik şemsiyesi altında meşru hale gelmiş ve aynı zamanda bu meşruiyetin farklı halklara ve coğrafyalara yansımaları olmuştur. Bu noktada belirtmek gerekir ki, sultan unvanının halifeden alınmasıyla biri dünyevi diğeri uhrevi olmak üzere iki ayrı otorite zuhur etmiş olup kimileri tarafından Avrupa'daki iki kılıç teorisine benzetilse de egemenliğin kullanımı arasında farklar bulunmaktadır. Avrupa'da egemenlik Tanrı'dan krala devredilirken, Türklerde egemenlik sadece kullanılır (Ersan ve Alican, 2014: 170-171). Son tahlilde halifeliğin temsil ettiği otorite ile sultanlığın temsil ettiği güç bir araya gelerek kullanılmak zorunda kalmıştır (Makdisi, 1982: 117-126).

Oğuz Kağan destanında yer alan ve Eski Türk fetih felsefesinin temelini oluşturan cihanı yalnızca tek bir hükümdarın yönetiminde birleştirme anlayışı Selçuklularda da merkezi öneme sahip olmuştur. Kaşgarlı Mahmud'un "*Tanrı devlet güneşini Türklerin burçlarında doğdurmuş, göklerdeki dairelere benzeyen devletleri onların saltanatları etrafında döndürmüş ve Türkleri yeryüzünde hâkim yapmıştır.*" düşüncesi ve yine onun hadis olduğunu iddia ettiği "*Benim bir ordum vardır, ona Türk adını verdim; bir kavme kızdığım zaman, üzerlerine Türkleri gönderirim.*" ifadesiyle Selçuklular'ın yer yüzünü yönetmeye memur olduğu düşüncesini tescillemek istemiştir. Öte yandan Selçuklularda Tuğrul Bey'in halifenin sarayında Bağdat'ta Batı ve Doğu'nun hükümdarı olarak kılıç kuşanması ve yine Melikşah'a halifeyi ilk ziyaretinde kendisine Batı ve Doğu'nun hükümdarı olarak kılıç kuşatılması bu düşüncüyü ete kemiğe büründürmektedir (Kafesoğlu, 1972: 126-127).

Selçuklular ile eski Türk devlet geleneğiyle sürekliliğe bakıldığında; öncelikle hanedanın seçiminin kutsal iradeyle yapıldığı inanışından dolayı Allah'ın liyakatli olanı sultan seçtiğine inanılmaktadır. İşte burada kutsal iradede kastedilen eski Türk devletlerinde kağanın Tanrı'dan kut almasına benzer bir biçimde sultanın Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olmasıdır (Özer, 2012: 29). Selçuklularda eski Türk devletlerindeki hükümdarın Tanrı'dan kut aldığı telakkisi devam etmiş, alınan iktidar yeteneği kan bağıyla hanedanın tüm üyelerine intikal ettiğinden vefat eden sultanın yerine geçecekler arasında veraset sistemi kaynaklı mücadelelere neden olmuştur. Hatta ölmeden önce veliaht tayin etmek

ve diğ er devlet adamlarından ve komutanlardan biat almak mevzu bahis iken yine de anlaşmazlıklar sürüp gitmiş ve bu durum Selçuklular'ın erkenden yıkılmasına sebebiyet vermiştir (Kafesoğlu, 1972: 139-140).

Özellikle imparatorluk döneminde Selçukluların başındaki hükümdar es-Sultan'ul-a'zam sıfatıyla devletin baş sorumlusu olarak kabul edilmiş, adına hutbeler okutularak para bastırılmıştır. Belli günlerde ise kumandan ve devlet erk nını kabul edip istişarelerde bulunarak halkın şikayetlerini dinlemiş, kadıları tayin etmiş ve yüksek mahkemeye başkanlık etmiştir (Kafesoğlu, 1972: 144).

Selçuklularda askeri teşkilata bakıldığında ise orduyu oluşturan unsurlar 6 kısıma ayrılmaktadır: 1- Gulamlar (hasa kuvvetleri), 2- Türk emirlerinin verdiği ikta sahiplerinin kuvvetleri, 3- Vasal devlet kuvvetleri, 4- şehir ve bölge kuvvetleri, 5- Gönüllüler, 6- Türkmen kuvvetleridir (Sevim ve Merçil, 1995: 512). Selçuklular'ın hükümet teşkilatına bakıldığında ise merkez ve taşra teşkilatlarından meydana geldiğini görürüz. Devletin siyasi, idari ve ekonomik faaliyetlerini düzenleyen divanlar, günümüzün kabinesine benzer Büyük Divan'ın altında sıralanan ve merkezi örgütlenmeyi oluşturan birimlerdir. Taşra  rg tlenmesinde ise devletin eyalet ve vilayetlere bölünmesiyle melik ve validen oluşan idareciler bulunmaktadır (Ersan ve Alican, 2014: 178). Hükümet teşkilatının yönetiminden sorumlu olan vezir ise sultanın devleti idare ederken gereksinim duyduğu danışmanlık görevini ifa etmektedir. Kurumsal manada vezirlik makamının Abbasiler döneminde gerçekleştiği, onlara da Sasaniler'den geçtiğini söylemek mümkündür (Köymen, 2001: 68;   ok, vd, 2002).

Öte yandan Selçuklularda devlet teşkilatında adli teşkilatın önemli bir yeri olduğu aşık rdır. Bu manada adaletin Selçuklu döneminde devlet idaresinin temelini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Temel olarak sultan adaleti tesis etmekle mükellef olsa da bu görev için çeşitli makamları vazifelendirmiştir. Bu çerçevede adli teşkilat, şer'i,  rfi ve askeri yargıdan oluşacak şekilde teşekkül ettirilmiştir (Kurpalidis, 2007: 81; Niyazi, 2017: 106). Her üç bölüm de hem İslami kurallar hem de Türk devlet geleneğiyle yoğrularak Selçuklu Devleti'nin adalet sistemini meydana getirmiş olup bu çerçevede şer'i hukuk ve t re beraber uygulanmıştır (Kafesoğlu, 1972: 149-150). Esasen eski Türk devletlerinde en üst kurallar silsilesi kabul edilen ve bozkır hayatını düzenleyen t re zaman içinde bir hukuki norm biçimini almış olup Selçuklular zamanında şeriata

uygun hale getirilmiştir. Ancak yine de İslamiyet ile çelişmeyen töre hükümlerine öncelik verilmiştir (Üçok vd, 2002).

Selçuklu Devletinin unsurlarından bir diğeri ise ülke, yani topraktır. Ülkenin Türkler için önemine dair diğeri bir örnek ise Selçuklu Sultanı Alparslan'ın kendisine isyan eden Seganiyan emiri Musa'ya sarf ettiği sözlerde saklıdır. Kalesi ele geçirilerek esir düşen Musa'nın Alparslan'a kendisini azat etmesi için büyük paralar önermesi üzerine, Alparslan'ın *"Bu ülke (mülk) alışverişe konu edilecek ticaret eşyası değildir."* demesi bu anlamda Türklerin ülkelerine, topraklarına ne mertebede kıymet verdiklerinin somut örneklerinden bir tanesidir (Taneri, 2015: 92). Selçuklularda toprağın kullanımında miri sistem uygulanmıştır. Eski Türk devletlerinde toprağın kullanımı boy beylerince vergiye mukabil verilse de mülkiyet hep boy beylerinde kalmıştır. Yani müşterek kullanıma müsaade edilmemiş ve böylelikle toprak zengini aristokrasi ve buna bağımlı esir köylüler olmamıştır (Turan, 2003: 135-136). İleride göreceğimiz gibi Osmanlılarda tımar sistemiyle bu anlayış devam ettirilmiştir.

Türk ve İslam unsurlarını bir araya getiren Selçuklular askeri ve idari feodalizm sahasında ikta sistemini tatbik etmişlerdir. Bu sistemle beraber askerler devletin tüm topraklarına dağılarak halktan vergi toplayarak geçimlerini sağlamış ve böylelikle maaş ödenmeden ordu beslemişlerdir (Turan, 2008: 308). İkta olarak adlandırılan toprak sistemi daha önce Abbasiler ve Büveyhiler'de uygulanmış olsa da mezkûr sistem Selçuklular döneminde önemli manada geliştirilmiş olup bu sistemin bir türü 19. yüzyılın Kaçar dönemi İran'ında tatbik edilmiştir (Peacock, 2016: 2).

Son olarak Selçuklularda devletin son unsuru olan nüfusa değinmekte fayda vardır. Nüfusunun ekseriyetini Arap, İranlı vb. halkın oluşturduğu Selçuklularda Türklerin konumlarını muhafaza etmelerinin ardında örf, adet ve devlet gelenekleri ile bilhassa Türkçe dilinin kullanılması yer almakta olup tüm bu hususlar devleti ayakta tutmayı, ilerlemesini ve Türklük bilincinin her daim uyanık olmasını sağlamıştır (Kafesoğlu, 1972: 115-116). 11 ile 12. yüzyıllardaki Selçuklu döneminde Ortadoğu'da nüfus yapısı, yönetim ve din anlamında bir dönüm noktasıdır. Selçukluların bölgede yayılmaları sonucunda yaşanan göçlerle bölgedeki popülasyonun yapısında kalıcı manada bir değişim meydana gelmiştir. Öyle ki günümüzde Anadolu ve Kafkasya'da bulunan Türkler, bölgeye Selçuklular devrinde yerleşenlerin torunlarıdır (Peacock, 2016: 1-2).

2.4. OSMANLILAR

Osmanlı Devleti'ni konumlandırmaya çalışan Berkes'e göre bu devletin feodal ya da demokratik bir vasfı bulunmamaktadır. Ona göre Osmanlı, Batı Avrupa'nın dini ve siyasi geleneğinden farklı olarak Doğu despotizmi olarak adlandırılan Sünni halifelik geleneğini temsil etmektedir. Esasında bu rejimin en mühim tarafı, dini olmaktan çok geleneksel olmasıdır. Gelenekselden kastedilen ise düzenin Tanrı tarafından olduğu gibi konması, yani nizam-ı alemdir. Her ne kadar değişmez veya değiştirilmez, ebed müddet olarak görülse de bu düzen toplumsal değişikliklerden etkilenmiştir. Özellikle 18. yüzyıldan yıkılışa kadar iki yüzyıl içinde Osmanlı sistemi kökten değişmiş, Tanrı düzeni yerini tabiat düzenine bırakmış, toplumdaki ayrı ve ondan üstte yer alan devlet anlayışı yerine sınıflar arasındaki çatışma ve uzlaşmaya dayanan hukuk devleti kavramı ortaya çıkmıştır. Ayrıca gelenek ilerlemeye, denge devrime dönüşmüştür (Berkes, 2016: 27-33).

Lale Devri ile başlayan çağdaşlaşma arayışları II. Mahmud döneminde şeriat ile adaletin birbirlerinden ayrılmasıyla önemli bir dönüm noktasına gelmiş olup bu aşamada hukuk devleti ve din-mezhep ayrımı olmaksızın eşitlik anlayışının, din ve dünya işlerinin ayrıldığını söylemek mümkündür. Yeni hukuki düzende geleneksel kurumlar ve kaideler kaldırılınca imparatorluğun bir nevi var olma veya olmama problemi ortaya çıkmıştır. Yani imparatorluk ya milletlere bölünecek ya da Osmanlılık şemsiyesi altında anayasal bir devlette birleşeceklerdir. Bir taraftan mevzu bahis milletler ulus haline gelerek bağımsızlaşırken bir taraftan da Doğu Sorunu denilerek büyük devletlerin müdahalesi bu var olup olmama probleminin neticesini belirlemekte amil etken olmuşlardır. Öte yandan dönemin aydınlarınca devletin kurtuluş yolları, hayatını sürdürmesi ve bekasının devamı için neler yapılması gerektiğine kafa yorulmuştur. Örneğin Namık Kemal'e göre Doğu toplumlarının tüm yaşamlarına sirayet eden kader anlayışına karşı Batı'nın ilerleme ve özgürlük kavramlarının benimsenmesi, bu kavramların inanç ilkesi haline getirilmesi elzemdir. Devletin yaşama ve var olabilme koşulu Batı'nın maddi uygarlığını almak ve izlemektir. Böylelikle Müslüman toplumlar Avrupa'nın siyasal üstünlüğüne karşı bir denge unsuru oluşturabileceklerdir (Berkes, 2016: 76-300). Bu çerçevede 3 Kasım 1839'da ilan edilmiş olan Tanzimat Fermanı'nın o günden bugüne değin yaşanan en mühim tarihi kilometre taşı olduğu ve çağdaşlaşmamızın çıkış noktası ve temelini oluşturduğuna inanılmaktadır (Seyitdanlıoğlu ve İnalçık, 2019: IX). Kimi tarihçilere göre

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek kuruluşu gerekse de hayatını sürdürmesini sağlayan en önemli tarihi niteliği, Bizans devrinden Balkan topluluklarına politik bir ideal olarak intikal eden parçalanmaz tek imparatorluk düşüncesidir (İnalcık, 2019: 39).

İmparatorluğun son yüzyılında Osmanlı devlet adamlarının siyasetine yön vermiş olan en önemli motivasyon kaynağı imparatorluğun bekasının muhafazası olmuştur. Verilen çabalar Osmanlı topraklarının kaybını engellemek, topraklar üzerindeki hükümlanlık haklarının Avrupalı güçler ve azınlıklarca ellerinden alınmasını önlemektir (Davison, 2019: 292). Lewis'e göre 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Türkiye ya modernleşecek ya da yok olacaktır. Tanzimatçı kesim yaşanan tüm başarısızlıklara karşın ilerleyen zamanda çağdaşlaşma sürecinin kaçınılmaz temelini oluşturmuşlardır (Lewis, 2018: 176). Jön Türk döneminde eylem ve tartışmaların merkezindeki temel mesele devletin nasıl kurtarılacağı olmuştur. Bu meselenin halledilmesi yolunda girişilen ve tasarlanan farklı çözüm yollarıyla bu dönem, tüm başarısızlıklarına mukabil modern Türkiye'nin yükselmesinde büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu konuda önemli bir husus da İmparatorluğun yıkılmaktan ve çöküşten nasıl kurtarılacağı tartışılırken yeni bir sorunla karşı karşıya kalınmasıdır ki, bu da kurtarılmak ve bekasının devamı istenen varlığın doğasının ne olduğudur. Bu hususta imparatorluğu oluşturan unsurların birliği sıkça zikredilerek padişahın tüm tebaasını içine alan ve din, dil veya ırk farkı gözetmeksizin tek millet olarak ortak bir Osmanlı vatandaşlığı temel alınmıştır (Lewis, 2018: 288-315).

Osmanlılar hakkındaki kısa girizgahtan sonra bu noktada devletin unsurları bağlamında değerlendirme yapmakta fayda vardır. Evvela Osmanlılarda egemenlik anlayışını irdelediğimizde Kanun-ı Esasi'ye kadar süren mutlakiyet ve Kanun-ı Esasi'den itibaren geçerli olan meşrutiyeti ayrı ayrı ele almak yerinde olacaktır. Mutlak monarşinin hüküm sürdüğü dönemde Osmanlılarda eski Türk geleneklerine uygun biçimde idarede aşiret anlayışı devam etmiş olup ülke hanedanın ortak malı olarak kabul edilmiştir. Egemenliğin Osmanlı hanedanına Tanrı tarafından bağışlandığına inanılmıştır (Mumcu, 1963: 37). Bu durum daha önce gördüğümüz eski Türk devletleri ve Selçuklular ile süreklilik arz etmektedir.

Osmanlı devlet teşkilatını merkez ve taşra olarak ikiye ayırdığımızda merkez teşkilatının başında Padişah ve sarayın yer aldığını görürüz. Devletin ilk dönemlerinde han veya bey gibi unvanlar alan padişah, Yıldırım Bayezid devrine kadar eşitler arasında birinci olarak

gözükmüş, ancak Yıldırım Bayezid'den itibaren mutlak hükümdar kişiliği benimsenmiştir. Padişah olmak için hanedana mensubiyet şart olsa da Selçuklularda olduğu gibi bir veraset sistemi uygulanmamış olup veraset sistemi de tarihsel süreçte değişime uğramıştır. Önceleri hükümdarın büyük oğlunun padişah olması benimsenirken I. Murad zamanında veraset kavgası başlamış, nihayetinde Fatih Sultan Mehmed zamanında çıkarılan Kanunnamede kardeş katli caiz görülerek kanunlaştırılmıştır. Osmanlılarda taht kavgaları nedeniyle yaşanan mücadelelere, hatta Fetret Devri'ne rağmen başka bir hanedan ortaya çıkmamış ve tahta geçmemiştir. Zira Türk hakimiyet düşüncesinden kaynaklanan ve yüzyıllar içinde gelişen anlayışla Osmanoğulları hanedanlığına bir nevi kutsiyet atfedilmiştir. I. Ahmed'den itibaren ise veraset sistemi hanedanın en yaşlı erkek üyesine bırakılan ekber erşed prensibine dönüşmüştür. 19. yüzyılla birlikte klasik çağdan kırılma yaşansa da Osmanlı İmparatorluğu'nda *senioritas* olarak adlandırılan hanedanın en yaşlı erkek azasının tahta çıkması kaidesi devam etmiştir. Hanedan üyeleri için kardeş katli veya hapis cezası da söz konusu değildir. Tanzimat Fermanı'nın bu uygulamaların önüne geçtiğini söylemek mümkündür (Gelvin, 2011: 27; Ortaylı, 2008: 168-183).

Osmanlıda hakimiyetin meşru dayanağına bakıldığında ise kendisinden önce kurulan Türk devletlerinde olduğu gibi Tanrı'ya dayandırıldığını görmekteyiz. Öyle ki Türk hakanının meşruiyetinin, soyunun Oğuz Han'a dayandığına inanıldığı, nitekim Osmanlılar'ın da bu nesilden geldiği iddia edilmiştir. Tarihi gerçeklik manasında bu iddia çürütülmüş olsa da imparatorluğun hakimiyeti ve meşruiyeti noktasında müracaat edilen politik tarif olarak önemi devam etmektedir. Bir diğer politik tarif ise ezoterik manada kıymetlendirilmiştir. Şöyle ki Osman Gazi'nin rüyada gördüğü karnından çıkarak büyüyen bir ağacın dünyayı kaplamasının Şeyh Edebali tarafından yorumlanarak dünyaya egemen olunacağı ifade edilmiştir (Ortaylı, 2008: 171-172).

Osmanlılarda egemenliğin kısıtlanmasına ilişkin ilk vesikanın 1808 yılında ayanlar ile dönemin padişahı II. Mahmud arasında akdedilen Sened-i İttifak olduğuna inanılmaktadır. Yedi maddeden ibaret olan bu Sened ile hükümdar, can ve mal emniyetini temin eden, hazineyi koruyan ve vergide adaleti tesis eden bir yönetimi vadetmiş, ayanlar ise buna mukabil devlet meselelerinde hükümdara sadakatle bağlı olacaklarına, vergi toplama ve askere almada, düşmana karşı savaşmada ve askerlerin neden olduğu isyanları

bastırmada yönetime yardım ederek haset ve fesat erbabının kışkırtmalarından uzak olacaklarına söz vermişlerdir (Kili ve Gözübüyük, 2000: 14). Sened'in en önemli tarafı, ayana direnme hakkı tanınması ve hatta yönetimin keyfi işlemlerine karşı mağduriyet yaşamış ayanın diğer ayanlardan yardım görecektir olmasıdır. Buradan da anlaşılıyor ki, batılı devletlerde feodal düzen terk edilip burjuva dönemine geçilirken Osmanlıda merkezi bir devlet yapısının inşa edilmesi bir yana derebeylerin güçlendiği bir düzen oluşmaya başlamıştır (Soysal, 1979: 23). Böylelikle görünürde de olsa Osmanlılarda padişahın egemenliği ilk kez sınırlanmıştır. 19. yüzyılda yaşanan çağdaşlaşma hareketleri neticesinde padişahın egemenliğinde sınırlamalar devam etmiş olup belki de bunun en stratejik noktası Tanzimat Fermanı olmuştur. Mustafa Reşit Paşa tarafından tanzim edilerek Abdülmecid Han'ın onayıyla Gülhane Kasrı'nda 3 Kasım 1839'da okunan ferman ile devletin uyruklarının can, mal ve namuslarının emniyeti, askerlik, vergi ve adalette yeni düzenlemeler, ayrıca tüm dinlere eşit haklar tanınmıştır (Kili ve Gözübüyük, 2000: 21-23).

Tanzimat Fermanı'nın akabinde ilan edilen Kanun-ı Esasi ise bilinen anlamda bir anayasa olmaktan daha ziyade padişahın ihsanı olarak görülen 'sultan-ı ihsan' bir metindir. Zira hazırlanma sürecinde politik ve içtimai istekler dikkate alınmamış olup meşruiyet anlamında dayanaksız kalmış ve dolayısıyla anayasayla düzenlenen kurumlara herhangi bir güvence de sağlanmamıştır (Parla, 1993: 67). Ancak yine de bu anayasa çok mühim yenilikler getirmiştir. Zira iktidarın hukukileşmesi, parlamenter sisteme geçiş yapılması, yargı organının çağdaş anlamda dizayn edilmesi, bireysel hakların tanınması gibi mevzularda anayasal anlamda önemli adımlar atılmıştır. Osmanlı devlet sisteminin keyfi yönünü baskılama açısından aynı yüzyıldaki Sened-i İttifak ve Tanzimat Fermanı gibi vesikalarla benzer şekilde ilerici ve olumlu olarak değerlendirilebilir (Tanör, 1994: 128).

Devletin bir diğer unsuru olan halk ise Osmanlıda tebaa olarak adlandırılmış olup millet sistemi ile kategorize edilmiştir. Osmanlıda toplum, millet olarak adlandırılan ve din esasına göre belirlenen gruplara ayrılmış, vergilerin tarhi ve paylaşımı, eğitim ve yargı düzeni buna göre belirlenmiştir. Böylece gerek idari gerekse de adli teşkilatta din eksenli bir âdem-i merkeziyetçilik söz konusu olmuş, ırk ve dil anlamında bir ayırım yapılmamıştır. Bu kapsamda Ermeniler bağlı bulundukları kiliselere göre sınıflandırılmış, Rum ve Bulgarlar aynı milletten sayılmış, Türkler, Kürtler, Araplar ve Arnavutlar ise

İslam milleti kabul edilmiş olup Osmanlılar yıkılana kadar demografik yapı etnik değil dini olarak sınıflandırılmıştır (Ortaylı, 2008: 201). Sonuç olarak Osmanlılar, muhtelif ırk, din ve mezheplere bağlı toplulukları içinde barındıran çok milletli bir imparatorluktur. Devletin idari, siyasi ve toplumsal yapısı, ırk esasına dayanmayıp, daha ziyade inanç ve düşünce anlayışına göre örgütlenmiştir. Yönetim kademesinde baskın olan Türkler nüfusun yaklaşık üçte birini oluştururken geri kalanları ise Araplar, Yahudiler, Ermeniler, Rumlar, Romenler ve Slavlar oluşturmuştur. Bu çok milletli yapının hüküm sürülen bölgenin demografik niteliğinden kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür. Devlet bu çoklu yapıyı asimile etmeyip her inanç topluluğuna serbestiyet tanıyarak özerklik vermiştir (Eryılmaz, 1992: 10).

Millet sözcüğü Osmanlı'da, Arapçadaki "Allah'ın keliması etrafında birleşenler" anlamında kullanılmıştır. Zımmi (gayrimüslim) tebaa Daru'l İslam'da ikinci sınıf tabaka olup kendi içinde bir içtimai sisteme sahiptir. Dolayısıyla toplumdaki tüm dini tabakaları ihtiva eden müesseseler bulunmamaktadır. Millet sistemi esas olarak, bir bölgenin İslam topraklarına intikal etmesi akabinde burada yaşayan kitap ehlinin hukuk ve himaye bahşeden bir ahidname ile devlet idaresi altına girmesinden zuhur eden bir hukuki varlıktır. Osmanlı toplum düzeni tüm dinlerin millet sistemi içinde varlığını devam ettirmesiyle meydana gelmiştir. Bundan mütevellit millet sistemi dil ve ırk aidiyetinden ziyade din ve mezhep bağlılığına dayanmaktadır (Ortaylı, 2008: 449-451). Millet sözü dini aidiyeti ifade ederken Osmanlı'nın son döneminde ise *nation* manasında millet olarak kullanılmaya başlanmıştır. Esasında birey, mensup olduğu milletin içinde onun idari, mali ve ruhani otoritesine bağlı olarak yaşar. Dolayısıyla millet, bir kavramdan ziyade sosyal bir teşkilatlanmayı ve tebaanın birbirlerine karşı yaklaşımlarını ifade etmektedir. Azınlık, yani ekalliyet sözü ise toplum ve devlet hayatımıza imparatorluğun son yıllarında dahil olmuştur. Halbuki millet sistemine ait olan birey, modern cemiyetlerdeki ekalliyetlerin aksine farklı tutum ve davranışlara sahiptir. Bireylere kendi aile ve cemaatleri içinde bir kimlik vererek kendi sosyal tabakası içinde geleneklerini nesilden nesile yaşatma imkânına sahip olur. Modern cemiyetlerdeki azınlıklar gibi kimlik ispatı, çevredekilerle rekabet veya asimilasyonla karşı karşıya değildirler. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde bir grup, bürokrasiye girerek yükselmiş ve seçkin sınıfa dahil olmuşken diğer kesim ise bunun dışında kalarak milliyetçi akımlara katılmış, son gruptakiler ise hayatlarını eskiden

olduğu gibi şehirli ve köylü esnaf, zanaatkâr veya esnaf olarak idame ettirmiştir (Ortaylı, 2008: 454-455).

Tanzimat Fermanı ile Osmanlı tebaasının canı, namusu ve mülkiyet hakları güvence altına alınmış olup kamuya açık şekilde adil yargılanma, düzenli ve kuralına uygun olarak askeri alınma ve en önemlisi de yasalar önünde mensup olduğu dine bakılmaksızın herkese eşitlik ilkesine uygun olarak davranılması düzenlenmiştir ki bu ilke geleneksel İslami uygulamalarıyla bağdaşmamaktadır (Lewis, 2018: 149-150). Aslında burada hangi dine mensup olduğuna bakılmaksızın bütün Osmanlı tebaasını gösterme niyeti bulunmaktadır. Yani din ve mezhep temelli millet sisteminin yerine bütün tebaayı işaret ederek Osmanlılık üzerinde durulmuştur. Ancak fermanda İslam ahalisi (ahali-i İslam) ve İslam dışındaki milletler (milel-i saire) denilerek ayırım muhafaza edilmiştir. Dolayısıyla burada İslami bağlılık ile Osmanlılık düşüncesi arasında bir kafa karışıklığının olduğunu söylemek mümkündür (Lewis, 2018: 454; Eryılmaz, 1992: 56). Ancak Islahat Fermanı ile de tüm uyrukların eşit muameleye tabi tutulması ilkesi getirilmiştir.

Kanuni Esasi'ye bakıldığında ise temel gaye Tanzimat düşüncesinin devamı olarak Osmanlılık anlayışı olmuştur. Bu kapsamda devletten ayrılmak isteyen tebaanın menfaat bağlarıyla bağlanılarak imparatorluğun devamının sağlanması istenilmiştir. Kanun-ı Esasi'nin 8-26'ncı maddelerinde 'Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi" başlığı altında tebaaya verilen haklar hüküm altına alınmıştır. Böylelikle Osmanlı tebaası için kişi hakları düzenlenmiş, siyasal haklar anlamında tüm halk eşit hale gelmiştir. Netice itibarıyla devlette egemen olan millet sisteminden uzaklaşarak bunun yerine 'Osmanlı' kavramına geçilmiştir (Eryılmaz, 1992: 90-91). Bu durum Kanun-ı Esasi'nin 8'inci maddesinde ete kemiğe bürünmüştür: "*Devlet-i Osmaniyye Tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izaie edilir.*" denilmek suretiyle tüm tebaayı herhangi bir din ve mezhep ayırımı yapmadan aynı potada eriterek Osmanlı şemsiyesi altında toplamıştır (Anayasa, 2025).

II. Meşrutiyet Dönemine geçildiğinde ise 31 Mart Vakası sonucunda II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra iktidara geçen İttihat ve Terakki, Osmanlılık veya İslamcılık düşüncesinden ziyade Türkçülüğü merkezine almıştır. Türkçülüğün bir nevi

teorik çerçevesini oluşturan Ziya Gökalp, Osmanlı'da kullanılan millet kelimesini eleştirerek devlet, millet ve ümmet kavramlarının birbirlerinden farklı olduklarını ileri sürmüştür. Ona göre ulusçuluk bir ırk meselesi olmayıp medeni bir topluluk olma, evrensel ümmet ve imparatorluk düşüncesinden doğma sorunu olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktada Türk halkının 'kültür'ü ile Türk iken, uygarlık anlamında İslam uygarlığına mı yoksa Batı'ya mı bağlı olacağı sorusuna ise Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak şeklinde formül geliştirmiştir (Gökalp, 1976b: 80-86; Berkes, 2016: 438-439).

Kongreler dönemine bakıldığında ise; artık millet sisteminden ulusal egemenliğe geçildiğini tescilleyen belge Amasya Genelgesi'dir. Zira 22 Haziran 1919'da ilan edilen genelgede "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." demek suretiyle Kurtuluş Savaşı'nın temel taşının ulus ve ulusal egemenlik olduğu net bir biçimde ortaya koyulmuştur. 22 Temmuz 1919 tarihli Erzurum Kongresi'nde alınan "Kuva-yi milliyeyi amil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır." kararıyla da bu durum pekiştirilmiştir. Son olarak Sivas Kongresi ile bu gayretler yerelden ulusal düzeye getirilmiştir.

Son olarak devletin toprak unsuruna bakıldığında ise öncelikle Osmanlılardaki fetih anlayışı irdelenmelidir. Kendisinden önce hüküm süren Müslümanlardan özellikle Selçuklular'dan kâfire karşı savaş anlamında gaza ya da cihat ruhunu devralan Osmanlılar, kuruluş döneminde Bizans'a karşı stratejik bir konumda bulunmuşlardır. Dini ideolojinin de tesiriyle yaptığı savaşlarda Bizans İmparatorluğuna karşı başarılı olmuş, nihayetinde yıkmışlardır (Ahmad, 2012: 26). Yaklaşık olarak Tanzimat dönemine kadar sürdürülen fütihat ve gaza anlayışında İslami bir temel bulunmaktadır. Şöyle ki, İslam düşüncesinde temel gaye Dar'ül Harb'i (Savaş bölgesi) Darü'l İslam'a (İslam toprağı) dahil etmek ve Harbi olarak adlandırılan kafirleri Müslüman yapmak, şayet mümkün olmazsa Zımmi yapmaktır (Lewis, 2018: 445). Bu amaçla Orhan Gazi devrinden başlayarak fethedilen yerlere, hususiyetle de Balkanlar'a iskân (yerleştirme) politikası uygulanmıştır. Osmanlılar'ın fethettikleri yerlere ülke içinden bir kısım toplulukları göç ettirip köy ve kasabalara dağıtmak, o ana değin iskân görmemiş yerleri sürgün yöntemiyle şenletmek ve böylelikle yeni kasaba, köy ve şehirleri kurma geleneği Selçuklular'dan intikal etmiştir. Osmanlılar fethettikleri bölgelerde yerleşmek ve bu yolda ellerinde bulunması gereken insan kaynağını o bölgelerde iskân ederek yurt haline

dönüştürmeye çalışmışlardır (Şentürk, 1992: 91). Böylece fethedilerek devletin mülküne geçen bölgelerde otoritenin tam anlamıyla tesis edilmesi sağlanmıştır. Bu politikanın başarısında temel etken ise istimalet, yani hoşgörü politikası izlenmesidir. Bu kapsamda Osmanlı askerleri yoğun bir propagandayla İslam hükümlerine uygun olarak adalet ve hoşgörüyle gayrimüslim halkın can ve mallarının emniyeti ve dinlerinde özgürlük tanımıştır (İnalçık, 1993: 291). Kaldı ki gayrimüslim azınlıklar zımî, yani dinlerini yaşarken korunması gereken azınlıklar olduğundan din değiştirmeye zorlanmamışlardır (Hodgson, 1977: 437-500). Bu atmosfer bir barış ve huzur ortamı doğurarak eski Bizans ve Roma imparatorluğunun hükmettiği topraklarda duraklama dönemine kadar *Pax Ottomans* (Osmanlı barışı) adı verilen bir siyasi birliği hâkim kılmıştır (Ortaylı, 2008: 113).

Öte yandan ülke toprakları üzerinde egemenlik ise tamamen Osmanlı hanedanlığına aittir. Bilindiği üzere devletin ilk yıllarında ülke toprakları hanedana ait iken, I. Murad devrinden itibaren padişah ve oğullarının ortak malı, Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren ise ülke padişahın malı olarak kabul edilmiştir. Ülke topraklarında ise duraklama dönemine kadar tımar sistemi uygulanmıştır. Osmanlı tımar sistemi geleneksel düzende, yani tarım ekonomisinde teşkilatlanmış olan bir devlet ve toplum sistemidir. Bu sistem daha evvel hüküm süren Bizans, Sasani, Arap ve Selçuklu Devletlerinde de benzer bir şekilde uygulanmıştır. Bu sistem; belli bir yerdeki vergi gelirlerinin bir kısmı veya tamamının, havale yoluyla dirlik olarak bir görevliye tevdi edildiği ve buna mukabil ona birtakım hizmetlerin yüklendiği, adli, mali ve askeri gayeleri olan bir sistemdir (Gelvin, 2011: 29-30; Ortaylı, 2008: 124). Ülke anlayışında Kanun-ı Esasi ile esaslı değişikliklere gidilmiştir. Zira anayasanın 1'inci maddesinde “*Devlet-i Osmaniye, memalik ve kıtaat-ı hatırayı ve eyalet-i mümtazeyi muhtevi ve yek vücud olmağla hiçbir zamanda hiçbir sebeple tefrik kabul etmez.*”, yani Osmanlı Devleti'nin yerleşik şehir ve memleketleri ve ayrıcalıklı eyaletlerini içerdiği, bunların yek vücud olduğu, hiçbir zaman ve sebeple ayrılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Böylelikle modern anlamda bir üniter devlet için ilk adım atılmıştır (Anayasa, 2025).

2.5. TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nde yürürlüğe giren anayasalar bağlamında devletin unsurları irdelenecektir. İlk unsur olan egemenlik bağlamında 1921 Anayasasının 1. maddesinde “*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim biçimi halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayalıdır*” diyerek esasında Türkiye’de Cumhuriyet rejimini fiilen ihdas etmiştir. Nitekim 1922’de Osmanlı Devleti’nin tarihten silindiğini ortaya koyan 307 no.lu Meclis Kararında “*1921 Anayasası ile egemenlik hakları milletin kendisine verildiğinden İstanbul’daki padişahlığın var olmadığına ve tarihe karışmış olduğuna*” denilmek suretiyle bu durum tescillenmiştir. Nitekim 308 no.lu Meclis Kararıyla saltanat kaldırılırken “*Türk milleti Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu çıkararak onun birinci maddesiyle hakimiyeti padişaktan alıp bizzat millete vermiştir.*” diyerek durumu pekiştirmiştir. Anayasanın 2. maddesiyle ise yasama ve yürütme gücü, milletin tek ve hakiki temsilcisi olarak kabul edilen Büyük Millet Meclisi’nde toplanmıştır. Böylelikle yasamanın üstünlüğü prensibi getirilmiş olup bu sistemin katı bir uygulaması sayılan meclis hükümeti sistemi kabul görmüştür. Şöyle ki anayasanın ilgili maddesinde, Türkiye devletinin Büyük Millet Meclisi, hükümetin de Büyük Millet Meclisi tarafından idare olacağı ve unvanının da Büyük Millet Meclisi Hükümeti olacağı hüküm altına alınmıştır (Parla, 1991: 12-13). Tüm bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde 19. yüzyılda başlayan çağdaşlaşma hareketinde egemenliğin sınırlanmasına uğraşılırken 1921 Anayasası ile egemenliğin kaynağı değişmiştir.

İkinci TBMM’nin kabul ettiği 1924 Anayasası ise, egemenlik bağlamında yasamanın üstünlüğü ilkesinin katı hali olan güçler birliği sistemiyle güçler ayrılığı sistemi arasında kalan bir sistem kurmuştur. 1921 Anayasasında da yer alan “*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.*” ve “*TBMM milletin tek ve hakiki temsilcisi olup, millet adına egemenlik hakkını kullanır.*” düzenlemeleri aynen devam etse de meclisin yürütme yetkisini artık kendi seçeceği Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu marifetiyle kullanacağı hüküm altına alınmıştır (Parla, 1991: 18).

1961 Anayasası ise egemen gücü sınırlayarak anayasa yargısını getirmiştir. Demokrat Parti iktidarında yaşananlar üzerine anayasanın üstünlük ve bağlayıcılığını net biçimde korumak için kurulan Anayasa Mahkemesi ile birlikte üstünlüğün herhangi bir kurumda değil anayasanın kendisinde olduğu ortaya konulmuştur (Tanör: 1994: 21). Nitekim 1961

Anayasası'nın '*Egemenlik*' başlıklı 4'üncü maddesinin ilk fıkrasında "*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.*" denildikten sonra 2'nci fıkrasında "*Millet egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır.*" demek suretiyle egemenlik sınırlanmıştır. 1950'den beri yaşananlara olan tepki, meclisin sistem içindeki yerini sarsmış ve neticede ulusal egemenlik anlayışındaki berraklık kaybolmuştur. Nihayetinde başlangıçta meclisin üstünlüğünün gözetildiği demokratik modelden TBMM'nin meclis dışındaki organlarla stabilize edildiği bir modele geçiş yapılmıştır (Soysal, 1987: 92). Öte yandan 1961 Anayasasında egemenliğin kullanımına ilişkin getirilen düzenlemelerle beraber halk iradesi ile TBMM arasındaki özdeşlik ortadan kalkmış, egemenliğin kullanılması noktasında TBMM'nin yanında seçimle gelmemiş yetkili organlar da bulunmuştur. Böylece yasama yetkisinin devredilemeyeceği ilkesinden bir nevi uzaklaşmış, anayasa koyucunun meclis çoğunluğuna karşı duyduğu şüpheli yaklaşım, vesayetçi zihniyeti ortaya çıkarmıştır (Parla, 1993: 73).

Son olarak 1982 Anayasası'nın, 1961 Anayasasındaki yasama ve yürütme erklerini aciz hale getiren parçalanmış egemenlik felsefesi ve bunun doğal sonucu güçten düşen yürütmeye tepki olarak yürürlüğe konulduğunu söylemek mümkündür. Kaldı ki bu anayasayla amaçlanan en mühim husus otoritenin yeniden tesis edilmesidir. Zira 1961 Anayasası'nın temel dinamiği olan siyasi çoğulculukla beraber temel hak ve özgürlükleri koruma refleksi, 1982 Anayasasında otorite krizinin başlıca sebebi olarak kabul edilerek bu alan elden geldiği kadar tahdit edilmeye çalışılmıştır (Tanör, 1994: 97-98). 1982 Anayasasında egemenliğin düzenlenişine bakıldığında, aslında 1961 Anayasasından herhangi bir farkının olmadığı görülmektedir. Egemenliği düzenleyen 1961 Anayasası'nın 4'üncü maddesi hemen hemen aynı şekilde 1982 Anayasasının 6'ncı maddesinde karşılığını bulmuştur.

Devletin halk unsuruna bakıldığında ise 1921 Anayasası'nın ilk maddesinde "*Hakimiyet bila kaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.*" denilerek millet sisteminden ulusa geçildiği anayasal belge ile de ete kemiğe bürünmüştür. Cumhuriyet'in ilan edilmesinin akabinde TBMM tarafından 1924 Anayasası yürürlüğe konulmuştur. 1'inci maddede, "*Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.*", 3'üncü maddede ise "*Hakimiyet bilakaydüşart Milletindir.*" demek suretiyle anayasada egemenliğin yalnızca ulusa ait olduğu sarıh bir biçimde kabul

edilmiştir. Öte yandan anayasada yer verilen kişi haklarının süjesi olarak ulus adı, yani “Türkler” tabiri kullanılmıştır. Örneğin 68’inci maddede “*Her Türk hür doğar hür yaşar.*”, 69’uncu maddede ise “*Türklerin kanun nazarında eşit oldukları*” ifade edilmiştir. Esasında burada murat edilen, çok milletli bir yapıdan ulus devlete geçişi sağlamak ve bir ulus inşa etmektir (Dinçkol, 2015: 343; Işık, 2016: 73). Bu meyanda anayasada Türk’ün ihtiva ettiği anlam ise 88’inci maddede vatandaşlık tarifiyle izah edilmiştir: “*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur.*” Bu tarif dinsel temele değil laik anlayışa sahip ulus inşa etme düşüncesini işaret etmektedir. Böylece çoğulcu bir yurttaşlık anlayışı benimsenmiş, tek bir ırk veya dine mensubiyet dikkate alınmamıştır (Dinçkol ve Işık, 2015: 24). 1961 Anayasası’nın 54’üncü maddesinde Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin Türk olduğu, Türk babanın veya ananın çocuğunun Türk olduğu hüküm altına alınmıştır. Nitekim 1982 Anayasası’nın 66’ncı maddesi de milleti vatandaş bağıyla düzenlemiştir.

Son olarak devletin toprak unsuruna bakıldığında ise 1921 Teşkilat-ı Esasiye’de ülke unsuru anlamında Memalik-i Osmaniye kavramı terk edilmiş ve onun yerine Türkiye ismi tercih edilmiştir. Esasında bu durum, çok milletli bir imparatorluğun yerine ulusal yurt-ulus devlet kavramları çerçevesinde yeni bir üniter devleti ve ülke kavramını ortaya koymuştur. Zaten anayasada kurulan yeni devletin ismi Türkiye Devleti olarak konulmuşken, ülke toprakları da 28 Ocak 1920’de kabul edilen Misak-ı Milli’ye münasip bir biçimde Türkiye olarak kararlaştırılmıştır (Tanör, 2016: 264). 1924 Anayasası’na bakıldığında ise ülke anlamında 1921 anayasası takip edilmiş, ancak sadece devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hüküm altına alınmıştır. 1961 Anayasasında ise 1921 ve 1924 anayasalarındaki ülke kavramına ilişkin flu tablo netleşmiştir. Zira anayasanın 3’üncü maddesinde “*Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.*” demek suretiyle ülke kavramı anayasal bir düzenleme alanı bulmuştur. Son olarak 1982 Anayasasında da mezkûr hüküm aynen muhafaza edilmiştir.

3. BÖLÜM

GEÇ OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E: KAYGIDAN SÖYLEME DÖNÜŞEN “DEVLETİN BEKASI”

Ahmet Mithat, torununa vasiyet ettiği derinleşmeden oğlunu adeta men ediyordu. Fazla ve ince düşünmekten açıkça men eden ikazları vardır onun: “*Dekart’ların, İspinoza’ların, Paskal’ların, Darwin’lerin falanların dur ü diraz güft u gu-yi feylesofaneleri (uzun uzadıya feylesofça dedikoduları) insanı yormaktan başka bir netice gösteremez.*” der. “*Bir netice bulup da kendilerine bağlanamamışlardır ki okuyanlar bağlanabilsinler.*” Bu telkinde aşırı bir faydacılık kendini gösterir. O dönemin dilinde meslek-i icabi diye karşılanan oportünizme kapıyı ardına kadar açan, çok aşırı bir pragmatizm...Toplumsal karşılığını bulan ve neredeyse ahlaken temellendirilen bu araçsalcılık ve yüzeysellik, “Tanzimat kafasını” geride bırakma iddiasındaki Cumhuriyet döneminde de sürecektir (Bora, 2017: 28).

Bora’nın aktardığı ve Tanzimat dönemi mütefekkirlerinden Ahmet Mithat’ın torununa yaptığı telkinlerdeki oportünizmin altında yatan temel etken devletin hızla kurtarılması, bekasının temin edilmesidir. Muasırlaşma ise bu yolda sadece bir vasıta olup devlet her şeyin üstünde tutulmuştur. Dönemin ruhunu yansıtan bu epigraf aslında bekanın tarihsel süreç içinde kırılma yaşadığı ana bir örneklik teşkil etmektedir.

Tezimizin ilk bölümünde devlet kavramı, devletin kökeni ve tarihsel gelişimine ilişkin teorik yaklaşımlar ‘beka’ ekseninde irdelenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise daha çok Türklerde devlet kavramına odaklanılmış, devletin unsurları yine ‘beka’ kavramı temel alınarak izah edilmiş ve Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti başlıkları altında örneklendirilmiştir. Bu bölümde ise öncelikle ‘beka’sı istenilen devletin özelliklerine yer verilmiş, akabinde Osmanlılarda kardeş katliyle cisimleşen ve devletin temel amacı kabul edilen ‘beka’nın Geç Osmanlı’da nasıl kaygıya dönüştüğü ortaya konulmuştur. Devleti kurtarmak için girişilen modernleşmenin esasında beka için araçsallaştırılarak Türk milliyetçiliğinin bir nevi kurucu unsuru haline geliş irdelenmiştir. Akabinde ise Türk siyasal hayatında devletin bekası için araçsallaştırılan örneklerle anti-komünizm, Kürt sorunu ve 15 Temmuz darbe girişimi başlıklarıyla yer verilmiştir. Böylece hem ‘beka’nın kaygıdan milliyetçi söyleme dönüşümünün tarihsel izleği inşa edilmiş hem de tezin vaka kısmını anlamlı hale getirecek çerçeve oluşturulmuştur.

3.1. GÜÇLÜ DEVLET GELENEĞİ ÇERÇEVESİNDE DEVLETİN BEKASI VE OSMANLILAR'DAKİ KARDEŞ KATLİ UYGULAMASI

Devlet olgusuna ilişkin iki farklı yaklaşım mevcuttur. Bunlardan ilki devleti olgusal ve tarihsel bir hakikat olarak kabul eden anlayıştır. Bu anlayışa göre devlet, tarihsel süreç içerisinde siyasal ve sosyo-ekonomik etkenlere göre değişim gösteren örgütsel bir yapıdır. İkinci yaklaşımda ise devlet sosyolojik bağlam ve tarihsel dönüşümden bağımsızlaşarak metafizik manada bir varlık olarak kabul edilir. Buna göre devlet ezelden beri var olmuştur ve insanlık var olduğu müddetçe de var kalacaktır. Bu çerçevede devlet tarihin akışına yön veren eşsiz ve mistik bir ruha sahiptir. Türkiye'ye bakıldığında da devlete kutsiyet atfedildiğini ve bir baba figürü olarak kabul edilen paternalist zihniyetin hâkim olduğunu söylemek mümkündür (Öztan, 2016b: 426).

Heper ise Türkiye'de devlete olan bakışı Nettl'a¹¹ atıfla güçlü devlet veya aşkın devlet olarak ifade etmiştir. Devlet olgusunu aşkını ve araçsalcı anlayışlara bölerek izah eden Heper, Türk devletinin aşkını tarafta olduğunu ileri sürmüştür. Zira aşkıcılık, bireyin esasen ahlaki bir cemiyete aidiyet duygusunu ifade ederken araçsalcılık ise tam tersine bireyin bir çıkar topluluğuna aidiyetini ifade eder. Ona göre Türkiye Cumhuriyeti güçle kurulup güçle devam eden bir aşkıcılıktan ziyade devletin normlar etrafında kurumsallaştığı ılımlı aşkını yönetim biçimine daha yakındır (Heper, 2018: 8-28). Bu anlayışın temellerine bakıldığında Osmanlı'dan devralınan aşkını anlayışın olduğunu görmek mümkündür. Bu anlayışa göre ülkenin istikbalinin hükümdarın elindeki müeyyideleri her an tatbik edeceği tehdidine ve böylelikle tebaanın her zaman umut ve korku arasında bir gri alanda hapsedilmesine bağlı olduğu, aksi takdirde memleketin dağılabileceğine inanılmaktadır. İşte bu gerilim Osmanlı'da sosyal yapının şekillenmesinde baş rolü oynamış, merkezi oluşturan bürokratik seçkinlerin çevreden şüphe duymasına, çevrenin ise merkezi ka'le almayarak istediği gibi davranmasına neden olmuştur. Tüm bu hususlar çerçevesinde Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne zayıf bir toplumsal yapıya karşın aşkın devlet miras kalmıştır. Nitekim Osmanlı'da¹² olduğu gibi

¹¹ Daha fazla bilgi için bkz. Nettl (1968).

¹² Batılı düşüncelerden haberdar olan ve laik okullarda eğitim gören Jön Türkler her ne kadar Osmanlı devlet adamlarından farklı olsalar da Osmanlı patrimoniyal anlayışını devralmışlardır. Böylelikle devletin toplumdan daha üstün bir varlık olduğunu kabul etmek suretiyle iktisadi ve sosyal seçkin tabakayı dikkate almamışlardır. Sonuç olarak otorite ve meşruiyet tekeli doğal olarak devletin bürokratik entelijansiyesine tanınmıştır (Kazancıgil, 1981: 37-56).

Türkiye Cumhuriyeti’nde de bürokratik entelijansiya “toplumu bir arada tutmak” için devleti vazgeçilmez olarak görmüştür (Heper, 2018: 39-41).

Osmanlılar’a bakıldığında imparatorlukta devlet mefhumunun kullanılmasının nispeten yeni olduğunu söylemek mümkündür. Zira 17. yüzyıla gelene kadar Devlet-i Osmaniye’den bahsedilmemiş olup devlet yerine Al-i Osman, Memalik-i Osmaniye, Memalik-i Rum ve Diyar-ı Rum şeklinde coğrafya veya hanedanı niteleyen ifadeler kullanılmıştır. Yani Osmanlılar’ın kullandığı unvanlarda vurgu, soyut bir varlıktan ziyade daha somut bir biçimde hayat sürülen mülk ve ona malik olan hanedanın temsil ettiği hakimiyet anlayışını göstermektedir. Dolayısıyla modern manada devlet olarak kabul ettiğimiz kurumların büyük bir bölümünün hususiyetle II. Abdülhamid devrinde hayat bulduğunu söyleyebiliriz. Zira devletin yönetilen tebaa üzerinde varlığının dolaylı değil doğrudan olmaya başlamasıyla birlikte yöneten-yönetilen ilişkisi bambaşka bir boyuta evrilmiş, yeni bir devlet zihniyeti neşvünema bulmuştur. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk döneminde Osmanlılar’ın toprak kayıpları sonucu küçülmesiyle beraber hanedan ve ona bağlı saray bürokrasinin yerini devleti kurtarma ve koruma düsturuyula hareket eden sivil ve askeri bürokrasi almıştır. Nitekim Osmanlılarda yaşanan toprak kayıplarını nihayete erdirmeye iradesi, kayıpları sona erdirmenin yalnızca güçlü devlet sayesinde mümkün olabileceği düşüncesini temel alarak devlete bir nevi kutsiyet atfetmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu koşullarda milletin var olma kaygısı kutsal devletin bekası ile bir görülmüş ve bunun için hukuka uygun olmasa da her eylem meşru addedilmiştir (Aydın, 2009: 17-20).

Bu çerçevede ülkede devlet mefhumunun biricik konumunu güçlendiren bir siyasal kültür mevcuttur. Toplumdaki kolektivist kültür kodları da bu kültürü tahkim etmektedir. Bunun sonucunda toplumda güç mesafesi yükselmekte, güçlü olanın meşruiyet zemini kendiliğinden genişleyerek eylemlerine çoğunlukla haklılığına bakılmaksızın rıza gösterilmektedir. Bu modelde politik zeminde iktidar sahipleri, yönetenler her daim güçlü, haklı ve egemen iken yönetilenler aciz, bağımlı ve pasiftir (Öztan, 2016b: 426-427).

Türkiye’deki devlet pratiğine bakıldığında devlet idesiyle halk arasında oldukça net bir ayrım bulunmaktadır. Bu çerçevede milliyetçilik düşüncesiyle tam anlamıyla idealize

edilmiş olan ‘millet’ esasında devletin salık verdiği kurallara riayet ile mesul olan ve uyruğu olduğu devletin varlığını koruyarak bekasını tesis etmek için kendisini feda etmesi beklenen bir insan topluluğudur. İttihat ve Terakki Cemiyetinde karşılığını bulan bu anlayışta devlet ile halkın arasında bir hiyerarşi getirerek keskin bir ayrımı savunmaktadır. Bu anlayışta devlet meşruiyet dayanağını aşkın bir iradenin halkını biçimlendirme, koyduğu ölçütlerle onları türdeş ve tutarlı hale getirme yaklaşımından almaktadır. Burada devlet, halkın iradesi veya belirli sosyal problemlere çare bulma gayesiyle tezahür eden kurumlaşma ihtiyacının bir neticesi değildir. Türk devletiyle halk arasında ilişkinin tabi ve edilgen konumda olduğunu söylemek mümkündür. Bu konum yurttaşların siyasal bir varlık olarak tanınmasına, siyasal hayata katılım sağlamalarına ve sonuç olarak demokrasinin ülke topraklarında hayat sürmesine ciddi bir engel oluşturmaktadır. Yurttaşların devlet karşısındaki bu pozisyonları toplumun temel birimi aileden başlamak üzere tüm toplumsal hücrelerde otorite önünde kayıtsız şartsız boyun eğen bireyleri ortaya çıkarmaktadır (Aydın, 2009: 23, 26).

Bu noktada toplumun devlete bakışını hükümet üzerinden irdelersek hükümetin kurumsal bir varlık oluşundan mütevellit, olan biten her şeyden sorumlu olduğu düşünülmekte, devlet ise daha soyut ve dokunulmaz bir formda kabul edilmektedir. Devletin bu soyut hali esasında ‘kirli’ bir mecra olarak siyasetten münezzeh bir varlık olduğu sonucunu doğurmaktadır. Onun siyasal karar alma ve onu uygulamaya yönelik süreçlerde görünür olmaması, soyut bir şekilde zihinlere işlenmesine ve tarihsizleşmesine, böylelikle ebedi bir varlık olarak addedilmesine yol açmaktadır (Aydın, 2009: 67-68).

Son olarak belirtmek gerekir ki; büyük ve güçlü devlet imajı ülkede dış güçler ve yerli işbirlikçilerince mütemadiyen mağdur edildiğini düşünen kitle için bir yandan güvence sağlarken diğer yandan da bir gurur vesilesi olarak görülmüştür. Ancak halkın gözünde her daim güçlü ve büyük görülen devlet sürekli dikotomik olarak kurtarılmayı korunmayı beklemektedir. Devlete düşmanlar her taraftadır ve onun ruhuna ve iktidarını kullananlara saldırmak için fırsat kollamaktadır (Öztañ, 2016b: 428-429). Tam da bu noktada artık beka kavramına giriş yapmak yerinde olacaktır.

Bekanın kelime anlamına bakıldığında TDK Güncel Türkçe Sözlüğe göre ‘beka’ şöyle tanımlanmaktadır:

1. isim, eskimiş: kalıcılık.

“Fakat böyle bir zevk ve huzurun devam ve bekası olamaz.”-Necip Fazıl Kısakürek

2. isim, eskimiş: ölümsüzlük (Tdk, 2025).

Bu tanımdan hareket edecek olursak güçlü, aşkın ve soyut olarak tanımlanan ve kutsiyet atfedilen ‘devlet’in Türkler için ezelden beri kalıcılık, ölümsüzlük, yani bekasının temin edilmesi temel gaye olarak görülmüştür.

Taneri’nin de belirttiği üzere tarihte kurulmuş olan beşerî kitlelerin hayatlarını sürdürmeleri ve dahi bekalarında en önemli etken bu fertlerin dahil oldukları kitleye aidiyet duymaları ve bağlanmalarıdır. Millet ile devlet kavramlarının sıklıkla birbirleri yerine kullanıldığı da göz önünde tutulduğunda Taneri’nin *Türk Kavramının Gelişmesi* isimli eserinin giriş kısmındaki bu ifadeleri önem kazanmaktadır (Taneri, 1993: 8). Ekseriyeti göçebe hayat süren, savaşan ve devletin temelini meydana getiren Türk topluluklarını, devleti ihdas edip korumak için her daim bir arada tutmak gerekmiştir. Bu sebeple derleyip toplama tabiri devletin devamlılığında önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayıdır ki Türk kağanları, hep milleti derleyip toplamaktan söz etmektedir (Ögel, 1982: 134). Göktürk Kitabelerinde Bengü İl yani Ebedi Devlet diyerek tanıtılan Türk devleti, Cengiz Han ile sürdürülmüş ve batıda devlet-i ebed müddet, Osmanlı Devleti ile zirvesine ulaşmıştır (Ögel, 1982: 38).

Hem birey hem de devlet/milletler için hayatta kalmanın ve kalabilmenin en önemli koşulu var olmak ve var kalma azmi ve iradesidir. Nasıl bireylerin hayatta kalma azim ve iradesi kendini koruma veya muhafaza-i nefis olarak tanımlanıyorsa, milletlerin/devletlerin hayatta kalma azim ve iradesine de milli şuur denilmektedir (Taneri, 1993: 9). Devletin bekası anlamında meseleye bakıldığında Mehmed Niyazi’nin *Türk Devlet Felsefesi* adlı eserinin Önsöz’ünün daha ilk cümlesinde “*Türk Milleti kadar kaderini devletiyle bir görmüş başka millet yoktur.*” demek suretiyle devletin ve bekasının Türkler için ne denli mühim olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim “*Allah devlete ve millete zeval vermesin.*” cümlesiyle dua edilmesi de bunun ete kemiğe bürünmüş halidir’ (Niyazi, 2017: 11, 13). Niyazi’nin de sarıh bir biçimde ifade ettiği üzere kainattaki her bir şeyin ölümlü, fani olduğuna kanaat getirmiş olan bir milletin, yalnızca devletini ‘ebed müddet’ olarak görmesi esasında devletin bekası konusundaki bakış açısını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir (Niyazi, 2017: 200).

Osmanlı Devleti’ni dimdik ayakta tutan ve devlet-i ebed müddet düşüncesinin ana unsuru ise daire-i adalettir. Bu kavram 16. yüzyılda Kınalızade Ali tarafından tarif edilmiş ve esasen devleti oluşturan tüm unsurların birbirine silsile halinde bağlı olması olarak ifade edilmiştir. Bu sistemde devlet, dünya düzeni, şariat, ordu, devlet gelirleri, devletin toprakları ve vergiyi veren tebaa yani reaya adeta bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlı olmak zorundadırlar. Zira reaya olmadan gelir sağlamak, gelirin bulunmaması halinde orduyu iâşe ve ibate etmek, ordu olmaksızın mülk elde etmek, mülk olmadan şariat hükümlerini tatbik etmek, şariat olmadan devletin hayatta kalması ve dahi barışı ve dünya düzenini tesis etmek mümkün değildir. Ancak belirtmek gerekir ki bu silsilenin temelinde reayanın itaati bulunmaktadır ki bu itaat olmadan diğerlerinin oluşması olası değildir. İtaat için de mutlak suretle adaletin tesis edilmesi elzem olup padişah bu çerçevede halka adil yaklaşarak onları korumalıdır (Kınalızade Ali Efendi, 2010; Aytekin, 2015: 27). Sistemin en önemli sacayağı ise tımar sistemidir. Osmanlı tımar sistemi geleneksel düzende, yani tarım ekonomisinde teşkilatlanmış olan bir devlet ve toplum sistemidir. Bu sistem daha evvel hüküm süren Bizans, Sasani, Arap ve Selçuklu Devletlerinde de benzer bir şekilde uygulanmıştır. Bu sistem; belli bir yerdeki vergi gelirlerinin bir kısmı veya tamamının, havale yoluyla dirlik olarak bir görevliye tevdi edildiği ve buna makabil ona birtakım hizmetlerin yüklendiği, adli, mali ve askeri gayeleri olan bir sistemdir (Ortaylı, 2008: 124).

Sonuç olarak Osmanlı’nın devlet-i ebed müddet anlayışının ilk sacayağı adaletin tesisidir. Barışın adalet üzerine sağlanması (nizam-ı alem) ve kamu hukuku kurallarının üstünlüğü (kanun-ı kadim) de üçlü sacayağını tamamlamaktadır. Birbiriyle sıkı sıkıya bağlı bu üç ilkenin temel gayesi esasında devletin bekasının tesis edilmesidir. Bunu ete kemiğe büründüren ve Osmanlılarda imparatorluğun yaklaşık ilk yarısının sonuna kadar etkili olan en temel beka enstrümanı kardeş katli uygulaması olmuştur. Tarihte Osmanlılarda olduğu gibi İran, Bizans ve Arap devletlerinde de taht mücadeleleri içinde kardeş katline rastlanılsa da yerleşik bir uygulamanın olmadığını söylemek mümkündür (Akman, 1997: 22). Esasında Osmanlıda eski Türk devletlerinde olduğu gibi Tanrı’dan kut alma anlayışı devam etmiştir. Nitekim mevzu bahis kardeş katli meselesi ile kut anlayışı arasında bir ilişki mevcuttur. Padişahlar kutlarının devamı ve dahi hanedanın diğer üyelerinin kutlarının parlamaması için kardeş katli (akrabaların katli) uygulamasına müracaat edildiği düşünülmektedir (Ülker, 1996: 73-82).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde Osman Gazi'nin amcası Dündar Bey'i katletmesiyle başlayan uygulama Fatih'in çıkardığı Kanunname-i Ali Osman ile resmîyet kazanmıştır. Uygulamanın sebepleri arasında ülüş geleneği (tahtın hanedanın tüm üyelerine ait olması), Ankara Savaşı sonrası yaşanan fetret dönemi, dış tesirler ve şehzade rehni meselesi, sağ bırakılan şehzadelerin isyan etmiş olmaları, eski Türk devletlerindeki ülüş anlayışından hakimiyetin bölünmezliğine geçilmiş olması ve gaza devleti anlayışının mevcudiyeti olarak sayılabilir (Akman, 1997: 113-127). Osmanlılarda fetret devrinin sona erişine kadar Orhan Gazi hariç olmak üzere tüm padişahların tahta çıkmadan önce kardeşlerini öldürdükleri bilinmektedir. Bu hususta fetret devrinden sonra tahta geçen Çelebi Mehmet'e Timur'un oğlu Şahruh tarafından yazılı mektupta bu adetin İlhani töresine münasip olmadığı bildirilmiştir. Hakikaten Orta Asya'daki Türk devletlerinde hanedan mensuplarının katli, ağır bir cürüm işlemedikçe müsbet görülmez. Ancak Çelebi Mehmet'in Şahruh'a yazdığı cevap ise Türklerde devlete bakış açısını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Osmanlı padişahları başlangıçtan beri tecrübeyi kendilerine rehber yapmışlar ve saltanat ortaklığını kabul etmemişlerdir. Gülistan sahibinin (şair Sadi) dediği gibi on derviş bir kilim üzerinde uyur, lakin iki padişah bir iklimde sığmaz. Zira etrafta din ve devlet düşmanları fırsat beklemektedir. Nitekim mal'lum-ı alileridir ki pederinizin vak'asında (Timur'un Anadolu'ya istilasında) kafirler fırsat buldu, Selanik ve başka bölgeler Müslümanların elinden çıktı (Turan, 2008: 333).

Öte yandan kardeş katli öncelikle isyan eden hanedan mensuplarının idamı, yani Kur'an'daki isyan (bağy) suçunu içermekte olup dinen haddi gerektirdiğinden meşru olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan kardeş katli uygulamalarının bir kısmının ise ta'zir bi'l-katl kapsamında olduğu, yani bağy suçunu işlediği, isyan teşebbüsünde bulunduğu tam olarak ispat edilmese de isyanda bulunacağına ilişkin emareleri ortaya çıkan hanedan üyelerinin idamıdır. Hususiyetle Osmanlı fukahası tarafından ta'zir bi'l-katl ifadesinden ziyade siyaseten katl denilmek suretiyle katlin ruhuna münasip bir tanımlama yapılmıştır (Akman, 1997: 131-132). Bu hususun İslam hukuku anlamında yerine bakıldığında ise mecburiyetlerin yasak olan şeyleri mübah kılacağı kaidesi ileri sürülmektedir. Her ne kadar kardeş katlinin devletin bekası anlamında bir mecburiyet olduğu ve bu muafiyetten yararlanılacağı kabul edilmiş olsa da tam tersine özellikle cürüm işlemediği halde idam cezasına çarptırılmanın haddi aştığı da ifade edilmektedir (Akman, 1997: 153).

Kardeş katline resmiyet kazandıran düzenleme Fatih'in çıkardığı Kanunname-i Al'i Osman'dır. Kanunnamenin hemen giriş kısmı *"Bu kanunname atam dedem kanunudur ve benim dahi kanunumdur. Evlad-ı kiramım neslen ba'de neslin bununla amel olalar"* diye başlamaktadır. Konumuz çerçevesinde en mühim hükmü ise *"Ve her kimesneye evladından saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı alem için katl etmek münasibdir. Ekser ulema dahi tecviz etmiştir. Anınla amel olalar."* (Akgündüz, 1990-1992: 328). Fatih bu maddeyle esasında Eski Türk devletlerindeki bütün hanedan üyelerinin tahta müsavi bir şekilde varis olduklarını kabul ederken, çelişkili bir şekilde egemenliğin bölünmezliğini sağlamak ve devleti olası bir taht kavgasından koruma amacını taşıdığını söylemek mümkündür (Akman, 1997: 157).

Fatih'i bu noktaya getiren süreci tekrar incelediğimizde taht kavgalarının kendisinden önce kıyasıya devam ettiği görülür. Bilindiği üzere daha kuruluş yıllarında Dündar Bey ile mücadeleye girişen Osman Gazi onu öldürmek zorunda kalmıştır. Taht kavgası Osman Gazi'nin oğulları arasında yaşanmasa da Orhan Gazi'nin vefatıyla tahta geçen I. Murad taht kavgasında kardeşlerini öldürmüştür (Uzunçarşılı, 1995: 160). Akabinde Yıldırım Bayezid ve Mehmet Çelebi döneminde devam eden kardeş katli gerek ülke içinde rahatsızlığa gerekse de komşu devletlerin taht kavgalarını körüklemelerine sebep olmuş, hatta padişahın vermiş olduğu maaş ve bahşişi az bulan askerlerin "Allah kardeşlerine ömür versin." homurdanmaları adeta bir gelenek halini almıştır. Bu manzarayı bertaraf etmek adına Fatih Sultan Mehmed, Kanunname-i Al-i Osman'a kardeş katline müsaade veren hükmü ilave etmiştir (Danişmend, 1971: 227). Esasında tam da bu maddeyle devletin bekası için her yolun mübah görüldüğü, hatta bu kapsamda taht namzedinin kendi öz kardeşlerini dahi katletmesi bunun tarihteki en somut göstergesi olmuştur. Ancak bu durum Osmanlı atası Şeyh Edebali'nin "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" sözüyle tam bir çelişki oluşturmaktadır. Ayrıca toplumu adalet içinde yöneterek devletin her daim ayakta kalacağını ileri süren bir anlayışın kardeş katliyle ne kadar uyum sağladığı hususu tartışmalıdır. Ancak Niyazi günümüzde birçok kişinin doğru bulmayacağı bu önlemi, dönemin koşulları içinde gerek halk gerek devlet adamları gerekse de ulemanın pek çok cana mal olan ve dahi devletin varlığına tehdit oluşturan taht mücadelelerini engelleyeceği için muhtemelen gönülden desteklediklerini ileri sürmüştür. Kaldı ki İslam hukukuna bakıldığında bağıy suçu kardeş katlinin hukuki dayanağı olarak gösterilmektedir. Bağıy suçunun sebepleri arasında açık bir isyana kastetmek ve devlet,

padişaha karşı ayaklanma yer almakta olup Osmanlı uleması tarafından bu tür anarşi çıkarma ve her türlü isyanın cezası idam olarak açıklanmıştır (Niyazi, 2017: 148-149). Kur'an'a bakıldığında ise Nahl Suresi'nin 96. ayetinde de isyan, yasaklanan fiiller arasında sayılmıştır.

Spesifik olarak kardeş katli denilen siyaseten katlin net bir tarifini Mumcu yapmıştır. Ona göre mutlak bir biçimde egemenliğin tek bir yerde toplandığı devletlerde padişahın kudretinin son raddesi, takdir yetkisini kullanmak suretiyle ölüm cezasını uygulayabilmesidir. Zira ölüm insanlar için verilecek en ağır ceza olup, bu cezayla padişah, tebaa'sının yaşamına ilişkin tasarrufta bulunduğu oranda otoritesini güçlendirmiş ve devletin mutlak karakterini pekiştirmiş olur. Hususiyetle Doğulu devletlerde Orta Çağ'ın nihayete ermesiyle birlikte bu yetki gittikçe ağırlık kazanmaya başlamıştır. İslam kamu hukukunun bir kurumu haline gelen bu yetki bilhassa Türk-İslam devletlerinde yaygınlaşmış olup siyaseten katl olarak tanımlanmıştır (Mumcu, 1963: 1).

Turan'a göre alimler ve hükümdarlarla beraber tebaanın da devlet-din bekası kaygısı ve nizam-ı alem için kardeş katlini onayladıkları bilinmektedir. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman devrinde ülkeye gelen bir elçinin; Müslümanların hanedan sayesinde ayakta durdukları, şayet yıkılması halinde dinin mahvolacağı, bu nedenle din ve devlet bekasının bir evlattan daha önemli olduğu düşüncesinin tebaada yaygın olduğu, hatta Şehzade Mustafa'nın bu kutsal dava uğruna katledildiğini ileri sürmüştür (Turan, 2004: 244).

Sonuç olarak Osmanlılarda hanedan üyelerinin katli taht mücadelelerine mâni olarak devletin anarşi ortamına sürüklenmesini önlemeyi teminen gerçekleştirilmiştir. Özellikle kardeşlerin nizam-ı alem'i sağlamak için öldürülmesi kamu selametinin tesisi için gerekli görülmüştür (Mumcu, 1963: 183-184).

3.2. GEÇ OSMANLIDA ORTAYA ÇIKAN BEKA KAYGISI

Eski Türk devletlerinden beri bir mefkure olarak kabul edilen devletin bekası, Osmanlılar'ın yıkılışa geçtiği 19. yüzyılın başından itibaren kaygı haline dönüşmüştür. Başlangıcına dair farklı dönemler zikredilse de Türkiye'de devletin bekası kaygısı esasen belirli bir periyot sonucu olgunlaşmıştır. Öncelikle Osmanlı'nın Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlayan toprak kayıpları Balkan Savaşları ile zirveye ulaşmış olup

kaygının temelinde bu gelişmeler yatmaktadır. Ardından yaşanan I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ise toplum nezdinde büyük travmalara sebebiyet vermiş ve kaygının Türk siyasal hayatına yerleşmesine neden olmuştur (Ocak, 2019). İşte bu kaygı Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete geçerken devamlılık gösteren ideolojik unsurların başında gelmiştir. Osmanlı siyasal kültüründen intikal eden devlet aklı ve bunun dayanağı olan güçlü bir devlet milliyetçiliği ise bunun sonucunda oluşmuştur. Ancak burada bir dikotomi göze çarpmaktadır. Bir yanda üç kıtada hüküm sürmüş cihanşumül Osmanlı İmparatorluğu'na duyulan gurur, diğer yanda ise nihayetinde devletin bekasına tehdit oluşturan travmatik dış saldırılar, toprak kayıpları ve iç isyanların hafızası mevcuttur ki bu miras Türk milliyetçi akımların nazarında devletin karşı karşıya kaldığı bir felaket yazgısı olarak görülmüştür (Yenen ve Zürcher, 2024: 20-21).

Osmanlıda toprak kayıplarının yoğunlaşmaya başladığı 1854 yılındaki Kırım Savaşı'ndan itibaren imparatorluğun çekilmek zorunda kaldığı topraklardan daralan coğrafyaya göç eden ve günümüzde Türk toplumunu meydana getiren halklar, 19. yüzyılın ortasından 20. yüzyılın sonuna kadar devam eden göç mecburiyetinin temelinde yatan can ve mal güvenliğinin temininin zaruri kıldığı bir hafızaya ve dahi siyaset anlayışına sahip olmuşlardır (Aydın, 2009: 69). Yani bireylerin devlete karşı bakışındaki temel duyguların başında gelen güvenlik ve devlete sahip olma halinin tehlikeye girmesiyle birlikte beka kaygısı yoğunlaşmaya başlamıştır.

Bora, *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* adlı eserinde Geç Osmanlı zihniyetini irdelerken merkezine beka kaygısı ve kaygıyla yaşanan ruh halini, yani telaş, şiddet ve alarmizm duygularını koyar. Tanzimat döneminden¹³ itibaren devleti gençleştirme ve restore etme fikrinin hep gündemde olduğundan bahsederek devleti korumanın dini

¹³ Tanzimat'a kadar üç asırdan beri her sultan tahta çıktığında tebaasına idaresinin adaletli olacağına dair bir hatt-ı hümayunu ilan etmişlerdir. Tüm imparatorluğun tebaasına refah ve adalet vaat edilmiştir. Ferman, Tanzimat taraftarı devlet adamlarının eşitlik ilkesini imparatorluğun yapısal dönüşümünün getirdiği sorunlara yanıt bulma endişesinden doğmuştur. Hususiyetle 19. asrın başlamasından itibaren yaşanan milli isyanlar, bölgesel ayaklanmalar ve Balkanlar'daki dış güçlerin faaliyetleri fermanın ilanının sebepleri arasında yer alır. Bu konjonktürde imparatorluğun içinde bulunduğu dış ve iç baskı sonucunda mecburi olarak aydın bürokratlarca fermanın ilanı sağlanmıştır. Zira ülkenin tımar sisteminin bozulmasıyla beraber derebeylerin güç mücadelesi ve neticesinde bir otorite boşluğu oluşmuştur. Esasında fermanın ilan sebeplerinden birisi de devletin geleneksel toprak sisteminin artık işlemez duruma gelmesidir. Bu nedenle tımar sistemini tamamen kaldırmak ve tasarruf salahiyetini genişletmek fermanın ana amaçlarından olmuştur (Ortaylı, 2008: 401-403). Tüm bu hususlar muvacehesinde Tanzimat Fermanı'nın Geç Osmanlı'da beka kaygısını ete kemiğe büründürdüğünü, somutlaştırdığını söylemek mümkündür. Zira yıkılış süreci artık en sıcak haliyle apaçık şekilde hissedilmeye başlanmıştır.

korumak anlamına geldiğini, zira devletin Osmanlılarda din ü devlet olarak ifade edildiğini belirtir. Böylece kimliklerini dinlerinden alan millet de korunmuş olacaktır. Belirtmek gerekir ki, devleti kurtarmak aynı zamanda onunla özdeşleşen bürokratik entelijansiyanın da konumlarını, meşruiyetlerini ve varlıklarını muhafaza etmek anlamına gelmiştir. Tanzimat dönemi mimarlarından Ahmet Cevdet Paşa'ya göre devleti gençleştirmenin çağın gereklerine uymakla, bunun da sürdürülebilir bir devlet cihazıyla mümkün olacağı, bunu kurmak için de modern bir bürokrasinin inşa edilmesinin gerektiği muhakkaktır. Zira dönemin aydınlarına göre modernleşmenin halk denilen ayak takımıyla yapılması mümkün olmayıp hürriyet ve iyi idare taleplerine ilişkin avama teveccüh gösterilmesi olacak iş değildir (Bora, 2017: 32-33). Halkı dışlayan Osmanlı bürokratları ve aydınları için çağdaşlaşma esasında devletin bekası ile ilişkin olup devletin muasır bir yapıya kavuşması için elzemdir (Kaynar, 2001: 56).

Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle 19. yüzyılda güç kaybıyla meydana gelen vatanı kurtarma düşüncesi dönemin düşünürlerinin gündeminde her daim ilk sırada yer almıştır. Tanzimat ve akabinde Meşrutiyet düşünürleri devletin nasıl güçlü hale getirileceği, kurtarılacağı ve bütünlüğünün nasıl sağlanacağı sorularına cevap aramışlardır. Bu arayış Cumhuriyet dönemine de intikal ederek süreklilik kazanmış ve varlığını her daim devam ettirmiştir (Ocak, 2019).

Birbirlerinden değişik sosyal kökenlere sahip olsalar da tebaa ile ilişkileri zayıf olan Osmanlı devlet seçkinleri müşterek kimliklerini devletin bekasını temin etme vazifelerinden almışlardır. Böylelikle bekayı tesis etmek için Batılılaşma politikalarına tam destek vermişlerdir. Hatta bundan en fazla zarara uğrayabilecek olan ulema kesimi dahi, hikmet-i hükümeti benimsemeleri hasebiyle içeriğini bile tam kavrayamadığı Batılılaşmaya onay vermişlerdir (Özel ve Sarıkaya, 2005: 457). Tam da bu noktada Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde gerçekleştirilen yeniliklerin Müslüman halk üzerinde meşru hale getirilmesinde devletin resmi dini olarak kabul edilen İslam'ın ideolojik manada önemli bir vazife üstlendiğini söylemek mümkündür. Hatta kurtuluşu İttihad-ı İslamcılık'ta gören ve devletin bekasını buna dayandıran yaklaşımda dahi meşruti rejimden gayrimüslimlere verilen eşitliğe kadar devletin çağdaşlaşması yolundaki tüm uygulamalara onay verilmiştir. Dolayısıyla İslamcılık, son dönemdeki çağdaşlaşma sürecinde muhalif olmaktan ziyade bu sürecin bir uzantısı

konumunda olmuştur (Kurtoglu, 2009: 620). Modernleşme kavramının Türk-İslam tarihinde dini bir nitelik kazanmasının en önemli sebebi Osmanlı'nın yönetim sistemine egemen olan ve din ile devlet özdeşliğini ifade eden din ü devlet ilkesidir. Beka için din ve devletin beraber olması gerektiği savunulmuştur (Kara, 2009: 234-237).

Din ü devlet için Tanzimat döneminde zirveye çıkan Batılılaşma eğilimi esasında kâfi derecede Batılılaşma suretiyle yitirilen gücü geri kazanma isteğinin bir parçasıdır. Köklü olarak kabul edilebilecek reformların evvela ordudan başlaması, zikredilen bu anlayışın bir parçasıdır. Yoksa Batılılaşma'nın ilgili çevrelerce tam manasıyla sahiplenilmesi gibi bir durum bahis konusu değildir. Kesin ve ivedi neticelere ulaşma kolaycılığı Batılılaşma hareketinin adeta sloganını ifade etmektedir. Tam da bu dönemde filizlenen Türk milliyetçiliği, devleti kurtarmak için tek çözüm olarak kabul edilmiş ve dönemin koşulları içinde intikam duygularının kabartılması, dışlayıcılığı öne çıkan milliyetçi akımın popülerleşmesini sağlamıştır (Öztan, 2016b: 431-432).

Devletin bekası için üzerinde durulan Batılılaşma ve modernleşme bazı İslamcılar ve milliyetçi muhafazakâr cemaatlar Batıya özenme kaygısını beraberinde getirmiş olup bu anlayışın devletin zayıflaması sonucunda tabiri caizse kerhen yaşanması gereken bir mecburiyet olduğu dile getirilmiştir (Bora, 2017: 73).

Osmanlı İmparatorluğu ve onun mirasçısı konumunda olan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Avrupa/Batılılaşma/Modernleşme hareketi, devletin bekasını sağlamaya yarayan bir araç olarak görülmüştür. Tam da bu nedenle on yedinci yüzyılın bitiminden itibaren başlayan Batılılaşma, hiçbir aşamada felsefi bir temele dayanmamış, bir aidiyet zeminine oturtulmamış ve esasında sadece devlet kurum ve kuruluşlarıyla sınırlandırılarak salt devletin bir tasarrufu olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle devletin ayakta kalabilmesi için Avrupalılaşma yolunda en asgari şart gerçekleştirilmiş ve bu anlayış genele yayılmamıştır. Kaldı ki Osmanlı'nın yıkılış dönemiyle eş zamanlı olarak yaşanan Batılılaşma sürecinde tek çare olarak devletin olduğu gibi korunması ve müdafaası amaçlandığından yapılan reformlarda çoğunlukla askeriyeğe ağırlık verilmiştir. Cumhuriyet Türkiye'si'nde ise askeri seçkinler modernliği toplumu denetim altına almak için kullanmışlardır. Ayrıca Cumhuriyet modernliği ulusal egemenlik, milli menfaat ve bölünmez bütünlük kavramlarıyla sınırlandırılmıştır (Aktar, 2007: 274). Cumhuriyet'in ilanından itibaren Türkiye'de devletin va'z ettiği sosyal kurallar, devletin toplumu etkin

bir şekilde denetlemesini ve dahi gözetlemesini sağlayan araçlar olarak kabul edilmiştir. Bunun neticesinde devletin tüm icraatları topluma karşı çekingen ve şüpheli tavrıyla vücut bulmuştur (İnsel, 1995: 49).

Yukarıda Bora'nın ifade ettiği beka için araç olarak görülen pragmatik modernleşme kapsamında II. Abdülhamid, Ahmet Cevdet Paşa ve Ahmet Mithat'ın muhafazakâr modernleşme aklını hayata geçirerek dini taassuptan azade devlet aklını korumayı ilke edinmiştir. Bu babdan olmak üzere devleti güçlendirmek için kapsamlı bir ıslahat planı çerçevesinde ciddi bir modernleşme atılımı gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda devletin ayakta kalmasının Müslüman çoğunluğa bağlı olduğunu savunarak halifelik makamını papalık benzeri bir makam haline getirmiştir. Bu noktada tebaa da bir nevi ön yurttaş dönüştürülmüştür. Evvela sadakatini garanti altına alarak rızası hedeflenen, konuşması istenmeyip kendisiyle konuşulan bir güruh halini almıştır (Bora, 2017: 33-34). Özetlersek gerek din gerekse de tebaa beka uğruna araç olarak kullanılmıştır. Ancak araç olarak görülenler bunlarla sınırlı olmamıştır. Bekayı önceleyen Jön Türkler için meşruti düşünce, ulusal egemenlik ve demokrasi bir amaç değil araç olarak görülmüştür (Ünüvar, 2009: 138).

Devletin bekası devletçi seçkinler için önem sıralamasında ilk sırayı alırken, ardından modernleşme ve son olarak da milliyetçilik gelmiştir. Devleti kurtararak bekasını temin edebilmek için modernleşme elzem olarak görülmüştür. Milliyetçilik ise modernleşmeyi hayata geçirmek için bir araç olarak kullanılmıştır. Başka bir şekilde ifade edersek Türkiye'de milliyetçilik, bir modernleşme pratiği ve ideolojisi fonksiyonunu icra etmiştir (Akman, 2008: 89). Nitekim modernist milliyetçi proje dirilme, yenilenme ve kurtulma aksiyonu üzerinde temellenmesi hasebiyle özünde yenilikçi ve kurucu bir iddia taşımıştır (Bekmen, 2008: 328).

Türkiye'de milliyetçi düşüncenin filizlenerek diriliş düşüncesinin ortaya çıkmasında en mühim kilometre taşının Balkan Savaşları olduğu söylenebilir. Nitekim Balkanlar'ın büyük bir bölümünün kaybedilmesi ve düşman ordularının payitahta yaklaşması, tehdit algısını körükleyerek acil olarak bir şey yapılması gerektiği düşüncesini alevlendirmiştir. Bu acilci halet-i ruhiyenin tahammülsüzlüğünün, ölüm-kalımcı bir radikalizm üslubuna dönüştüğünü söylemek mümkündür. Nitekim bu telaşı destekleyen kıyametçi bir ruh hali de söz konusudur ki Sosyal Darwinizm bu düşünceyi karşılamaktadır. Bu düşünce

esasinda Darwin'in evrim (doğal seçim) teorisinin toplumlara indirgenerek insan var oluşu ve tüm hayatı bir var oluş-yok oluş kavgasına dönüştürmektedir. Bu sebeple beka kaygısı içindeki Osmanlı aydınları arasında da bu düşünce karşılık bulmuştur. Bu noktada ekseriyetle Darwin'in doğal seçim teorisi ile Lamarck'ın çevreye uyum teorisi harmanlanarak bir kanun haline getirilmek istenilmiştir. Şöyle ki; aydınlarca tür olarak hayvana yakın görülen az gelişmiş tebaanın bu kanunla idare edilmesi gerekmektedir. Böylece topluluğun içten güçlendirilmesi ve dışa karşı tetikte olmaları sağlanacaktır (Bora, 2017: 37-38).

Öte yandan Sosyal Darwinist söylemin milliyetçilik ve militarizm gölgesinde popülerleştiği söylenebilir. Var kalabilmek için mücadele etme ve güçlü olmayı empoze eden bu söylem, militarizm ve milliyetçiliğin kenetlenmesini sağlamıştır. Nitekim 1910'ların ilk yıllarından itibaren hayatın bir mübareze, yani çekişme ve çarpışmadan ibaret olduğu adeta milli bir vecize haline gelmiştir. Ayrıca dönemin ders kitapları ve edebi eserlerinde güçsüzlerin yaşayamayacağı, hakkın güçlüye ait olduğu, ezmeenin ezileceği sıklıkla vurgulanmak suretiyle sürekli pekiştirilmiştir (Bora, 2017: 39).

Güçlü olanın hayatta kalacağı tezini savunan sosyal Darwinizm "hayat mücadeledir" sloganıyla, devleti kurtarmak için çözüm arayan Osmanlı aydınına cevap olmuştur (Ünder, 2008: 429). Sosyal Darwinist anlayışı takip eden aydınlardan bazılarının düşüncelerini ortaya koymak meseleyi sarahate kavuşturmak açısından faydalı olacaktır. Örneğin Üç Tarz-ı Siyaset makalesiyle¹⁴ tanınan Yusuf Akçura muhafaza-i hayat, muhafaza-i cins, tezyin-i hayat ya da istihsal-i saadet olarak tarif ettiği hayat mücadelesinin tüm canlılar için geçerli olduğunu, özellikle çeşitli milletler arasındaki mücadelenin de bu kapsamda olduğunu ileri sürmüştür. Bu mücadelede mühim olan kuvvetli olmaktır: Hak kuvvettir, kuvvet haktır. Benzer düşünceleri dönemin aydınlardan Mehmet Emin Yurdakul, Abdullah Cevdet, Ethem Nejat, Nafi Atuf Kansu, Celal Nuri ve Şemseddin Günaltay da seslendirmiştir. Öte yandan Atatürk'e göre de hayat bir müsademe, cidal, mübareze, yani mücadeleden ibarettir. Cumhuriyet döneminde uygulanan politikaların temeli de bu düşünceye dayanmaktadır (Ünder, 2008: 430-431).

¹⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Akçura (2020).

3.3. BEKA KAYGISIYLA ORTAYA ÇIKAN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Osmanlılarda beka kaygısının Rusya ile yapılan 93 Harbinden (1877) mağlup olarak çıkılmasıyla doğduğunu söylemek mümkündür. Ardından gelen toprak kayıplarıyla şiddeti artan bu kaygı, nihayetinde 1912 ile 1913 yılları arasında yapılan Balkan Savaşları ile zirveye ulaşmıştır. Nihayetinde imzalanan Sevr Antlaşması ise bu kaygının on yıllar boyunca bugüne değin ulaşmasında en önemli kilometre taşı olacaktır. Nitekim 1930 ve 1940'lı yıllarda iki dünya savaşı arasında her an saldırıya uğrama kaygısı, akabinde yaşanan Soğuk Savaş döneminde komünizm, 1980'li yıllarda ortaya çıkan Kürt sorunundan kaynaklı tehdit algısı bekanın bir kaygı olarak ülke topraklarında her daim diri kalmasının somut örnekleridir (Bora, 2017: 208-245). Hülasa tarih boyunca varlığını hep devlet ile kaim gören halkın gözünde kutsiyet atfedilen devletin yıkılacağına ilişkin Geç Osmanlı döneminde yaşanan tecrübe Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiş ve adeta Demokles'in kılıcı gibi her daim ülkenin üzerinde sallanmaya devam etmiştir.

Bilindiği üzere Balkan toprakları Osmanlı'nın toprak kayıplarının ilk olarak başladığı coğrafi alandır. Ayrıca yükselme devrinde yüzünü Batı'ya dönen devletin her daim Batı'ya doğru topraklarını genişlettiği göz önünde tutulursa niteliği bakımından önemli addedilen bir bölgedir. Nitekim 1500'lü yıllara girilirken Osmanlılar esasen Balkan İmparatorluğu olarak görülmüştür. Dolayısıyla Rumeli'de yaşanan kayıp Osmanlı devlet seçkinlerinde, Jön Türk hareketi ve Genç Osmanlılar'da bir travma etkisi bırakmış ve devletin bekası kaygısının iyiden iyiye derinleşmesine vesile olmuştur. Bu noktada Balkanlar'dan Anadolu'ya zorunlu göçe uğrayan Müslüman tebaanın beka kaygısını belki de milli bilinçle dönüştüren bir aracı görevi gördüğünü söylemek mümkündür (Bora, 1995: 247-248). Yani o dönemde imparatorluk bünyesinde yaşayan gayrimüslimlerin milli bilinçle direnişleri sonucunda göç eden halk da yaşanan bu bilinci ülke topraklarına aynı şekilde transfer etmiştir.

Kurtuluş Savaşı döneminde Türkiye'nin primordial temelde parçalanma korkusu devletçi seçkinler arasında karşılık bulmuş olup bu kaygının ise CHP'nin tek parti iktidarının sona erdiği 1950'ye değin Kemalist felsefenin arka planını oluşturduğunu söylemek mümkündür.¹⁵ Belirtmek gerekir ki savaşın gerek öncesi gerekse sonrasında yaşanan

¹⁵ Ulus devlet olarak vücuda gelen Türkiye Cumhuriyeti'nde milliyetçilik, rejimin resmi ideolojisinin ana unsurlardan biri olarak kabul edilebilir. Ancak günümüzdeki Türk milliyetçiliğinden farklı olarak bu

toprak kayıpları ve nüfus mübadelesinin tesiriyle toplumdaki azınlıklar marjinal hale getirilerek toplumdaki ahenk tam anlamıyla bozulmuştur (Heper, 2018: 90).

Bu noktada, Türk milliyetçiliğinin¹⁶ ötekilerin reddi üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür. Türk milliyetçiliği için öteki, içerideki azınlıklar, gayrimüslim ve gayri Türklerdir. Zira bu ideolojik yaklaşıma göre onlar imparatorluğun yıkılışına sebep olmuşlar ve ecnebi devletleri içişlerine bela ederek devletin bekasını tehdit etmişlerdir. Ayrıca yine bu milletlerin ihanetlerine karşı Türk milliyetçiliğinin “zorunda bırakılma” duygusuyla ortaya çıktığı ileri sürülmüştür (Dündar, 2008: 893). Yani yaşanan kaygıyla beraber mecburi bir milliyetçi taban neşvünema bulmuştur.

Türk milliyetçiliğinin kimlik kurgusunda ve heyecan/coşku üretiminde kuvvetli bir tehdit algısının ve buna bağlı beka kaygısının önemli yeri vardır. Tasfiye edilen imparatorluğun bakiyesi olarak ‘Yeni Türkiye’nin kurulması sürecine intikal eden savaş, yenilgi, göç deneyimleri silsilesi, tehdit algısını ve beka kaygısını milli kimliğin kurucu mahiyette bir karakter hususiyeti olarak var etmiştir. Önce iki dünya savaşı arasının izolasyon ve otarşi şartlarında, ardından pragmatist bir dengeci tarafsızlık politikasıyla atlatılan İkinci Dünya Savaşı’nın korkusu altında süreklilik kazanan bu kaygı; Soğuk Savaş döneminde anti-komünizm gibi verimli -üstelik evrensel- bir kaynaktan beslenerek yeniden üretilmiştir. Türkiye’yi bütün komşularından gelen tehditlerle yüz yüze bırakan emsalsiz jeopolitik

milliyetçiliği belki de “ulusçuluk” olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Ulusçuluğun fazla seküler çerçevede tanımlanması onun popüler olmasını engellemiş olsa da, Cumhuriyetin yerleşmesiyle beraber sağ milliyetçilik bu zemin içinde yükselmiştir. (Mert, 2001: 60-61).

Erken Cumhuriyet döneminde ulusçuluk düşüncesi hususiyetle CHP’nin ileri gelenleri tarafından yeniden üretilerek yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu meyanda Dönemin CHP Genel Sekreteri Recep Peker’in şu sözleri önem arz etmektedir: *Coğrafya bakımından Türkiye dünya içinde öyle bir vaziyettedir ki şimalden, cenuptan, doğudan, batıdan, her taraftan, her çeşit rüzgarlar bizim üzerimizden geçer. Yurdumuz için coğrafi bakımından bu her cereyana maruz kalış hali, fikir, politika propagandalar bakımından da aynıdır. Anarşist, Marksist, Faşist, Hilafetçilik ve Beynelmilelcilik propagandaları ve buna benzer birçok propagandalar hep üstümüzden geçer. Bütün bunlar karşısında Türkiye ancak sıkı bir ulusçuluk imanına sarılmış olmakla bir ötekini besleyen zehirli cereyanlara karşı kendini koruyabilsin. Bu cereyanlar karşısında Türkiye halkını korumak için şimdiye kadar partinin ana vasıflarından biri olarak sayılan ulusçuluk kilidi ile Türkiye’nin kapısını sınıksız kapamak için bu vasıfda devlete mal olacaktı.* (Peker, 1935: 124-138). Peker’in 1935 yılında Parti Programı açıklanırken ulusçuluk meselesinde sarf ettiği sözler esasında yaşanan konjonktürün izlerini taşımaktadır. Şöyle ki söz konusu dönemde İtalya’da faşist Mussolini iktidarı devam etmekte olup on iki adadaki egemenliğiyle Türkiye için tehdit oluşturmaktadır. Karadeniz kıyısında yer alan komünizmin merkezi Sovyetler Birliği, Hitler’in Nasyonal Sosyalist rejimi, güney komşularımız Irak, Suriye ve Filistin’de kurulan İngiliz ve Fransız mandaları da jeostratejik anlamda içinde bulunduğumuz durumu yansıtmaktadır (Çakırlar, 2024: 103)

¹⁶ Yusuf Akçura’nın Üç Tarz-ı Siyaset eseriyle temelleri atılan düşünce, Ziya Gökalp’in Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak eseriyle teorik altyapısına kavuşmuştur.

konumu -ki bu jeopolitik tehdit, Türklerin Anadolu'yu yurt tutmasından başlayan tarihi bir alın yazısı olarak ebedileştirilir- söz konusu dönemde enerjik bir milliyetçiliği ve milliyetçi uyanıklığı, var kalma koşulu olarak özelleştirmiştir (Bora ve Can, 2004: 84-85). Sonuç itibarıyla realist bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde Geç Osmanlı'da modernleşmeyi araçsallaştıran devletin bekası anlayışı Soğuk Savaş ve izleyen yıllarda yerini milliyetçi akımlarca pragmatik bir bakışla kâh komünizm, kâh Kürt sorunu için sıklıkla dile getirilen paranoyak bir fenomene bırakmıştır.

Tam da bu noktada belirtmek gerekir ki, milliyetçi akımlarca bekaya tehdit olarak görülenlerin kökü hep dışarıda aranmıştır. Bu 'dış kaynaklar'ın menşei ise Batı ile yaşanan gerilimde saklıdır. Tarihçiler tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun yüzyılı olarak kabul edilen 19. yüzyıl ve takip eden dönemin hem politik hem de kültürel mecradaki temel karakteristiğini oluşturan unsurlarından en önemlisinin Batı ile yaşanan özerklik-bağımlılık gerilimi olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı'nın yıkılışına yaklaştıkça bu gerilim çözülmüş, özerk alanın mütemadiyen daralmasıyla beraber devlet seçkinleri düzeyinde Türk milliyetçiliği kabul görmeye başlamıştır. Dahası Osmanlı ile Batı arasında bahsedilen gerilimin yıkılma ve sömürgeleşmeye doğru evrilmesiyle birlikte Türk milliyetçiliğinin temeline beka kaygısı oturmuştur. Böylece Batı ile ilişkiler hep bu kaygı psikolojisiyle tarif edilmeye başlanmıştır (Bekmen, 2008: 325).

Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgeleşmemiş olmasına rağmen yakından hissedilen sömürgeleşme ihtimali ve bu şartlarda kışkırtılan devletin bekasını sağlama düşüncesi esasında sosyal Darwinist anlayışa tam olarak oturmuştur. Nitekim bu alarmist hal Türk milliyetçiliğinin kuruluşundan günümüze değin hız kesmeden devam etmiştir. Bu süreçte kat edilen kilometre taşları; Kurtuluş Savaşı sonrası Kuvayı Milliye ruhuna gönderme yapılarak modernleşme sürecine meşruiyet kazandırılması, II. Dünya Savaşıyla beraber çift kutuplu dünyada yükselen komünizm tehdidine karşı mücadele çağrıları, aynı cümleden olmak üzere kapitalist ve emperyalist anlayışa karşı duruş, 1970'lerle birlikte yükselen Kürt hareketinin bölücülük tehdidi söylemiyle tüm siyasal alanı kaplaması, son olarak 28 Şubat sürecinde yaşanan teyakkuz hali bunların en önemlileridir (Bekmen, 2008: 331-334). Ayrıca yakın zamanda yaşanan 15 Temmuz darbe girişimini de bu cümleden saymak mümkündür.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılarak Doğu Bloku'nun yıkılmasının akabinde gerek birçok yeni ulus devletin kurulması gerekse de bölgesel askeri çatışmaların yoğunlaştığı Kafkasya-Orta Doğu-Balkanlar üçgeninin bulunması nedeniyle Türkiye'de tehdit algısı ve beka kaygısı güncellenmiştir (Bora, 2017: 252). 1970'lerde "Kahrolsun düzen. Yaşasın devlet!" sloganıyla milliyetçi ideoloji, Türk devletini şahsiyeti ve devamlılığı olan organik bir varlık olarak kabul etmiştir. Esasında tarihte kurulan tüm Türk devletlerinin tek bir ebed-müddet Türk devleti olduğunu iddia etmişlerdir. Tam da bu noktada belirtmek gerekir ki, ülkücü harekette kutsal devlet ile hakiki devlet arasındaki çelişkinin devletin milliyetçi ideolojiyle özümsemesiyle aşılacağına inanılmıştır (Can, 2008: 682-683).

Sonuç olarak Türkiye'de milliyetçi akımların ana problematiği devletin bekası olmuştur. Hususiyetle 1980 ve 1990'larda PKK'nın gerçekleştirdiği terör saldırıları, öte yandan komşumuz Yunanistan ile kıta sahanlığı ve Kıbrıs sorununun sıklıkla alevlenmesi beka sorununun her daim canlı kalmasına vesile olmuştur (Beriş, 2005: 410).

Bora (1995) *Milliyetçiliğin Kara Baharı* adlı kitabında Türk milliyetçiliğinin 1990'lı yıllardaki yükselişini anlatırken beka kaygısını merkezine koymuştur. Bu kaygının bir anda ortaya çıkmadığını, yüzyıllar içinde şekil değiştirse de kitleleri bir araya getirmek için sıklıkla kullanıldığını ifade etmiştir. Bora'ya göre 1990'larda küreselleşmenin getirdiği tehditle zirveye ulaşan beka kaygısı esasında Haçlı Seferleri'ne kadar geri götürülebilecektir. Ardından diğer bir kilometre taşı ise "hasta adam" Osmanlı'nın Doğu Sorunu söylemiyle Batılı ülkeler tarafından yıkılmasıdır. Bu yıkıntıların bakiyesi üzerinde yaşanabilir yeni bir devleti inşa etme ümidini sekteye uğratan Sevr Antlaşması ise günümüze uzanan beka kaygısının ete kemiğe bürünmüş şeklidir. Beka kaygısında yaşanan bu sürekliliğin 1990'lardaki durağı ise Körfez Savaşı sonrası Irak'ta kurulmaya başlanan Kürt devleti ile Türkiye'de 1980'lerin ilk yarısından itibaren yükselen Kürt milliyetçiliği olmuştur (Bora, 1995: 99).

Bora'nın da belirttiği üzere 1990'larla beraber Kürt meselesi, Türk milliyetçiliğindeki tehdit algılamasını, yani devletin bekası kaygısını yoğun hale getirmiştir. O'na göre Türk milliyetçiliği ta kuruluşundan beri kuşatılmışlık psikolojisi içinde beka kaygısı şemsiyesi altında savunmacı bir anlayışla neşvünema bulmuştur. Türkiye'de resmi milliyetçilikte milli kimlik üzerinde güçlü bir mutabakat sağlanamaması nedeniyle beka kaygısı toplum

içinde yeniden üretilmiş, bu da iç ve dış düşman tehditlerine dayalı bir milliyetçilik anlayışını vücuda getirmiştir. Sürekli bir düşman tehdidine dayanan beka kaygısı, Soğuk Savaş döneminde anti-komünizm şemsiyesi altında varlığını sürdürürken 1980'lerin sonunda Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla güç kaybetmiştir (Bora, 1995: 133-137).

Özetlemek gerekirse eski Türk devletlerinden beri temel gaye olarak kabul edilen beka, Geç Osmanlı döneminde yıkılış süreciyle beraber bir kaygı haline dönüşmüş, Balkan Savaşları, akabinde I. Dünya Savaşı yenilgisi sonrası imzalanan Sevr Antlaşması ile derin bir travmaya neden olmuştur. Bu kaygı Türk milliyetçiliğinin kurucu unsuru olarak işlev görmüş, tarihsel süreçte Kıbrıs sorunu, anti-komünizm, Kürt sorunu ve son olarak 15 Temmuz darbe girişimi gibi meseleler milliyetçi akımlar tarafından araçsallaştırılarak kitleleri mobilize etmek için kullanılmıştır. Bu meselelerin seçilmesinin temel sebebi vaka olarak dikkate aldığımız 2019 Mahalli İdareler Seçimlerinde kullanılan beka söylemine dayanak teşkil eden kavram setinde yer almalarıdır. Bekaya zemin teşkil eden bu kilometre taşları meselenin açıklığa kavuşması anlamında önem arz etmekte olup özellikle merkezine 'beke'yı alarak aşağıda aktarılmaya çalışılmıştır.

3.4. ANTI-KOMÜNİZM

Anti-komünizm bahsine geçmeden önce Kıbrıs Sorunu ile başlamak yerinde olacaktır. Zira çok partili hayata geçişle beraber milliyetçi akımların beka kaygısını araçsallaştırdığı ilk örneklerden olması bakımından önem arz etmektedir. Zira Erken Cumhuriyet'te tehditlerle dizayn edilerek her daim bir korku temasıyla sunulan ulusçuluk düşüncesi II. Dünya Savaşı akabinde sağ milliyetçi akımlara miras kalmıştır. Erken Cumhuriyet döneminin akabinde DP iktidarıyla beraber toplumsal kimliğin Batılı ve seküler yerine geleneksel ve dinsel değerler üzerinden tanımlanma çabasıyla devlet ile toplum arasında ulusçuluğun kuramadığı aidiyet ilişkisi bu şekilde kurulmuştur ve sağ milliyetçilik böyle doğmuştur (Mert, 2001: 61). Sol söylemler daha çok evrensel ve kuramsal ilkelerle meşgul olurken milliyetçi akımların da dahil olduğu sağ söylemler ise genellikle pratik ve yerel meselelerle alakadar olurlar (Mert, 2001: 45). Bu anlamda sağın pratik yönünün temelini korku oluşturmaktadır. İşte bu korku ögesinin toplumun geneli için kullanıldığı ilk örneklerden olması hasebiyle Kıbrıs Sorunu önemlidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Truman Doktrini etkisiyle Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan ılımlı ilişkiler, Kıbrıs'ta Yunanistan ile politik olarak bütünleşmeyi talep eden milliyetçi Rum hareketine karşı Kıbrıslı Türkler'in varoluşsal endişeleriyle sekteye uğramıştır. Ayrıca adada Yunanistan'ın selfdeterminasyon talebiyle Birleşmiş Milletler'e (BM) başvurmasıyla Kıbrıs Sorunu akut hale gelmiştir. Nitekim bunun iç siyasete de yansımaları olmuştur. 1950'lerin ortasında ülkede ekonomide yaşanan bozulmayla beraber siyasi bir krizle karşı karşıya kalan Menderes hükümeti, Kıbrıs Sorununu kamuoyunu yönlendirmek amacıyla bir milli sorun olarak sunmuştur. Böylece ülkede Kıbrıs Sorunu gerekçesiyle Patrikhane ve Rum azınlıklar hedef olarak gösterilmiştir. Bu çerçevede DP ve CHP mensuplarının demeçleri, Kıbrıs Türktür Cemiyeti (KTC) ve Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) yürüttüğü faaliyetler ile basının çabalarıyla İstanbullu Rumlar Kıbrıs milli davasına ihanet ettikleri öne sürülerek hain ilan edilmişlerdir. Bu gergin ortamda 6 Eylül 1955'te Selanik'te Atatürk'ün evine saldırı düzenlendiği iddiasıyla Taksim Meydanı'nda bir gösteri tertiplenmiş ve ardından İstiklal Caddesi'nde bulunan gayrimüslimlerin işyerleri yağmalanmıştır. Olaylar 6-7 Eylül 1955 tarihleri arasında devam etmiştir (Benlisoy, 2024: 215-217).

Olayın arka planına bakıldığında ise DP iktidarında dış politika kaynaklı meselelerin iç siyasette milli sorun olarak lanse edildiğini söylemek mümkündür. 6-7 Eylül 1955 olayları beynelmilel bir komünizm komplosu olarak gösterilerek araçsallaştırılmıştır. Böylece aslında doğrudan ülkeyi ilgilendiren bir mesele, dış güçlerin yıkıcı faaliyetlerinin bir sonucu olarak gösterilmiştir. Bu anlayışa göre Türkiye'nin iç işlerine karışarak büyümesini istemeyen dış mihraklar mütemadiyen türlü tezgahlar kurmaktadır. Bu hal, yurttaşların her an uyanık kalarak dayanışma içinde olmalarını gerektirmektedir. Ayrıca bu durum bireysel hak ve özgürlükleri askıya alan fevkalade tedbirlerin alınmasına da zemin oluşturmaktadır. Bu anlatıda ayrıca muhalefetin de kökü dışarıda bir faaliyet olduğu ileri sürülmekte ve şeytanlaştırılmaktadır. Dönemin konjonktürü, yani Soğuk Savaş koşulları da bu anlayışı güçlendirecek gerekçeleri barındırmaktadır (Özcan, 2019: 99-100).

Kıbrıs'ın 1950'lerin ortasında Türkiye gündemine gelmesinde başta Hürriyet gazetesi olmak üzere Milliyet, Sabah ve Yeni Cumhuriyet'in içinde bulunduğu basının olduğunu söylemek mümkündür. Basının bu ilgisinin yanında öğrenci birlikleri ve sendikalar da

Kıbrıs gündemine yoğun katkı sağlamışlardır. 6-7 Eylül olaylarına gidilmesinde KTC derneğinin faaliyetleri ve basının Rumlar aleyhine yaptığı yayınlar etkili olmuştur. Örneğin bu yayınlardan biri İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunanistan'dan aldığı finansal desteği Kıbrıs'taki Rumlara gönderdiği iddiasıdır. Yine adada Rumların kanlı katliamlar yapacakları haberleri de toplumun gerginliğinin canlı tutulmasını sağlamıştır. KTC'nin Taksim Meydanı'nda organize ettiği miting akabinde milli duyguların tahrik edildiği öfke seliyle gayrimüslimlerin mülklerine saldırılar gerçekleştirilmiştir (Şanlı, 2019: 379-382).

Tam da bu noktada belirtmek gerekir ki, 'dış güçler' temalı beka kaygısı Kıbrıs Sorunu'ndan sonra anti-komünizmle zirveye ulaşmış ve özellikle 1960 ile 1980 yılları arasında milliyetçi akımlar tarafından sıklıkla müracaat edilen temel bir fenomen haline gelmiştir.

Bilindiği üzere Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'a maddi destek sağlamak suretiyle SSCB'ye karşı bir bariyer oluşturmak istemiştir. Türkiye'nin bu doktrine dahil ise ülke üzerinde emelleri olan Sovyet dış tehdidi ve devleti ele geçirmeye çalışan yerli komünistlerin olduğu iddiasına dayanmıştır. Böylece ABD'de McCarthyism olarak tarif edilen anti-komünizm Türkiye'ye de gelmiştir (Koca, 2017: 546-548). Esasında Soğuk Savaş döneminin temel eksenlerinden birini komünizm ile milliyetçilik arasında bir çatışma ortamının yaratılması oluşturmaktadır. Bu kapsamda ideolojik bir cereyan olarak milliyetçilik düşüncesi komünizm için panzehir olarak tüm hür dünya devletlerinde desteklenen bir ideoloji olmuştur. Toplumdaki farklı düşünenler, muhalifler bölücülükle ve vatana ihanetle suçlanarak her daim birlik bütünlük vurgusu yapılmıştır. Sonuç olarak Amerika'dan tüm hür dünyaya ihraç edilen McCarthycilik yükselen komünist düşüncüyü ezmek ve kontrol etmek için uygulanmıştır (Alkan, 2019: 592).

Komünizm gibi dünya üzerinde proleter devrimi gerçekleştirme fikrinden hareket eden bir anlayış Türkiye'de sıklıkla dış güçlerin yayılmacılığı ve yabancı parmağının görünür unsurları olarak tanımlanmıştır. Ülkedeki komünist veya ona yakın duran herhangi bir anlayışın taraftarları bu çerçevede beşinci kol faaliyeti yapmakla suçlanmıştır. Bu nedenle milletin de devletin yıkılmasını engellemek için sürekli olarak bu tehdide karşı teyakkuzda olması gerektiği düşüncesi zihinlere yerleştirilmiştir. Öte yandan Türkiye'de

komünist anlayışa karşı kullanılan en yoğun söylem ise komünist faaliyetlerin gerek maddi gerekse de ideolojik anlamda dışarıdan beslendiği ve bu vasıtayla devleti yok etmeye yönelik beynelmilel bir hareketin parçası oldukları yönündedir (Yıldırım, 2016: 51, 65).

Neticede Türkiye’de anti-komünizm hareketinin öykündüğü başlıca ülke olan ABD’nin Soğuk Savaş sürecinde çevre ülkeleri zapturapt altına almak gayesiyle her çeşit muhalefeti iç ve dış statükoyu bozan ve komünizm destekçisi sayan gayrinizami harp doktrini Türkiye’ye aynen aktarılmış ve resmî ideoloji ve kurumlaşmaya yansımıştır (Bora ve Can, 2000: 56). Öte yandan İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle beraber Rusya’nın ülkemiz üzerinde emellerini yeniden ortaya koyması, Kuzeydoğu Anadolu’dan toprak ve Boğazlardan üs talep etmesi üzerine iki ülke arasındaki karşılıklı notalaşmalar, ezeli düşmana karşı duyulan nefreti iyiden iyiye artırarak toplumdaki anksiyeteyi ve geleneksel korkuları tekrar su yüzüne çıkarmış, bu durum anti komünizm propagandasında etkin bir biçimde kullanılmıştır. Çok partili hayata geçişle beraber anti-komünizm adeta bir devlet politikası halini almıştır (Öztan, 2016a: 86).

Ulusun birliğini ve beraberliğini tehdit edecek her çeşit girişim milliyetçiliğin hedefinde olduğundan, Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan itibaren görülen anti-komünist anlayış milliyetçi söyleme eklenmek suretiyle vücut bulmuştur. Esasında anti-komünizm toplumun endişe ve korkularından beslenmektedir. Toplum içinde yaygın hale gelmesinde bu endişe ve korkuların belirlenen bir ‘öteki’ figürüne yöneltilmesi önemli bir etkidir (Yıldırım, 2016: 49-50). Bir öteki olarak görülen ve Moskof olarak nitelendirilen Rusya’ya karşı isyan çağrısının yapıldığı metinlerde ortaya çıkan kin ve hırs sürekli canlı tutularak Türkler için adeta bir şahlanma ve vatan için bir güvenlik unsuru olarak kabul edilmiş, gelecek nesillere miras bırakılması istenilmiştir. Dönemin milliyetçi yayınlarında ise solcu olarak sınıflandırılan ve ‘öteki’ olarak görülen tüm gruplar tıpkı Moskoflar gibi devletin bekasını tehdit eden hainler olarak etiketlenmiş ve yok edilmeleri ezeli düşman Rusya ile mücadeleyle denk tutulmuştur (Öztan, 2016a: 89- 94).

1960’lara gelindiğinde Türkiye’deki iktidar odakları ve siyasal elitler, devletin çeşitlenen sosyal talepleri yanıtlamakta zorlandığını ve bu durumun meşruiyet krizine dönüşme ihtimalini fark etmiş, devleti muhafaza etme kisvesi altında devletin gücü ve kendi

konumlarını sağlamlaştırma gayretine girmişlerdir. Milleti devletin çevresinde bir araya getirme söylemi ve karşılarındaki tüm muhalif hareketleri hain ilan etme zihniyeti bu gayrete payandalık etmiştir. Bu noktada anti-komünizm anlayışının bir araya getirdiği Türk sağ da devletin kutsallığı üzerinden kendisine politik mecra da meşru bir alan bulmuştur. Bu doğrultuda sağın popülist söyleminin devlet propagandasıyla örtüştüğünü söylemek olasıdır. Türk milliyetçiliğinin de bileşenlerinden biri olduğu sağ akımlar anti-komünizm şemsiyesi altında devletin bekasını tesis için adeta safları sıklaştırmışlardır (Öztan, 2016b: 436, 444)

1960’larda merkez sağı temsil eden AP’nin anti-komünist yaklaşımı dönemin en belirleyici özelliği olmuştur ki bu damar 1970’li yıllara geçilirken gelişim kaydetmiştir (Demir, 2017: 511). Komünizm tehlikesine karşı Soğuk Savaş boyunca rejimin tüm unsurları başta devlet ricali olmak üzere mücadeleye girişmişlerdir. 1965 seçimlerine gidilirken AP lideri Süleyman Demirel, anti-komünist dili siyasi malzeme olarak kullanmış ve nüfusunun %98’i Müslüman olan ülkeye komünizmin giremeyeceğini ileri sürmüştür. Ona göre İslamiyet ile komünizm arasındaki çatışkı ortaya konularak komünizmin İslamiyet’e kastının olduğu izlenimi yaratılmıştır. Komünizm öyle bir mertebeye ulaşmıştır ki, dönemin MHP lideri Alparslan Türkeş’in açıklamalarında da görüleceği üzere devleti tehdit eden bir unsur olarak kabul edilmiştir. Ona göre kökü dışarıda olan komünist anlayış, içerideki işbirlikçileriyle beraber Türk devletini yıkmak istemektedir. Bütünlüğümüze kasteden bu yapının yıkılması için milliyetçi tüm bileşenlerin milli bir dava etrafında toplanması şarttır. Anti-komünist hareket, devletin bekasına tehdit oluşturan komünistlere karşı yürütülen bir milli dava olarak tahayyül edildiğinde bu unsurlara yönelik gerçekleştirilen yasaklama, müdahale ve şiddet meşru hale gelecektir (Koca, 2017: 551-553).

1960’ların ikinci yarısına kadar anti-komünist reaksiyonun temel örgütleri Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri (KMD) olmuştur. AP’nin tek başına iktidarıyla beraber hem meşruiyet hem de maddi destek kazanarak yarı-resmi bir devlet birimi halini almıştır. Ancak AP’nin politikalarını ‘renksiz’ bulan KMD kadroları Türkeş’in Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne¹⁷ (CKMP) geçiş yapmıştır. 1968’de parti

¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti’nde çok partili siyasal hayata geçişle birlikte gerek isim gerekse benimsediği düşünce anlamında kurulan milliyetçi partilerden ilki Osman Bölükbaşı tarafından 1954’te kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi’dir. Diğer taraftan DP’den ayrılarak kurulan Türkiye Köylü Partisi vardır. 16

bünyesinde ülkü ocakları kurulmaya başlanmıştır. Ayrıca yaz aylarında yapılan komando kamplarıyla parti anti-komünist milis gücü yetiştirmeye başlamıştır. CKMP'den MHP'ye dönüşen parti, milis gücüyle beraber en disiplinli anti-komünist güç rolüne soyunarak ülkü ocaklarına devlete sahip çıkan bir hareket kimliği kazandırmıştır (Bora ve Can, 2000: 57-58,). Bu meyanda Alparslan Türkeş *“Beynelmilel komünizm, içerdeki satılmış hainlerle bağımsız son Türk devletlerini yıkmak istemektedir. Millet ve vatan bütünlüğümüze kasteden bu hain eller mutlaka kırılacaktır. Bu amaçla, Türk milliyetçiliği şuuru, her müessesenin tavizsiz bir şekilde uygulanıp savunacağı bir ideoloji olmalıdır.”* (Can, 2008: 681) demek suretiyle hareketin kodlarını ortaya koymuştur.

Nitekim anti-komünizm 1970'lere gelindiğinde yeni bir fonksiyonu icra etmeye başlamıştır ki o da Türk sağını çeşitlendirmesidir. Türk sağının tüm veçheleri kendilerini anti-komünizm üzerinden konumlandırmıştır. Tüm sağ unsurlar için adeta bir kurucu öteki olarak imlenen anti-komünizm, 70'lerde milliyetçi muhafazakâr düşüncenin filizlenmesinde başrolü oynamıştır. Zira bu dönemde komünizmle mücadelede yetersiz olarak görülen AP'nin yerini MHP ve Milli Selamet Partisi (MSP) almıştır. Türk sağında hayatta kalabilmek için özellikle milliyetçilik ve anti-komünizm en kuvvetli politikalar olarak görülmüştür. Seçimlerde oy alabilmek için her iki düşünce bir arada radikal bir biçimde savunulurken devleti yıkmak isteyen solcularla devletin bekasını şiar edinen milliyetçiler bir denklemin karşılıklı unsurlarını oluşturmuşlardır (Koca, 2020: 376-378). 1970'lerde zirveye ulaşan koyu milliyetçilik kendisine temel olarak geleneksel bağlarla aidiyet ilişkisi kuran şanlı Türk tarihi geçmişini almıştır. Bu geçmişle idealize edilen devlet ve özellikle de Türk devletinin korunması ve kollanması temel bir vazife olarak görülmüştür (Mert, 2001: 63).

1970'li yıllarda anti-komünizm siyasi parti olarak MHP'nin adeta alameti farikası olmuş, sol akımlarla girdiği mücadelede bir varoluş gerekçesi olarak ileri sürülmüştür (Aytürk ve Bora, 2020: 324). Ayrıca Türk sağının ortak paydası olarak görülen anti-komünizmle

Ekim 1958'de bu iki parti birleşerek CKMP'yi kurmuşlardır. 1960'larda etkili olan parti Osman Bölükbaşı'nın başkanlıktan ayrılması sonucunda kan kaybetmiştir. Bunun üzerine 1965'te Milli Birlik Komitesi'nden tasfiye edilen başta Alparslan Türkeş olmak üzere bazı isimler partiye katılmıştır. 8-9 Şubat 1969 tarihlerinde Adana'da yapılan olağanüstü kongre sonucunda Milliyetçi Hareket Partisi'ne dönüşmüş ve genel başkanı Alparslan Türkeş olmuştur (Sanlı, 2022; Ahmad ve Ahmad, 1976).

12 Eylül darbesiyle kapatılan parti 1993'e kadar Milliyetçi Çalışma Partisi adı altında faaliyet göstermiş, 1993'te orijinal ismiyle kurulmuştur. Alparslan Türkeş'in 1996'da vefatı sonucu genel başkan olan Devlet Bahçeli halen bu görevini sürdürmektedir.

beraber 1960'ların sonundan itibaren bu reaksiyonerliği MHP ve çevresinde meydana gelen aydın tabakanın üstlendiğini söylemek mümkündür (Taşkın, 2008: 633). Ancak belirtmek gerekir ki yetmişli yıllarda ülkücü hareketin kitlesel hale gelmesini sağlayan, ideolojik altyapısını şekillendiren ve ona kimlik veren, bunun yanında vasıfsızlaşması ve denetimsizleşmesini sağlayan temel etken anti-komünizmdir (Bora ve Can, 2000: 541).

Anti-komünizm bölümünü ülkücü hareketin 1970'lerde sıklıkla kullandığı “Ya devlet başa ya kuzgun leşe” deyiimiyle bitirmek yerinde olacaktır. Bu deyim resmi sözlük anlamıyla, “ya batıp ya çıkılacak bir işe girişmek” anlamına gelir, “ya batma ya çıkma”yı çağırıştırır. Öte yandan söz konusu deyim, daha düz anlamıyla, devlet otoritesinin hükümran olmaması halinde bir iç savaş halinin doğacağını ifade eder ve esasında ‘bozgunculara’, ‘iç düşman’ sayılanlara karşı böylesi bir tehdidi de ifade eder. Bu deyiimi sıklıkla kullanan ülkücü hareket, tam da o tehdit imasını özellikle ön plana çıkarmıştır (Bora ve Can, 2004: 12-13).

3.5. KÜRT SORUNU

Erken Cumhuriyet döneminde devletin ‘Kürt’ niteliğini tanımadığı Kürt sorunu üzerine oluşturduğu kavram seti üçlü bir sacayağından oluşur: 1. Hilafet ve saltanat hasreti olarak ‘irtica’, 2. Modernizm öncesi asri çağlardan kalma ‘aşiret direnci’ ve ‘eşkıyalık’, başka devletlerin maşası olarak ‘ecnebi kışkırtması’, 3. Ekonomik bir bütünleşme problemi olarak ‘bölgesel geri kalmışlık’tır. Görüleceği üzere Kürt meselesi hakkında devlet söylemi ideolojik bir çerçeveye sahip olup meseleyi etnopolitik milli bir sorundan ziyade toplumsal bir sorun olarak görme eğiliminde olmuştur. Bu meyanda ‘Vatandaş Türkçe Konuş’¹⁸ propagandası, asimilasyon, zorunlu iskân¹⁹ ve Kürt ayaklanmalarının²⁰ kanlı bir

¹⁸ Türkiye’de yaşayan azınlıkların kendi dillerini konuşmalarına mâni olmayı içeren devlet destekli 1930’larda yürütülen kampanya.

¹⁹ 1934 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren Türk İskân Kanunu uyarınca Kürt nüfusun bir kısmı bulundukları yerlerden ülkenin farklı yerlerine sürgün edilmiştir.

²⁰ Cumhuriyet’in ilanının akabinde aşiret liderleri ve dini liderlerle aydınların iştirak ettiği birçok Kürt isyanı meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlisi 1925 yılında merkezîyetçilik yönündeki adımlar ve modern reformlara tepki olarak milli ve dini motiflerin bir araya geldiği Şeyh Said isyanıdır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne Kürt nüfusun gösterdiği en büyük meydan okuma Kürt dini lideri Şeyh Said’in önderlik ettiği 1925 tarihli Şeyh Said isyanıdır. Gerek milli gerek dini motivasyonla yapılan bu isyandan sonra 1938’e değin birçok Kürt isyanı gerçekleştirilmiştir. 1925 ile 1938 arasında (Hoybun İsyanı ve Dersim İsyanı en önemlileridir) yaşanan birçok isyan, Kürt nüfusu salt bir asayiş meselesi olarak gören merkezi yönetime tepkinin sonucudur. 1930’larda merkezileşmeye karşı Kürtlerin çıkardığı isyanlar bastırılmış ve aynı zamanda 1934 yılında çıkarılan İskân Kanunu ile Kürtlerin zorunlu olarak iskân edilmesine karar verilmiştir. Bu dönemde Osmanlı’dan miras kalan iskân politikası kapsamında birçok

biçimde bastırılmasıyla Kürt kimliği tanınmamak bir yana tahrip edilmiştir (Yeğen, 2015: 20-22). İsyanlarla²¹ vücut bulan Kürt direnişi bu dönemde devrimi, medeniyeti ve Türklüğü ayrılmaz ve yegâne kabul eden anlayışa göre milliyetçilik ve devrimcilik karşıtı görülmüş, feodal bulunmuştur (Bozarıslan, 2018: 299-300). Bu anlayış Yunus Nadi'nin Kürtler için sarf ettiği şu sözlerle cisimleşmiştir: *“Kim ki Türklerin düşmanlarının safına katılırsa, karşısında Türk'ün kılıcını, Türk'ün darağacını bulacaktır. Kim ki 20. Yüzyılda Ortaçağ'da yaşama şerefsizliğini göze alır, karşısında Cumhuriyetin son derece bilinçli cezasını bulacaktır.”* (Albayrak, 1994: 271).

Erken Cumhuriyet döneminde Kürt sorunu hakkındaki devlet söyleminin ortaya çıkardığı söylemsel zeminin esasını modernleşme-batılılaşma, merkezileşme, milliyetçilik ve otoriteryanizm oluşturmuştur. Geç Osmanlı'daki İslamcılık, Osmanlıcılık, âdem-i merkeziyetçilik ve gelenekçiliğe karşıt olarak böyle bir anlayış geliştirilmiştir. Bu anlayışın temel felsefesi ise Kürtlerin tanınmaması ve kategorik inkarıdır. Anadolu coğrafyasında kavmi olarak varlığı tanınabilecek bir unsur olarak Kürtlerin olmadığı ileri sürülmüştür. Bunu tescilleyen ilk belge 1924 Anayasası olup millet sisteminin yerine milliyet sisteminin gelmesiyle birçok maddede ‘Türk’ ırkına atıf yapılarak Kürt nüfus da Türkleştirilmiştir. Tam da bu noktada Kürt meselesinin, esasında Türkiye'nin kimliklerin komünal anlamda dinsel olarak belirlendiği geleneksel toplum modelinden, bireyin kimliğini devlet düzeyinde tanımlayan modern topluma geçişle birlikte ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Yeğen, 2015: 106-120; Kirişçi ve Windrow, 1997: 92).

Belirtmek gerekir ki esasında Kürtlerin varlıklarının sorgulanmasına neden olan belki de ilk belge Lozan Antlaşması'dır. Zira bu antlaşmada Ermeni, Rum ve Yahudilerden oluşan gayrimüslimler azınlık olarak kabul edilmiş, Kürtler ise Türk vatandaşı olarak sayılmıştır. Bu nedenle 21. yüzyıla girene kadar onlara ayrıca herhangi bir hak tanınmamıştır. Antlaşma gereğince Türkiye'de salt dini azınlıkların bulunduğu, ancak ulusal veya etnik

Kürt, ülkenin batısına sürgün edilmişlerdir. 1930 ve 1940'larda devlet söyleminin temelini Kürt meselesinin aşiret ilişkileri direncine dayandığı görüşü oluşturmuştur. Yine eşkıyalık da bu zaviyede sıkça kullanılmış, 1930 Ağrı İsyanı, 1937 Dersim İsyanında Kürtler eşkıya olarak etiketlenmiştir Türkiye Cumhuriyeti'nin Vatandaş Türkçe Konuş ve İskan Yasası ile asimile etmeyi çalıştığı Kürtlerin gerek dağılmışlığı ve eşgüdüksüzlüğü gerekse de Kürt nüfus arasındaki dinsel, aşiretsel ve bölgesel ayrılıkların varlığını sürdürmesi nedeniyle o dönem için ulusal bir Kürt kimliği ortaya çıkmamıştır (Aydın ve Taşkın, 2018: 393; Yeğen, 2015: 137-145; Kirişçi ve Windrow, 1997: 109-111).

²¹ İsyanlardan bazılarının örneğin Şeyh Said İsyanının salt milli değil dini hassasiyetler sonucu gerçekleştirildiğine ilişkin literatürde tespitler vardır. Örneğin bkz. (Tunçay, 1981).

azınlık bulunmadığı sonucu çıkarılmıştır. Tüm Türk vatandaşlarının eşit haklardan faydalandığı, bu nedenle dini azınlıkların sahip olduğu hakların dışında ek haklara gerek olmadığı savunulmuştur. Bu düşüncelerin temelinde ise beka kaygısının yattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira devlet söyleminde Kürt sorununa bakışta duyulan kaygı Türk devleti ve ulusunun birlik ve bölünmezliğinin muhafaza edilmesidir. Dolayısıyla Kürtler gibi ülkede mevcudiyeti kabul edilecek bir etnik veya ulusal azınlığa belli başlı haklar verilmesi halinde er ya da geç kaçınılmaz olarak kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde ülkeden ayrılma isteklerini de içeren ileri taleplerle karşı karşı karşıya kalınacağı düşünülmektedir (Kirişçi ve Windrow, 1997: 1-2, 48)

İşte tam da bu noktada 1930'dan itibaren dünyada ortaya çıkan totaliter rejimlere duyulan ilgi ve dış mihrakların kışkırtması kaygısı birleşince Kürtlerin fiziksel inkarının yolu açılmıştır. Bu inkâr politikası 1930'lardan 1990'lara kadar resmi devlet söyleminin merkezinde yer almıştır. Devlet söyleminin diğer bir vechesi Kürt sorununun yabancı devletlerin bir tezgâhı olduğu anlayışıdır. Bu anlayış 1990'lara gelindiğinde Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber Kürt sorunu bahsinde yeniden gündeme gelmiş ve Kürt-Dış mihraklar ilişkisi yeniden kurulmuştur (Yeğen, 2015: 126, 150-153).

Türk milliyetçi cenahın ideolojik yaklaşımında Kürt karşıtı tepkiler ile Batı karşıtı tepkiler aynı potada eritilmiştir. Kürt halkına 'Kürtçülük' fitnesini Batılı devletlerin soktuğu fikri Osmanlı geçmişine dayandırılmıştır. Nasıl ki Batı emperyalizminin uzantısı olan gayrimüslim azınlıklar işbirlikçi hale gelerek Osmanlı'ya ihanet ettiyse, Kürt kimliğinin resmen tanınması ve Kürtlere kültürel haklar tanınması dış müdahalenin kalıcılılaşmasına ve beka kaygısının artmasına neden olacağı ileri sürülmüştür (Bora, 1995: 143).

1990'larda Kürt meselesinin alevlendiği döneme geçmeden önce Kürtlerin kimlik mücadelelerindeki tarihsel izleği vermekte fayda vardır. Öncelikle 1969'da yasal ilk Kürt örgütü Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) kurulmuştur. 1970'te ise Türkiye İşçi Partisi (TİP) 4. Kongresinde Kürtlerin varlığını açıkça tanıyarak "Türkiye'nin doğusunda yaşayan bir Kürt halkı vardır" demiştir. Ancak 12 Mart Muhtırası ile TİP ve DDKO kapatılmıştır. DDKO yerine Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri (DDKD) kurulmuştur. Ancak dönemin kurulan örgütleri arasında en radikal olanı Kürdistan İşçi Partisi, yani PKK'dır. Apocular olarak bilinen örgüt diğer rakiplerini saf dışı ederek

yoksul Kürt gençlerini bünyesine katmıştır. Asıl etkinliklerini ise 12 Eylül darbesinden sonra sığındıkları Suriye ve Bekaa Vadisi'ndeki eğitimlerinden sonra Türkiye'ye döndükleri 1984 yılından itibaren göstermeye başlamışlardır. Tüm bu yapılanmalar Kürt kimliğinin farkındalık düzeyini önemli ölçüde arttırmıştır. Ancak ülkede Kürtlerin varlığının sosyolojik ve siyasal olarak kabullenilmesi ilk etapta olumlu bir seyir izlememiştir. Örneğin 12 Eylül askeri darbesi sonrası askeri idarenin Kürtçe kullanımını yasaklaması, Kürt nüfusun yoğun olduğu illerde baskı ortamı ve insan hakları ihlalleriyle birlikte meseleyi bir asayiş sorunu olarak görmeye devam etmiştir (Aydın ve Taşkın, 2018: 394-395).

Belge ise meseleye Türk milliyetçiliğinin yeniden dirilişi olarak bakmıştır. Ona göre devletin toplum içinde bir türlü harekete geçiremediği cinste bir milliyetçilik, 12 Eylül darbesinin akabinde Kürt hareketinin canlanmasıyla beraber yükselişe geçmiştir (Belge, 2006: 193). Ordu güçleri, Türk milliyetçiliğini tekrar diriltmeyi teşvik etmenin yanında dini de Türkiye'de PKK gibi örgütlerin etkisini azaltarak ulusal birliği tesis etmenin bir vasıtası olarak görmüştür. Türk-İslam sentezi adı verilen bu anlayış PKK özelinde başarılı olamamış ve 1984 yılındaki PKK saldırılarıyla şiddet sarmalı başlamıştır (Kirişçi ve Windrow, 1997: 119).

PKK'nın 1980 ve 1990'lı yıllarda neden olduğu düşük yoğunluklu savaş ve bölgedeki silahlı çatışmalar bölge insanının aslında kendilerini nasıl tanımladıklarına dair düşüncelerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ülkede yaşanan bu şiddet olaylarının Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan birçok kişiyi etnik kimlikleri bağlamında uyandırdığını söylemek olasıdır (Bruinessen, 2016: 351). Kürt nüfusun kimliklerine ilişkin hak taleplerine yönelik halkta oluşan kaygının temel sebebi devletin bekasının tehdit edilmesi ve bölünme endişesi olduğunu söylemek mümkündür. Milliyetçi harekette Kürt sorununun PKK ile özdeş olarak görülmesi sonucunda, Kürt nüfusun ayrılıkçılığı algısı halk arasında yaygın bir fikre dönüşmüştür (Aras vd, 2009: 16-17).

1980 ve 1990'lı yıllarda uzunca bir süre milliyetçi kesim tarafından Kürt nüfusun varlığı çeşitli argümanlarla reddedilerek mesele bütünüyle bir güvenlik sorununa indirgenmiştir. Bu çerçevede askeri operasyonlar, 1990'lardaki sınır ötesi hareketler savunulmuş ve bunlar güçlü devletin markası olarak görülmüştür (Öztaş, 2016b: 448). Ancak 1990'ların başında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kürt meselesine karşı bakışında değişim

yaşanmış, öncelikle 1991’de Kürtçe dilindeki yasak kaldırılmış, Kuzey Iraklı liderler Barzani ve Talabani ile görüşülmüş, onların aracılığıyla PKK ateşkes kararı almıştır. Ancak önce ateşkes bozulmuş, akabinde Özal’ın vefatıyla Kürt sorununun çözüm süreci akamete uğramıştır. Özal dışındaki diğer siyasi aktörlerin de artık Kürt meselesine yaklaşımları değişmeye başlamıştır. Örneğin Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Erdal İnönü 1991 yılında Kürt vatandaşlarının kültürel kimliklerinin tanınması çağrısında bulunmuştur. Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı Süleyman Demirel ise 1992 yılında Kürt realitesini tanıdığı yönünde beyanatta bulunmuştur (Aydın ve Taşkın, 2018: 396-397).

Öte yandan terör örgütü PKK’nın yürüttüğü eylemler Kürt ulusal bilincini harekete geçirerek bu bilinci canlandırmış ve bu vesileyle kitlelerin mobilize edilmesi için önemli bir işlev görmüştür. 1990’lı yılların başında itibaren kurulan Kürt siyasi partiler ise ulusal kimliğin inşa edilerek güçlendirilmesinde icracı ve merkezi bir işlev üstlenmiştir. Kürt meselesinin gerek ülke gündeminde gerekse de dünya kamuoyu nezdinde görünür olmasını sağlamışlardır (Bruinessen, 2016: 397-407). Buna karşın Kürt siyasi hareketinin partileşme süreci, Türk milliyetçiliğinin Kürt meselesini manivela olarak kullanmasının kaynaklarından biri haline getirmiştir.²²

HEP’in SHP listelerinden seçilerek TBMM’ye girmesi Kürt siyasal hareketinin kamuoyu nezdindeki görünürlüğünü artırmış ve Kürt meselesini siyasallaştırmıştır. Buna karşın 1990’lara kadar Soğuk Savaş ve anti-komünist anlayışla hareket eden MHP, tabanını konsolide ederek mobilize etmeye çalışmıştır. Özellikle büründüğü ‘devletlü’ anlayışla Kürtlerin göç ettiği Batı ve Güney sahil şeridindeki oyları tahkim etmeyi başarmıştır (Ete, Taşdelen ve Ersay, 2014: 36-37).

1993 güzünden itibaren MHP’nin resmi tavrı “Ya devlet başa ya kuzgun leşe!” minvalinde olmuştur. Ülkücüler tarafından PKK karşıtı gösterilerde bu slogan çok sık kullanılmıştır. MHP lideri Alparslan Türkeş yaptığı beyanatlarda artan şiddete karşı

²² 7 Haziran 1990’da Halkın Emek Partisi’nin (HEP) kurulmasıyla Kürt siyasi hareketinin partileşme süreci başlamıştır. Bugüne değin kapatılan partilerin yerine yenisi kurularak devam edilmiştir. 25 Haziran 1992’de Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP), 7 Mayıs 1993’te Demokrasi Partisi (DEP), 11 Mayıs 1994’te Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), 24 Ekim 1997’de Demokratik Halk Partisi (DEHAP), 6 Haziran 2003’te Özgür Parti (ÖP), 9 Kasım 2005’te Demokratik Toplum Partisi (DTP), 23 Aralık 2009’da Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), 27 Ekim 2013’te Halkların Demokratik Partisi (HDP) kurulmuştur (Voatürkçe, 2025). Son olarak 15 Ekim 2023’te Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti) kurulmuştur.

askeri çözümü savunarak bu konuda öneriler getirmiştir. Bu çerçevede terörün kökünü kazıyabileceğini vurgulayarak yetki verildiğinde çözeceğine ilişkin inancı güçlendirmiş ve bunu her daim kullanmıştır (Can ve Bora, 2000).

1990'lı yıllar boyunca şehit cenazeleri bir nevi terör örgütü karşıtı gösterilere dönüşmüş ve MHP ile ülkücülerin taşradaki örgütlerinin olağan bir faaliyeti haline gelmiştir. 1993 yılında bu gösteriler siyasi parti il başkanlıkları ve valilikler tarafından düzenlenen yarı-resmi gösteri hüviyetine bürünmüştür. Gösterideki sloganlar ve kullanılan simgelerle MHP'nin hegemonyası devam ederken Kürtler ve PKK artık aynı zeminde eşleştirilmiştir (Can ve Bora, 2000).

1990'ların başında devletin boşalttığı köylerden şehirlere, özellikle Ege ve Akdeniz'e yerleşen Kürt nüfusun bu bölgede gördükleri tepki Türk kimliğinin siyasallaşmasına hizmet etmiştir. Bu karşılaşma özellikle siyasal atmosferin PKK üzerinden militarize olması ve gün geçtikçe artan şehit cenazeleriyle birlikte tepkisel milliyetçiliği beslemiş ve MHP'nin bu dönemdeki başarısının anahtarı haline gelmiştir (Ete, Taşdelen ve Ersay, 2014: 38).

1990'larda PKK'nın şiddet ve terör dalgası ve Kürt muhalefетinin partileşerek TBMM'de temsil edilmesi, buna mukabil merkez sağ partilerin bu gelişmelere duyarsız kalması MHP'nin siyaset arenasına güçlü bir figür olarak çıkmasını sağlamıştır. Kamuoyunda oluşan tehdit ve beka kaygısıyla baş edecek bir siyasi parti olarak görülen MHP, 1999 seçimlerinde sağ tabanda milliyetçi ve muhafazakâr oyları alarak beklenmeyen bir zafer kazanmıştır (Ete, Taşdelen ve Ersay, 2014: 9-10).

MHP'nin siyasi olarak merkez partileri arasında güçlü bir aktör haline gelişinin birçok sebebi vardır. Bunların ilki PKK terör örgütünün şiddet eylemlerinin artmasına mukabil milliyetçi hassasiyetlerin ve reaksiyoner tepkilerin yükselmesidir. Bir diğeri ise Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinin ve küreselleşme sürecinin ulusal kimliği ve ulusal devleti tehdit etmesidir. Ancak bunlar arasında en mühimi 1999 genel seçimlerdeki başarısına da dayanak teşkil eden Kürt meselesidir. Zira MHP, meşruiyeti ve dahi varlığını özellikle 1990'lardan itibaren Kürt meselesi ile sağlamlaştırmıştır. Kaldı ki MHP'nin kimliğinin temel unsuru, gerçek veya hayali bir tehdit karşısında devletin bekasını tesis etmek için aksiyon almaktır (Altunoğlu, 2015: 8).

MHP'nin 1999 genel seçimlerinde ikinci parti haline gelmesinin temel sebebinin terörist başı Öcalan'ın Kenya'da yakalanarak yargılanmak üzere Türkiye'ye getirilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak MHP'nin Öcalan'ı idam etme sözü vermesine rağmen gerçekleştirememesi, akabinde ülkede yaşanan depremler ve ekonomik kriz neticesinde 2002 genel seçimlerinde meclis dışında kalmıştır (Altunoğlu, 2015: 17-18).

1993 yılında yeniden kurulan ve Türk milliyetçiliğinin siyasal ekseninde ete kemiğe bürünmüş şekli olan MHP'nin 1999 genel seçimlerinde 2. sırada kazanarak nasıl zafere ulaştığını anlayabilmek için 1999 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesine bakmak yeterlidir. Seçim beyannamesinin “*Seçimlere Giderken Dünya, Türkiye ve MHP*” ile “*2.4- Terörle Kararlı ve Etkin Mücadele*” bölümlerinde aşağıdaki bilgiler yer almaktadır:

Seçimlere Giderken Dünya, Türkiye ve MHP bölümünden;

Yeni bir çağa ayak basmak üzere olduğumuz bu dönemde, dünyada yaşanan olaylara kısaca göz gezdirirsek, tam bir ateş çemberi ve siyasi entrika kuşağı ile çevrili olduğumuzu görürüz (MHP, 1999:8).

Türk'ün gönlündeki vatan ve millet sevgisini, zihnindeki ‘güçlü devlet’ fikrini zayıflatmaya hiçbir şer mihrakın gücü yetmez (MHP, 1999: 12).

Bizler dünya jeo-politiğinin kalbi denilebilecek bu topraklarda, tarihin görüp görebileceği en ağır bedellerle ebedi bir vatan, ‘ilelebet payidar kalacak’ bir devlet ve cumhuriyet kurduk.

Yeryüzünün en değerli, fakat aynı zamanda da en tehlikeli ve zorlu coğrafyasına sahibiz. Türkiye, bir başka ifadeyle üç kıtayı kilitleyen anahtarın adıdır. İşte bunun için, çok düşmanımız vardır (MHP, 1999: 13).

2.4- Terörle Kararlı ve Etkin Mücadele

Milliyetçi Hareket Partisi terör ve anarşiyi, insanlarımızın can ve mal güvenliğini, milli birliğimizi, demokrasimizi ve ekonomik gelişmemizi tehdit eden en büyük tehlikelerden biri olarak kabul etmektedir. Bu sebeple, terörle mücadeleyi hiçbir şartta ihmal edilmemesi gereken milli bir politika olarak ele almaktadır.

MHP; başta bölücü terör olmak üzere, zor ve şiddeti yöntem olarak benimsemiş her türlü yasa dışı unsurları bir an önce tesirsiz hale getirmeyi, ülkemizin her köşesinde güven ve huzuru hâkim kılmayı öncelikli temel görevlerinden biri olarak addetmektedir (MHP, 1999: 51).

Beyannameye baktığımızda; ülkemizin tam bir ateş çemberi ve siyasi entrika kuşağıyla çevrili olduğu, ancak hiçbir dış mihrakın güçlü devletimizi zayıflatamayacağı, bulunduğumuz jeo-politik konumda ağır bedeller ödenerek ilelebet payidar kalacak devlete sahip olduğumuzu, bulunduğumuz coğrafya nedeniyle düşmanımızın çok olduğu ve terörle mücadelenin ihmal edilmemesi gereken milli mesele olduğu vurgulanmıştır.

Böylelikle seçmenlerin zihnindeki korkuyu harekete geçirmek suretiyle bir beka kaygısı inşa ederek kitleler mobilize edilmeye çalışılmış ve başarılı olunmuştur.

Ancak 1999-2002 döneminde seçmenin gözünde başarısız görülen MHP her ne kadar 2002 seçimlerinde TBMM dışında kalmış olsa da 1990'lardaki anlayışını aynen muhafaza etmiştir. Zira 1990'larda terör nedeniyle yaşanan demografik ve politik dönüşümün Kürt sorununu her daim siyasal gündemin merkezinde tutacağı ve buna endeksli bir politik anlayışın milliyetçi seçmen üzerinde, özellikle de Kürtlerin göç ettiği ve onlarla temas eden Güney-Batı sahil şeridinde bulunan tepkisel milliyetçi seçmenden teveccüh göreceği anlaşılmıştır. Tam da bu nedenle MHP 2000'lerde Türk siyasal hayatında yaşanan her meseleyi Kürt sorununa endekslemiştir (Ete, Taşdelen ve Ersay, 2014: 10). Zira Türk siyasetinde MHP genellikle işler kötüye girme eğilimine girdiğinde veya bir kriz anında akla gelmekte, ancak işler normal seyrine döndüğünde aktif bir rol alması düşünülmemektedir. Bunun temel sebebi partinin reaksiyoner tutumundan kaynaklanmaktadır. Zira MHP, her türlü yenilik veya değişim teşebbüsünü millete, devlete ve ulusal bütünlüğe karşı tehdit olarak görme eğiliminde olmuştur. Mesela Kürt sorununda yaklaşık 30 yıl boyunca denenen ve bir netice alınmayacağı aşikâr olan yöntemleri siyasetin gündemine yerleştirmiştir (Altunoğlu, 2015: 9).

Belirtmek gerekir ki Kürt meselesi kuşkusuz objektif olarak rejim açısından bir tehdit teşkil etmekle beraber, yerleşik milliyetçiliğin ve onunla hayat eden güçlerin ideolojik-politik bekasını sağlamadaki işlevselliğiyle de kamusal alanı topyekûn alarma sevk eden bir ölüm-kalım meselesi ve konumuna erişmiştir. En azından Kürt meselesiyle ilgili politikalara ve kamuoyu oluşturma pratiğine karakterini veren söz konusu işlevsellik olmuştur. Her şeyden önce yerleşik-geleneksel milliyetçi teyakkuzun gerekçesi olarak canlı bir tehdit algısına ve beka kaygısına kendi bekası gereği ihtiyaç duyan güçler vardı. Öncelikle bürokrasi ve ordunun önemli sektörleri, ayrıca milliyetçi siyaset esnafı, iktidar mevkilerini korumak açısından milliyetçi teyakkuza muhtaçtılar. İç pazara dönük faaliyet gösteren ve büyük ölçüde milliyetçi-muhafazakâr siyaset esnafıyla kaynaştığı iktidar ilişkileri tarafından himaye edilen taşra orta burjuvazisinin de bu beka kaygısını paylaştığını söylemek yanlış olmayacaktır (Bora ve Can, 2004: 86).

2007 seçimlerine gelindiğinde ise yine artan terör olayları ve bunlara yönelik toplumdaki tepkilerin milliyetçi bir reaksiyona dönüşmesiyle MHP'nin meclise girmesi mümkün

olmuştur (Altunoğlu, 2015: 18). Benzer şekilde 2015 Kasım Genel Seçimleri öncesi yaşanan terör olayları MHP'nin oylarını arttırmıştır. Neticede ülke içinde ve dışında devleti tehdit edecek herhangi bir gelişme yaşandığında MHP'nin oylarında bir artış yaşanırken olağan dönemlerde ise oy oranında gerileme yaşanmaktadır. Yani bir kriz anında seçmenler MHP'nin varlığına ihtiyaç duymaktadır (Alkan, 2007: 84).

Son olarak MHP'nin AB'ye bakışını ortaya koymak, Kürt sorununun beka için araçsallaştırmaya ne denli müsait olduğunu ortaya koymak adına önemlidir. MHP'nin AB hakkındaki görüşleri dönemin Genel Başkan Yardımcısı Deniz Bölükbaşı tarafından parti programı olarak deklare edilmiştir. O'na göre Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki Kopenhag siyasi kriterleri Kürt kimliği kapsamında istenilenlere kılıf olarak kullanılmış olup üyelik konusunda samimiysizlik söz konusudur. PKK'nın Türkiye'den talep ettikleri AB'nin Türkiye'den istedikleri büyük oranda benzeşmektedir. PKK'nın kimlik, ana dilde eğitim ve yönetim talepleri bulunmaktadır. Türk milletinden gayri bir milli aidiyet şuurunun oluşması ve bunun anayasal düzenlemesinin yapılması, eğitim dilinin kamusal bir statüye kavuşturulması ve Türkiye'de eyalet sistemine geçilmesidir. MHP'ye göre siyasi kriterler öne sürülerek Türkiye'nin tam üyelik dışında bir tabiiyet ilişkisiyle AB'ye bağlanması hedeflenmektedir (Erhan, Genç ve Sakarya, 2011: 253).

Bu düşünceler MHP'nin 2007 parti programında da tescillenmiştir. MHP parti programına bakıldığında, AB ile ilişkilerin ülke için bir kader ve kimlik sorunu olarak görülmediği, Türkiye'nin AB'nin sahasında sürüklenmeye mahkûm ve muhtaç olmadığı vurgulanmıştır. Ortaklık müzakerelerinin devamı için öne sürülen en temel şart ise Türkiye'nin milli birlik ve beraberliğinin muhafaza edilerek terör ve bölücülük konularındaki yaklaşımların ülke menfaatlerine zarar vermemesidir (MHP, 2025a: 128).

Bu programın güncel hali 17 yıl sonra 2024 yılında yürürlüğe konulmuştur (MHP, 2025b). Burada Avrupa Birliği ile ilişkilere ilişkin anlatımda neredeyse noktası virgülüne kadar aynı düşüncelerin muhafaza edilmesi ve herhangi bir güncellemeye gidilmemesi meselenin ele alınma biçimindeki pragmatik yönü ortaya koymaktadır.

3.6. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içinde FETÖ²³ yapılanmasına dahil olan askerlerce 15 Temmuz 2016’da gerçekleştirilen darbe girişimine geçmeden önce ordunun Türk siyasetindeki yeri ve devletin bekasındaki rolü hakkında bilgi verilecektir.

Tarihsel süreçte güçlü bir yok olma kaygısı taşıyan ahalinin ve devletin kurtuluşu için savaşılan ordunun tüm toplumu askeri değerlerle eğitip itaat altında tutma misyonuyla hareket ederek ulusu kuran ve yöneten ordu olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu pozisyonu Cumhuriyet dönemine de aynen devrolmuştur. Ordu, direkt olarak ülke siyasetine müdahil olmayan bir kuvvetken dahi gerek milliyetçi doktrini gerekse de mesleki ideolojisiyle beraber beka kaygısını ve güçlü bir tehdit algısını yeniden üretmiştir (Bora, 2017: 42, 171).

TSK, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren anlam, önem ve vizyonunu, sosyal ve siyasal konumunu devletin bekasına dayanan Soğuk Savaş dönemindeki korkular üzerine inşa edilen güvenlik anlayışından almaktadır. Siyasal grupların hiçbirisi TSK’nın devletin bekasını koruma sebebiyle ülkede hâkim olan ideolojiyi yeni baştan tanımlamak suretiyle iktidara müdahale etme motivasyonunu engelleyebilmiş değildir (Cizre: 2009: 158, 166).

Devleti milli güç olarak eşleştiren militarist yaklaşım milli güvenlik siyaset belgelerinde ve Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kararlarında karşılığını bulmuştur. Bu çerçevede tüm sosyal faaliyetler ve beşerî varoluşun tüm düzlemleri, devletin varoluş sebebinden başlamak suretiyle milli hedefler-milli menfaatler-milli strateji-milli politika silsilesinde milli gücün aşamaları olarak görülür. Milli güç kavramı, devletin menfaatini âli ve asli bir öncelik mertebesinde gören ve tartışmaya kapalı olarak kabul eden devlet aklı veya hikmet-i hükümet anlayışının bir tezahürüdür (Altınay ve Bora, 2008: 149).

Milli menfaat kavramının ve milli bilincin ordunun şahsında cisimleştiği düşüncesinin orduda karşılığını bulduğu ve nihayetinde askeri darbelerle uygulamaya konulduğu düşüncesi sıkça dile getirilmiş ve bu darbelerin de meşru bir temele oturmalarını sağlamıştır. Bu anlayışla ordunun siyasi sisteme yaptığı müdahaleler İttihat ve Terakki

²³ Daha fazla bilgi için bkz. İletişim (2025).

devrinden bu yana devleti/vatanı kurtarma görevi olarak kabul edilmiştir. Örneğin 27 Mayıs darbesi döneminde Milli Birlik Komitesi başkanı olan Cemal Gürsel darbenin gayesini şöyle tanımlamıştır: Memleketi felaket ve buhrana sürüklemek isteyen hırslı politikacıların elinden kurtarmak ve tehlikeye düşen milli varlığı yeniden tesis etmektir. 12 Eylül 1980 ihtilalinin temel amacı ise anayasanın ruhuna da yansıyan “milli birlik ve beraberliğin yeniden tesisi”dir. Bu yetkinin dayanağı ise Ordu İç Hizmet Kanunu’nun 34’üncü maddesi olup Türk yurdunu ve anayasayla tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni koruyup kollamaktır (Altınay ve Bora, 2008: 150).

Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 yıllarında darbeyle yönetime el koyan, 12 Mart 1971, 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007 tarihlerinde yayımladığı muhtıralarla iktidarı uyarayan TSK, askeri müdahaleleri milli birliği tesis etme ve devleti ayakta tutma gayeleriyle meşrulaştırmıştır. Ancak 15 Temmuz 2016 darbe girişimi öncekilerin (1960 darbesi hariç) aksine emir-komuta zincirine uyulmadan yapılmış, aşağıda ayrıntıları belirtilen hadiselerle esasında milli birliği ve devletin varlığını tehdit eder hale gelmiştir.

15 Temmuz darbe girişimine ilişkin bilgi vermeden önce başarısızlığa uğrayan darbe girişiminin planlayıcısı ‘Yurtta Sulh Konseyi’ tarafından devlet televizyonu TRT Haber’de okutulan bildiriye bakmakta fayda vardır. 1960, 1971 ve 1980 darbeleriyle aynı dile sahip bildiride yönetime el konulmasının gerekçeleri sıralanırken ilk sırada “vatanın bölünmez bütünlüğünü, milletin ve devletin bekasını devam ettirmek” zikredilmiştir (Bisav, 2025). Görüldüğü üzere darbeyi yapan hareket meşruiyet zeminine ilk olarak devletin bekasını yerleştirirken darbeye karşı çıkan siyasi partiler de yine devletin bekasını temel argüman olarak kullanmışlardır. Burada beka söyleminin reel olarak bir karşılığı olduğu söylenebilir, ancak esas olarak burada araçsallaştırıldığını görmekteyiz.

15 Temmuz darbe girişimi gece 22:00’de Genelkurmay Başkanlığı’nda yaşanan çatışma ile Fatih Sultan Mehmet ve Boğaziçi Köprülerinin darbeci askerler tarafından kapatılmasıyla başlamıştır. Saat 00.00’da ise bu girişimin TSK içindeki FETÖ mensupları tarafından yapıldığı öğrenilmiştir. Ankara’da saat 00:13’te Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’nu (TRT) işgal eden darbeciler darbe bildiri metnini okutmuşlardır. Saat 01:01’de Ankara Emniyet Müdürlüğü, 02:20’de Gölbaşı Özel Harekât Daire Başkanlığı ve TÜRKSAT helikopter ve savaş uçaklarıyla darbeciler tarafından vurulmuştur.

02:42’de TBMM bombalanmıştır. İlerleyen saatlerde önce TRT’yi işgal eden darbeciler, köprüyü kapatan darbeci askerler, Genelkurmay Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığındaki darbeciler derdest edilmiş ve Eski Hava Kuvvetleri Komutanı Akın Öztürk ve diğer darbeci askerler hakkında vatana ihanet suçundan işlem başlatılmıştır. Sonuç olarak gece başlayan darbe girişimi ertesi gün kontrol altına alınmıştır (İletişim, 2025: 5).

Darbe girişimi sonrası 21.07.2016 tarihli, 29777 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2016/9064 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 90 gün süreyle olağanüstü hâl (OHAL) ilanına karar verilmiştir. Milliyetçi akımın siyasi partiler düzleminde lideri olan MHP’nin genel başkanı Bahçeli’nin aynı tarihli basın açıklamasında bu kararı destekleyen ifadeler kullanılmıştır. Bu çerçevede; *“Türkiye’nin güvenlik ve bekasını temin ve takviye etmenin hükümetin en temel görevi”* olduğu, *“Bu maksatla gerekli ve aciliyeti olan yasal veya idari tasarrufların sırasıyla ve süratle alınmasının kaçınılmaz zorunluluk”* olduğu, *“MHP’nin Türkiye’nin oldukça kırılgan ve hassas bugünkü ortamında, devreye alınan olağanüstü hal kararını desteklemekte hayır bulduğu”*, *“MHP’nin böylesi karanlık ve oldukça sıkıntılı dönemde devletin ve milletin yanında ne pahasına olursa olsun tavizsiz şekilde duracağı, hiçbir gayri meşru oluşum ve çeteleşmeye aman vermeyeceği”* (MHP, 2025c) ileri sürülmüştür.

Bahçeli, darbe girişimi sonrası 26.07.2016’da yaptığı ilk TBMM grup toplantısında darbeye ilişkin olarak;

15 Temmuz gecesi, aziz vatanın tepesinde kanunsuz uçak uçurup helikopter gezdirenler Haçlı işbirlikçisidir, küresel vahşet projelerinin içimize kadar uzanmış maşalarıdır. Bu maşaları tutan eller kirlidir, kanlıdır ve alayı birden Türk’ün ezeli ve ebedi düşmanlarıdır. (...) Türkiye zor ve çetin günlerden geçmiştir. (...) FETÖ’cü teröristler üçüncü bin yılda Asya’nın Hristiyanlaştırılmasına hizmetle görevlendirilmiş, Kürdistan’ın doğumunu hızlandırmak için tembihlenmiş insan ve inancın yüz karalarıdır. (...) Bize göre 15 Temmuz bir işgal teşebbüsüdür ve bunun tarafları 1919’lu yıllardaki emperyalist komplonun uyuyan hücrelerinden başkası değildir. (...) Milliyetçi Hareket Partisi, Türkiye’nin bugünkü kırılgan ve beka düzeyinde tehditlere açık döneminde OHAL uygulamasına desteğini çekinmeden göstermiştir. (...) Üzerinde yaşadığımız topraklar tarih boyunca Türk’ün kanıyla mühürlenmiş ve sulanmıştır. Mensup olduğumuz millet asırlardan beri çok şükür Türk’tür. (...) Türkiye Cumhuriyeti her türlü güvenlik riskine açıktır. Dost ve müttefik bildiğimiz ülkeler kuyumuzu kazmaktadır. Eğer birlik olmazsak, eğer Türk milleti şemsiyesi altında toplanmazsak, eğer siyasi ve ideolojik önyargıları geri plana itmez, dayanışma ruhunu ayakta tutmazsak son vatanımızda selamızı verecek imamı arasak bile bulamayız (MHP, 2025ç).

MHP’nin iktidar kanadının icraatlarına destek açıklamalarının akabinde 7 Ağustos 2016 tarihinde gerçekleştirilen Yenikapı Mitingine katılmasıyla beraber AK Parti ile kurulacak

Cumhur İttifakı'nın temelleri atılmıştır. 15 Temmuz darbe girişimine karşı AK Parti, MHP ve CHP'nin katıldığı mitingde MHP lideri Bahçeli yaptığı konuşmada 15 Temmuz gecesi yaşananları geçmişle bağdaştırarak güvenlik kaygıları ve baka söylemini yeniden üretmeye çalışmıştır:

15 Mayıs 1919'da İzmir işgal edilmişti. İstanbul, 16 Mart 1920'de işgale uğramıştı. Biliniz ki, 15 Temmuz yeni bir istila denemesi, yeni bir kıyım ve yıkım hamlesiydi. (...) Mondros'ta çerçevesi çizilip Sevr'de dayatılan imha planları 15 Temmuz'da yeniden gün yüzüne çıkarıldı. Su uyur düşman uyumaz sözü bir kez daha anlam ve karşılığını buldu. Zalimler, hainler, emperyalizmin maşaları bu defa Türk askeri kılığına girdiler. (...) 15 Temmuz FETÖ darbe teşebbüsü; 627 yıl önce Kosova'da mağlup olanların yeni bir kalkışmasıdır. 620 yıl önce Niğbolu'da ezilenlerin tekrardan başını kaldırmasıdır. 572 yıl önce Varna'da, 563 yıl önce İstanbul'da, 490 yıl önce Mohaç'ta döktükleri kanda boğulduklarını sandıklarımızın yeniden karşı hareketidir. (...) 15 Temmuz'da TBMM'yi, emniyet ve istihbarat kuruluşlarını bombalayıp, sivil ve masum vatandaşlarımızı katledenlerle; 101 yıl önce Çanakkale kıyılarına gelip üzerimize ateş saçanlar aynı karanlık yolun yolcusudur. (...) Bugün yaşadıklarımızın kökü geçmişte, derinlerdedir. Türklüğe karşı bin yıldır sinmiş husumet saklandığı yerden yeniden doğrulmuştur. Bu tam bir hesaplama değildir. Biz hasbi olursak, biz kesrete yüz çevirip vahdet denizine hep birlikte açılırsak bizi kimse yenemez. (...) Bin yılın kaynaştırdığı Türk milleti oyunları boşa çıkaracaktır. Bunun şartı kısır ve sanal çekişmelere son verilmesidir (...) Tuzaklarla dolu engelleri aklımızla, ferasetimizle, faziletle bereketlenmiş kalplerimizle birer birer aşım mutlaka Türkiye'yi sonsuzluğun ufuk çizgisine taşıyacağız (Bloomberght, 2025a).

MHP'nin beka söylemiyle AK Parti'ye verdiği desteğin tescillendiği tarih 11 Ekim 2016 MHP grup toplantısıdır. Bu toplantıda Bahçeli özetle; yıkılmamızı gözleyenlerin faal olduklarını, yok oluşu projelendirenlerin faaliyetlerine hız verdiklerini, Türkiye'nin yanıp kül olmasını hedefleyenlerin hiç olmadığı kadar dinç, diri ve dirençli olduklarını, terörizmin şu anda Türkiye'nin bir numaralı meselesi olduğunu, bu belayı def etmeden, bu vahşi saldırganlığı alt etmeden Türkiye'de huzur olamayacağını, terörün Türkiye'yi her gün vurduğunu, kanlı örgütlerin sırayla Türkiye'yi hedef aldığını, ülkemizin zorlu, kanlı, şiddeti sürekli artan ölüm-kalım mücadelesinin ortasında olduğunu, 15 Temmuz'dan itibaren FETÖ'yle amansız mücadele edildiğini, kararlı, haklı ve son derece doğru şekilde FETÖ'cülerin üzerine gidildiğini, MHP'nin bu sürece destek verdiğini, meşru ve makul gördüklerini, ancak FETÖ'yle yapılan mücadelenin aynısının PKK'lılara da uygulanması gerektiğini, zira PKK'nın FETÖ'nün 15 Temmuz'da başaramadığı çözülmeyi tamamlamak, dağılmayı temin etmek için çırpındığını, bu uğurda partilerinin hükümete destek vereceğini, Türkiye'nin çok ciddi bir beka sorunuyla karşı karşıya olduğunu, iç ve dış güvenlik sorunlarının giderek ağırlaştığını, vatani içine alan husumet çemberinin gittikçe daraldığını, Türkiye Cumhuriyeti'nin beka mücadelesi verdiği bugünlerde, siyasi iktidarın ve devletin en tepesinde bulunan Cumhurbaşkanının hukukla

ters düşmesinin gelecek açısından çok mahsurlu çok tehlikeli olduğunu, bu açık tehlikenin bertaraf edilebilmesi için iki alternatif yol bulunduğunu, bunlardan birincisi ve en sağlıklı olanının, Cumhurbaşkanının fiili başkanlık zorlamasından vazgeçmesi, yasa ve anayasal sınırlarına çekilmesi, şayet bu olmayacaksa ikinci olarak, fiili durumun hukuki boyut kazanabilmesinin süratle yol ve yöntemlerinin aranması gerektiğini, AK Partinin bunun için anayasa değişikliğini TBMM'ye getirmesini, referandum halinde milletin vereceği karara saygılı olduklarını ifade etmiştir (MHP, 2025d).

Sonuç olarak 15 Temmuz darbe girişimi MHP'nin AK Parti'ye karşı izlediği yaklaşımda değişikliğe neden olmuştur. Hususiyetle PKK'ya yönelik olarak Çözüm Süreci sonrası 2015'te başlayan operasyonlar ve milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ilişkin başlayan yakınlaşma 15 Temmuz ile beraber ete kemiğe bürünmüştür. MHP, daha önce kriz anlarında yaptığı gibi yine devletin bekası ve güvenliği gerekçesiyle 15 Temmuz sonrası OHAL ilanı, terör örgütüne yönelik sınır ötesi operasyonlar, devletin FETÖ'den temizlenmesi sürecinde güvenlikçi politikalarla AK Parti'yi desteklemiştir. Bu meyanda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş için 2017'de yapılan referanduma 'Evet' diyerek seçimin kazanılmasını sağlamıştır. Daha önce başkanlık sistemine karşı çıkan Bahçeli'nin fikrinin değişmesine yol açan temel sebepler Türkiye'ye FETÖ, PKK, Halk Koruma Birlikleri (YPG), Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) ve Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C) gibi terör örgütlerinden yönelen tehditler ve bunları destekleyen küresel odakların Türkiye'ye yönelik saldırılarının ortadan kaldırılması olarak ifade edilmiştir. Parlamenter sistemin yaşattığı tikanıklıkların önüne geçilmesi ve seri karar alınarak hızla uygulanması, devletin bekası için sistem değişikliğinin şart olacağı düşünülmüştür. 15 Temmuz'da yaşanan ve sonrasında devam edeceği düşünülen muhtemel saldırılardan zarara uğramadan çıkma adına verilen mücadele MHP cephesince "beka meselesi" olarak isimlendirilmiş ve adeta bir slogan haline gelmiş, öte yandan bu mücadeleyi veren kadro ise "yerli ve milli" olarak nitelendirilmiştir (Altunoğlu, 2018: 17-19).

4. BÖLÜM

DEVLETİN BEKASI SÖYLEMİNİN 2019 MAHALLİ İDARELER SEÇİMİNDE KULLANIMI

Çalışmanın bu bölümünde Geç Osmanlı’da kaygıya dönüşen devletin bekası kavramının Cumhuriyet’e geçildiğinde milliyetçi akımlarca araçsallaştırılmasının bir örneği olarak 2019 mahalli idareler seçiminde söylem olarak kullanımı irdelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle seçmen davranışları teorisi, milliyetçi söylem ve seçim hakkında genel bilgi verilecek, akabinde ise ‘Beka kaygısı’, ‘Dış güçler’, ‘Bölücülük-Terör (HDP-PKK-FETÖ)’ ve ‘Beka Söyleminin Pragmatik Kullanımı’ başlıkları altında vaka ortaya konulmuştur.

4.1. BEKA SÖYLEMİNİN KORKU ÖĞESİ OLARAK SEÇMEN DAVRANIŞLARINDAKİ YERİ

Seçimlerde beka söyleminin kullanımı ve seçmen davranışlarına etkisini anlamlandırabilmek için bu davranışlara yön veren kuramları irdelemek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere seçmenlerin davranışlarını açıklayan birçok teori bulunmaktadır. Bu teoriler temel olarak sosyolojik yaklaşım (Columbia Ekolü), psikolojik yaklaşım (Michigan Ekolü) ve rasyonel tercih olarak üç bölüme ayrılmaktadır.

Columbia Yaklaşımı olarak da adlandırılan sosyolojik yaklaşımda psikolojik bakış açısının dayandığı bireysel davranış kabul edilmeyerek grup temelli düşünce dikkate alınmaktadır (Harrop ve Miller, 1987: 157). 1940’ların başında Columbia Üniversitesi araştırmacıları tarafından ortaya konulan bu yaklaşım, seçmenlerin davranışlarında bireysel kararlardan ziyade toplumsal grupların etkili olduğunu ileri sürmüştür. Gaudet, Berelson ve Lazarsfeld’e göre seçmenlerin oy davranışını aile ve iş ortamı gibi sosyal gruplar belirlemektedir. Lazarsfeld liderliğindeki araştırmacılar *The People’s Choice* isimli çalışmalarında sosyal grupların tesiriyle seçmenlerin politik kararları üzerinde etkili olan temel öğelerin, coğrafi bölge, din ve sosyo-ekonomik statü olduğunu bulmuşlardır (Lazarsfeld vd, 1948: 138-140). Benzer şekilde Berelson ve diğer araştırmacıların 1954’te ortaya koydukları çalışma da oy verirken seçmenlerin politik seçimlerini belirleyen grup etkinliklerinin, yerleşim yeri, aile üyeleri, dini aidiyet ve sosyo-ekonomik statü olduğu sonucuna varmışlardır (Berelson vd, 1954: 88-108). Öte

yandan sosyolojik yaklaşımda bir diğer teori ise sosyal bölünmedir. Seymour Lipset ve Rokkan'ın yaklaşımlarına göre sosyal bölünme, işlevsel ve yerel olmak üzere iki boyutludur. Yerel anlamda 'çevre' ve 'merkez' iki ayrı uçta yer almakta, çevrede merkezin kültürel tehdidi altındaki gruplar ve dinsel azınlıklar yer alırken merkezde ise seçkinler arasındaki iç kavgalar yaşanmaktadır. İşlevsel anlamda ise çıkar çatışmaları çerçevesinde üretici-tüketici ve işçi-işveren çatışmaları bulunurken ideolojik çatışmalarda ise dost-düşman ve biz-onlar şeklinde aidiyet yönüyle öne çıkan çatışmalar söz konusudur (Lipset ve Rokkan, 1967: 10-11).

Parti kimliği olarak da adlandırılan psikolojik yaklaşım, seçmenlerin davranışlarında oy verdikleri partiye kurdukları aidiyet ilişkisini odağına almaktadır. Michigan Ekolü de denilen bu yaklaşım çerçevesinde Campbell ve diğer araştırmacıların 'American Voter' isimli çalışmasında, seçmen davranışlarının, bilhassa oylama kararlarının arkadaş ve aile gibi grupların tesiriyle belirlendiği, oy verdikleri partiye bağlılıklarının bu tür mecrada olgunlaştığı ve nitekim oy vermeye gittiklerinde bu motivasyonla oylarını verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla seçmenlerin partizan bağlılıkları seçmen davranışlarını belirleyen temel etken olarak ortaya çıkmaktadır (Campbell vd, 1980: 65). Diğer taraftan psikolojik yaklaşımda, birey merkezi bir role sahiptir. Zira bu anlayışa göre davranışları psikolojik durumlarına bağlı olan insanlar çeşitli baskılar altında tercihlerini yaparlar. Bencillik, saldırganlık, otoriterlik ve korku gibi bilinç altı ve içgüdüsel baskılar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla bu dürtülerle oy kullanan seçmen rasyonellikten uzaklaşır ve kendisini partiye özdeşleştirir (Gülmen, 1979: 41).

Son olarak rasyonel tercih yaklaşımında ise sosyalleşme ve toplumsal davranışlardan daha çok bireye odaklanılarak oy verme davranışı seçmenlerin menfaatleri çerçevesinde zuhur eden rasyonel bir hareket olarak kabul edilmektedir. Yani burada bireyin seçmenden ziyade ekonomik tercihte bulunan bir tüketici olarak konumlandırıldığını görmek mümkündür (Heywood, 2007: 352). Downs'un 1957'de yayımlanan *An Economic Theory of Democracy* adlı eseriyle temeli atılan rasyonel tercih yaklaşımı, seçmenlerin kendilerine siyasi partiler arasında en çok menfaat sağlayacağını düşündüğü partiye oy vermelerini ifade etmektedir (Downs, 1957: 36). Bu yaklaşımda seçmenlerin seçimlerde kendi çıkarlarını önceleyerek oy verme seçenekleri modellenmiştir. Bu modellemelere göre, seçmenler çok partili siyasal sistemde şayet en son seçimde oy

verdikleri siyasi parti yeniden seçilebilecek vaziyetteyse tekrar o partiye oy verme eğilimindedirler. Destekledikleri siyasal partinin seçimi kazanma ihtimali bulunmuyorsa başka bir partinin zafer elde etmesini önlemek için stratejik davranarak oy verme kararlarını belirleyebilirler. Yine uzun vadede destekledikleri partinin kazanma şansı çok az olsa da salt gelecek seçimlerde yeni alternatifler belirlemek için aynı partiyi oylamaları ihtimal dahilindedir (Downs, 1957: 49-50).

Seçmen davranışları teorilerini ortaya koyduktan sonra psikolojik yaklaşım bağlamında duyguların etkisini irdelemek yerinde olacaktır. Duyguların siyasetteki rolünü anlamaya yönelik akademik arayış, siyaset psikolojisinde 90'lı yıllarla beraber gelişen bir araştırma alanı olmuştur. Bu alanda duyguların siyasi tutumları, tercihleri, kararları ve bilgi işlemeyi etkileme ve yönlendirme yolları incelenmiştir. Zira duyguların siyasi davranışın ayrılmaz bir parçası olarak potansiyel etkileri önem arz etmektedir. Rasyonel tercih teorisinde öne sürülen mantık çerçevesindeki yaklaşımın karşılığında insanların hislerinin de dikkate alınması gerektiği yaklaşımı değerlidir. Nitekim biliş ve düşünme yanında duyguların da bireylerin davranışlarını şekillendiren yapıcı bir güç olduğu muhakkaktır (Erişen, 2015: 318-323).

Meselenin daha iyi anlaşabilmesi için duyguların kavramsallaştırılmasına yönelik yaklaşımlara bakmakta yarar vardır. Değerlilik yaklaşımı kişilerin basit bir soruya verdiği tepkiye göre olumlu ve olumsuz duyguların birbirinden ayrılmasına odaklanır. Duygu gücü (İki boyutlu) yaklaşımı ise bireylerin duygularının uyarılmasına dayanmakta olup tehdit edici uyaranlar olduğunda ve endişelendiklerinde siyasi arayış içinde olduklarını, olumlu ve coşkulu hissettiklerinde ise alışılmış siyasi davranışlar sergilediklerini ortaya koyar. Son olarak duyguların ayrıksılığı yaklaşımında ise olumlu veya olumsuz duyguların eşsiz olduğu, örneğin korkunun öfkeyle, öfkenin üzüntüyle aynı anlama gelmediği, farklı sonuçları olduğunu savunur. Bu yaklaşımlar çerçevesinde duygular değerlendirildiğinde artan kaygı ve tehdit algılarının riskten kaçınmayı teşvik ettiğini söylemek mümkündür. Bu manada tehdit algıları askeri eylemleri, cezalandırıcı politikaları ve medeni hakların kısıtlanmasını meşru görmeyi kolaylaştırır (Erişen, 2015: 323-329).

Seçmen davranışına psikolojik manada bakıldığında esasında bireyin öz benliği ve değerler sisteminin oy verme davranışını belirleyen faktörler olduğu savunulmaktadır.

Zira bireyin herhangi bir uyarana vereceği cevap, göstereceği tepki, onun dış dünyayı nasıl algıladığına, yorumladığına, hülâsa psikolojik yapısına bağlıdır. Bireyler bencillik, otoriterlik, saldırganlık, baskı ve korku gibi bilinç altı duygularla seçimlerini yapar. Bu tür psikolojik dürtüler seçmenin oy verme davranışına rasyonel bakışını engeller. Böylelikle birey tercihini parti programlarından ziyade partinin imajı, hatta onu algılayışına göre belirler (Gülmen, 1979: 41).

Stresin arttığı konjonktürel anlarda duygular siyasi tutumların ve yargıların oluşumunu besler. Özellikle de bir kişinin tercih ettiği partinin bir diğerinin reddettiği parti olduğu kutuplaşmış ortamda bu durum daha da güçlüdür. Nitekim Türk siyasetinin çeyrek asrına damga vuran bu ortamda vatandaşların muhtelif konularda hissettiği korku ve kaygılar siyasal davranışları üzerinde net bir biçimde etkiye sahip olmuştur (Erişen, 2018: 26). Erişen'in seçmen davranışına tesir ettiğini ileri sürdüğü korku, öfke ve coşku duyguları içinde çalışmamızı ilgilendiren 'korku'ya ilişkin değerlendirmeler, ortaya koyduğumuz meselenin açıklığa kavuşturulmasını sağlayacaktır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, nörolojik sistemler açısından korku, bir kişinin daha fazla eylemde bulunmadan önce durup çevreyi değerlendirmesini sağlayan engelleme veya gözetleme sistemiyle ilişkilidir. Korkuyu tetikleyen temel motivasyon ise algılanan belirsizliktir. Olay veya durumun belirsizlik seviyesi arttıkça korku seviyesi yükselmekte ve yüksek belirsizliğin baskısını deneyimleyen insanlar daha kaygılı hale gelmektedirler.²⁴ Öyle ki siyasi mecrada kullanılan korkutucu görsel materyal veya müzik ve politikacıların yüz ifadeleri gibi basit enstrümanlarla terörist saldırı veya dış güçlerin tehdidi bu kaygıyı zirveye çıkarır. Nitekim Türkiye'nin son derece belirsiz bir ortamla karşı karşıya olduğu, mevcut toplumsal stres ve siyasi çalkantı bir arada değerlendirildiğinde kamuoyunda hissedilen duyguların seçmenlerin davranışlarında önemli bir etki bıraktığı aşîkârdır. Bu çerçevede sevilmeyen partiye karşı duyulan öfke ve kaygı ile sevilen partiye karşı duyulan coşku karşılıklı olarak birbirlerinin davranışlarını belirlemektedir (Erişen, 2018: 55-109).

Belirtmek gerekir ki toplumda korkunun işleyişi esas olarak iki biçimde cereyan eder. Bu duygu toplumun sınırları dışında tarif edildiğinde, korkunun sosyal ihtilafların üstünü

²⁴ Bu tanımdan hareketle denilebilir ki esasında insanda korku hissini arttıran temel husus çeşitli dinamiklerin neden olduğu belirsizliklerdir. Yani tehlikenin somut bir biçimde varlığından ziyade tehlikenin ortaya çıkabileceği belirsizlik ortamı insandaki korku hissini daha çok artırır. Geçmişte yaşanan ve gelecekte de yaşanması muhtemel olan tehlikeler korku hissini diri tutar (Erçetin, 2019: 191).

kapatmaya yarayan bir beraberlik hissini güçlendirme fonksiyonu vardır. Örneğin dış güçlerin sebep olacağı tehditler toplumun müşterek korkusu yapılmaya çalışılabilir. Bu noktada belirtmek gerekir ki milliyetçi akımlar bu çeşit korkular anlamında zengin bir hazineye sahiptir. Gerek açık gerekse de örtülü bir biçimde korku, Türk siyasal hayatı içinde özellikle de Türk sağının belirleyeni olmuştur. Korkular siyasal yaşamın hemen hemen her evresinde kitleleri mobilize ettiren, manipüle eden, şekillendiren ve nihayetinde iktidarı meşru hale getiren bir araç olarak sıklıkla kullanılmıştır (Kerestecioğlu, 2016: 41-42). Türk sağında var olma mücadelesi ve devletin bekasını merkeze alan otoriter, milliyetçi, ötekileştirici ve dışlayıcı söylemler her daim iktidarların sürekliliğine hizmet etmiş ve bunlar siyasi mobilizasyon aracı olarak kullanılmışlardır. Buna imkân sağlayan dış güçler, güvenlik boşluğu, terörizm, belirsizlik ve siyasal istikrarsızlık gibi kavramlarla toplumdaki korku hissi mütemadiyen harekete geçirilmiş ve nihayetinde ‘biz’ ve ‘öteki’ ayrımıyla beraber dolaşıma sokulmuştur (Erden, 2019: 182).

Endişe, kaygı ve korku gibi duygu durumları politik zeminde ideolojiler kadar önemli olup siyaseti anlamlandırmak için göz önüne alınması gereken değişkenlerdir. Bu anlamda iktidarda bulunanların yarattığı, sahip olduğu veya beslediği korkular, seçmenlerin oy davranışlarını kontrol etme ve düzenleme olanağını sağlar. Burada oluşan paranoya politik gayeler için kullanılır. Kurallara mutlak itaati sağlamak ve sorgulanamayan bir iktidar kurmak için korkular büyütülerek paranoialar rasyonel hale getirilir. Korku bireyin en ilksel ve ilkel dürtülerinden biridir ve ontolojik bir niteliğe sahip olduğu için politik mecraya nüfuz etmesi de oldukça yaygın ve kolay olmuştur. Korkunun insan, toplum ve devlet arasındaki konsensüsle meydana gelmesiyle mutlak idareye kayıtsız şartsız sadakat güvence altına alınmış olur. Siyasi iktidarların halihazırda var olan korkuları manipüle etmeleri veya korku teması üretmeleri iktidarlarının meşruiyetiyle doğrudan alakalıdır. Çünkü korku duygusu kurtarıcı arayışını da beraberinde getirir. Topluma tehlikede olduğunun ancak bundan korunacaklarının mesajı verilir ki bu korkunun kaynağı olarak gösterilen bir günah keçisi de söylemin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu siyasal mecra da toplumdaki mutlak itaat beklenirken bunu kabul etmeyenler kolaylıkla günah keçisi figürünün destekçisi olarak etiketlenirler (Kerestecioğlu, 2016: 30-37).

Devletin bekası (beka kaygısı) kavramına insan psikolojisi açısından bakıldığında yurttaşlara yansıması varoluşsal güvenlik (ontolojik güvenlik) kavramıyla izah edilebilir. Giddens'e göre varoluşsal güvenlik; bireyin dünya üzerindeki halihazırdaki ve gelecekteki tehlike ve tehditlere karşı temel emniyet hissine atıfta bulunmanın yanı sıra kendisi dışındaki bireylerle ve yaşadığı toplumla arasındaki güven ilişkisini de ifade etmektedir (Giddens, 2010). İnsanlardaki varoluşsal güvenlik arayışları Aydınlanma Çağından önce kişisel, yerel veya dini otoriteler tarafından karşılanırken sosyolojik ve tarihsel şartlar sonucu ortaya çıkan modern devletlerle beraber politik otoriteler bu ihtiyacı karşılamışlardır (Zarakol, 2016: 51). Dolayısıyla beka bir kaygı duygusuna neden olarak seçmenlerin ontolojik güvensizliğini hedef almaktadır.

4.2. SÖYLEM DÜZEYİNDE 'BEKA'

Söylem esasında ideolojik düşüncelerin yeniden bina edilmesi ve ifade edilmesinde oldukça önemli bir konumda olup bu ideolojilerin elde edilmesi ve devamlılığını sağlar (Van Dijk, 2000: 51). Söylem, dil vasıtasıyla düzenlenen ve sergilenen, tekdüze ve daha önceden meydana getirilmiş olan tecrübeler kümesini ifade eder (Hall, 1977: 322). Diğer bir tarifile söylem, dil içinde anlamın hareket edişiyle ortaya çıkanlardır. Bu anlamın belirli kişi ve gruplar için nasıl harekete geçirildiğiyle ise ideoloji ilgilenir. Söylemin başlı başına bir sosyal çözümleme aracı haline gelmesiyle sözden söyleme doğru hareket edilmiştir. Böylece göstergelerin çözümlemesinde gösterenin temel vasıflarından gösterilenlerin değişken yapısına, anlamın durağanlığından değişimin dinamikliğine geçilmiştir. Bu kapsamda dilin yapısal özelliklerinden ziyade sözün nitelikleri, yani konuşmanın icra edildiği mekân, dönem ve koşulların belirleyici hale geldiği, anlam ve bağlam arasındaki rabıtaya yönelme söz konusu olmuştur (Sancar, 2014: 106).

Söylem düzeyinde 'beka'ya bakıldığında ise öncelikle salt siyasette değil toplumun her alanında kullanıldığını görmek mümkündür. Öyle ki toplumda 'sorun' olarak görülen hemen her hadise 'beka sorunu' olarak lanse edilmiş ve bu kavram adeta bir maymuncuk işlevi görmüştür. Bu durum kavramın araçsallaştırılmaya ne kadar müsait olduğunu anlamak açısından önemlidir. Son dönemde beka sorunu olarak tarif edilen birçok hadise bulunmakta olup aşağıda çeşitli örnekleri verilmiştir.

Yurt dışında yaşayan organize suç örgütü lideri Sedat Peker'in Türkiye'deki rüşvet ve yolsuzluk iddialarında ismi geçenler hakkında dönemin ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi tarafından suç duyurusunda bulunulmuştur. Buna ilişkin basın açıklamasında partinin genel başkan yardımcısı Muharrem Erkek, ülkedeki yolsuzluğun gerçek bir beka sorunu haline geldiğini, devletteki gücünü ve nüfuzunu kullanarak kendilerine tevdi edilen görevi kötüye kullanarak suç işleyen her bireyin yargılanmasının asıl beka meselesi olduğunu ifade etmiştir (İktibas, 2024).

Türkiye'de Kahramanmaraş merkezli 7 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremlere ilişkin olarak İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Meteoroloji Mühendisliği Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mikdat Kadioğlu, afetlere karşı hazırlıklı olmadan kalkınmanın sağlanamayacağını, depremlere hazırlıklı olmanın bir beka meselesi olduğunu ifade etmiştir. Depremlerin Türkiye için en büyük beka sorunu olduğunu ileri süren Kadioğlu, Gayrisafi Milli Hasıla'nın (GSMH) üçte birinin kaybedilme tehlikesiyle büyük bir sosyo-ekonomik tehdit altında olduğunu, bu tehditten daha ciddi bir ulusal güvenlik sorunu düşünmediğini ileri sürmüştür (Dünya, 2024).

İTÜ öğretim üyesi yer bilimleri uzmanı Prof. Dr. Naci Görür ise üniversite sınav sonuçlarına ilişkin değerlendirmesinde bu sonuçların eğitim durumumuzun kötü durumunu ortaya koyduğunu, bunun depremde daha tehlikeli olduğunu, durumun tam bir beka sorunu olduğunu, eften püften birçok şeye beka sorunu diyenlerin bunu dikkate alması gerektiğini belirtmiştir (Sözcü, 2024a).

Fenerbahçe Spor Kulübü Başkanı Ali Koç düzenlediği bir basın toplantısında rakipleri Galatasaray Spor Kulübünü eleştirerek Türk futbolu için bir beka sorunu olduğunu ifade etmiştir. Galatasaray başkanı ve yöneticilerinin kazanma uğruna hayali senaryolar ürettiğini, kazanmak için her şeyin mübah olduğu anlayışının kulübün kültürüne haline geldiğini, milyonlar arasında nefret tohumları ektiklerini, sadece Türk futbolu için değil, esasında ülke için bir beka sorunu olduğunu ileri sürmüştür (Ntvspor, 2024).

Ana muhalefet partisi CHP lideri Özgür Özel partisinin 17'nci Olağan Gençlik Kolları Kurultayı'nda Türkiye'de gençlerin inanılmaz sorunlarla boğuştuğunu, bunun sonucunda da yapılan anketlerde gençlerin yüzde yetmişinin imkân bulduklarında yurtdışına yerleşmek istediklerini, her dört gençten üçünün valizlerini hazırladıklarını, beka

sorununun bu olduğunu, Cumhur ittifakının beka sorununu başka yerde aramaması gerektiğini, esas beka meselesinin ülkenin gençlerinin dünyanın gelişmiş ülkelerinin hayalini kurması olduğunu ileri sürmüştür (Gazeteoksijen, 2024).

Tüm bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde beka kavramının söylem olarak çok çeşitli alanlarda kullanıldığını görüyoruz. Ama bu kavram, çalışmamız bakımından en sık kullanıldığı mecra olan milliyetçi söylemde değer kazanmıştır. Nitekim milliyetçiliğin en mühim boyutlarından biri söylem olarak milliyetçiliktir. Bu manada dünyadaki tüm coğrafyalarda yaşam süren insanların hayallerini bir ulus ve milli kimlik çerçevesinde düşünerek o çerçeve içine koymaya sevk eden retorik ve kültürel anlayışın üretimiyle belirli milliyetçi dil ve düşüncelerinin yeniden üretimini milliyetçi söylem olarak ifade etmek mümkündür (Calhoun, 2012: 7-8).

Milliyetçiliğin başlı başına bir ideoloji olmasını temin eden temel fenomenin milliyetçi söylem olduğunu söylemek olasıdır. Zira milletler gerek meşruiyetleri gerekse de kendilerini yeniden üretmek için bu söyleme müracaat etmişlerdir. Bu söylemin üç temel karakteristiği bulunmaktadır: Birincisi, milletin her şeyden önce gelmesi, ikincisi, tek meşruiyet kaynağının millet olması, sonuncusu ise karşı kimliklerinin üretilerek canlı tutulmasıdır (Özkırmılı, 2009: 285-286). Zira milliyetçilik bir dünyaya bakış ve onu yorumlama biçimi, etrafımızı çevreleyen gerçekliği algılamamızı ve onu biçimlendirmemizi sağlayan bir referans noktasıdır. Bu noktada söylem olarak kullanılan milliyetçiliği irdeleyen Özkırmılı, milliyetçiliğin dünyayı biz ve onlar şeklinde böldüğünü, hegemonya kurucu olduğunu, bu kapsamda yorum ve anlatı çevrelerini, düşünme ve hissetme biçimlerini, algılama ve değerlendirmeleri millileştirme vasıtasıyla diğer söylemler üzerinde tahakküm kurduğunu belirtmiştir. Ayrıca milliyetçi söylemin milli kimliği ebedi hakikat haline getirdiğini, kurumlar aracılığıyla işlediğini, dahası tahakkümünü muhafaza edebilmesi için her gün birçok yolla tekrar tekrar üretilmesi gerektiğini ifade etmiştir²⁵ (Özkırmılı, 2010: 28-31).

²⁵ Erken Cumhuriyet dönemine bakıldığında milliyetçilik düşüncesinin ulusçuluk/ulusluk olarak karşılık bulduğu görülmektedir. Nitekim Calhoun'a göre ulusların var olabilmesi için mensuplarının kendilerini söylemsel manada milli kimlik çerçevesinde anlamaları şarttır. Uluslar varlıklarını ancak milliyetçilik bağlamında devam ettirebilirler. Bu noktada milliyetçi konuşma ve düşünce şekli ulusun inşasına yardımcı olur (Calhoun, 2012: 137).

Tam da bu noktada, yani milliyetçiliğin her gün yeniden üretilmesinde ve milliyetçiliğin söylemsel inşasında mühim aktörlerden biri de Billig’in ileri sürdüğü banal milliyetçilik yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre milli sembol ve pratiklerin gündelik hayatta yeniden üretimi söz konusudur. Bu üretim alışkanlığa dönüştüğünde davranış haline gelmek suretiyle milli bilinci destekler. Kamu binası önünde dikkat çekmeden dalgalanan bayrak gibi doğal hatırlatmalarla yaşam biçimine entegre olur (Billig, 2002: 15-20).

Özetleyecek olursak milliyetçi söylem, mili kavramları görünür kılarak anlamlı hale getirir ve türlü yollarla yeniden üretir. Çalışma bağlamında ‘beka’ kavramını da bu cümleden değerlendirmek mümkündür. Nitekim daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere çok partili hayata geçildikten sonra anti-komünizm, Kürt sorunu ve 15 Temmuz darbe girişiminde beka söylem olarak milliyetçi cenah tarafından sıklıkla kullanılarak kitleler mobilize edilmeye çalışılmıştır.

Beka kaygısıyla mütemadiyen vurgulanan alarm hali zaman içinde hem devlet eylemleri hem de toplumsal hafızanın temel taşlarından olmuştur. Beka kaygısı, eski Türk devletlerinden beri süregelen güçlü ve aşkın devlet düşüncesiyle birleştiğinde devletin güvenliğinin sağlanması ve korunması her şeyin önüne geçmekte ve kaygı söylem haline geldiğinde kendinden gayrı tüm değerleri silikleştirmektedir: “Beka varsa gerisi teferruattır.” Üstelik bu kaygı hali toplumda salt belli bir kesime özgü olmayıp ülkenin dış güçlerce sarıldığı ve sürekli haksızlıklara uğranıldığı düşüncesi toplumda ayırım gözetmeksizin tüm kesimlerce karşılık bulmaktadır (Ocak, 2019).

Beka söylemi vahim ve acil tehlike alarmıyla dünyayı, insanı, ahlak, vicdanı, aklı fikri, hakkı hukuku “gerisi teferruattır” heyulasıyla boğmak, birlik ve bütünlük tazyikiyle hayat hakkı vermemektir. Bizden olmayan ‘düşman’ olanlara teyakkuzla en masum ‘fakat’ı dahi düşman görerek hayat-memat kaygısıyla hayatı esir almaktır (Bora, 2018).

Öte yandan beka kaygısı devletin bölünmez bütünlüğü, âli menfaatleri ve hikmet-i hükümet şemsiyesi altında devletin kutsallığıyla beraber düşünüldüğünde kullanışlı bir kavram haline gelmektedir. Nitekim çok partili hayata geçişle birlikte iktidara gelenler beka kaygısını muhalif seslerin bastırılması başta olmak üzere çeşitli amaçlarla işlevsel bir araç olarak kullanmıştır (Ocak, 2019).

4.3. 2019 MAHALLİ İDARELER SEÇİMİNDE DEVLETİN BEKASI SÖYLEMİNİN KULLANIMI

Çalışmanın bu bölümünde beka kavramının 2019 mahalli idareler seçimlerinde söylem olarak kullanımı irdelenmiştir. Bu noktada seçime Cumhuriyet İttifakı olarak giren AK Parti ve MHP'den özellikle de MHP yetkililerinin basına verdikleri demeçler, meclis grup toplantıları, aday tanıtım toplantıları ve gazete haberleri kullanılmıştır. Yaptığımız analize geçmeden önce seçimler hakkında, özellikle çalışmamıza konu olan MHP'nin de içinde bulunduğu Cumhuriyet İttifakı hakkında malumat vermekte fayda vardır.

Bilindiği üzere 2019 mahalli idareler seçimi öncesinde 16.04.2017 tarihinde yapılan anayasa değişikliği referandumu neticesinde parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine mevzuat anlamında geçiş yapılmıştır. Akabinde fiilen bu sisteme geçiş için seçimlerin 24.06.2018 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir. Ancak seçimlerden önce bazı yasa değişiklikleri yapılmıştır. Zira 1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanının adaylık ve seçimini düzenleyen değişik 101'inci maddesinde; 16.03.2018 tarihli, 30362 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun uyarınca birçok değişiklik yapılmıştır. Bunlardan konumuz anlamında en mühimi ise 24.04.1983 tarihli, 18027 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 12'nci maddesinden sonra gelmek üzere "*Seçim İttifakı*" başlıklı 12/A maddesinin eklenmesidir. Buna göre seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partilerin ittifak yaparak seçime katılabilecekleri, ittifak yapan siyasi partilerin kendi aday listelerini verecekleri hüküm altına alınmıştır.

Mezkûr mevzuat değişikliklerinin akabinde 20 Şubat 2018 tarihinde AK Parti ile MHP Cumhuriyet İttifakı'nı oluşturmuş, Büyük Birlik Partisi (BBP) ise daha sonra katılım sağlamıştır. CHP, İyi Parti (İP), Saadet Partisi (SP) ve Demokrat Parti (DP) ise 5 Mayıs 2018 tarihinde Millet İttifakı'nı oluşturmuştur. İlk olarak 2018 genel seçimlerinde yarışan ittifaklar akabinde 2019 mahalli idareler seçimlerinde karşı karşıya gelmişlerdir. Kürt milliyetçi hareketinin siyasi temsilcisi olarak kabul edilen HDP ise her ne kadar Millet İttifakı'na dahil olmamış olsa da 11 ilde aday çıkarmamak suretiyle pasif olarak ittifaka katkı sunmuştur.

Cumhur İttifakı'nın kuruluşunda en önemli kilometre taşı 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ tarafından teşebbüs edilen darbe girişimidir. Bu tarihe kadar AK Parti'ye muhalif kanatta duran MHP 7 Ağustos 2016 tarihinde Yenikapı'da gerçekleştirilen “Demokrasi ve Şehitler Mitingi”ne katılarak AK Parti ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşmanın neticesinde AK Parti tarafından seslendirilen başkanlık sistemine geçişe MHP'nin kararın milletçe verilmesi şartıyla destek verdiği görülmüştür. AK Parti tarafından 15 Temmuz darbe girişiminin anayasal açıktan kaynaklandığı öne sürülerek başkanlık sistemi bir beka meselesi olarak gündeme getirilmiştir (Sabah, 2025).

Nitekim her iki partinin üyelerinden oluşan heyet tarafından hazırlanan, başkanlık sistemine geçişi ihtiva eden ve TBMM'ye sunulan 18 maddelik anayasa değişikliği teklifi 19 Ocak 2017'de kabul edilerek yasalaşmış ve referandum sürecine girilmiştir (BBC, 2025a).

6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da temel olarak milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkarılması, seçilme yaşının 25'ten 18'e indirilmesi, Hakimler ve Savcılar Kurulu yapısının değişimi ve en önemlisi de parlamenter sistemden vazgeçilerek anayasaya Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine ilişkin hükümlerin getirilmesidir. 16.04.2017 tarihinde yapılan halkoylaması sonucunda 27.04.2017 tarihli 30050 sayılı Mükerrer Resmî Gazetede yayımlanan YSK'nın 663 sayılı kararına göre geçerli oyların %51,41'inin evet, %48,59'unun ise hayır olduğu anlaşılmıştır.

İttifakın kuruluş sürecine bakıldığında, öncelikle MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli Cumhuriyet İttifakı ifadesini, ortaklarını zikretmeden ilk olarak 30.11.2017'de ifade etmiştir (Ntv, 2025a). 20.02.2018'de ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan MHP ile kuracakları ittifakın isminin Cumhuriyet İttifakı olduğunu açıklamıştır (Bloomberght, 2025b).

19.04.2018 tarihinde Erdoğan düzenlediği basın toplantısıyla erken seçimin 24 Haziran 2018 tarihinde yapılmasına karar vermiştir. Bir gün önce Bahçeli'nin yaptığı çağrıya olumlu yanıt veren Erdoğan, konu hakkında yaptığı açıklamada ittifakın kuruluş sürecine değinmiştir. Bu çerçevede 15 Temmuz darbe girişiminin başarısızlığa uğratılmasının siyasette de yeni bir dönemin miladı olduğunu, bu dönemde yapılan Yenikapı Mitingi ile

milletin siyasetçilere verdiği mesajın net olduğunu, bu kapsamda yapılan halk oylamasında anayasa değişiklikleriyle sistem değişikliğinin MHP'nin desteğiyle hayata geçirildiğini, 2019 Kasım'da yapılması gereken seçimlerin Türkiye'de yaşanan belirsizliği giderme adına 24 Haziran 2018 tarihinde yapılmasına karar verildiğini ilan etmiştir (Ntv, 2025b).

24 Haziran 2018 genel seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı seçiminde sıklıkla kullanılan beka kavramı yaklaşık 7 ay sonra yapılacak mahalli idareler seçimlerinde de Cumhur İttifakı tarafından çok güçlü bir şekilde dile getirilmiştir. Seçmen davranışları teorisi bağlamında değerlendirmek gerekirse devletin varlığı ve bekasının korunmasına ilişkin 31 Mart 2019 mahalli idareler seçim sürecindeki milliyetçi söylemlerin seçmen açısından gerek sosyolojik gerekse de psikolojik anlayış bağlamında okunabileceğini görürüz. Zira sosyolojik anlamda yaşanan coğrafya (Türkiye) ve ait olunan grup (Türk kimliği) seçmenin devletin bekası için vereceği oya tesir edebilecektir. Hayat sürülen coğrafyanın kaybı veya ait olunan grubun dağılması ihtimalinin sosyolojik manada seçmenin sandıktaki oy davranışını sarıh bir biçimde belirleyeceği düşünülmektedir. Öte yandan psikolojik yaklaşıma bakıldığında ise seçmenler üzerinde korku, endişe ve kaygıya yol açacak beka kaygısının yine oy davranışlarına tesir edebileceğini söylemek mümkündür. Bu anlamda seçmenlerdeki ontolojik güvensizlik hissi oy davranışlarını etkileyecek oldukça önemli bir parametredir. Bu zaviyeden 31 Mart 2019 mahalli idareler seçimi ile 23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Belediyesi tekrar seçimine bakıldığında AK Parti ve MHP iş birliğindeki Cumhur İttifakı'nın seçime ilişkin tüm kampanya faaliyetlerinde merkezine 'devletin bekası' kavramını alarak karşılarında konumlanan CHP ve İP'den oluşan Millet İttifakı'na karşı bunu sıklıkla kullanmıştır. Her ne kadar ittifakta yer almasa da özellikle büyük şehirlerde bu ittifakı destekleyeceğini açıklayan HDP ise Cumhur İttifakı'nın reaksiyonundaki itici güç olmuştur. Hususiyetle dış güçlerin ülkemiz üzerindeki ezelden beri süre gelen kötü emelleri, içeride ise PKK destekçisi olduğuna inanılan HDP ile 15 Temmuz 2016'da darbeye kalkışan FETÖ yapılanması vurgulanmak suretiyle beka kaygısı seçmenin zihninde canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu canlandırma sırasında Cumhur İttifakı dışındaki tüm bileşenler aynı potada eritilmiş CHP, İP, SP ve HDP bölücü, terör destekçisi, güvenlik sorunu ve dış güçlerin maşası olarak görülmüştür.

Bu meyanda 2019 mahalli idareler seçimlerinde başta MHP olmak üzere Cumhur İttifakı bileşenlerinin beka söylemine ilişkin açıklamaları ulusal gazete ve internet kaynakları üzerinden taranmış olup ulaşılan örnekler üzerinden bekayla yeniden üretildiği görülen ‘beka kaygısı’, ‘dış güçler’ ve ‘bölücülük-terör’ temaları bağlamında değerlendirmeler yapılmış ve son olarak da söylemin pragmatik kullanımı irdelenmiştir.

4.3.1. Beka Kaygısı

Öncelikle belirtmek gerekir ki Heper’in Nettl’a atıfla belirttiği üzere Türkiye’de devlete bakış güçlü devlet veya aşkın devlet olarak tanımlanabilir. Bireyin esasen ahlaki bir cemiyyete aidiyet duygusunu ifade eden aşkıncılık, güçle kurulup güçle ayakta kalan Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne devrolmuştur. Bu anlayışa göre ülkenin istikbali hükümdarın elindeki müeyyideleri her an tatbik edeceği tehdidine ve böylelikle tebaanın her zaman umut ve korku arasında bir gri alanda hapsedilmesine bağlı olduğu, aksi takdirde memleketin dağılabileceğine inanılmaktadır (Heper, 2018: 8-39). 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun yıkılış sürecine girmesiyle beraber bu gri alan gittikçe büyümüş, aşkın ve âli olarak görülen devletin dağılmasını önlemek ve bekasını tesis etmek için modernleşme adına türlü reformlara girişilmiştir. Bu süreçte özellikle Balkanlar’ın kaybı ve düşman ordularının payitahta yaklaşması tehdit algısını körükleyerek acil olarak bir şey yapılması gerektiği düşüncesini alevlendirmiştir.

Tanzimat döneminde zirveye çıkan Batılılaşma eğilimi esasında kâfi derecede Batılılaşma suretiyle yitirilen gücü geri kazanma isteğinin bir sonucudur. Köklü olarak kabul edilebilecek reformların evvela ordudan başlaması, zikredilen bu anlayışın bir parçasıdır. Yoksa Batılılaşmanın ilgili çevrelerce tam manasıyla sahiplenilmesi gibi bir durum bahis konusu değildir. Kesin ve ivedi neticelere ulaşma kolaycılığı Batılılaşma hareketinin adeta özetini ifade etmektedir (Öztan, 2016b: 431).

Bora’nın “*Cereyanlar: Türkiye’de Siyasal İdeolojiler*” eserinde de belirttiği üzere (2017: 37-38) Geç Osmanlı döneminde devletin kurtarılması ve bekası için gösterilen çabalarda beliren telaş ve alarmizm duygusunun esasında yaklaşık yüz yıl sonra üstelik mahalli idareler seçiminde karşımıza çıkması bize devletin bekası kavramında bir süreklilik yaşandığını düşündürmektedir. Ancak ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere Geç Osmanlılar’da yıkılış sürecine kadar temel mefkure olarak görülen devletin bekası

kavramı, mahalli idareler seçiminde sandığa giden seçmenin oy verme davranışını etkilemek için milliyetçi bir söylem olarak kullanılmıştır. Bu kaygının söyleme dönüşmesine ilişkin örneklere geçmeden önce önemli bir hususu belirtmeden geçmemek gerekir ki, o da beka kaygısı/söyleminin esasında Cumhuriyet döneminde tüm siyasal akımlar tarafından kullanılma potansiyelidir. Yani bu söylemin salt milliyetçi akımların tekelinde olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Türkiye'nin düşmanlarla çevrelendiği ve sistematik bir biçimde haksızlığa uğradığı inancına dayalı beka kaygısı, sosyal demokrat hatta kısmen daha sol uçlara kadar uzanmaktadır. Bu noktada Türklüğü, Türk milli benliğini asli kimlik olarak kabul etmeyen kitlelerin dahi kolektif sosyal ortak duyusuna tesir etmiştir (Bora, 1995: 151). Bu noktada Mardin'in Shils'e atıfla ortaya koyduğu merkez-çevre dikotomisiyle meseleyi açıklamaya çalışmak yerinde olacaktır. Zira Shils'in; toplumun merkeze sahip olduğu, topluma üye olmanın bu bölgeyle girilecek ilişkiyle şekilleneceği, merkezin toplumun inanç ve değerlerinin alanına giren bir fenomen olduğu, toplumu şekillendiren sembol, değer ve inançların toplumun merkezini oluşturduğu tezini (Shils, 2002) ilham alan Mardin; merkez-çevreyi yöneten-yönetilen ayırımına benzeterek bir kutuplaşma ve kopukluktan bahsetmiş (Mardin, 2006) olsa bile Cumhuriyet'in ilanından bu yana merkezin ve dahi çevreden merkeze geçen akımların beka kaygısını her daim sahiplendiği, dış politikada temel ilke olduğu, iç siyasette ise anayasal mevzuatta "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" şeklinde sıklıkla zikredildiği görülmektedir. 1982 Anayasasında 18, 1961 Anayasasında ise 16 kez geçen "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" ibaresi aslımızın ve varlık sebebimizin devlet olduğunun cisimleşmiş halini oluşturmaktadır (Bora, 2017: 137). Hal böyle iken Türkiye'de beka kaygısını tek bir siyasal harekete hasretmek mümkün olmayıp merkezi ele geçiren tüm aktörlerce bir laytmotif olarak kullanıldığı aşîkârdır.

İşte bu kaygının kullanıldığı 2019 mahalli idareler seçiminden hemen önce 25 Kasım 2018 tarihli Yeni Şafak gazetesi haberinde AK Parti'nin belediye başkan adaylarını açıkladığı törende Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın şu ifadelerine yer verilmiştir:

Cumhur İttifakı için Bahçeli'ye teşekkür eden Erdoğan şunları söyledi: Biz de ülkemizin beka mücadelesinin en büyük noktalarından biri gördüğümüz Cumhuriyet İttifakı'na bağlılığımızı tekrar beyan ediyoruz. Bahçeli'ye İstanbul, Ankara ve İzmir'de aday çıkarmayarak AK Parti'yi destekleme kararı için de teşekkürlerimi sunuyorum.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ise konu hakkında;

Cumhur İttifakı Türkiye'nin güvenlik zırhıdır. Cumhuriyet millî birlik ve dayanışma şuurudur, Türkiye'nin kendisi, Türk milletinin ruh köküdür. Yeni sistemin yaşaması için Cumhuriyet'in kazasız belasız yoluna devam etmesi millî beka açısından mecburidir. AK Parti'nin adayları kim olursa olsun üç büyük şehirde desteğimiz tam olacaktır. Bu irademizde pazarlık yoktur.

dediği ifade edilmiştir (Gece Gündüz Çalışacağız, Cumhuriyet Türkiye'nin zırhı, 2018).

Mezkûr açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin devamı ve devletin bekasını sürdürmek için yerel seçimlerde Cumhuriyet'in iş birliği yaptığı ve hususiyetle üç büyük şehirdeki (İstanbul, Ankara ve İzmir) desteğin önemli olduğu vurgulanmıştır. Nitekim 2019 mahalli idareler seçimlerinde AK Parti ve MHP'nin oluşturduğu Cumhuriyet 'devletin bekası' söylemini gerek basın açıklamaları gerekse de seçim meydanlarında sıklıkla dile getirmiştir.

Bu söylemin resmileştiği an ise dönemin MHP Genel Başkan Yardımcısı E. Semih Yalçın'ın yaptığı 22 Ocak 2019 tarihli basın açıklamasıdır. Bu açıklamada özetle; Bahçeli'nin partisinin siyasi pozisyonunu aktiften dominanta yükseltmek üzere uzunca bir süredir tarihi adımlar attığını, bu adımlardan bazılarının devlete ele geçirmek, ülkeyi parçalamak ve millî bütünlüğü yok etmek isteyen FETÖ örgütlenmesinin boyutlarını gözler önüne seren 15 Temmuz ihanet teşebbüsü sonrasında atmaya başladığını, bu adımların başında ilk olarak yeni bir yönetim modeli içeren Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, ikinci olarak da politikada yeni bir meşveret, uzlaşma ve ortak çözüm arayışı döneminin kapısını sonuna kadar açan Cumhuriyet olduğunu belirtmiştir. Bu ittifakın temel mantık ve prensibini millî öncelikler ve devletin bekasının teşkil ettiğini, bu kavramların kelime anlamını aşan ve içinde aidiyet duygusu, mensubiyet şuru, maşeri vicdan, istikrar, millî şeref ve haysiyetin korunması gibi değerleri ihtiva ettiğini, MHP'nin 31 Mart 2019 yerel seçimlerinin kampanya stratejisini bu doğrultuda hazırladığını, kampanyanın temel sloganının *“Beka için millî karar, Cumhuriyet için istikrar”* olarak belirlendiğini ilan etmiştir. MHP'de bağlılık, mensubiyet ve aidiyetin daima belirleyici faktör olduğunu, MHP seçmeninin hangi seçimlerde olursa olsun, adaydan çok partisinden politikalarına, tutarlılığına, duruşuna, kurumsal kimliğine oy verdiğini, şimdi buna bir de Cumhuriyet faktörünün eklendiğini, mahalli seçimlerde belirleyici olan yerel unsurlar ve dinamiklere şimdi bütünü kapsayan millî öncelikler ve beka kavramlarının da dahil edildiğini ifade etmiştir. 31 Mart yerel seçimlerinin klasik bir mahalli seçim olmanın

ötesinde milli mutabakat ruhunu sandığa yansıtan bir seçim olacağını, yerel seçimlerde oyların il genel meclisiyle belediye meclis üyelerini de belirleyeceğinden oyların kararlı ve bilinçli bir şekilde kullanılmasının yerelde denge ve denetim mekanizmalarının sağlıklı bir biçimde işleyişi açısından önem arz ettiğini ileri sürmüştür. Yeni yönetim modelinde parlamento ile cumhurbaşkanlığı arasındaki denge ve denetim ilişkisi neyse il ve ilçe meclisleriyle belediye başkanı arasındaki münasebetin de öyle olduğunu, yerel seçimlerde başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere önemli illerde ve genel olarak da yurt çapında 30 Mart 2014'te oluşan tablonun korunmasının hem yerelde istikrarın hem de Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin devamı açısından önem arz ettiğini belirtmiştir (MHP, 2024).

Açıklamadan da anlaşılacağı üzere MHP tarafından yerel seçimlerde temel slogan olarak devletin bekası söyleminin kullanılacağı ve bunun gerekçeleri yer almaktadır. Cumhuriyet İttifakı'nın yerel seçimlerde kitleleri bir araya getirmek için kullanacağı düşünülen beka söyleminin/kaygısının esasında bu ittifakın MHP bileşeninin temsilcisi olduğu Türk milliyetçiliğinin daha oluşum aşamasında dahi ona rengini veren nüvesi olduğunu görmek mümkündür. Bu kaygının kendine has bir kurucu vasfı olup milli tehdiye bağlı olarak çeşitli vesilelerle yeniden üretilen, hatırlatılan ve sonuç olarak Türk milliyetçiliğinin kendini meşru kılması açısından devamlılığı olan bir pozisyondadır (Bekmen, 2008: 329).

Nitekim Osmanlılar'a bakıldığında da 18. yüzyılın başlarından itibaren devlet ricali ile Osmanlı aydınının temel problemi uluslararası mecrada hayatta kalma ve beka sorunu olmuştur. Bu sorunu tırmandıran ise o dönem Avrupa'da ortaya çıkan sosyal Darwinist düşünceyle hasta adam olarak kabul ettikleri Osmanlı'yı parçalama düşüncesidir. Özellikle Balkan Savaşları'nda yaşanan Rumeli'deki büyük toprak kayıpları ve Müslüman tebaanın bu coğrafyadan sürülmesi Osmanlı'da şok etkisi yaratmıştır. Böylelikle Osmanlı aydını devletin yok olması tehdidini en yakından hissetmiş ve yaşanan panik düşünce hayatlarını tamamen değiştirmiştir. Devletin nasıl kurtarılacağı, nasıl ayakta kalacağı ve yıkılmaktan kurtulacağı soruları Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde ise daha somut ve hayati bir hal almıştır. Hatta öyle ki milli mücadele sonucu Kurtuluş Savaşı başarıyla sonuçlansa da elde edilen kazanımları yitirme ve Sevr'de zirveye ulaşan eski günlere dönme endişesi her daim canlılığını muhafaza etmiştir

(Ünder, 2008: 429). Sevr Sendromu olarak tabir edilen bu kaygı Türk milliyetçi akımlarca çok partili hayata geçişle beraber kriz anlarında sıklıkla kullanılmıştır.

Türk milliyetçiliğinin özü savunmacı bir karaktere haiz olup devletin bekası anlayışıyla eklemlenmiş, milliyetçilik bir devlet ideolojisi, hatta toplumsal bilinçaltı olarak konuşlanmıştır. Cumhuriyet tarihine bakıldığında beka kaygısının zirveye çıktığı kaotik dönemlerde gerek devlet gerekse de diğer odaklarca milliyetçi bir tetikte olma hali adeta rutin hale gelmiştir. Hususiyetle bölücülük, komünizm ve irtica gibi dış kaynaklı tehditlerin arttığı dönemlerde milliyetçilik dalgalarının yükseldiğini gözlemlemek mümkündür (Can, 2008: 666). Nitekim FETÖ terör örgütünce gerçekleştirilen 15 Temmuz darbe girişimini de bu cümleden değerlendirmek mümkündür.

Nitekim darbe girişiminin akabinde geçilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin selameti için mahalli idareler seçimi MHP tarafından bir beka meselesi olarak konumlandırılmıştır. Semih Yalçın'ın açıklamasının alt metnini okuduğumuzda esasında seçim için tercih edilen “Beka için milli karar, Cumhur için istikrar” sloganının tesadüfi olmadığı, devleti ele geçirerek ülkeyi parçalamak ve milli bütünlüğü yok etmeye niyet eden 15 Temmuz darbe girişimi akabinde kurulan Cumhur İttifakınca hayata geçirilen hükümet sisteminin temel amacının milli öncelik ve devletin bekası olduğu vurgulanmıştır. Neden mahalli idareler seçiminde bekanın önem arz ettiğini belirtmek için de kurulan ittifakın milli mutabakat için devamındaki zaruret üzerinde durulmuştur. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki parlamento-Cumhurbaşkanlığı ilişkisi ile yereldeki belediye başkanı-meclis ilişkisi arasındaki benzerliğe dikkat çekilmiştir. Merkezdeki denge-denetim mekanizmasının yerelde de olması gerektiği ileri sürülmüş, başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere yurt çapında önceki seçimdeki tablonun korunması milli öncelik olarak addedilmiştir. Sonuç olarak Türk milliyetçiliğinin sıkça başvurduğu ve felsefesinde en önemli yere sahip olan beka kaygısı söylemi mahalli idareler seçimleri kampanyasında da yine güçlü bir figür olarak tercih edilmiştir. Tarih boyunca varlığını hep devlet ile kaim gören halkın gözünde kutsiyet atfedilen devletin yıkılacağına ilişkin Geç Osmanlı döneminde yaşanan tecrübe Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiş ve adeta Demokles'in kılıcı gibi her daim ülkenin üzerinde sallanmaya devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı ile Türk milliyetçiliğinin itici gücü olan beka kaygısı,

tıpkı Soğuk Savaş dönemindeki komünizm, 1980’lerdeki terör ve irtica tehdidinde olduğu gibi mahalli idareler seçiminde de sahnedeki yerini almıştır.

4.3.2. Dış Güçler

Türk ulusal kimliğinin oluşmasında en önemli unsurların başında gelen beka kaygısının temelinde Osmanlı’nın parçalanıp dağılmasını isteyen emperyalist devletler olduğu düşüncesi sıklıkla dile getirilmiştir. Türk kimliğinin oluşmasını sağlayan temel kaygı, vatanın elden gittiği düşüncesi temelinde gelişen ülkenin parçalanacağı, bu yüzden yıkılmasının engellenmeye çalışılmasıdır. Mütemediyen toprak kaybeden imparatorluğun yok olmasını isteyen güçlerce çevrili olduğu inancı toplumda büyük bir korkunun doğmasına yol açmıştır. Ülkenin dört bir yanının devletin yıkılmasını isteyen düşmanlarla sarılı olduğu düşüncesi her ne kadar o dönem için gerçeklerle bağdaşmış olsa da ilerleyen süreçte kitleleri manipüle etmek için kullanılmış ve bir nevi toplumsal korku ögesi haline getirilmiştir (Akçam, 2008: 60).

Türk siyasal hayatında dış mihrak veya dış güçler olarak tabir edilen ‘figür’ün dolaşıma girdiği vakaların başında 1950’li yıllarda alevlenmeye başlayan Kıbrıs Sorunu nedeniyle İstanbul’da yaşanan 6-7 Eylül Olayları gelmektedir. Sorunun hemen öncesinde Yunanistan’ın BM nezdinde girişimlerde bulunarak Kıbrıs Sorunu’nu dünya gündemine taşınması, dönemin iktidarı DP yöneticilerini harekete geçirmiştir. Esasında uzun zamandır kamuoyunun ilgi gösterdiği Kıbrıs konusu birdenbire milli mesele haline getirilerek akla yatkın bir stratejiye dönüştürülmüştür. 1954 yılının ocak ayından itibaren kamuoyunun duyarlılığı araçsallaştırılmak suretiyle Kıbrıs’taki Türkleri destekleyecek türlü icraatlara girişilmiştir. Yunanistan’ın hamlelerine karşın toplumun tepkileri 6 Eylül 1955’te Atatürk’ün Selanik’teki evine saldırı düzenlendiği şeklindeki düzmece bir iddiayla zirveye çıkmıştır. 6-7 Eylül olaylarında İstanbul ve İzmir’de gayrimüslimlerin ev, işyeri, tapınak ve mezarlıklarına yönelik saldırılar vuku bulmuştur. Ancak buna rağmen dönemin Başbakanı Menderes olayların bir komünist tahriki olduğunu belirterek suçu dışsallaştırarak uluslararası komployu vurgulamıştır (Özcan, 2019: 117-120).

Diğer taraftan döneminde kullanılan tabiriyle ‘Moskof düşmanlığı’, yani anti-komünizm, hatırı sayılır bir müddet Türk sağında özellikle de milliyetçi akımlarda düşman figürü olarak etiketlenmiştir. Komünist hareketleri her çeşit kötülüğün sebebi olarak kabul

etmek Türk milliyetçiliğinin fikir dünyasını bayağılaştıran bir pragmatizme de karşılık gelmiştir. Zira komünist anlayışın membaı olarak kabul edilebilecek Rusya, tarihi olarak Türk milliyetçileri için ezeli bir düşman olarak görülmüş ve böylelikle anti komünizme meşruiyet zemini sağlanmıştır. 19’uncu yüzyıl boyunca bir türlü mağlup edilemeyen, imparatorluk için hep tehdit olan ve devletin bekasına göz diken Rusya’nın diğer dış güçlere göre kadim ve coğrafi olarak yakın olması, bir düşman olarak seçilmesinin tesadüfi olmadığını göstermektedir (Öztan, 2016a: 77-79). Öyle ki Mustafa Kemal’e atfen söylenilen ancak gerçek olduğu ispat edilemeyen “*Şurası unutulmamalıdır ki Türk aleminin en büyük düşmanı komünistliktir, her görüldüğü yerde ezilmelidir.*” sözü milliyetçi cenahın en mühim vecizesi haline gelmiştir.

Milliyetçi-mukaddesatçı cenah ile komünizm paranoyası arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Bu ilişki sayesinde komünizme karşı Türk sağında bir birlik sağlanmış ve bir kurucu öteki olarak sahneye çıkmıştır. Milliyetçi akımlar kaygılı bir ruh haliyle var olan düzene karşı çıkan her hareketi pragmatik bir biçimde komünist olarak imleyerek anti-komünist hareketi her daim canlı tutmuştur. Bunun için çoğu kez komplo teorilerine de başvurularak ülkemiz üzerinde oyunlar oynandığı fikri işlenmiştir. Bu anlayışa göre içerideki komünistler esasında dış mihrakların, yani SSCB’nin birer piyonu olarak ülkede faaliyet göstermektedir (Koca, 2017: 548-550). ‘Kaygı’ ve ‘pragmatizm’ Türk milliyetçiliğinin abartılı tondaki anti-komünist anlayışını ortaya koyan temel anahtar kavramlardır (Taşkın, 2008: 618).

Milliyetçi akımlarca bir beka meselesi olarak görülerek araçsal manada kullanılan anti-komünizm, dış güçler tehdidini 1960’lardan 1980’lere kadar zinde tutmuştur. Dış güçler 2019 seçimlerine gelindiğinde halen varlığını sürdürmektedir. Nitekim dönemin MHP Ordu Milletvekili Cemal Enginyurt yerel seçimler öncesi dış güçler temalı bir açıklama yaparak şöyle demiştir:

(...) Beka ne demek, şu demek. Eğer bu seçimlerde Cumhur İttifakı yüzde 50’nin altına düşerse ABD’deki emlakçı Trump Venezuela’da olduğu gibi gece yarısı bir twit atacak ve diyecek ki ‘Devlet Bahçeli ve RTE kaybetmiştir. RTE’yi başkanlıktan aldım, Kılıçdaroğlu’nu getirdim; Türk halkı sokağa dökülsün diyecek. Tıpkı Fransa’daki Sarı Yelekliler gibi, tıpkı Venezuela’daki gibi ülkede kaos çıkaracaklar ve erken seçime gidilmelidir diyecekler. Birliğimizi, beraberliğimizi bölecekler ve ardından Suriye’de 5 bin tır ile silahla donatılmış 50 bin YPG’li köpek Türkiye’ye saldırarak ve Allah korusun bir büyük kargaşa, bir büyük kardeş kavgasına gideceğiz. İşte bunun için bu seçim beka meselesidir (İha, 2024).

Mezkûr açıklamada mahalli idareler seçiminde Cumhur İttifakı'nın kaybetmesi halinde Venezuela'da olduğu gibi kargaşa ortamının çıkacağı, tıpkı Fransa'daki Sarı Yelekliler gibi bir hareketle erken seçime gidilebileceği, hatta binlerce terör örgütü mensubunun ülkemize saldıracağı ileri sürülmüştür. Hayatın olağan akışına pek de uygun olmayan bu tür senaryoların oluşturulmasının yegâne sebebi seçmen üzerindeki korku, kaygı ve endişeyi artırıp ülkenin dört bir yanının düşmanlarla çevrili olduğu düşüncesini örneklerle pekiştirmek ve Cumhur İttifakı'nı desteklemeleri için kitleleri yönlendirmeye çalışmaktır. Beka söyleminin dara düşüldüğünde her an kullanılabilecek bir enstrüman olarak Türk milliyetçiliğinin bagajındaki en nadide parça olduğu muhakkaktır. Ancak Enginyurt'un açıklamalarında bu parça komplo teorileriyle güçlendirilmek ve dış güçler de işin içine katılmak suretiyle yerel seçimlerde Cumhur İttifakı'nın seçimlerde desteklenmesi için kullanılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan bu kez de MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli partisinin aday toplantısında 31 Mart yerel seçimlerinin beka seçimi olduğunu ileri sürmüş, Balkanlar'ın sarsıldığını, özellikle Makedonya'nın kaynadığını, Avrupa'nın sancılı, Kafkasya'nın sallantıda olduğunu vurgulayarak,

AB'de kanama vardır, Londra-Brüksel ilişkisi karmakarışıktır. Dahası güney sınırlarımız boyunca kanlı ve karanlık bir hesap görülmektedir. Her yer karışık, her taraf karanlıktır. Küresel emperyalizm şirret oyun peşinde, habis senaryosunu icranın derdindedir. Fırat'ın doğusunda neyin olacağı belli değildir. Gündemde olan güvenli bölge teklifleri masadadır ne var ki boyutunu ne getirip götüreceğini, dahası içeriğini tam bilen de yoktur. ABD'nin dayattığı güvenli bölge teklifiyle terör örgütlerinin güvenliğini sağlama gayesi ön plandadır, son tahlilde milli bekamız risk ve tehditlerin markajındadır. Yeni bir Barzani modeli kafalardadır, yeni bir özerk yapılanma gündemin başköşesindedir.

şeklinde beyanatta bulunmuştur (Ntv, 2024).

Bu açıklamalar esasında MHP'nin 1990'lardan beri AB'ye karşı müphem duruşunun devam ettiğini ve birliğin dış güçler şemsiyesi altında sayıldığını göstermektedir. Zira MHP açısından AB'nin amacının esasında Türkiye'de zorla etnik bir milli azınlığın yaratılması olduğu öne sürülmüştür. Böylece ülkenin devlet niteliği, milli birliği, güvenliği ve üniter devlet yapısının değiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin milli devlet niteliğini yıkarak milli birliğini bozacak etnik temelde bir azınlık yaratarak bu kesime azınlık hakları tanıma isteğinden ve Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde ön şart olarak dayatılmasından vazgeçilmelidir. Ayrıca ülkenin milli birlik ve beraberliğinin temellerini sarsacak Türk milletinden ayrı bir Kürt cumhuriyetinin

kurulmasına ilişkin taleplerden vazgeçilmesi istenilmiştir (Erhan, Genç ve Sakarya, 2011: 254-264).

Bahçeli, Cumhur İttifakı'nın İzmir Mitinginde yaptığı konuşmada ise *“Kimse ülkede beka sorunu yok demesin. Yeni Zelanda’da sıkılan kurşunlar hepimize isabet etmiştir²⁶. Şimdi anlaşıldı mı beka niye önemli? Çanakkale’de yendiklerimiz, İzmir’e kadar kovaladıklarımız tekrar karşımızdalar. Yegâne güvence Cumhur İttifakı’dır”* şeklinde açıklamada bulunmuştur (İttifak Atışması, 2019).

Bu açıklama MHP'nin devraldığı Türk milliyetçi düşüncesini devletin beka meselesini çözmeye meyyal bir ideoloji olarak vücut bulduğunu ve devletin varlık ve bütünlüğü için gerçek veya muhayyel bir tehdide konu olacak fikir ve eylemlere karşı adeta bir panzehir olarak varlığını sürekli kıldığını yeniden göstermektedir. Burada mühim olan gerçek olup olmamasına bakılmaksızın hayali de olsa düşman üretme kapasitesidir. Bu düşman önce komünizm, sonrasında değişen koşullara göre Kürt siyasi hareketi ve Avrupa Birliği olmuştur. Nitekim MHP üyelerinin yaptıkları konuşma ve verdikleri demeçlerde öne sürülen temel düşünce millet ve devletin içinde bulunduğu zor durum, iç ve dış düşmanların devlet ve milletin varlığına kastetmesi, elbirliğiyle devletin bekasını tehdit etmeleridir (Altunoğlu, 2015: 13).

Dönemin Dış İşleri Bakan Yardımcısı Yavuz Selim Kıran ise yaptığı açıklamada dünyanın dört bir yanında Türkiye üzerine oyunlar oynandığını ifade ederek şunları söylemiştir:

Geçtiğimiz hafta ayın 16’sı sabahı bir uyandık, dünyanın bir ucu 17 bin kilometre var aramızda, Yeni Zelanda’da barbarca, faşistçe bir terör saldırısı yaşanıyor. Orada 50 Müslüman kardeşimiz şehit oluyor, orada bizim 3 vatandaşımız yaralanıyor. Bir bakıyorsunuz, ya dünyanın bir ucundaki saldırı diyorsunuz ama bir bakıyorsunuz oradaki saldırının arkasında, hedefinde yine Türkiye var. O faşist, o barbar, o İslam karşıtı, o İslam düşmanı teröristin silahındaki sembolleri takip etmişsinizdir. O teröristin yayınladığı manifestoyu da görmüşsünüzdür. Ne diyor o manifestoda? ‘Ayasofya’nın minarelerini yıkacağız.’ diyor. Ne diyor o manifestoda? ‘İstanbul’un sadece doğusunda yaşayabilirsiniz, Avrupa yakası size layık değil.’ diyor. Ne diyor o manifestoda? ‘Tayyip Erdoğan’ı indireceğiz.’ diyor. Dünyanın bir ucundaki saldırının hedefinde dahi Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan var. O yüzden bu seçim elbette bir beka seçimi, o yüzden elbette bu seçim bir kader seçimi (Hukukihaber, 2024).

²⁶ 15 Mart 2019 tarihinde Yeni Zelanda’nın Christchurch şehrindeki El Nur Camii ve Linwood İslam Merkezi’ne gerçekleştirilen, 51 kişinin ölüp 49 kişinin yaralandığı ırkçı İslamofobik saldırdır.

Dönemin AK Parti Çanakkale Milletvekili Bülent TURAN ise yerel seçimleri değerlendirirken dünyada oynanan oyunlarda Türkiye'ye biçilen bir rol olduğunu vurgulayarak

Bu rolü sayın Bahçeli ve sayın Erdoğan yerle bir etti. Milletiyle beraber darbelerin karşısında durdu. Sistemi değiştirdi güçlü yönetimi inşa etti. O yüzden S400'lerden tutun da Suriye politikasına kadar, Mısır'daki darbe girişiminden tutun da Türkiye'deki çukur operasyonlarına kadar, Cumhurbaşkanımız bu millet adına masaya oturduğunda, halk desteği zayıflamış denmemesi için yerel seçimler bizim için bir beka meselesi. (...) Sayın Erdoğan beş sene boyunca bu ülkenin başkanı artık. Suriye için masaya oturduğunda, Irak'taki sorunlarda masaya oturduğunda, Kuzey Kıbrıs'ın önünde enerji meselesinde masaya oturduğunda zayıf Erdoğan olmaması, zayıf Türkiye olmaması için bu seçimleri bir beka meselesi görüyoruz. (...) Mısır'ın başına gelen Türkiye'nin başına gelsin istenmedi mi? Irak üçe bölündü, Türkiye'de aynı zamanda çukur operasyonları başlamadı mı? Suriye'ye girdiklerinde dünyanın dört tarafından Türkiye ile ilgili farklı hesaplar yapılmadı mı? Bugün Fırat'ın doğusu, batısı tartışması bir beka meselesi değil mi? Oyları düşen bir cumhur ittifakı hangi saikle o masada daha güçlü olabilir? (...)” (Çanakkaletv, 2024).

Bahçeli'nin belediye başkanı aday tanıtım toplantısında Balkanlar, Kafkasya ve Avrupa'daki karışıklıklar, güney sınırimızdaki güvenli bölge teklifi ve ardındaki özerk bölge kurma planlarının devlet bekasını tehdit ettiğini ileri sürmesi, İzmir mitinginde Yeni Zelanda'daki terör saldırısını Çanakkale'de savaş verdiğimiz Anzaklar üzerinden bağlayarak tekrar karşımıza çıktıklarını ifade etmesi, dönemin bakan yardımcısının Yeni Zelanda'daki münferit saldırının hedefinde Türkiye olduğunu saldırganın önceki açıklamalarından çıkarması, son olarak AK Parti Milletvekili Turan'ın ise yerel seçimi değerlendirirken Türkiye üzerinden oyunlar oynandığı, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle beraber bunlara son verildiği, sistemin devamı ve Cumhurbaşkanının uluslararası sorunlarda zayıf görünmeyip güçlü durması için yerel seçimlerde Cumhur İttifakı'nın desteklenmesi gerektiğine ilişkin beyanatlarında amaç hep dış güçler teması bağlamında güvenlik endişeleri, tehdit algısı ve beka kaygısını yeniden üreterek seçmenlerin kararları üzerinde etki bırakabilmektir. Bu etki bırakılırken kullanılan yöntemi belki de derealizasyon²⁷ olarak tanımlamak mümkündür. Psikolojide gerçeklerden kopmak olarak tanımlanan derealizasyon, bu misalde olduğu gibi siyasette gerçeklerden kopma suretiyle manipülatif bir yaklaşımla kitleleri belli bir yöne sevk etmek için kullanılmıştır. Türkiye'de yaşanan her kriz anında devletin her daim payidar kalacağını garantisini veren ve ülkenin jeopolitik konumunu kullanan resmi devlet

²⁷ Psikolojide gerçekdışılık olarak tanımlanan bir rahatsızlıktır. Çevredekilerle ilgili olarak gerçekdışılık veya kopukluk yaşantıları deneyimlemektir. Gerçeklik algısının kaybolmasıyla sonuçlanır (Özden, 2018: 71-76).

söylemi bu seçimde de hususiyetle MHP üyeleri tarafından zikredilmiştir. Bu söylem bir tehdit algılaması üzerine bina edilirken devletin varlığına iç ve dış mihraklarca kastedildiği düşüncesi canlı tutulmuştur.

Bu düşüncelerin membâna bakıldığında; yıkıma uğrayan imparatorluğun bakiyesi üzerinde yaşanan Kurtuluş Savaşı'nın, beka kaygısını her daim ortaya sürülebilecek bir dava olarak ulusal hafızaya yerleştirdiğini görmemiz mümkündür. Soğuk Savaş dönemindeki anti-komünist bakış açısı bu meseleyi ideolojik hale getirmiştir. Beka problemi Kemalist, merkez sağ, muhafazakâr ve ülkücü nitelikteki tüm milliyetçi söylemlerin adeta leitmotivi işlevi görmüştür (İnsel, 1995: 14; Bora, 1995: 74-77). 1980'lere gelindiğinde ise 1982 Anayasasının temel felsefesini belirleyen Türk-İslam sentezini ortaya koyan Aydınlar Ocağı'nın²⁸ düşüncelerinin temelinde Türk milletinin beka davası bulunmaktadır. Bu davanın ülkenin jeopolitik konumunun doğal sonucu olduğu, bu nedenle iç ve dış güçler karşısında her daim uyanık ve tetikte olmanın lazım geldiği vurgulanmıştır. Bu meyanda güçlü devlet olgusu üzerinde durularak fertten ziyade önemli olanın devlet olduğu ileri sürülerek 1982 Anayasasının ruhuyla bunun ete kemiğe büründüğü ifade edilmiştir (Alper ve Göral, 2006: 587). İşte MHP'nin yerel seçimde beka söylemiyle zikrettiği ve dış güçler şemsiyesi altında belirttiği Yeni Zelanda saldırısı, bulunduğumuz coğrafyadaki ülkelerde yaşanan karışıklıklar, Türkiye'nin zayıflamasını isteyen devletler, dış güçlere karşı devletin güçlü konumunun muhafazası gerektiğinin ve bu nedenle mahalli idareler seçiminde de seçmenlerin desteğinin devam etmesinin zaruri olduğunun kanıtları olarak ortaya konulmuştur.

²⁸ Belirtmek gerekir ki, yetmişlerde merkez sağ ile radikal milliyetçi siyasal akımlar ideolojik ve organik anlamda sıkı ilişki içinde olmuşlardır. Her ne kadar bu dönemin sonuna kadar ayrı partiler halinde örgütlenmiş olsalar da seksenlerde ANAP'ın kurulmasıyla beraber aynı çatı altında birleşmiştir. (Mert, 2001: 64). Bu birleşimin teorik çerçevesi ise Aydınlar Ocağı tarafından üretilen Türk-İslam sentezi düşüncesi olmuştur. Bu düşünce temel olarak İslamiyet ve Türklüğü eşit olarak değerlendirse de, temel endişesi devletin beka kaygısı olup, millet ve onun koruyucusu devlet her türlü düşüncenin önünde olmalıdır. (Mert, 2001: 69). Aydınlar Ocağı Türk siyasal hayatında 1970 ve 1980'li yıllara damgasını vurmuş sağ görüşlü bir cemiyettir. Türk İslam sentezini düstur edinerek 12 Eylül 1980 darbesinin adeta resmi ideolojisini oluşturmuştur. Bu ideolojiyle Türk devletinin otoritesinin yeniden tesis edilmesi amaçlanmıştır. Zira darbeye geline süreçte o dönemdeki kutuplaşmış ve gergin siyasi ortamda kültürel kaos, anarşi ve komünizm tehdidine karşı bir çare olarak sunulmuştur. Aydınlar Ocağı üyeleri milliyetçi İslami bir teori ışığında devleti kurtaracak bir programla siyaset sahnesine çıkmışlardır (Millet, 2024: 392).

4.3.3. Bölücülük-Terör (HDP-PKK-FETÖ):

Kürt hareketinin ve özellikle onun silahlı örgütü PKK'nın MHP nezdindeki konumunu anlayabilmek için yakın dönemdeki gelişimine bakmakta fayda vardır. Bilindiği üzere 1937 yılı Dersim isyanından sonra sessizliğe bürünmüş olarak gözüken Kürt hareketi 1970'li yıllarda tekrar canlanmaya başlamıştır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Kürt siyasal hareketinin silahlı kanadı PKK'dan kaynaklı tehdit algısı beka kaygısının Türkiye Cumhuriyeti'nde diri kalmasının somut örneklerindendir (Bora, 2017: 245). Nitekim bu dönemde Kürtler ile yükselen etnik-kültürel milliyetçilik beka kaygısını yeniden canlandırmıştır. Kürt meselesindeki ivmelenme, beka sorunsalı ve tehdit algılamasının siyasi atmosfer üzerinde yoğunluğunu artırmasına neden olmuştur. Bu atmosferde devletin bekası dramatik bir tonda kullanılarak reaksiyoner ve radikal milliyetçi akımlar daha güçlü şekilde sesini duyurmuştur (Bora, 1995: 74-100).

Buna mukabil Kürt siyasi hareketi günümüze kadar farklı adlarla kurulan birçok siyasi partiyle temsil edilmiş olup hususiyetle sağ partiler tarafından terör örgütü PKK ile eşleştirilmiştir. Zira terör saldırılarıyla gündeme gelen Kürt sorunu kan kaybeden Türk milliyetçiliğine yeni bir sayfa açarak beka kaygısını yeniden üretmiş, bu kapsamda Kürt hareketinin dış mihraklarca desteklendiği ve Batı sömürgeciliğinin Türkiye'yi yıkma planı olduğu düşüncesi sıklıkla dile getirilmiştir. Bu durum Osmanlı'nın yıkılış dönemindeki Türk milliyetçiliğinin doğum koşullarıyla süreklilik arz etmiştir (Bora, 1995: 139-140).

Kürt sorunu esasında objektif olarak değerlendirildiğinde rejim için reel bir tehdit olmakla birlikte, Türk milliyetçi hareketinin ve onunla yaşam bulan güçlerin politik- ideolojik bekasını sağlama noktasındaki fonksiyonelliği ile de kamusal sahayı topyekûn bir şekilde alarma geçiren bir ölüm-kalım sorunu konumuna erişmiştir. Dolayısıyla Kürt sorunuyla ilgili politikalara ve kamuoyu oluşturma çabasına rengini veren, söz konusu fonksiyonellik olmuştur. Öte yandan milliyetçi entelijansiyanın bakışı ise Kürtlerin 'dış güçler'in maşası olduğu şeklindedir. Batı'nın Türkiye'yi zayıflatarak bölmeye yönelik komplolarının sürekliliği ekseninde, Osmanlı'nın yıkılış sürecinde gayrimüslim azınlıkların üstlendiği rolün şimdi Kürtlere biçildiği ileri sürülmüştür. Türkiye'nin üye olduğu uluslararası platformlardan azınlık hakları ve demokratikleşmeye ilişkin telkinlerinin aslında Batı'nın devleti güçsüz kılmaya, egemenlik yetkisini kısıtlamaya ve

esasinda barış içinde ülkede yaşayan toplulukların tahrik edilmesine yönelik olduğu inancı vardır (Can ve Bora, 2000). Sonuç itibarıyla MHP'nin siyasal olarak varlığını mütemadiyen toplumdaki bölücülük kaygısına endekslediğini söylemek mümkündür (Ete, Taşdelen ve Ersay, 2014: 45).

Nitekim mahalli idareler seçimlerinde kullanılan beka söyleminde sıklıkla zikredilen kavramlar bölücülük ve terör olmuştur. PKK ve FETÖ terör örgütü bu kapsamda söylemin altlığını oluşturmuştur. Bunun en temel sebebi ise HDP'nin seçim sürecinde başta üç büyük şehir olmak üzere 11 şehirde Millet İttifakı lehine aday çıkarmamasıdır. Bu durum salt PKK ve HDP'nin değil, bu seçim desteğinden yararlanan Millet İttifakı bileşenlerinin de terörle suçlanmalarına neden olmuştur. 30 Mart 2019 tarihinde, yani seçimden bir gün önceki Yeni Şafak gazetesinde terör vurgusu yapılarak yerel seçimlerde kullanılacak oyun önemi manşete taşınmıştır:

İşte tablo karar sizin! PKK ve FETÖ'nün yönü belli. 57 milyon seçmen yarın sandık başına gidiyor. Vatandaş oylarıyla belediye başkanları ve diğer yerel yöneticileri seçecek olsa da HDP ve Kandil'in CHP, İyi Parti, Saadet ittifakında belirleyici olması, seçimleri beka meselesi haline getiriyor.

CHP aday listesinde terörle bağlantılı 229, Saadet Partisi'nde 82, İyi Parti'de 29 isim var. Kandil'deki elebaşları Murat Karayılan, Cemil Bayık ve Duran Kalkan CHP'nin başını çektiği ittifakı işaret ediyor. Firardaki FETÖ'cülerin de umutları aynı yönde. Bu nedenle istikrar ve terörle mücadelenin devamı için sonuçlar çok önemli olacak (İşte Tablo Karar Sizin, 2019).

Gazete haberinde de görüldüğü üzere muhalefet cephesinin terör örgütü ve bölücülerle iş birliği içinde olduğu gösterilmek suretiyle seçmenlerin davranışlarına tesir edilmek istenilmiştir. Esasında bu durumun geçmişteki kökenlerine bakıldığında örneğin 1970'lerde kurulan Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde komünizmle mücadelede izlenen tutumla benzerlik arz ettiğini görürüz. Komünizm ile solculuğun eşit olarak kabul edildiği ve dolayısıyla CHP'nin komünizme hizmet ettiği şeklinde bir politika geliştirilmiştir. Öyle ki ordu CHP'ye karşı kışkırtılmak suretiyle ötekileştirilmiş, miting ve toplantılarına saldırılar düzenlenmiştir. 2. Milliyetçi Cephe hükümetinden sonra 1978'de CHP'nin 42'nci hükümeti kurmasıyla beraber milliyetçi cenah, CHP iktidarıyla komünizmin Türkiye'ye geldiğini ileri sürmüştür. CHP'nin bölücü olduğu ve komünistleri engellemediği, hatta yardım ve yataklık ettiği sıklıkla dile getirilmiştir. Bu süreçte CHP'nin komünist düzenine mukabil olarak Türk sağında milliyetçilik tonu artmış ve AP'nin organize ettiği Bayrak Mitingleri düzenlenmiştir (Koca, 2020: 387-

390). CHP'ye karşı milliyetçi cenahın vücuda getirdiği bu söylemin tam 40 yıl sonra bu kez farklı düşmanlarla bir araya getirilmek suretiyle dillendirilmesi esasında 'beka' kavramının Türk siyasal hayatındaki sürekliliğini ispat etmektedir.

Yerel seçimlerin akabinde partisinin seçim değerlendirme kampında konuşan Bahçeli ise 21 Nisan 2019 tarihinde yaptığı açıklamada;

Eğer Cumhur İttifakı ayakta kalmazsa, PKK'lılar, FETÖ'cüler, Geziciler, Sorosçular daha da güçlenecek. Hesap karanlıktır. (...) 31 Mart'ta PKK CHP lehine çalışmadı mı, FETÖ zilletin yanında durmadı mı? FETÖ'cüler kimi kutladı, PKK'lılar kimin için sevindi? Kanırta kanırta kazanmaktan bahseden alçak FETÖ'cüler kimin şakşakçılığına soyundular. "Artık normalleşme zamanı" diyenler, siyasi eskiler CHP'yi siper olarak kullanmadı mı? Aldatmaya gerek yok, aldanacak yok, yalanlara kanacak yok. Bir yandan ekonomik teröristler Türk lirasına saldırırken, diğer yandan CHP, İP, HDP buna kuryelik yapmaktadır (Politikoyol, 2024).

şeklinde beyanda bulunmuştur.

Gerek Yeni Şafak gazetesinin haberi gerekse de Bahçeli'nin açıklamalarında PKK, FETÖ, Geziciler ve Sorosçular aynı eksende zikredilmek suretiyle oluşturulan blok, seçimde rakip ve bekaya tehdit olarak görülen CHP ile eşleştirilerek kullanışlı bir söylem enstrümanı haline getirilmiştir. Esasında bu yaklaşımın tarihsel arka planına bakıldığında yeni olmadığını söylemek mümkündür. Özellikle Soğuk Savaş dönemine girilmesiyle milliyetçi akımlar için anarşi, terör ve bölücülüğün en mühim simgesi komünizm olmuştur. Beka alarmıyla yok edilmek üzere hedefe konulan muhalefet cenahı hep bu anlayışla imlenerek bir arada gösterilmiştir. Böylelikle milletin varlığı ve yokluğu ekseninde meseleye yaklaşıldığında, kendilerini Türk devletinin muhafızı olarak gören politik yapılanmaların toplumsal linç girişimleri meşru bir zemine oturtulmuştur (Atılğan, 2020: 62). Nitekim dönemin MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş yurdun dört bir yanında eğitilen ülkücü komandolar için yaptığı *"Bu, Türk milletinin varlık mücadelesi, ölüm kalım savaşıdır. Anarşiye, komünizme ve diğer bölücü hareketlere ordusuyla, polisiyle, gençliğiyle, bütün millet elbette karşı duracaktır."* (Milliyet, 1969) açıklaması bu anlayışı ete kemiğe büründürmüştür. 1960 ile 1980 yılları arasında savunulan bu anlayışın süreklilik arz etmek suretiyle 2019 mahalli idareler seçimine intikal ettiğini söylemek mümkündür.

Dönemin AK Parti Genel Başkanvekili Numan Kurtulmuş 15 Şubat 2019 tarihinde Eyüp seçim bürosu açılışında terör vurgulu şu konuşmayı yapmıştır:

Bu seçimin beka meselesi olmasını sağlayan maalesef hükümetin tavrı ve tarzı değil, bazı muhalefet partilerinin ve çevrelerinin tavrıdır. Şöyle bir hatırlayın, çukur eylemleri, hendekler kazarak millete ve devlete kafa tutan, bölge halkına Cizre’de, Silopi’de, Şırnak’ta, Diyarbakır’da, Sur’da maalesef hayatı çekilmez hale getiren terör örgütlerinin Türkiye’ye ne kadar bela olduğunu ne kadar vakit kaybettirdiğini. Şimdi de o örgütlerin sınır aşırı uçları olan PYD ve YPG üzerinden Türkiye’nin nasıl hizaya sokulmaya çalışıldığını hep beraber görüyoruz. Bu terör örgütlerinin siyasette izdüşümü olan partiler ve onlarla iş birliği yapan CHP, bu siyaset tavrını sürdürmeseydi beka meselesinden bahsedilemeyecekti. Aynı şekilde 15 Temmuz gibi Anadolu topraklarının tarihi boyunca görmüş olduğu en büyük ihanet hareketine, darbe teşebbüsüne CHP’nin Genel Başkanı ve yöneticileri eğer “örtülü darbe” diyerek bir yerde sahip çıkmasalardı biz de siyasette beka meselesinden bahsetmezdik. Ama ana muhalefetiyle, diğer partileriyle terör örgütleriyle iş birliği içerisinde olan birtakım partilerle iş birliği yapmak, herhalde Türkiye’deki vatansever unsurların da güç birliği yapmasını zorunlu kılıyor. Bu anlamda bu seçim bir beka meselesidir (Akpatri, 2024).

6 Mart 2019 tarihli Yeni Şafak haberinde, Devlet Bahçeli’nin Millet İttifakı liderlerinden Kılıçdaroğlu’nun *“Türkiye’nin beka sorunu yok, ABD’nin desteklediği teröristler mi bize saldıracak”* sözlerine karşı *“Kılıçdaroğlu zihniyetini deşifre etti. Şuur kaybına uğramıştır. Zillet ittifakının terör sevgisi, bölücülük merakı iyice somutlaşmış, gün yüzüne çıkmıştır. Kılıçdaroğlu’nun yalana sarılması zilletin zehir etkisinin yayıldığını, dehşet verici bir şuur kaybına düştüğünü göstermiştir.”* dediği haberleştirilmiştir (Kılıçdaroğlu Zihniyetini Deşifre Etti, 2019).

Bahçeli Yozgat mitinginde ise yine Millet ittifakı ile terör eşleştirmesini yaparak şunları söylemiştir:

Biz namerde muhtaç olmamak için beka diyoruz. Ve biz ebediyete kadar yaşamak için beka kararındayız. Zillete boyun eğmeyiz. Zalime umut bağlamayız. İlette geçit vermeyiz. Türkiye’nin yükselişini engellemek isteyenlere fırsat tanımıyoruz. CHP Genel Başkanı YPG’yi aklaya dursun, biz teröristleri silindir gibi ezip geçmeye yeminliyiz, kararlıyız. CHP-HDP-İP-SP-ÖDP boncuk gibi dizilmiş, Kandil’in yörüngesine, Pensilvanya’nın dümen suyuna girmiştir. CHP, PKK’yı besiyeye çekmiş, kuluçkaya yatırmıştır. İki yanlıştan bir doğru çıkmaz. Bunlardan da bir yol olmaz. Atatürk’ün CHP’sinin PKK’lılarla bir araya geldiğini görmek bu partinin geçmişi açısından utanç kaynağı, rezalet yumağı, yüz kızartıcıdır. Kılıçdaroğlu’nun çizgisi Kuvay-ı Milliye değil olsa olsa Kuvayı İnzibatiye’dir (Yeni Ufuk, 2024).

Bahçeli 26 Şubat 2019 tarihli Merkez Yönetim Kurulu, Merkez Disiplin Kurulu ve il başkanları ortak toplantısında ise;

(...) Bugün ülkemizde bir yanda Türk milletinin kutlu iradesinden doğmuş, ifade kudretiyle doğrulmuş Cumhuriyet İttifakı varken, diğer yanda feyzini Türkiye düşmanlarından alıp ikbal hesabı yapan Zillet İttifakı bulunmaktadır. Zilletin bir numaralı destekçisi PKK’dır. CHP, HDP, İP, SP, ÖDP aynı çizgide, aynı emel ve hedefin izindedir. FETÖ ise bunlarla aynı

hizadadır. Zillet İttifakı aynı zamanda bir milli güvenlik sorunu haline dönüşmüş, bir beka meselesi hüviyetine bürünmüştür (TRT Haber, 2024).

şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Gerek Bahçeli gerekse de Kurtulmuş'un açıklamalarından beka söyleminin merkezine terör örgütleri ve bileşenlerinin yerleştirildiği görülmektedir. Hususiyetle 2015 yılı sonunda Güneydoğu'daki hendek olayları sırasında yaşananlar, PKK'nın sınır ötesindeki işbirlikçileri PYD ve YPG'nin (PKK'nın Suriye kolları) faaliyetleri ve son olarak FETÖ terör örgütünün 15 Temmuz darbe girişimi hatırlatılmak suretiyle Millet İttifakı'na destek veren HDP'nin terör örgütleriyle organik bağı ortaya koyulmuş ve mahalli idareler seçiminde kesinlikle HDP'ye ve onun özellikle büyük şehirlerde destek verdiği Millet İttifakı'na oy verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Türk sağı tarafından Kürt hareketinin siyasileşmesinden bu yana kurulan tüm partilerin PKK terör örgütünün uzantısı olarak imlendiği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla meselenin 1980'lerden gelen arka planı buraya da intikal etmiştir.

Nitekim bilindiği üzere 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye'yi neoliberal politikalarla beraber dünya ülkesi yapma hayalini suya düşüren gelişmelerin en önemlisi PKK'nın silahlı eylemlere girişmesi olmuştur. Bu durum milliyetçi cenah tarafından kadim düşmanların, emperyalist ülkelerin hain bir projesi olarak tanımlanmıştır. Onlara göre bölücü terörist hareket Türkiye'nin güçlenmesine mâni olmak isteyenlerin piyonudur. Hedef esasında güçlü Türkiye'nin önünü kesmektir. Bölücüler 1960 ve 1970'lerdeki anti-komünist hareketin popüler imgesi olan Moskof uşaklarına benzetilmiştir (Öztan, 2016b: 447). Bu durum esasında Türk siyasal hayatında kullanılan kavram ve imgelerin süreklilik arz ettiğini, bu örnekte görüleceği üzere öteki ve düşman olarak seçilen figür Moskof uşakları iken PKK olmuştur.

Öte yandan Türk milliyetçiliğinin Kürt hareketi karşısındaki reaksiyonunun altında yatan temel nedenin klasik anlamda ırkçılıktan daha ziyade beka kaygısı veya beka sendromu olduğunu söylemek mümkündür. Kürt meselesine karşı Türk milliyetçiliğinin bakışı temel olarak ülkenin jeopolitik tehdit algılaması üzerine bina edilmektedir. Özellikle 1990'larda beka meselesini canlı tutarak savunmacı reaksiyonlara kan veren en mühim etkenin Kürt sorunu olduğu muhakkaktır. Türk milliyetçiliği nezdinde Kürt meselesi ülkenin bölünmesi tehdidiyle aynı anlama gelmekte olup bu düşünce de onun beka

kaygısını yeniden üretmiştir. Kürt muhalif hareketinin en başından beri dış kaynaklı ve dış mihraklardan destekli olarak görülmesi, Batı kaynaklı sömürgeciliğin Türkiye’yi ele geçirme planı olduğunun ileri sürülmesi, esasında Türk milliyetçiliğinin doğum koşullarına benzerlik arz etmekte ve beka kaygısının süreklilik arz ettiğini ortaya koymaktadır. 1990’ların başında meydana gelen Körfez Savaşı ile birlikte Kürt meselesinin bir uluslararası mesele mertebesine ulaşması beka kaygısını zirveye çıkarmıştır. Böylece Kürt sorununun dış kaynaklı oluşuna yapılan vurgu daha da artmıştır. Bu konjonktürde geleneksel Türk milliyetçiliğinin alarmist tavrıyla Sevr Antlaşmasının yeniden canlandırılmaya çalışıldığı ve bu yüzden Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur şiarının öne çıkarıldığı görülmektedir (Bora, 1995: 133-140).

Sonuç itibarıyla milliyetçi hareketin özellikle 1980’lerden itibaren ‘kurucu unsuru’ Kürt Sorunu/PKK söyleminin süreklilik göstererek HDP ve onun destek verdiği Millet İttifakı hedef alınmak suretiyle mahalli idareler seçiminde kullanılmıştır. Seçmen gözünde Millet İttifakı’nın tüm bileşenleri terörist olarak imlenmek suretiyle oy verme davranışları korku temasıyla şekillendirilmiştir. Seçimlerin mahalli düzeyde olması göz ardı edilerek ‘beka kaygısı’ seçmenin zihnine işlenmeye çalışılmıştır.

4.3.4. Beka Söyleminin Pragmatik Kullanımı

Tezin ilk bölümünde ayrıntılı olarak bahsedilen Machiavelli’den temellenen hikmet-i hükümet veya devlet akıllı, devletin bekasının hem üstünlüğünü hem de önceliğini ortaya koyan bir nazariyeye dayanmaktadır ki, o da ‘araçsal akıl’dır. Amaçlara dayanan nesnel akla karşı araçlara odaklanan öznel/araçsal aklın egemen olmasıdır (Horkheimer, 2018: 61). Zira nesnel akıl amaçlar üzerinde durup araçları dikkate almayan, öznel mutluluğun peşinde koşmayan, nesnel manada iyi yaşamı arayan akıldır (Gülenç, 2015: 256). Nesnel akıl, öznenin menfaatlerinden uzak ve dahi bu menfaatlerine ters hareket etmesini sağlar. Bunun temel nedeni ise bu aklın gerçekliği ihtiva eden yapıyı aramaya ve bunun gerektirdiği davranışları bağımsız ve tarafsız bir biçimde yapma ihtiyacıdır (Horkheimer, 2018: 65-66). Ancak Aydınlanma çağıyla beraber ağırlık kazanan öznel/araçsal akıl ise nesnel aklın tersine aklın bağımsızlığını kaybederek araçlara hizmet eden bir organizmaya dönüşmesine sebep olmuştur (Touraine, 2010: 201-202). Araçsal akıl temel olarak aklı araçlara mahkûm ederek ikinci plana iter. Böylece bu yaklaşımla aklın eleştirel

fonksiyonu elinden alınarak onu salt başlangıçta belirlenmiş hedeflere varabilmek için düşünce yoksunu hale getirmek amaçlanmaktadır. Öyle ki, akıl her çeşit özgül yaklaşımdan uzaklaştırılmakta, düşünce üretme ve yargıda bulunma gibi temel fonksiyonlarını kaybetmektedir (Kızılcılık, 2013: 203-204).

Öte yandan herhangi bir yargıda bulunamayan akıl, kavram üretebilme yeteneğini yitirmiştir. Bu kopuştan doğrudan doğruya etkilenen ise ‘dil’ ve onun kavram üretme gücü olmuştur (Deleuze, 2007: 11-12). Bu değişimin temel sebebi, araçsal aklın düşünceye herhangi bir değer vermemesidir. Burada düşünce teknik bir işleve dönüşmüş olup kavramlar anlam ve değer üretme yeteneklerini kaybederek birer araç haline gelirler. Kendi başlarına bir mana ifade etmeyen kavramlar; içi boşaltılmak suretiyle kullanan bireyin menfaatlerine göre şekillenerek anlam kazanırlar. Bu yolda akıl da başlı başına bir araç haline gelerek materyalist bir şekilde körleşir ve düşünsel faaliyet yerini olduğu gibi kabullenişlere bırakır (Horkheimer, 2018: 74).

Tam da bu noktada kavramların araçsallaşması pragmatik anlayışla eklemlenmektedir. Horkheimer’a göre pragmatizm, derin düşünmeye ve anımsamaya zamanı olmayan birey ve toplum meydana getirmiş ve menfaatçi zihniyetin akıl dışı özelliğini ortaya çıkarmıştır. Pragmatizm, aklın dışarıdan tayin edilmiş içeriğe rıza göstermesini sağlayan araçsal yönünü ortaya koymuştur. Bu düşünce, aklın amaçlardan ziyade araçlar hakkında düşünmeyle yetinebileceğini vurgulamıştır. Böylelikle akıl, tamamıyla kendi dışında belirlenmiş içeriklere mahkûm olur ve bütünüyle toplumsal sürece boyun eğir (Horkheimer, 2018: 67, 89). Dolayısıyla pragmatizm araçsallaşan kavramların türlü sebeplerle kullanılmasını sağlayacak bir yaklaşım haline gelir. Nitekim devletin bekası kavramı Cumhur İttifakı’nın milliyetçi bileşeni MHP genel başkanı Devlet Bahçeli tarafından araçsal akıl öncelenmek suretiyle pragmatik gayelerle sıklıkla kullanılmış, özellikle İstanbul için seçim tekrarı taleplerinde zirveye ulaşmıştır.

Mahalli idareler seçimi sonucunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ni Millet İttifakı’nın kazanması üzerine İstanbul’da seçim tekrarının beka meselesi olduğunu ileri süren MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli,

Milletimizin verdiği karara saygı duyarız. Hiç kimse bize demokrasi ahkâmı kesmesin. Hiç kimse demokrasi dersi vermeye çalışmasın. Biz göreceğimizi gördük, yaşayacağımızı yaşadık, gerekli neticeleri çıkardık. Milli bekaya, milli ruha, milli şuur ters ve şaşkı bakanlar

belki sandıktan çıkmışlardır ama milli vicdandan kurtulamamıştır. Türkiye düşmanlarına tek mil veren, işgale tezahürat yapan kim olursa olsun, bütün oyları alsalar bile mahşeri vicdanda her zaman sorgulanacaklar. Biz bu vatani sandıkta değil, savaş meydanında kurtardık. Damat Ferit, Mustafa Kemal’le seçime girip kazansaydı ne yapacaktık? (Politik Yol, 2024).

demiştir.

22 Nisan 2019 tarihli Yeni Şafak haberinde ise Bahçeli, İstanbul’da seçim tekrarının beka meselesi olduğunu, Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) 7 asil 4 yedek üyesinin zillete göz yummayacağını, ne İstanbul’un ne de Türkiye’nin sokakta bulunmadığını, Türkiye düşmanlarına çalınmış oylarla hiçbir vatan köşesini vermeyeceklerini, Türkiye’yi kısırtmak, sonrasında yıkmak, olmuyorsa sömürge haline getirmek için çok şer ve melanet cephesi oluşturulduğunu ifade etmiştir (İstanbul’da seçim tekrarı beka meselesi, 2019).

Bahçeli’nin söz konusu açıklamaları esasında Türkiye’de çok partili hayata/demokrasiye geçiş sürecinde beka kaygısıyla gösterilen reaksiyonlarla benzerlik arz etmektedir. Şöyle ki; bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı’nın sonucunda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de insan hakları, bireycilik ve çoğulculuk ekseninde demokrasiye geçiş süreci başlamıştır. Ancak o dönemde beka kaygısı etkisi ve önceliğini sürdürdüğünden devletçi seçkinler yönetilenlerin bireysel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasında istekli, ancak demokratik taleplerin kabulü noktasında isteksiz davranmışlardır. Zira demokratikleşmenin bekayı tehlikeye sokacağı düşünüldükçe etrafımızın ateş çemberi olduğu, iç ve dış düşmanlarımızın bulunduğu söylemleri sıklıkla dolaşıma sokulmuştur (Ünder, 2008: 434). Bu meyanda müesses nizamın devamı ve beka kaygıları bireysel hak ve özgürlüklerin askıya alınması ve sınırlandırılmasında dayanak olarak kullanılmaktadır. Bu noktada da gerek rejime gerekse de onun ideolojisine karşı muhalif hareketler için devletin bekası söylemi devreye alınarak millet egemenliği kavramıyla beraber kullanılmaktadır (Bora, Peker ve Sancar, 2007: 300). Bahçeli’nin açıklamaları esasında çok partili hayatla beraber demokrasiye geçilmesine rağmen beka kaygısıyla bazı taleplere karşı oluşan çekincelerin yaklaşık 75 yıl sonra da aynen devam ettiğini göstermektedir. Mahalli idareler seçimlerinde beka için milli karar söylemiyle hareket eden MHP’nin İstanbul seçimlerini Millet İttifakı’nın kazanması üzerine sandık sonucundaki milli kararı beka gerekçesiyle tanımamasını, bunu meşrulaştırmak için vatanın sandık değil savaşta kazanıldığını ileri sürmesini, Damat Ferit’in Mustafa

Kemal’le seçime girip kazanması halinde ne yapılacağını sormasını, olumsuz sonucun dış düşmanların oyunu olduğunu ve oyların çalındığını iddia etmesini bu babdan değerlendirmek mümkündür. Kaldı ki seçim sürecinde beka için milli karar temel slogan olarak kabul edilmişken seçim sonucunda oluşan milli kararın tanınmaması da kendi içinde bir çelişki oluşturmaktadır.

Öte yandan tekrarına karar verilen İstanbul seçimlerine sadece birkaç gün kala aşağıda ayrıntılarına yer verilen gelişmeler, seçimlerde sıkça tekrarlanan beka söyleminin konumunun netleştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

23 Haziran 2019 tarihinde tekrar yapılmasına karar verilen İstanbul seçimlerinden sadece 3 gün önce 20 Haziran 2019’da Anadolu Ajansı (AA) tarafından sözde terör örgütü lideri Öcalan’ın mektubu (Apo’nun mektubu) servis edilmiştir. *“Teröristbaşı Öcalan’dan HDP’ye İstanbul seçimlerinde tarafsızlık çağrısı”* manşetli haberde Doç. Dr. Ali Kemal Özcan’ın İmralı’da görüştüğü terörist başı Abdullah Öcalan’ın avukatlarına teslim ettiği mektubu basın toplantısıyla paylaştığı belirtilmiştir. Mektupta Öcalan’ın HDP’ye İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimi için tarafsızlık çağrısı yaptığı anlaşılmaktadır. Bu mektupta özetle; Cumhur ve Millet ittifaklarının kutuplaştırıcı üsluplarının aksine HDP’nin demokratik müzakere anlamında çözüm odaklı olarak üçüncü yol yaklaşımını sergilediği, önümüzdeki dönemde iç, bölgesel ve küresel sorunların daha da ağırlaşacağı göz önünde tutulduğunda bu tavrın korunmasının önem arz ettiği belirtilmiştir. HDP’nin güncel seçim tartışmalarına taraf ve payanda yapılmaması, seçimlerde tarafsız çizgisinde ısrar etmesi gerektiği ifade edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2024a). Öcalan’ın mektubu irdelendiğinde; tekrarlanan İstanbul seçimlerinde HDP’nin Millet İttifakı’na destek vermeyip tarafsız kalmasını içeren ifadeler yer almaktadır. MHP tarafından seçimin başlangıcından beri bölücülük ve terör ekseninde beka söylemiyle eleştirilen HDP’nin Millet İttifakı’na destek vermeyip tarafsız kalmasını isteyen Öcalan’ın mektubunun devletin haber ajansında yayınlanması, kriz anında beka kavramının pragmatik anlamda kullanılmasının bir örneği olarak dikkate değerdir.

Mektubun ertesi günü ise bu kez Abdullah Öcalan’ın kardeşi Osman Öcalan, devlete ait TRT Kürdi televizyonunda Öcalan’ın mektubu ve İstanbul seçimlerine ilişkin görüşlerini aktarmıştır:

Ekrem İmamoğlu²⁹ ciddi bir mesaj vermedi Kürtler için. Elinden geldiğince Kürtlerden kaçtı ve kendini onlardan bağımsız tutmaya çalıştı. Kürtler için CHP'nin hiçbir projesi yoktur. CHP Kürtlere yakın olmadı. Kürtleri ciddiye almadılar ve hesaba dahi katmadılar. Kürtler, Türkiye'den ayrılmak istemiyor ve kesinlikle düşman değiliz ne Türkiye'ye ne de Türklere. Türkiye iyi bir yer güzel bir yer. Bizim isteğimiz hep birlikte güzel bir yaşam sürmek. Kürtler bu seçimde kesinlikle aktör olmalı. (...) Kürtler adına işler yapılıyor. Cemil Bayık³⁰ ve arkadaşları Öcalan'ın birçok defa doğruluğunu bir kenara bırakıp reddettiler ve kendi meşruiyetlerini çıkmaza soktular. Onun için diyorum ki bu kesinlikle bir başkaldırı ve kesinlikle meşru değildir. Ve söyledikleri iyi de olsa kötü de olsa kesin olarak meşru değildir. Ve Kürtleri hiçe sayamaz. Konuşmamızda da söyledim biz Öcalan'ı tanıyoruz. Her daim Kürtler Öcalan'ın söylediklerini her şeyden daha çok önemsiyor (Sözcü, 2024b).

Bahçeli ise bu gelişmeler üzerine yaptığı açıklamada

Karşımızdaki tablo esef ve ibret vericidir. HDP'yle CHP arasında kurulan al-ver süreci, kirli pazarlıklar, kahredici anlaşma ve uzlaşmalar milli bekaımız açısından ağır risk ve tehdittir. İmralı'da ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını çeken teröristbaşı anlaşılan odur ki, HDP'nin istismarına müdahale etmek, hatta önüne geçmek maksadıyla tarafsızlık çağrısı yapmıştır. Teröristbaşının mektubu HDP'nin vahim sapmasına, Zillet İttifakı'na verdiği rezil desteğine itirazın, tepkinin ve bundan duyduğu rahatsızlığın eseri ve sonucudur. PKK'nın siyaset acentesi HDP'nin teröristbaşının uyarısına rağmen marazi ve mahsurlu stratejisinde bir değişikliğe gitmeme iradesi ise 23 Haziran üzerinde oynanan ahlaksız oyunu iyice gözler önüne sermiş olacaktır. HDP-PKK-teröristbaşı ve terörist Demirtaş³¹ arasındaki derin çatlakların çok boyutlu analiz ve yorumu elbette yapılacak, nihai olarak İstanbul içine çekilmek istenen girdaptan 23 Haziran'da tamamıyla kurtulacaktır. Milliyetçi Hareket Partisi 23 Haziran'a odaklanmıştır. (...) Tarih, demokrasi ve milli irade bir kez daha hükmünü verecek; yalan riya ve aldatmayla, milli beka, milli onur, milli haysiyet arasındaki farkı ortaya koyacaktır. Nitekim 23 Haziran'da hak, hakkaniyet, cumhur ve İstanbul kazanacak, zillet, rezalet, melanet, hıyanet kaybedecektir (Anadolu Ajansı, 2024b).

ifadelerini kullanmıştır.

Tekrarlanmasına karar verilen İstanbul seçimlerine sadece birkaç gün kala, önce Abdullah Öcalan'ın HDP'nin yerel seçimlerde tarafsız kalmasına yönelik mektubunun devletin haber ajansı AA'da yayımlanması, ardından da kardeşinin devlet televizyonu TRT Kurdi'de CHP'yi eleştirerek abisine destek vermesi, son olarak da MHP liderinin bu açıklamalara verdiği destek, seçimlerde kullanılan beka söyleminin pragmatik bir bakış açısının ürünü olduğunu düşündürmektedir. Araçsal akılla içi boşaltılan 'beke' kavramı yüzer gezer hale gelmiş, önce muhalif bloğu (Millet İttifakı) eleştirmek için kullanılırken, daha sonra muhalefetin destek aldığı unsuru, yani PKK'yı müdafaa etmek için dolaşıma sokulmuştur. Bu durum Geç Osmanlı'dan başlayıp Türkiye Cumhuriyeti ile devam eden beke söylemi anlayışındaki kırılma ve kopuşun bir örneğine işaret etmektedir. Esasında kavramın kullanımının süreklilik arz ettiği vaki olsa da kullanım

²⁹ Millet İttifakı'nın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı adayı.

³⁰ PKK terör örgütü yönetim kurulu üyesi.

³¹ HDP eski eş genel başkanı.

şekli Türkiye Cumhuriyeti'ne geçildiğinde değişim göstermiştir. Devletin bekası Geç Osmanlı'ya kadar bir amaç ve dahi mefkure iken kaygı haline dönüşmüş, Erken Cumhuriyet döneminden itibaren ise bir araç halini almış, hususiyetle tarihsel süreçte karşılaşılan kriz anlarında kullanılmaya başlanmıştır. Yani beka bir amaç iken araç konuma gelmiş olup tabiri caizse roller yer değiştirmiştir.

Nitekim Geç Osmanlı döneminde devleti yıkılıştan kurtarmak ve bekasını tesis etmek için modernleşme bir araç olarak görülmüştür. İçine düşülen durumdan kurtulmak için müracaat edilen modernleşmenin kolay, çabuk ve kısa yoldan olacağı ümit edilmiş ve adeta bedelsiz bir modernleşme beklentisi oluşmuştur. Bu beklentiye uygun şekilde alabildiğine indirgenmiş ve sadeleştirilmiş pragmatist bir modernleşmenin döneme hâkim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Bora, 2017: 81-82). Osmanlı İmparatorluğu ve onun mirasçısı konumunda olan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki modernleşme hareketi, devletin bekasını sağlamaya yarayan bir araç olarak görülmüştür (Aktar, 2007: 274). Jön Türkler için de en mühim mesele devletin kuvvetlendirilmesi ve nihayetinde bekasının tesis edilmesi olmuştur. Bu yolda meşrutî düşünce, demokrasi veya ulusal egemenlik birer amaç değil araç olarak görülmüştür (Ünüvar, 2009: 138). İşte beka kaygısının realist bir bakışla modernleşmeyi araçsallaştırarak devleti kurtarma fonksiyonu, Soğuk Savaş ve izleyen yıllarda yerini milliyetçi akımlarca pragmatik bir bakışla kâh komünizm, kâh Kürt sorunu için sıklıkla dile getirilen fonksiyonel bir fenomene bırakmıştır. Nitekim mahalli idareler seçim sürecinde kullanılan beka söylemi pragmatik manada seçmenlerin oy davranışına tesir etmek amacıyla başvurulmuş bir araç haline gelmiştir. Yani Geç Osmanlı'da devletin bekası için modernleşme, meşrutiyet ve milli egemenlik bir araç olarak kullanılırken bu kez beka seçimde galip gelebilmek için araç olarak kullanılmıştır.

Tam da bu noktada belirtmek gerekir ki, yukarıda sayılan hususlar (beka kaygısı, dış güçler, terör ve darbe girişimleri) esasında devlet için doğal bir güvenlik ve beka sorunu olarak değerlendirilecek olsa da bu sorunların ve/veya kaygıların mahalli idareler seçimlerinde 'söylem' olarak kullanıldığını gösteren birçok parametre vardır. Bu parametreler vaka olarak seçtiğimiz 2019 mahalli idareler seçimlerini kıymetli bir örnek haline getirmekte ve Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren süreklilik arz eden 'devletin bekası'nın söylem olarak kullanıldığını tescillemektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki 09.11.1982 tarihli, 17863 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 1982 Anayasası’nın “*Mahalli idareler*” başlıklı 127’nci maddesinde belirtildiği üzere “*Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirlenen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir*”. Maddede de açıkça belirtildiği üzere mahalli idareler genel olarak ülke sorunlarından ziyade mahalli müşterek ihtiyaçların karşılanması için faaliyet gösteren kamu tüzel kişileridir. Aynı maddenin 5’nci fıkrasında ise “*Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir.*” denilmek suretiyle merkezi idarenin mahalli idareler üzerinde bir nevi hukuka uygunluk denetimini ihtiva eden idari vesayet yetkisine sahip olduğu hüküm altına alınmıştır. Ayrıca 13.07.2005 tarihli, 25874 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun “*Belediye başkanlığının boşalması halinde yapılacak işlemler*” başlıklı 45’inci maddesine 15.08.2016 tarihli 674 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (HKH) uyarınca eklenen ek fıkra ile belediye başkanlarının terör veya terör örgütlerine yardım ve yataklık suçları sebebiyle görevden uzaklaştırılması veya tutuklanması ya da kamu hizmetinden yasaklanması veya başkanlık sıfatı veya meclis üyeliğinin sona ermesi hallerinde büyükşehir belediye başkanlıklarında İçişleri Bakanlığı, diğer belediyelerde ise vali tarafından görevlendirme yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm gereği 2016’dan günümüze hususiyetle HDP (Şu an DEM Parti) belediyelerine kayyum atamaları yapılmaktadır. Çalışmamızı kaleme aldığımız dönemde son mahalli idareler seçimlerinden (31 Mart 2024) bu yana DEM Parti’ye ait Hakkâri, Mardin, Batman, Halfeti, Tunceli, Bahçesaray, Akdeniz, Siirt, Van, Kağızman Belediyeleri ile CHP’ye ait Esenyurt, Ovacık ve Şişli Belediyelerine kayyum ataması yapılmıştır (Independent, 2025).

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde devlet teşkilatının (yasama ve yürütme) belirlendiği milletvekili genel seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kıyasla salt yerel ihtiyaçları gidermek üzere faaliyet gösteren ve merkezi idarenin denetimi (idari

vesayet veya kayyum ataması) altında olan mahalli idarelerin seçimleri sonucunda bir beka sorununun ortaya çıkacağını iddia etmek olası görünmemektedir.

Bu manada tezimizi güçlendiren diğer bir kaynak da seçim döneminde Cumhuriyet İttifakı'nın diğer bileşeni olan AK Parti yetkililerinin verdiği beyanatlardır. Bunlar beka'nın mahalli idareler seçimleriyle bir bağlantısı olmadığı minvalindedir. Örneğin AK Partili Selçuk Özdağ (Şu anda Yeni Yol Partisi Muğla Milletvekili) verdiği bir röportajda seçimin beka ile alakası olmadığını, zira eğitimde fırsat eşitliği ve gelir dağılımında adaletin sağlanması, şeffaf demokrasi anlayışı, liyakat ve ehliyet esasına dayalı bir kamu yönetiminin beka sorunu olduğunu ifade etmiştir (Sözcü, 2024c). Öte yandan AK Parti'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı adayı Binali Yıldırım'ın bir haber ajansına verdiği demeçte; genel siyasette beka tartışmalarının olabileceğini, kimin kiminle ittifak yaptığının ortada olduğunu, Cumhuriyet İttifakı olarak devlete yönelik tehditlerin Erdoğan ve Bahçeli tarafından meydanlarda dile getirilmesinin doğal olduğunu, ancak bunun bir yerel seçim olduğunu, bu seçimde yerel yöneticilerin seçileceğini, dolayısıyla kampanyada yerel sorunların ve projelerin konuşulmasını arzu ettiklerini ifade etmiştir (Hürriyet, 2024). Bu beyanatlara ilaveten AK Parti'nin uzun yıllar çalıştığı araştırma şirketlerinden Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezinin (ANAR) sahibi Dr. İbrahim Uslu verdiği röportajda; beka söyleminin AK Parti'nin kendi seçmenini konsolide etmek için havuzun dışına çıkmasını önlemek için kullanıldığını, ancak başarılı olunmadığını ve oy kayıplarının gözlemlendiğini ifade etmiştir (Birgün, 2024). Nitekim Cumhuriyet İttifakı beka söylemi ile hedef aldığı başta İstanbul ve Ankara olmak üzere birçok büyükşehir belediye başkanlıklarını kaybetmiştir. Bu durum da 'devletin bekası' kavramının söylem olarak kullanıldığının bir ispatı niteliğindedir.

Öte yandan 2019'dan bir önceki 2014 yılı mahalli idareler seçimiyle mukayese yapılması halinde beka kaygısının mahalli idareler seçimlerinde söylem olarak kullanılması anlamında tez konumuzun orijinal olduğu ortaya çıkacaktır. Zira 2014 yılı mahalli idareler seçimleri için MHP Seçim Kampanyası Tanıtım Toplantısında kullanılan ifade ve sloganların analizi sonucunda Bahçeli'nin sadece 1 kez milletin bekasından bahsettiği, kampanyanın temel ekseninde iktidarda olan AK Parti icraatlarının eleştirildiği görülmüştür. Seçimin temel sloganı ise "Artık yeter şimdi söz senin Türkiye" şeklindedir. Yapılan açıklamada yine bir alarm hali, tehdit algısı ve direnişe yönelik ifadeler bulunmuş

olsa da devletten ziyade sıklıkla millete referans verilen toplantıda milli iradenin öneminin vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca CKMP'nin 1969 yılında kurulmasından mütevellit geçen 45 senede partinin icraatlarından bahsedilmiştir. Öte yandan AK Parti'ye yolsuzluk, rüşvet ve paralel yapı eleştirisi getirilmiştir (MHP, 2025e). Dolayısıyla 2019 mahalli idareler seçiminde olduğu gibi yoğun bir beka söylemi söz konusu olmamıştır.

Son olarak 2019 mahalli idareler seçiminden sonra çalışmamız nihayete erdirilirken Türk milliyetçiliğince yaklaşık 40 yıldır yoğun bir biçimde kullanılan Kürt sorununun sona erdirilmesi noktasında önemli bir aşamaya gelinmiştir. Zira MHP lideri Devlet Bahçeli 15.10.2024 tarihli parti grup toplantısında; DEM Partinin iradesini İmralı'ya rehin bırakmasının siyasetin doğası ve ahlakıyla bağdaşmayan hür ve bağımsız siyasetçi yapısıyla uyuşmayan ilkelik olduğunu ifade ettikten sonra; *“Türkiye’ye getirilirken, ‘her türlü hizmete hazırım’ diyen teröristbaşı buyursun terörün bittiğini, örgütünün tasfiye edileceğini tek taraflı ilan etsin ama devletin terörle masaya oturmasını hiç kimse, hiçbir şart altında beklemesin, aklından dahi geçirmesin. Hodri meydan, kana değil kardeşliğe susadıklarını gösterebilirler.”* şeklinde konuşmuştur (Anadolu Ajansı, 2025a).

22.10.2024 tarihli grup toplantısında ise terör örgütü elebaşı Öcalan'ın terör örgütünün lağvedildiğini açıklaması çağırısında bulunmuştur. 30 Ekim 2024 tarihli AKP grup toplantısında ise Cumhurbaşkanı Erdoğan *“Ülke ve millet olarak, Sayın Bahçeli'nin, ittifak ortağımız MHP'nin, elini değil tüm vücudunu taşın altına koymasıyla çok daha büyük bir imkân ele geçirildi.”* ifadesini kullanmıştır. Siyasilerin destek verdiği ve *“Terörsüz Türkiye”* adı verilen süreçte 28 Aralık 2024'te İmralı'da DEM Parti heyetiyle Öcalan görüşmüştür. Heyet önce diğer siyasal partiler, sonra eski HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş ile görüşmüştür. DEM Parti heyetiyle Öcalan arasında yapılan üçüncü görüşmenin ardından 27 Şubat'ta şu mesaj paylaşılmıştır:

Sayın Devlet Bahçeli'nin yaptığı çağrı, Sayın Cumhurbaşkanının ortaya koyduğu iradeyle, diğer siyasi partilerin malum çağrıya dönük olumlu yaklaşımlarıyla oluşan bu iklimde silah bırakma çağrısında bulunuyor ve bu çağrının tarihi sorumluluğunu üstleniyorum. Varlığı zorla sona erdirilmemiş her çağdaş cemiyet ve partinin gönüllü olarak yapacağı gibi devlet ve toplumla bütünleşme için kongrenizi toplayın ve karar alın; tüm gruplar silah bırakmalı ve PKK kendini feshetmelidir. Ortak yaşama inanan ve çağrıma kulak veren tüm kesimlere selamlarımı iletirim.

Bu açıklama üzerine PKK terör örgütü 5-7 Mayıs 2025 tarihleri arasında Öcalan'ın çağrısı üzerine iki ayrı noktada yaptığı eş zamanlı toplantıda alınan karara göre, terör örgütü PKK'nın fesih ve silah bırakma kararı aldığı kamuoyuyla paylaşılmıştır (Anadolu Ajansı, 2025b).

Gelinen aşamada son olarak MHP lideri Bahçeli'nin 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı mesajında; *“Yeni Yüzyılın Terörsüz Türkiye Stratejisi, Milli Birlik ve Dayanışma Komisyonu kurulması samimi teklif ve temennimizdir.”* demek suretiyle sürecin yol haritasını açıklamıştır (Bbc, 2025b).

Tüm bu hususlar bir arada değerlendirildiğinde; seçim sürecinin başlangıcında MHP'nin devletin bekası için PKK ile aynı çizgide olduğunu ileri sürdüğü HDP'nin destek verdiği Millet İttifakı'na oy verilmemesi çağrısı, ardından tekrar edilen İstanbul seçimini kazanabilmek için PKK sözde lideri ve onun kardeşinin açıklamalarının desteklenmesi, akabinde son olarak terörün bitirilmesi için sürecin PKK ile imlenen DEM Parti ile yürütülmesi esasında beka kavramının araçsal akıl şemsiyesi altında değişen tanımlarını ortaya koymaktadır. Yüzer gezer halde olan kavramın onu kullananın çıkarlarıyla şekillenerek türlü anlamlara büründüğü ve pragmatik gayelerle canlılığını muhafaza ettiği görülmektedir. Dolayısıyla ilerleyen süreçte bekanın onu kullanan ellerde şekillendirilerek araçsallaşacağı ve yeni düşmanlar bulunacağı muhakkaktır.

SONUÇ

Devlet, çocuklar devletin çocuklarıdır diye düşünüyor ve buna göre davranıyor ve yüzyıllardan bu yana yıkıcı etkisini yapıyor. Gerçekte devlet doğuruyor çocukları, yalnızca devletin çocukları doğurulur, gerçek bu. Özgür bir çocuk yoktur, yalnızca devletin kendisiyle istediğini yapabileceği devlet çocuğu vardır, çocukları devlet dünyaya getirir, annelere ise yalnızca çocukları dünyaya getirdikleri telkin edilir, çocukların çıktıkları karın devletin karnıdır, doğrusu bu. Her yıl yüzbinlercesi devlet çocukları olarak devletin karnından çıkar doğrusu bu. Devlet çocukları devletin karnından dünyaya gelir ve devlet okuluna giderler, orada devletin öğretmenleri tarafından eğitime alınırlar. Devlet, çocuklarını devlete doğurur, doğrusu bu, devlet kendi devlet çocuklarını devlete doğurur ve onları bir daha bırakmaz. Biz nereye bakarsak bakalım yalnızca devlet çocukları, devlet öğrencileri, devlet işçileri, devlet memurları, devlet yaşlıları, devlet ölüleri görürüz, doğrusu bu. Devlet yalnızca devlet insanları yapar ve buna olanak sağlar, doğrusu bu. Doğal insan yoktur artık, yalnızca devlet insanı vardır ve doğal insan varsa eğer bir yerde, izlenir ve ölümüne kadar kovalanır ve/ya da devlet insanına dönüştürülür (Bernhard, 2006:32).

İnsanın doğuşundan itibaren devletin emir ve kumandası altında olduğunu ve ölene kadar da bu durumun devam ettiğini, hasılı insanın devletle kaim olduğunu betimleyen bu epigraf esasında devlete eleştiri getiren bir romandan alınmış olsa da aslında devlet mefhumunun Türk devletleri için nasıl bir öneme haiz olduğunu ortaya koyması açısından kıymetlidir. Nitekim çalışmanın çıkış noktası da eski çağlardan bu yana Türklerde devlete kutsiyet atfedilmesi ve bekası için çaba gösterilmesi olmuştur. Dokunulmaz ve vazgeçilemez olarak görülen devletin egemenlik, toprak ve millet unsurlarıyla hep bir arada güçlü olması murat edilmiştir. Devlet teşkilatı ve özellikle de adalet devletin ayakta kalması için zaruri görülmüştür. Temel gaye cihana hâkim olmak ve cihanşümül egemenlik olduğundan devletin bekası, yani kalıcılığı ve ölümsüzlüğü her şeyden üstün tutulmuştur. Öyle ki Osmanlılarda taht kavgasının önüne geçerek devletin ebed müddet devamı için kardeş katline dahi cevaz verilmiştir. Bu durum esasında Hegelyen manada üstün ve aşkın görülen devletin ‘beka’sı için Makyevalist bakış açısıyla *raison d’Etat*/hikmet-i hükümet/devlet aklının öncelendiğini göstermektedir. Amaç beka ise gerisi teferruattır anlayışı şiar edinilerek yapılanlar meşru kılınmıştır.

Türk devletlerinde temel amaç olarak görülen beka Osmanlılar’ın yıkılış süreciyle birlikte bir kaygı/korku ögesi haline gelmiştir. Devletin dağılacağı korkusuyla yaşanan aceleci ruh hali toprak kayıplarının artışıyla bir travma haline gelmiş ve I. Dünya Savaşı sonucunda imzalanan Sevr Antlaşması ile bir fobiye dönüşerek Erken Cumhuriyet’e intikal etmiştir. Süreklilik kazanan bekanın Türk milliyetçiliğinin kurucu ögesi ve varlık sebebi olduğunu söylemek mümkündür. Zira milli kimliğin ortaya çıkışı bir ölüm kalım

savaşı ve hayatta kalma mücadelesiyle gerçekleşmiştir. Yaşanan savaşlar, toprak kayıpları ve göç deneyimleri devletin bekası kaygısının milli kimliğin adeta kurucu unsuru haline gelmesini sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra devam eden beka kaygısı II. Dünya Savaşı ile birlikte zirveye çıkmıştır. Soğuk Savaş dönemiyle birlikte devletin bekası/beka kaygısı milliyetçi çevreler tarafından söylem olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda 1980'e kadar komünizm, 1980'lerden bugüne Kürt sorunu ve son olarak 15 Temmuz darbe girişimi beka söyleminin en mühim mihenk taşlarını oluşturmuştur. Sonuç olarak eski Türk devletlerinde temel bir mefkure olan beka, Geç Osmanlı'da kaygı halini almış, bu kaygı hali Erken Cumhuriyet'e devrolmuş, ancak kavramda kopuş yaşanmış ve amaçtan araca dönüşerek milliyetçi akımlarca söylem olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı Türk siyasal hayatında milliyetçi akımlarca sıklıkla kullanılan beka söyleminin 2019 mahalli idareler seçimleri üzerinden irdelenmesidir. Varsayımımız Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e intikal ederek süreklilik kazanan beka kaygısının 2019 mahalli idareler seçimlerinde Cumhur İttifakı, özellikle de MHP yetkilileri tarafından söylem olarak kullanılmasıdır. Bunu doğrulayabilmek için yetkililerin açıklamalarından amaçlı örneklem alınarak sınıflandırılan kavramlar tematik başlıklar altında değerlendirilmiştir. Değerlendirmelere geçmeden önce bulgulara teorik bir çerçeve oluşturmak adına seçmen davranışları teorisi ve milliyetçi söyleme yer verilmiştir.

Belirtmek gerekir ki, seçimlerde neden devletin bekasının bir söylem olarak kullanıldığını anlayabilmek için seçmen davranışları teorisine bakmak elzemdir. Seçmen davranışlarına ilişkin teoriler irdelendiğinde psikolojik yaklaşım bağlamında duyguların siyasi tutumlara, tercihlere ve kararlara yön vermek için siyasi partilerce kullanıldığı görülmektedir. Zira seçmenlerin kararlarında salt biliş ve düşünme değil aynı zamanda duygular da ziyadesiyle belirleyici olmaktadır. Bu duyguların başında da korku ve kaygı yer almaktadır. Korku insanın en ilksel dürtülerinin başında geldiğinden ve varoluşsal niteliğe haiz olduğundan mütevellit siyasi arenaya dahil olması da oldukça kolay olmuştur. Dolayısıyla politik zeminde ideolojiler kadar önemli olan korku, siyasi hayatı anlamlandırabilmek için dikkate alınması gereken önemli bir değişkendir. Bu manada iktidar sahiplerinin sebep olduğu veya beslediği korkular, seçmenlerin oy verme davranışlarını düzenleme ve kontrol etme imkanını sağlamaktadır. Bu yolla iktidarlar

meşruiyetlerini sağlayabilecektir. Zira korku hissi beraberinde kurtarıcı arayışını da getirecektir. Ayrıca korkunun birey üzerinde bıraktığı etkiyi ontolojik güvenlikle de açıklamak mümkündür. İnsan psikolojisi zaviyesinden bakıldığında ontolojik güvenlik, bireyin halihazırda ve gelecekte yaşanacak tehdit ve tehlikelere karşı kendisini emniyette hissetmesidir. İşte iktidar sahipleri topluma tehdit altında olduklarını, ancak bundan korunacakları mesajı vermek suretiyle korkunun kaynağı olarak gösterilenleri de bu söylemin mütemmim cüzü haline getirmektedirler. Böylelikle paranoya haline getirilen korkular iktidarın sorgulanamaz haline gelmesine ve yönetilenlerin direktiflere bila kayd u şart itaat etmelerine yardımcı olacaktır.

Türk sağı ve özellikle de Türk milliyetçi akımlara bakıldığında korku tarihsel süreçte seçmen üzerinde sıklıkla kullanılmış ve kitleler mobilize edilmeye ve şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bunlar milliyetçi söylem vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Zira milliyetçi söylem, milli kavramları görünür kılarak anlamlı hale getirir ve çeşitli yollarla yeniden üretir. İşte bu kavramlardan Türk siyasal hayatı için en mühimi ‘beka’dır. Bir korku/kaygı ögesi olarak milliyetçi söylem vasıtasıyla tarihsel süreçte fonksiyonel olarak kullanılan devletin bekası, çalışma kapsamında 2019 mahalli idareler seçimi üzerinden değerlendirilmiştir. Seçmen davranışlarını ontolojik güvensizlik temelinde yönlendirmek için kullanılan devletin bekası söylemi gerek 31 Mart 2019 mahalli idareler seçimi gerekse de 23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Belediyesi tekrar (ara) seçiminde AK Parti ve MHP’nin oluşturduğu Cumhuriyet İttifakı’nın seçim sürecindeki bütün kampanya faaliyetlerinin merkezinde yer almıştır. Beka söylemi Cumhuriyet İttifakı’nın karşısında yer alan ve CHP ile İP’den müteşekkil Millet İttifakı’na karşı kullanılmıştır. Her ne kadar bu ittifakta yer almasa da özellikle büyük şehirlerde Millet İttifakı’nı destekleyeceğini açıklayan HDP ise PKK ile eşleştirmek suretiyle Cumhuriyet İttifakı’nın beka söyleminde itici güç olmuştur. Özellikle dış güçlerin Türkiye üzerindeki ezelden beri süre gelen hain emelleri, içeride ise PKK terör örgütüyle imlenen HDP ile 15 Temmuz 2016’da darbeye kalkışan FETÖ yapılanması vurgulanarak ve dayanak gösterilerek beka kaygısı seçmenin zihnine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Millet İttifakı’nın tüm bileşenleri aynı potada eritilerek bölücü, terör destekçisi ve dış güçlerin maşası olarak lanse edilmiştir. Çalışmamızda başta MHP olmak üzere Cumhuriyet İttifakı bileşenlerinin beka söylemine ilişkin açıklamaları ulusal basın ve internet kaynakları üzerinden taranmıştır. Beka söylemine dayanak teşkil eden temalar üzerinden değerlendirmeler yapılmış olup

söylemin kullanımı dört temel başlık altında irdelenmiştir: 1. Beka kaygısı, 2. Dış güçler, 3. Bölücülük-terör (HDP-PKK-FETÖ), 4. Beka söyleminin pragmatik kullanımı.

İlk olarak “beka kaygısı” başlığı altında Cumhur İttifakı üyesi MHP’nin seçim kampanyası sloganına dikkat çekilmiştir. “Beka için milli karar, Cumhur için istikrar” olarak belirlenen slogan, esasında seçimlerde bekanın temel söylem olarak kullanılacağına ilk kanıtını oluşturmuştur. Bu durum aslında beka kaygısının Türk milliyetçiliğinin kurucu unsuru ve devamlılığını sağlayan fenomeni olduğu dikkate alındığında söylemdeki/kavramdaki sürekliliği gözler önüne sermektedir. MHP yetkililerinin seçim kampanyasına ilişkin yaptığı açıklamalar esasında devletin bekasının seçimlerde bir söylem ve araç olarak kullanıldığının itirafı niteliğindedir. Yapılan açıklamalarda, devleti ele geçirerek ülkeyi parçalamak ve milli bütünlüğü yok etmeye niyet eden 15 Temmuz darbe girişimi akabinde kurulan Cumhur İttifakınca hayata geçirilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin temel gayesinin milli öncelik ve devletin bekası olduğu vurgulanmıştır. Mahalli idareler seçimlerinde bekanın neden önemli olduğunu belirtmek için de kurulan ittifakın milli mutabakat için devamındaki zaruret üzerinde durulmuştur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki Cumhurbaşkanlığı-parlamento ilişkisi ile yereldeki belediye başkanı-meclis ilişkisi arasındaki benzerliğe işaret edilerek merkezdeki denge-denetim mekanizmasının yerelde de olması gerektiği ileri sürülmüştür. Tüm bu açıklamalarla esasında darbe girişimi sonrası kurulan ittifakın devamı için devletin bekası söyleminin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci olarak “dış güçler” başlığı altında MHP ile AK Parti yetkililerinin açıklamalarına yer verilmiştir. Zira beka kaygısının temelinde mütemadiyen toprak kaybeden Osmanlı İmparatorluğu’nun yok olmasını isteyen dış güçlerce çevrili olduğu inancı yatmaktadır. Ülkenin dört bir yanının devletin yıkılmasını isteyen düşmanlarca sarılı olduğu düşüncesi o dönemde gerçeklerle bağdaşmış olsa da ilerleyen dönemde bir toplumsal korku ögesi olarak Türk milliyetçi cenah tarafından kitleleri mobilize etmek için sıklıkla kullanılmıştır. Bu düşünce devletin varlık ve bütünlüğü için gerçek veya muhayyel bir tehdiye konu olacak fikir ve eylemlere karşı adeta bir panzehir olarak varlığını sürdürmek istemektedir. Bunun için de ülkemiz üzerinde oyunlar oynayan dış güçler metaforu sıklıkla dolaşıma sokulmuştur. Nitekim seçim sürecinde yapılan açıklamalarda Cumhur İttifakı’nın kaybetmesi halinde ülkenin dış güçlerce işgal edilebileceği güncel örnekler

üzerinden komplo teorileriyle desteklenmek suretiyle vurgulanmıştır. MHP lideri Bahçeli'nin seçim döneminde Kafkasya ve Avrupa'da yaşanan karışıklıklar, güney sınırimızdaki güvenli bölge teklifi ve ardındaki özerk bölge kurma planlarıyla tehdit altında olduğunu ima etmesi, İzmir mitinginde Yeni Zelanda'daki terör saldırısını Çanakkale'de savaş verdiğimiz Anzaklar üzerinden bağlayarak tekrar karşımıza çıktıklarını ifade etmesi, dönemin bakan yardımcısının Yeni Zelanda'daki münferit saldırının hedefinde Türkiye olduğunu saldırganın önceki açıklamalarından çıkarması, son olarak AK Parti Milletvekili Turan'ın ise yerel seçimi değerlendirirken Türkiye üzerinden oyunlar oynandığı, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle beraber bunlara son verildiği, sistemin devamı ve Cumhurbaşkanının uluslararası sorunlarda zayıf görünmeyip güçlü durması için yerel seçimlerde Cumhur İttifakı'nın desteklenmesi gerektiğine ilişkin beyanları hep dış güçler teması bağlamında güvenlik endişeleri, tehdit algısı ve beka kaygısının yeniden üretilerek seçmenlerin kararları üzerinde etki bırakabilmeyi amaçladığını göstermektedir.

Üçüncü olarak “bölücülük-terör (HDP-PKK-FETÖ)” başlığı altında terör ile beka söylemi arasındaki rabita kurulmaya çalışılmıştır. Zira Kürt sorunu esasında rejim için gerçek bir tehdit olmakla birlikte, Türk milliyetçi hareketinin ve onunla yaşam bulan güçlerin politik bekasını sağlama noktasındaki fonksiyonelliğiyle Türk siyasal hayatında kamusal alanı topyekûn olarak alarına geçiren bir ölüm-kalım, yani beka sorununa erişmiştir. Bu manada MHP'nin yeniden kurulduğu 1993'ten bugüne değin varlığını toplumdaki terör kaygısına endekslediğini söylemek mümkündür. Nitekim 2019 mahalli idareler seçimlerinde beka söyleminde sıklıkla zikredilen kavramlar bölücülük ve terör olmuştur. PKK ve FETÖ terör örgütleri ise bu meyanda söylemin altlığını oluşturmuşlardır. Bunun temel sebebi ise Türk milliyetçi akımlarca PKK terör örgütü ile organik bağı olduğu ileri sürülen HDP'nin seçim sürecinde başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere 11 şehirde Millet İttifakı lehine herhangi bir aday çıkarmamasıdır. Bu durum sadece HDP'nin değil, onun destek verdiği Millet İttifakı bileşenlerinin tümünün terörle suçlanmalarına neden olmuştur. Millet İttifakı'nın terör örgütü ve bölücülerle iş birliği içinde olduğu ileri sürülerek seçmenlerin oy verme davranışları etkilenmeye çalışılmıştır. Nitekim MHP Genel Başkanı Bahçeli seçim sürecindeki açıklamalarıyla beka söyleminin merkezine terör örgütü ve bileşenlerini yerleştirmiştir. Özellikle 2015 yılı sonunda Güneydoğu Anadolu'daki hendek olayları sırasında yaşananlar, PKK'nın

sınır ötesindeki işbirlikçileri PYD ve YPG'nin faaliyetleri ve FETÖ terör örgütünün 15 Temmuz darbe girişimi hatırlatılmak suretiyle Millet İttifakı'nı destekleyen HDP'nin terör örgütleriyle organik bağı ortaya konulmuştur. Bu nedenle mahalli idareler seçimlerinde HDP ve onun büyük şehirlerde destek verdiği Millet İttifakı'na oy verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla milliyetçi hareketin özellikle 1980'lerden itibaren dirilişini sağlayan Kürt Sorunu/PKK söylemi süreklilik arz ederek HDP ve onun destek verdiği Millet İttifakı hedef alınmak suretiyle mahalli idareler seçiminde kullanılmıştır. Seçmen gözünde Millet İttifakı'nın tüm bileşenleri terörist olarak imlenmek suretiyle oy verme davranışlarının korku temasıyla şekillendirilmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Seçimlerin mahalli düzeyde olması göz ardı edilerek beka kaygısı seçmenin zihninde canlandırılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü ve son başlık altında ise "beka söyleminin pragmatik kullanımı" irdelenmiştir. Bilindiği üzere Machiavelli'den temellenen hikmet-i hükümet veya devlet aklı, devletin bekasının üstünlüğünü ortaya koyan araçsal akla dayanmaktadır. Amaçlara dayanan nesnel akla karşı öznel (araçsal) akıl araçlara odaklanmakta ve böylece akıl bağımsızlığını kaybederek araçlara hizmet eden bir organizmaya dönüşmektedir. Neticede akıl, düşünce üretme ve yargıda bulunma gibi temel fonksiyonlarını kaybetmektedir. Burada düşünce teknik bir işleve dönüştüğünden kavramlar anlam ve değer üretme kabiliyetlerini yitirerek birer araç haline gelirler. Kendi başlarına anlamı olmayan kavramlar içi boşaltılmak suretiyle kullananın menfaatlerine göre şekillenerek anlam kazanırlar. Pragmatizm ise aklın tamamıyla kendi dışında belirlenmiş içeriklere mahkûm olarak bütünüyle toplumsal sürece boyun eğmesine aracılık eder. Yukarıda üç ayrı başlıkta izah ettiğimiz kavramlar kapsamında beka söyleminin araçsal akıl vasıtasıyla pragmatik manada kullanıldığını söylemek mümkündür. Ancak MHP lideri Bahçeli'nin İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinin tekrarı üzerine verdiği beyanatlar bu anlayışı zirveye taşımıştır. Bahçeli'nin açıklamaları esasında çok partili hayatla beraber demokrasiye geçilmesine rağmen beka kaygısıyla bazı taleplere karşı oluşan çekincelerin yaklaşık 75 yıl sonra da aynen devam ettiğini göstermektedir. Mahalli idare seçimlerinde beka için milli karar söylemiyle hareket eden MHP'nin İstanbul seçimlerini Millet İttifakı'nın kazanması üzerine sandık sonucundaki milli kararı beka gerekçesiyle tanımamasını, bunu meşrulaştırmak için vatanın sandık değil savaşta kazanıldığını ileri sürmesini, olumsuz sonucun dış düşmanların oyunu olduğunu ve oyların çalındığını iddia etmesini bu babdan

değerlendirmek mümkündür. Kaldı ki seçim sürecinde beka için milli karar temel slogan olarak kabul edilmişken seçim sonucunda oluşan milli kararın tanınmaması da kendi içinde bir çelişki oluşturmaktadır. Öte yandan tekrarlanmasına karar verilen İstanbul seçimlerine sadece birkaç gün kala, önce Abdullah Öcalan'ın HDP'nin yerel seçimlerde tarafsız kalmasına yönelik mektubunun devletin haber ajansı AA'da yayımlanması, ardından da kardeşinin devlet televizyonu TRT Kurdi'de CHP'yi eleştirerek abisine destek verdiği mülakatı, son olarak da MHP liderinin bu açıklamalara verdiği destek sözleri, seçimlerde kullanılan beka söyleminin pragmatik bir bakış açısının ürünü olduğunu düşündürmektedir. Araçsal akılla içi boşaltılan 'beke' kavramı yüzer gezer hale gelmiş, önce muhalif bloğu (Millet İttifakı) eleştirmek için kullanılırken, daha sonra muhalefetin destek aldığı unsuru, yani PKK'yı müdafaa etmek için dolaşıma sokulmuştur.

Sonuç itibarıyla yukarıda zikredilen dış güçler ve terör, devlet için reel sorunlar olarak kabul edilecek olsa dahi bu tür meselelerin mahalli idareler seçimlerinde esasında bir söylem olarak kullanıldığını gösteren çeşitli kanıtlara ulaşılmıştır.

Bunlardan ilki 1982 Anayasası'nın 127'nci maddesine göre mahalli idarelerin halkın müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyet gösteren ve karar organları seçmenler tarafından seçilen kamu tüzel kişileri olmalarıdır. Mahalli idareler genel olarak ülke sorunlarından ziyade mahalli müşterek ihtiyaçları gidermek için kurulmuşlardır. Ayrıca yine aynı maddeye göre mahalli idareler, merkezi idarenin bir nevi hukuka uygunluk denetimi vasfındaki idari vesayeti altındadırlar. Buna ilaveten seçimlerden önce 15.08.2016 tarihli, 674 sayılı KHK ile 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 45'nci maddesine eklenen ek fıkrayla belediye başkanlarının terör veya terör örgütlerine yardım ve yataklık suçları sebebiyle görevden uzaklaştırılması, tutuklanması veya kamu hizmetlerinden yasaklanması halinde yerlerine görevlendirme yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Nitekim bu madde kapsamında bugüne kadar özellikle HDP ve hali hazırda DEM Partili belediyelere kayyum atamaları yapılmıştır. Dolayısıyla salt yerel ihtiyaçları gidermek üzere faaliyet gösteren ve merkezi idarenin denetimi (idari vesayet veya kayyum ataması) altında olan mahalli idarelerin seçimleri sonucunda bir beke sorununun ortaya çıkacağını iddia etmek olası görünmemektedir.

İkinci olarak Cumhur İttifakı bileşenlerinden eski AK Partili Selçuk Özdağ'ın seçimin beka ile ilgisi olmadığını, asıl beka sorununun eğitimde fırsat eşitliği, gelir dağılımında adaletin sağlanması, demokrasi ve liyakat esasına dayalı kamu yönetimi olduğunu ileri sürmesidir. Yine AK Parti'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı adayı Binali Yıldırım, genel siyasette beka tartışmalarının olabileceğini, Cumhur İttifakı olarak devlete yönelik tehditlerin meydanlarda dile getirilmesinin doğal olduğunu, ancak bunun bir yerel seçim olduğunu, bu seçimde yerel yöneticilerin seçileceğini, dolayısıyla kampanyada yerel sorunların ve projelerin konuşulmasını arzu ettiklerini ileri sürmüştür. Bu beyanlar esasında devletin bekası kavramının seçimlerde söylem olarak kullanıldığının en somut ispatıdır. Kaldı ki seçim sonuçları neticesinde başta İstanbul ve Ankara olmak üzere bazı büyükşehirlerin Millet İttifakı'na geçmesi de mahalli idareler seçimleri çerçevesinde seçmenin bekayı reel bir sorun olarak görmediğinin en önemli göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Son olarak 2019'dan önceki 2014 yılı mahalli idareler seçimiyle mukayese edildiğinde devletin bekası söyleminin seçimlerde söylem olarak kullanılması anlamında tez konumuzun kıymetli olduğu ortaya çıkmıştır. Zira 2014 yılı mahalli idareler seçimleri için MHP Seçim Kampanyası Tanıtım Toplantısında kullanılan ifade ve sloganlarının analizi sonucunda Bahçeli'nin sadece 1 kez milletin bekasından bahsettiği, kampanyanın temel ekseninde iktidarda olan AK Parti icraatlarının eleştirildiği görülmüştür. Seçimin temel sloganı ise "Artık yeter şimdi söz senin Türkiye" şeklindedir. Yapılan açıklamada yine bir alarm hali, tehdit algısı ve direnişe yönelik ifadeler bulunmuş olsa da devletten ziyade sıklıkla millete referans verilen toplantıda milli iradenin öneminin vurgulandığı görülmektedir. Dolayısıyla 2019 mahalli idareler seçiminde olduğu gibi yoğun bir beka söylemi söz konusu olmamıştır.

Çalışmayı bitirirken seçim döneminde kullanılan ve halen devam eden beka söyleminde yeni bir aşamaya girildiğini söylemek mümkündür. Terörsüz Türkiye sloganıyla yola çıkan Bahçeli'nin talebi karşılık bulmuş ve Öcalan'ın talebiyle PKK silah bırakmıştır. Bu sürecin seçimde PKK ile imlenerek muhalif görülen DEM Parti ile beraber yürütülmesi esasında beka kavramının araçsal akıl çizgisinde şekil değiştirebildiğini ortaya koymaktadır. Kendisini kullanan odakların menfaatleriyle yüzer gezer hale gelen bu kavramın türlü anlamlara büründüğü ve neticede pragmatik amaçlarla tarihsel

sürekliğini muhafaza ettiği müşahede edilmektedir. Dolayısıyla ilerleyen süreçte de beka kavramının milliyetçi çevrelerin elinde yeni anlamlar kazanmak suretiyle araç olarak kullanılmaya devam edeceği ve yeni öteki/düşman/muhalifler bulacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (1989). *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*. Ankara: Verso Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2019a). Dünyevi İktidara Doğru. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Ağaoğulları, M. A. (2019b). Niccolo Machiavelli: Prensın İktidarından Devlete. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Ağaoğulları, M. A. (2019c). Bodin'den Hobbes'a Doğru: Jean Bodin. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Ağaoğulları, M. A. (2019d). Jean-Jacques Rousseau: Halk Kendini Yaratıyor. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (1991). *İmparatorluktan Tanrı Devletine Siyasal Düşünceler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ahmad, F. (2012). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 11. Basım.
- Ahmad, F. & Ahmad, B. T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Akal, C. B. (2000a). Önsöz. Cemal Bali Akal (Der.) *Devlet Kuramı* içinde. Ankara: Dost Kitabevi, (s. 9-12).
- Akal, C. B. (2000b). Bir Devlet Kuramı için Giriş. Cemal Bali Akal (Der.) *Devlet Kuramı* içinde. Ankara: Dost Kitabevi, (s. 13-32).
- Akçam, T. (2008). Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 4: Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 53-62).
- Akçura, Y. (2020). *Üç Tarz-ı Siyaset*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Akgündüz, A. (1990-1992). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, c. I-II-III-IV*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

- Akıncı, M. (2014). Türk Siyasal Düşüncesinin İnşasında Kutadgu Bilig'in Yeri: Kutadgu Bilig'de İktidar, Siyaset ve Toplum. *Tozlu Raflardan Günümüze Kutadgu Bilig: Siyaset ve Yönetim içinde*. Mehmet Akıncı (Der.). Ankara: Nobel Kitap.
- Akman, A. (2008). Etnik-Sivil Kurumsal İkileminin Ötesinde Modernist Milliyetçilik. Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 4: Milliyetçilik içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 81-90).
- Akman, M. (1997). *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*. İstanbul: Eren Yayıncılık. Akparti (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/haberler/bu-secim-bir-beka-meselesidir/> adresinden erişilmiştir.
- Aktar, C. (2007). Olmayan Avrupa Düşüncesi Üzerine. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Baskı (s. 269-274).
- Albayrak, S. (1994). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Meşihat, Şeriat, Tarikat Kavgası, Cilt 3*. İstanbul: Mizan Yayınları.
- Alkan, A. T. (2007). 2007 Seçimleri: Toplumun Bürokratik İktidara Resti. *Türkiye Günlüğü*, sayı 90 (s. 80-85).
- Alkan, M. Ö. (2019). Soğuk Savaş'ın Toplumsal, Kültürel ve Günlük Hayatı İnşa Edilirken... *Türkiye'nin 1950'li Yılları içinde*. Mete Kaan Kaynar (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alper, E. & Göral, Ö. S. (2006). Aydınlar Ocağı. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 5: Muhafazakarlık içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 583-589).
- Altınay, A. A. & Bora, T. (2008). Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 4: Milliyetçilik içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 140-154).
- Altınar, A. (2022). *Devlete İlişkin Tartışmalar Bağlamında Beka Kavramının Sabah ve Sözcü Gazetelerindeki Köşe Yazılarında Yeniden Üretimi: 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Altunoğlu, M. (2015). 7 Haziran Seçimlerine Doğru Milliyetçi Hareket Partisi (MHP). *Seta Analiz*, Sayı 126.

Anadolu Ajansı (2024a). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/teroristbasi-ocalandan-hdpye-istanbul-secimlerinde-tarafsizlik-cagrisi/1511453> adresinden erişilmiştir.

Anadolu Ajansı (2024b). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/politika/hdp-ve-kandil-chp-nin-yaninda-hizalanmistir/1512118> adresinden erişilmiştir.

Anadolu Ajansı (2025a). 22 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/politika/mhp-genel-baskani-bahceli-devletin-terorle-masaya-oturmasini-hic-kimse-aklindan-bile-gecirmesin/3362345#> adresinden erişilmiştir.

Anadolu Ajansı (2025b). 22 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/terorsuz-turkiye-sureci-kararlilikla-ilerliyor/3564724> adresinden erişilmiştir.

Anayasa (2025). 17 Haziran 2025 tarihinde <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-kânûn-i-esâî/> adresinden erişilmiştir.

Anter, A. (2014). *Max Weber's Theory of The Modern State*. Londra: Palgrave.

Aras, B. vd. (2009). *Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı*. Ankara: Seta&Pollmark.

Ardel, A. (1992). Türk Ülkelerinin Tabii Coğrafyası. *Türk Dünyası El Kitabı I. Cilt* içinde. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Aristoteles (1975). *Politika*. Mete Tunçay (Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Arslan, M. (1987). *Kutadgu Bilig'deki Toplum ve Devlet Anlayışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Aşık, D. A. (2017). *Aşık Paşazade Tarihi*. Cemil Çiftçi (Haz.). İstanbul: Mostar Yayınları.

Atılğan, G. (2020). 12 Mart: Kapanan ve Açılan Yollar. *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde. Mete Kaan Kaynar (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Augustinus (2021). *Tanrı Devleti*. Öncel Senceran (Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Aydın, S. (2009). "Amacımız Devletin Bekası" *Demokratikleşme Sürecinde Devlet ve Yurttaşlar*. İstanbul: Tesev Yayınları, 3. Baskı.

Aydın, S. & Taşkın, Y. (2018). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Baskı.

- Aytekin, E. A. (2015). Kuruluşundan 18. Yüzyıla Dek Osmanlı İmparatorluğu. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat* içinde. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu (Haz.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Aytürk, T. & Bora, T. (2020). Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasi Düşünceler. *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde. Mete Kaan Kaynar (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balcı, C. (2018). *Türk Devlet Töresi (Destanlar, Kitabeler ve Kutadgu-Bilig'den Örneklemelerle)*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Başgil, A. F. (1946). *Devlet Nedir? (Realist Bir Tarif Denemesi)*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 12.Cilt, 4.Sayı (s. 981-990).
- Bbc (2025a). 13 Ocak 2025 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38678209> adresinden erişilmiştir.
- Bbc (2025b). 22 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/articles/c0eqlnr09xyo> adresinden erişilmiştir.
- Bealey, F. (1999). *The Blackwell Dictionary of Political Science: A User's Guide to its Terms*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Bekmen, A. (2008). Türk Milliyetçiliği: Var Kalmanın Teyakkuz Hali. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 4: Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 325-334).
- Belge, M. (2006). *Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2. Basım.
- Benlisoy, F. (2024). Sonun Başlangıcı: 6-7 Eylül 1955 Pogromu. *100 Kesitle Cumhuriyet Türkiye'si'nin 100 Yılı*. Ali Selman (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berelson; E. B, Lazarsfeld, P. F, McPhee, W. N. (1954). *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago ve London: University of Chicago Press.
- Beriş, H. E. (2005). Türk Sağ ve Liberalizm: Bir Fay Haritası Çıkarma Denemesi. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 7: Liberalizm* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları (s. 389-419).
- Berkes, N. (2016). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 23. Baskı.
- Bernhard, T. (2006) *Eski Ustalar*. Sezer Duru (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Bıçak, A. (2013). *Türk Düşüncesi-I: Kökenler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Billig, M. (2002). *Banal Milliyetçilik*. Cem Şişkolar (Çev.). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Bilmen, Ö. N. (1968) *Hukuku İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, Cilt 3*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Birgün (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.birgun.net/makale/anar-in-sahibi-ve-genel-muduru-dr-ibrahim-uslu-beka-sorunu-yok-ekonomik-kriz-var-249223> adresinden erişilmiştir.
- Bisav (2025). 29 Mayıs 2025 tarihinde https://bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/makaleler/mecmua_ek_1611.pdf adresinden erişilmiştir.
- Bloomberght (2025a). 12 Nisan 2025 tarihinde <https://www.bloomberght.com/devlet-bahceli-demokrasi-mitinginde-halka-seslendi-1904341?page=2> adresinden erişilmiştir.
- Bloomberght (2025b). 15 Ocak 2025 tarihinde <https://www.bloomberght.com/cumhurbaskani-erdogan-dan-ittifak-aciklamasi-2097258> adresinden erişilmiştir.
- Bora, T. (1995). *Milliyetçiliğin Kara Baharı*. İstanbul: Birikim Yayınları, 2. Baskı.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Baskı.
- Bora, T. (2018). *Beka*. 10 Aralık 2024 tarihinde <https://birikimdergisi.com/haftalik/8746/beka> adresinden erişilmiştir.
- Bora, T. & Can, K. (2000). *Devlet, Ocak, Dergâh: 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. & Can, K. (2004). *Devlet ve Kuzgun: 1990’lardan 2000’lere MHP*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T, Peker, Y. B, Sancar, M. (2007). Hâkim İdeolojiler, Batı, Batılılaşma ve İnsan Hakları. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Baskı (s. 298-335).
- Bozarslan, H. (2018). *Türkiye Tarihi: İmparatorluktan Günümüze*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bruinessen, M. V. (2016). Erken 21. Yüzyılda Kürt Kimlikleri ve Kürt Milliyetçilikleri. Elçin Aktoprak ve A. Celil Kaya (Der.). *21. Yüzyılda Milliyetçilik: Teori ve Siyaset* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. Bilgen Sütçüoğlu (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Callinicos, A. (2020). *Toplum Kuramı: Tarihsel Bir Bakış*. Yasemin Tezgiden (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 8. Baskı.
- Campbell, A, Converse, P. E, Miller, W. E, Stokes, D. E. (1980) *The American Voter*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Can, K. (2008). Ülkücü Hareketin İdeolojisi. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt 4: Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 663-685).
- Can, K. & Bora, T. (2000). MHP’nin Güç Kaynağı Olarak Kürt Meselesi. *Birikim Dergisi*, Sayı: 134-135, Haziran-Temmuz (s. 56-72).
- Canatan, K. (2009). Geleneksel Siyaset ve Devlet Felsefesinin Bir Yorumu Olarak “Siyasetname”-Büyük Devlet Adamı Nizamülmülk’ün Devlet ve Siyaset Anlayışı Üzerine. *Turkish Studies*. Vol: 4/7, Fall (p. 194-220).
- Cassirer, E. (1984). *Devlet Efsanesi*. Necla Arat (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 3. Baskı.
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi: Thales’ten Baudrillard’a*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cicero (1959). *Devlet Hakkında*. Nermin Abadan (Çev.). Ankara: Ajans Türk Matbaası.
- Cizre, Ü. (2009). Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt 2: Kemalizm* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Baskı (s. 156-179).
- Comte, A. (2015). *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*. Erkan Ataçay (Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Copleston, F. (2000). *Hegel*. Aziz Yardımlı (Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Çakırlar, R. Ç. (2024). Kemalizmi Tanımlamak. Bir İdeolojiler Çağında CHP’nin Programı. *100 Kesitle Cumhuriyet Türkiye’si’nin 100 Yılı*. Ali Selman (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çanakkaletv (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.canakkaletv.com.tr/zayif-turkiye-olmaması-icin-bu-secimleri-bir-beka-meselesi-goruyoruz/12381/> adresinden erişilmiştir.
- Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.1*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Davison, R. (2019). Tanzimat Döneminde Osmanlı Diplomasisinin Modernleşmesi. *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* içinde. Halil İncik ve Mehmet Seyitdanlıoğlu (Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Basım.
- D'entreves, A. P. (2000). Devlet Kavramı. Cemal Bali Akal (Der.). *Devlet Kuramı* içinde. Ankara: Dost Kitabevi, (s. 193-214).
- De Groot, J. J. M. (1921). *Die Hunnen der Vorchristichen Zeit*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Deleuze, G. (2007). *Kant Üzerine Dört Ders*. Ulus Baker (Çev.). İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2001). *Felsefe Nedir?* Turhan Ilgaz (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı.
- Demir, D. C. (2017). Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat'tan Adalet Partisi'ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni. *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* içinde. Mete Kaan Kaynar (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dinçkol, B. V. (2015). 1924 Anayasası Döneminde Siyasal Muhalefet. *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'a Armağan*. Cilt: 21, Sayı: 2.
- Dinçkol, B. V. & Işık, A. (2015). 1924 Anayasası'nda Yurttaşlık Anlayışı. *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 21, Sayı: 1.
- Doğan, N. (2016). Kutadgu Bilig'de Din ve Devlet İlişkisi: İki Dünyada da Mutlu Olmak. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1 (s. 113-131).
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Dündar, F. (2008). Milli Ezber: Saf Türk-Karışık Öteki. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 4: Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 893-900).
- Dünya (2024). 5 Aralık 2024 tarihinde <https://www.dunya.com/gundem/prof-dr-mikdat-kadioglu-kriz-yonetiminden-risk-yonetimine-gecmeliyiz-haberi-685155> adresinden erişilmiştir.

- Ebenstein, W. (2011). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. İsmet Özel (Çev.). İstanbul: Şule Yayıncılık.
- Eberhard, W. (1987). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Engels, F. (1977). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Kenan Somer (Çev.). Ankara: Sol Yayınları, 6. Baskı.
- Erçetin, T. (2019). Bir Popülist Korku Senaryosu Altında: “Biz” ve “Onlar”. Pınar Uyan Semerci ve Emre Erdoğan (Ed.). *Siyasetteki Gölge: Korku içinde*. İstanbul: İthaki Yayınları (s. 189-231).
- Erden, Ö. O. (2019). Türk İslamcılığı, Sağ Siyaset ve Yeni Bir Tür Popülizm: İktidarın Korku Siyaseti. Pınar Uyan Semerci ve Emre Erdoğan (Ed.). *Siyasetteki Gölge: Korku içinde*. İstanbul: İthaki Yayınları (s. 155-188).
- Ergin, M. (1980). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergül, E. (2021). İbn Haldun’un Temel Kavramlarının Devlet Teorisi Işığında Çevirisi. *Ombudsman Akademik Dergisi*. 15. Sayı, Temmuz-Aralık 2021 (s. 43-81).
- Erhan, Ç, Genç, Ö. & Sakarya, Z. D. (2011). Siyasi Partilerin Avrupa Birliği’ne Bakışı. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Erişen, C. (2015). Emotions as a Determinant in Turkish Political Behavior. *Political Psychology of Turkish Political Behavior* içinde. Cengiz Erişen (Ed.). London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Erişen, C. (2018). *Political Behaviour and the Emotional Citizen: Participation and Reaction in Turkey*. London: Palgrave Macmillan.
- Eroğul, C. (1974). Marksist Devlet Kuramı Hakkında Bir Not. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 29. Cilt, 1. Sayı (s. 113-123).
- Ersan, M. & Alican, M. (2014). *Türklerin Kayıp Yüzyılı: Beylikler Devri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Eryılmaz, B. (1992). *Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Ete, H, Taşdelen, H. & Ersay, S. O. (2014). *Ülkücülüğten Tepkisel Milliyetçiliğe: MHP’nin İdeolojisi ve Seçmen Eğilimleri*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Farabi (2001). *El-Medinetü’l Fazıla*. Nafiz Danışman (Çev.). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Gazeteoksijen (2024). 5 Aralık 2024 tarihinde <https://gazeteoksijen.com/turkiye/chp-lideri-ozgur-ozel-her-4-gencten-3-tanesi-valizlerini-kafasinda-toplamis-esas-beka-sorunu-budur-229465> adresinden erişilmiştir.
- Gazzali, E. (1993). *İhyau Ulumi'd-Din*. A. Aydın (Çev.). İstanbul: Karaoğlu Yayınları.
- Gece Gündüz Çalışacağız, Cumhuriyet Türkiye'nin Zırhı (2018). 26 Ağustos 2024 tarihinde *Yeni Şafak* https://www.gastearsivi.com/gazete/yeni_safak/2018-11-25/1 adresinden erişilmiştir.
- Gelvin, J. L. (2011). *The Modern Middle East: A History*. Oxford: Oxford University Press, Third Edition.
- Genç, R. (1987). *Karahanlı Devlet Teşkilatı XI. Yüzyıl, Türk Hakimiyet Anlayışı ve Karahanlılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. Ümit Tatlıcan (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Gökalp, Z. (1974) *Türk Medeniyet Tarihi*. İstanbul: Türk Kültür Yayı.
- Gökalp, Z. (1976a). *Türk Töresi*. Hikmet Dizdaroğlu (Haz.) Ankara: Devlet Kitapları.
- Gökalp, Z. (1976b). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. Ankara: Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları.
- Gökalp, Z. (1990). *Türk Töresi*. Yalçın Toker (Haz.). İstanbul: Toker Yayınları.
- Göze, A. (1989). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 5. Baskı.
- Gülenç, K. (2015). *Frankfurt Okulu: Eleştiri, Toplum ve Bilim*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gülmen, Y. (1979). *Türk Seçmen Davranışında Ekonomik ve Sosyal Faktörlerin Rolü: 1960-1970*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Günay, Ü. & Güngör, H. (2007). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Güvenç, B. (2017). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. Ankara: Boyut Yayıncılık, 3. Baskı.
- Hacib, Y. H. (2018). *Kutadgu Bilig*. Ayşegül Çakan (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Hall, S. (1977). Culture, the Media and the Ideological Effect. Curran, J vd. (der). *Mass Communications and Society* içinde. Londra: Edward Arnold.
- Harrop, M. & Miller, W. (1987). *Election and Voters: A Comparative Introduction*. London: Macmillan.
- Hassan, Ü. (1985). *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (1986). *Seçilmiş Parçalar*. Nejat Bozkurt (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hegel, G. W. F. (2003). *Tarihte Akıl*. Önay Sözer (Çev.). İstanbul: Ara Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2006a) *Tarih Felsefesi*. Aziz Yardımlı (Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hegel, G. W. F. (2006b). *Tüze Felsefesi*. Aziz Yardımlı (Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Heper, M. (2018). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 6. Baskı.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla (Çev.) Ankara: Adres Yayınları, 14. Baskı.
- Hobbes, T. (2015). *Leviathan*. Semih Lim (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hodgson, M. G. S. (1977). *The Venture of Islam, Volume 2: The Expansion of Islam in the Middle Periods*. Chicago: University of Chicago Press.
- Horkheimer, M. (2018). *Akıl Tutulması*. Orhan Koçak (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hukukihaber (2024), 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.hukukihaber.net/disisleri-bakan-yardimcisi-kiran-yeni-zelandadaki-teror-butun-muslumanliga-saldiridir> adresinden erişilmiştir
- Hürriyet (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/binali-yildirimdan-dhaya-ozel-aciklamalar-41151187> adresinden erişilmiştir.
- Independent (2025). 21 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.indyturk.com/node/755739/siyaset/yerel-se%C3%A7imlerden-bu-yana-kayyum-atanan-belediye-say%C4%B1s%C4%B1-13e-ula%C5%9F%C4%B1> adresinden erişilmiştir.
- Işık, A. (2016). *Türkiye’de Ulus Devlet ve Gayrimüslim Azınlık*. İstanbul: 12 Levha Yayınları.

- İbn Teymiyye (1983). *Es-Siyasetü 'ş-şer'iyye fî Islahi 'r-Rai ve 'r-Raiyye*. Beyrut: Darü'l-Faki'l-Ceide.
- İbn-i Haldun (2004). *Mukaddime, Birinci Cilt*. Halil Kendir (Çev.). İstanbul: Yeni Şafak Yayınları.
- İha (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.iha.com.tr/amasya-haberleri/-2232958> adresinden erişilmiştir.
- İktibas (2024). 5 Aralık 2024 tarihinde <https://iktibasdergisi.com/2022/08/30/altili-masadan-suc-duyurusu-yolsuzluk-beka-sorunu/> adresinden erişilmiştir.
- İletişim (2025). 15 Nisan 2025 tarihinde https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/10_Soruda_15_Temmuz_2020.pdf adresinden erişilmiştir.
- İnalcık, H. (1993). Türkler (Osmanlılar). *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt: 12* içinde. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- İnalcık, H. (2019). Tanzimat Nedir? *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* içinde. Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu (Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Basım.
- İnalcık, H, Arı, B. & Aslantaş, S. (2012). *Adalet Kitabı*. Ankara: Kadim Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım.
- İnsel, A. (1995). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*. İstanbul: Birikim Yayınları, 2. Baskı.
- İstanbul'da Seçim Tekrarı Beka Meselesi (2019). *Yeni Şafak*. https://www.gastearsivi.com/gazete/yeni_safak/2019-04-22/1 adresinden erişilmiştir.
- İşte Tablo Karar Sizin. (2019). *Yeni Şafak*. https://www.gastearsivi.com/gazete/yeni_safak/2019-03-30/1 adresinden erişilmiştir.
- İttifak Atışması. (2019). 26 Ağustos 2024 tarihinde *Sözcü*. <https://www.gastearsivi.com/gazete/sozcu/2019-03-18/1> adresinden erişilmiştir.
- Kafesoğlu, İ. (1972). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, Onaltıncı Basım.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 19. Basım.

- Kara, İ. (2009). İslam Düşüncesinde Paradigma Değişimi. Hem Batılılaşım Hem de Müslüman Kalalım. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt 1: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 8. Baskı (s. 234-264).
- Kars, Z. (2006). Farabi’de İnsan-Devlet İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1 (s. 21-37).
- Kaynar, M. K. (2001). *Devletin Ülkesi ve Milleti*. İstanbul: Özgür Üniversite Yayınları.
- Kazancıgil, A. (1981). “*The Ottoman-Turkish State and Kemalism*”, *Atatürk: Founder of a Modern State*. Ali Kazancıgil and Ergun Özbudun, (Ed.), London: C. Hurst&Company.
- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2016). Korku ve Siyaset: Türk Sağının Ezberlerini Çözümlmek. İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan (Ed.). *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 29-46).
- Kılıçdaroğlu Zihniyetini Deşifre Etti (2019, 6 Mart). *Yeni Şafak*. https://www.gastearsivi.com/gazete/y+eni_safak/2019-03-06/1 adresinden erişilmiştir.
- Kınalızade Ali Çelebi. (2015). *Ahlak-ı Ala’i*. Mustafa Koç (Haz.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Kınalızade Ali Efendi. (2010). *Devlet ve Aile Ahlakı*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (2016). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi, 17. Baskı.
- Kızılçelik, S. (2013). *Frankfurt Okulu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kili, S. & Gözübüyük, Ş. (2000). *Türk Anayasa Metinleri, Senedi İttifaktan Günümüze*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kirişçi, K. & Windrow, G. M. (1997). *Kürt Sorunu. Kökeni ve Gelişimi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Koca, B. (2017). Altmışlı Yıllarda Türkiye’de Anti-komünizm: Truman Doktrini’nden Komünizmle Mücadele Dernekleri’ne. *Türkiye’nin 1960’lı Yılları* içinde. Mete Kaan Kaynar (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koca, B. (2020). Yetmişli Yıllarda Merkez Sağ: Milliyetçilik ve Anti-komünizm. *Türkiye’nin 1970’li Yılları* içinde. Mete Kaan Kaynar (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı. *Türkler* içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2005). *Türk Tarih-i Dinisi*. Metin Ergun (Haz.) Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Köymen, M. A. (2001). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kurat, N. (1940). *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım, Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Kurpalidis, G. M. (2007). *Büyük Selçuklu Devletinin İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. İlyas Kamalov (Çev.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kurtoğlu, Z. (2009). Devlet Aklı ve Toplumsal Muhayyile Arasında Din ve Siyaset. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt 9: Dönemler ve Zihniyetler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı (s. 617-633).
- Lazarsfeld, P. F, Berelson, B, Gaudet, H. (1948), *The People’s Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign, Legacy Edition*. Columbia: Columbia University Press.
- Lewis, B. (2018). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Kitabevi, 10. Baskı.
- Lipset, S. M. & Rokkan, S. (1967), *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction*, S. M. Lipset and S. Rokkan (Ed). *Party Systems and Voter Alignments* içinde. New York: The Free Press.
- Locke, J. (2004). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*. Fahri Bakırcı (Çev.). Ankara: Ebabil Yayınları.
- Machiavelli, N. (2018). *Prens*. Kemal Atakay (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Mahmud, K. (2013). *Divan-ı Lüğati-t Türk. I.Cilt*. Besim Atalay (Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Makdisi, G. (1982). Authority in the Islamic Community in *La Notion d’Autorite au Moyen-Age, Islam, Byzance*. Paris: Occident P.U.F.
- Mardin, Ş. (2006). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset: Makaleler I*. Mümtazer Türköne ve Tuncay Önder (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital 2.Cilt*. Alaattin Bilgi (Çev.). Ankara: Sol Yayınları, 8. Baskı.

- Marx, K. and Engels, F. (1992). *Alman İdeolojisi*. Sevim Belli (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. and Engels, F. (2014). *Komünist Manifesto*. Nail Satlıgan (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Maverdi E. (1989). *El-Ahkamü's-Sultaniyyeve'l-Vilayatü'd Diniyye*, Bağdadi, Kuveyt: Daru İbn Kuteybe.
- Mert, N. (2001). Türkiye'de Merkez Sağ Siyaset: Merkez Sağ Politikaların Oluşumu. *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MHP (1999). *Lider Türkiye'ye Doğru/Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi 18 Nisan 1999*. Ankara: MHP Basın ve Propaganda Başkanlığı Yayınları.
- MHP (2024a). 15 Kasım 2024 tarihinde https://mhp.org.tr/htmldocs/tbmm_mv/basinaciklamalari/84/4497.html adresinden erişilmiştir.
- MHP (2025a). 19 Mart 2025 tarihinde https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf adresinden erişilmiştir.
- MHP (2025b). 19 Mart 2025 tarihinde https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_partiprogrami_2024.pdf adresinden erişilmiştir.
- MHP (2025c). 8 Nisan 2025 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4111/index.html adresinden erişilmiştir.
- MHP (2025ç). 8 Nisan 2025 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4113/index.html adresinden erişilmiştir.
- MHP (2025d). 14 Nisan 2025 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4136/index.html adresinden erişilmiştir.
- MHP (2025e). 26 Mayıs 2025 tarihinde <https://mhp.org.tr/htmldocs/mhp/3224/mhp/index.html> adresinden erişilmiştir.
- Miliband, R. (1983). State Power and Class Interests. *New Left Review*. March-April (138) (p. 57-68).

- Millet, Z. B. (2024). Aydınlar Ocağı: Bir Cumhuriyet Kuşağı mı? *100 Kesitle Cumhuriyet Türkiye'si'nin 100 Yılı* içinde. Ali Selman (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milliyet (1969) *Türkeş MHP'li Komandaları Savundu. 28 Ağustos 1969.*
- Mumcu, A. (1963) *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl.* Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
- Mücahid, H. T. (2012). *Farabi'den Abdüh'a Siyasi Düşünce.* İstanbul: İz Yayıncılık, 3. Baskı.
- Mori, M. (1978). Kuzey Asya'daki Eski Bozkır Devletinin Teşkilatı. Sayı 9. *Tarih Enstitüsü Dergisi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Nettl, J. P. (1968). The State as a Conceptual Variable. *World Politics*, 20(4): 559-592.
- Niyazi, M. (1990). *İslam Devlet Felsefesi.* İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Niyazi, M. (2017). *Türk Devlet Felsefesi.* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 12. Basım.
- Nizamü'l-Mülk (1981). *Siyasetname.* Nurettin Bayburtlugil (Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Nizamülmülk. (2021). *Siyasetname.* Mehmet Taha Ayar. (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 18. Basım.
- Ntv (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/turkiye/onumuzdeki-secimde-bizim-icin-beka-her-seyin-onunodedir,lo2OqK9SPEyxCU60i07SIA> adresinden erişilmiştir.
- Ntv (2025a). 15 Ocak 2025 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/devlet-bahceliden-cumhur-ittifaki,YjAzYJYLDEyLl9fVrsQ8Bg> adresinden erişilmiştir.
- Ntv (2025b). 15 Ocak 2025 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-erken-secim-tarihi-24-haziran-cumhurbaskani-erdogan-acikladi,JO6AO4kGwkWDg5NG7DilHQ> adresinden erişilmiştir.
- Ntvspor (2024). 5 Aralık 2024 tarihinde <https://www.ntvspor.net/futbol/ali-koc-tan-iddia-galatasaray-turk-futbolu-icin-beka-sorunudur-65f189c7c9b05a005feced79> adresinden erişilmiştir.
- Ocak, K. (2019). *Yargıda Beka Kaygısı.* 20 Kasım 2024 tarihinde <https://birikimdergisi.com/guncel/9358/yargida-beka-kaygisi> adresinden erişilmiştir.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi.* Ankara: Cedit Neşriyat, 3. Baskı.

- Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi, Cilt I*. Ankara: Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları.
- Ögel, B. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar)*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Özcan, G. (2019). Ellili Yıllarda “Dış” Politika. *Türkiye’nin 1950’li Yılları* içinde. Mete Kaan Kaynar (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özden, M. Ş. (2018). Travma ve Dissosiyatif Bozukluklar: Genel Bir Bakış. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (3) (s. 71-76).
- Özel, S. & Sarıkaya, A. (2005). Türkiye’de Liberalizm Prangaları. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt 7: Liberalizm* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı (s. 452-472).
- Özer, A. (2012). *Türk Anayasa Hukuku: Türklerin Devlet Anlayışı ve Anayasal Yapılanma*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Özkırımlı, U. (2009). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2010). *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özkul, Y. E. (2023). *Türk siyasi hayatında devletin beka kaygısı (1821-2020)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Öztan, G. G. (2016a). ‘Ezeli Düşman’ ile Hesaplaşmak: Türk Sağında ‘Moskof’ İmgesi. İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan (Ed.). *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 75-104).
- Öztan, G. G. (2016b). Türk Sağında Devlet Fetişizmine Dair. İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan (Ed.). *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 425-458).
- Öztürk, E. (2018). Türk İslam Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. Ö. Bozkurt (Der.) *Türk İslam Düşüncesi Tarihi* içinde. İstanbul: Divan Kitap, (s. 39-61).
- Parla, T. (1991). *Türkiye’de Anayasalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, T. (1993). *Türkiye’nin Siyasal Rejimi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım.

- Peacock, A. C. S. (2016). *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu: Yeni Bir Yorum*. Zeynep Rona (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım.
- Peker, R. (1935). *CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in Söylevleri*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Platon (2017). *Kriton*. Furkan Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (2019). *Devlet*. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz (Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Poggi, G. (2019). *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 9. Baskı.
- Politik Yol (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.politikyol.com/bahceli-istanbulda-secim-tekrari-beka-meselesidir> adresinden erişilmiştir.
- Rousseau, J. J. (2003). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni*. Ertuğ Ergin (Çev.). İstanbul: Yeryüzü Yayınevi.
- Rousseau, J. J. (2006). *Toplum Sözleşmesi*. Vedat Günyol (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sabah (2025). 13 Ocak 2025 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/10/23/baskanlik-sistemi-beka-meselesidir> adresinden erişilmiştir.
- Sancar, S. (2014). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. Ankara: İmge Kitabevi, 3. Baskı.
- Sanlı, F. S. (2022). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne: Tarihi Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Schmitt, C. (2014). *Siyasal Kavramı*. Ece Göztepe (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları, 3. Basım.
- Sevim, A & Merçil, E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Seyitdanlıoğlu, M. & İncelik, H. (2019). Sunuş. *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* içinde. Halil İncelik ve Mehmet Seyitdanlıoğlu (Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Basım.
- Shils, E. (2002). Merkez ve Çevre. Yusuf Ziya Çelikkaya (Çev.). *Türkiye Günlüğü*. Sayı 70 (s. 86-96).

- Simon, J. & Burstein, P. (1985). *Basic Research Methods in Social Sciences*. New York: Random Press.
- Soysal, M. (1979). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 5. Baskı.
- Soysal, M. (1987). *Anayasa'nın Anlamı*. İstanbul: Gerçek Yayınları, 7. Basım.
- Sözcü (2024a). 5 Aralık 2024 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/egitim-durumumuz-bir-felaket-deprem-den-daha-tehlikeli-wp7260809> adresinden erişilmiştir.
- Sözcü (2024b). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/trt-teroristbasi-ocalanin-kardesi-ye-cikti-wp5191770> adresinden erişilmiştir.
- Sözcü (2024c). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/bu-secimlerin-beka-ile-alakasi-yok-wp3732505> adresinden erişilmiştir.
- Şahin, B. (2022a). Orta Çağ Siyasal Düşüncesi: Aquinumlu Thomas. 20 Ekim 2022 tarihinde <https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/1351/course/section/628/13.%20Hafta%20-%20Orta%20Çağ%20Siyasal%20Düşüncesi%3B%20Aquinumlu%20Thomas.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Şahin, B. (2022b). Orta Çağ siyasal Düşüncesi: Dante ve Marsilius. 20 Ekim 2022 tarihinde <https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/1351/course/section/629/14.Hafta%20-%20Orta%20Çağ%20Siyasal%20Düşüncesi%3B%20Dante%20ve%20Marsilius.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Şahin, B. (2022c) Sosyal Sözleşme Teorileri I: Thomas Hobbes. 20 Ekim 2022 tarihinde <https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/1356/course/section/635/5.Hafta%20-%20Sosyal%20S%3Bzle%C5%9Fme%20Teorileri%20I%3B%20Thomas%20Hobbes.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Şahin, B. (2022d) Sosyal Sözleşme Teorileri II: John Locke. 20 Ekim 2022 tarihinde <https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/1356/course/section/636/6.Hafta%20-%20Sosyal%20S%3Bzle%C5%9Fme%20Teorileri%20II%3B%20John%20Locke.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Şanlı, A. S. (2019). 6-7 Eylül 1955: Türkiye’de Bir “Pogrom” Yaşandı. *Türkiye’nin 1950’li Yılları* içinde. Mete Kaan Kaynar (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağ’da ve Yeni Çağ’da Toplum ve Siyasal Düşünüş*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, Kısaltılmış 4. Basım.

- Şentürk, M. H. (1992). *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Taneri, A. (1993). *Türk Kavramının Gelişmesi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Taneri, A. (2015). *Türk Devlet Geleneği: Dün-Bugün*. İstanbul: Bilgi Kültür Sanat Yayınları.
- Tannenbaum, D. G. & Schultz, D. (2013). *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*. Fatih Demirci (Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Tanör, B. (1994). *İki Anayasa: 1961-1982*. İstanbul: Beta Yayınları, 3. Baskı.
- Tanör, B. (2016). *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taşkın, Y. (2008). Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 4: Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 618-634).
- Tdk (2022a). 20 Ekim 2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Tdk (2022b). 20 Ekim 2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Tdk (2023). 20 Ekim 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Tdk (2025). 27 Mayıs 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> adresinden erişilmiştir.
- Toğan, Z. V. (1982). *Oğuz Destanı: Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*. Ankara: Enderun Kitabevi.
- Touraine, A. (2010). *Modernliğin Eleştirisi*. Hülya Tufan (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TRT Haber (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/devlet-bahceli-31-mart-tarihi-bir-esiktir-406497.html> adresinden erişilmiştir.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Yurt Yayınları.
- Turan, O. (1969). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.
- Turan, O. (2003). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Turan, O. (2004). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Milli, İslami ve İnsani Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, O. (2008). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uygun, O. (2008). *İbn Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Uygur (2024). 1 Ocak 2024 tarihinde <https://library.uygur.com/kitap/d/Divanu-Lugatit-Turk-Dizini-TDK-2MB.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Üçok, C. & Mumcu, A. (1982). *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Üçok, C, Mumcu, A. & Bozkurt, G. (2002). *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2006). *Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ülker, N. (1996). "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hakimiyet Anlayışı", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osmangazi ve Dönemi, Sempozyum Sonuç Bildirileri* (s. 73-82).
- Ünder, H. (2008). Türkiye'de Sosyal Darwinizm Düşüncesi. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 4: Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 427-437).
- Ünüvar, K. (2009). İttihatçılıktan Kemalizme: İhya'dan İnşa'ya. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt 1: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 8. Baskı (s. 129-142).
- Van Dijk, T. A. (2000). *Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction*. <http://www.discourses.org/download/books>.
- Voatürkçe (2025). 8 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/hepten-hdpye-kapatilan-kurt-partileri/5820797.html> adresinden erişilmiştir.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. H. Bahadır Akın (Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Weber, M. (2006). *Sosyoloji Yazıları*. Taha Parla (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 8. Baskı.

- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum, Cilt 1*. Latif Boyacı (Çev.). İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Yalçinkaya, A. (2019a). Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Yalçinkaya, A. (2019b). Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset: Platon'un Bilişi. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Yalçinkaya, A. (2019c). İlahi Siyaset. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Yalçinkaya, A. (2019d). Orta Çağ ve Feodalite: Bitmeyen Tartışma ve Siyasal Düşünce. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Yazır, E. M. H. (YY). *Hak Dini Kur'an Dili VI. Cilt*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.
- Yeğen, M. (2015). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yenen, A. & Zürcher, E. J. (2024). Giriş: Bir Yüzyılın Tarihinden Kesitler: Cumhuriyet Türkiye'si, 1923-2023. *100 Kesitle Cumhuriyet Türkiye'si'nin 100 Yılı*. Ali Selman (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeni Ufuk (2024). 26 Ağustos 2024 tarihinde <https://yeniufukgazetesi.com.tr/bahceli-ya-beka-diyecegiz-yada-belaya-razi-olacagiz/> adresinden erişilmiştir.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Basım.
- Yıldırım, S. (2016). Nefretin ve Korkunun Rengi: "Kızıl". İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan (Ed.). *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı (s. 47-74).
- Yılmaz, Z. (2019). Helen Güneşi Batıyor, Roma Güneşi Doğuyor. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Zabcı, F. (2019a). Aristoteles: Yüce Bir Amaç Olarak Siyaset. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.

- Zabcı, F. (2019b). Thomas Hobbes: Devlet ya da “Ölümlü Tanrı”ya Övgü. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Zabcı, F. (2019c). Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe. Mehmet Ali Ağaoğulları (Der.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 9. Baskı.
- Zarakol, A. (2016). States and Ontological Security: A Historical Rethinking, *Cooperation and Conflict*, 52 (1).

EK 1 ORJİNALLİK FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA Tarih: 11/08/2025 Tez Başlığı (Türkçe): Türklerde Devletin Bekası Kavramı ve 2019 Mahalli İdareler Seçimlerinde Söylem Olarak Kullanımı Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam190.... sayfalık kısmına ilişkin, 11/08/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9'dur. Uygulanan filtrelemeler**: ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç ☒ Kaynakça hariç ☒ Alıntılar hariç ☐ Alıntılar dâhil ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. Sıdık AKKILIÇ

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Sıdık AKKILIÇ	
	Öğrenci No	N18147351	
	Enstitü Anabilim Dalı	Siyaset Bilim ve Kamu Yönetimi	
	Programı	Siyaset Bilimi	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Bican ŞAHİN

*Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION Date: 11/08/2025 Thesis Title (In English): The Concept of State's Survival in Turks and Its Use as a Discourse in 2019 Local Administration Elections. According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 11/08/2025 for the total of190..... pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is ...9..... %. Filtering options applied**: ☒ Approval and Declaration sections excluded ☒ References cited excluded ☒ Quotes excluded ☐ Quotes included ☒ Match size up to 5 words excluded I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. Sıdık AKKILIÇ

Student Information	Name-Surname	Sıdık AKKILIÇ	
	Student Number	N18147351	
	Department	Political Science and Public Administration	
	Programme	Political Science	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Bican ŞAHİN

**As mentioned in the second part [article (4)/3]of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu <i>Form No.</i>	FRM-DR-12
		Yayın Tarihi <i>Date of Pub.</i>	22.11.2023
	FRM-DR-12 Doktora Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for PhD Thesis</i>	Revizyon No <i>Rev. No.</i>	02
		Revizyon Tarihi <i>Rev.Date</i>	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 21/07/2025
Tez Başlığı: Türklerde Devletin Bekası Kavramı ve 2019 Mahalli İdareler Seçimlerinde Söylem Olarak Kullanımı Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. Sıdık AKKILIÇ

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Sıdık AKKILIÇ	
	Öğrenci No	N18147351	
	Enstitü Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	
	Programı	Siyaset Bilimi	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Bican ŞAHİN

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-12
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-DR-12 Doktora Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for PhD Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION Date: 21/07/2025 ThesisTitle (In English): The Concept of State's Survival in Turks and Its Use as a Discourse in 2019 Local Administration Elections. My thesis work with the title given above: - Does not perform experimentation on people or animals. - Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). - Does not involve any interference of the body's integrity. - Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. - Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions. I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct. I respectfully submit this for approval. Sıdık AKKILIÇ

Student Information	Name-Surname	Sıdık AKKILIÇ	
	Student Number	N18147351	
	Department	Political Science and Public Administration	
	Programme	Political Science	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Bican ŞAHİN